EPISTOLA

RABBI SAMVELIS ISRAHElitæ, oriundi de ciuitate regis Morochiani ad Rabbi Isaac, magistrū Sinagogæ, quæ est in Subiulmeta, in regno prædicto.

COnseruet te deus, ò frater & permanere te faciat, usq; quo terminetur ista nostra captiuitas, & congregetur ista nostra dispersio, & appropinquet spes nostra, & signet deus beneplacitum suum super uitam nostram, Amen. Noui & expertus sum, quod plenitudo scientiæ nostri temporis est in te, & tu es spes nostræ certificationis in dubijs legis & prophetarum, cum tuis expositionibus gloriosis. Vnde ego particeps doctrinæ tuæ fieri desiderans, tibi expono exitus cordis mei, super illis quæ legis sunt & prophetarum, super quibus anxior cum timore. Quapropter recurro àd abundantem scientiā tuā & sapientiam, & mitto tibi libellum istum, sperans per te, Deo uolente, in ueritate confirmari, ac in dubijs declarari.

CAPVT PRIMVM.

Quare Iudæi sunt in ira Dei.

DEsydero, domine mi, certificari per te, & testimonijs legis, & prophetarum, & aliarū scripturarum, quare nos Iudæi generaliter percussi sumus à Deo in captiuitate ista, in qua sumus, quæ pōt uocari proprie ira dei perpetua, qm̄ non habet finem. Nam modo sunt mille anni completi & ultra, quod per Titum fuimus captiuati. Nos scimus quod patres nostri adorauerunt idola, occiderunt prophetas, & legem Dei abiecerunt, & propter omnes istas transgressiones Deus non percussit eos captiuitate, nisi per septuaginta annos in Babylonia, & post tempus præfatum placatus est eis, & reduxit eos in terram suam. Et secundúm scripturā ira dei fuit tunc temporis ualidissima super omnes iras, quas ante tempora illa commemorat scriptura, & tamen, ut dictum est, pœna tantorum peccatorū non fuit nisi septuaginta annis. Et nunc, domine mi, ira dei quæ in præsenti punit nos, non habet terminum, nec finis eius promittitur in prophetis. Si

Ira dei in Iudæos qm̄ maxima fuerit.

... albo ... sit ... subiecit ...
... ...

Quisquis amat dictis absentu rodere uitam
Hanc ... nouerit esse sibi.

Cypriamus peccator dno gregorio
omnia fælicissima præcatur
no minus q gemello fratri charissimo
peccator ...

a Dino ...

Cyprianus ... fratrem
charis... fratr.

...

Christiani (quem commodum superioribus mensibus a-
micus noster Damianus Ascendiensis uir sacrarum lite
rarum & doctæ uetustatis studiosissimus prælo nostro
imprimendum tradidit) tibi inscribere uolui, tuo uide-
licet studio non male congruentem, quod à puero non
(ut uulgo studiosorum ferè solet) prophana sectaris,
sed simulatq; à puerilibus disciplinis licuit, sacra sic edi
scere, sic amare cœperis, ut non minus pius quàm lite-
ratus uideare. Placebit scio argumentum, quando præ-
cipua quæq; quibus uel Iudæi, uel Blasphemi, uel Hære
tici caninis dẽtibus Christianorum dogmata lacerarũt,
luculentissime euertit. Tum uel hoc nomine potissimũ
quod uir clarissimus Hermannus Comes à Nuenare Ec
clesiæ Metropolitanæ apud Agrippinenses præpositus
patruus tuus & ipse doctissimus & doctissimorum quo-
rumq; libris merito celebratus, magna diligentia ab in
iuria uetustatis quàm plurimos & egregios codices uin
dicauit, quorum eundem hunc Dialogum eius studio ac
ceptum referre oportet, quem ipse primus diligenter cõ
quisitum tandemq; inuentum Coloniam è Bibliotheca
Corbenẽsi attulit: huius enim conatum in bonis studijs
ad tui nominis laudem non parum facere arbitramur.
Accedit probationum ex cognitione rerum cœlestium,
& naturalium, ueterum historiarum, legisq; Mosaicæ
uis, uarietas, delectatio: ut (quod mirum est) lectorem
& retineat & delectet, sine sermonis magno studio: cu-
ius & illa ætas incuriosa fuit. Et Iudæi, quod etiam apud
Iosephum legimus, non cõtenti modo patrum suorum
linguam tantũ colere, alijsq; anteponere: sed & externi
sermonis (sic enim illi appellant non suum) magna suo
rum inuidia studiosos sequitur. Proinde generosissime
Comes si sermonis filum tuo exquisitissimo iudicio
non faciat satis, cogitare debebis pro affectu, nõ
pro tua dignitate nos te coluisse. Vale no
bilitatis & literarum decus, Comes o
ptime. Coloniæ ex nostra
Typographia, An. 1536.

INDEX SECVNDVM SERIEM LI terarum, quo, quicquid in marginibus adnotatum est, monstratur.

A

Abrahæ quare deus præcepit exire, & stellas numerare. 275.
Actionum tres radices. 56.
Accusatus, uerberatus Christus quare cõticuit. 233
Adam quomodo creatus. 246
Adam qua die uel hora in paradiso peccauit. 294.
Adam secundum quã imaginem dicit creatus. 196
Adæ peccatum duplici morte punitur. 250
Aduentus Christi duplex. 340.
Agnus paschalis Christum figurabat. 298. & 300.
Altare erexerunt Rubenitæ. 318.
Ammiramis pater Moysi. 4.
Anima Christi dignissima. 199.
Animæ descriptio. 114.
Animæ rationalis officia. 116.
Animæ opera, sine ratione uitiosa sunt. 48.
Animus perturbatus, discretionis oculo caret. 3.
Apostoli montes dicuntur. 98.
Apostoli quid pro Christo passi sint. 284.
Apostoli legem Christi gentes docuerunt. 218.
Apostolorum prædicatio quæ fuerit. 285.
Apostoli sagittæ dicuntur. 370.
Apostoli pueri uocantur. 366.
Aquæ utilitas 225.
Aqua in sacrificio ponitur. 374.
Assitha magus. 264.
Ascendere non semper prohibet corporis moles. 273.

B

Baptismus

Baptismus peccata abluit 233.
Baptizant Iudæi & circuncidunt, legem Moysi acceptantes. 291.
Benedicendi populi modus pulcherrime describit. 180.
Bonitate sua, deus homo factus est. 192. & 257.

C

Carnes quare aliquæ immundæ. 308.
Captiuitatis Iudæorum tã diuturnæ causa quæ fuerit. 75. 86.
Cœlum nulli patuit ante Christi mortem. 253.
Cœlos quomodo Christus ascendit. 274.
Circuncisio quare data. 288. & 289.
Circuncisionis utilitas. 285.
Circuncidi quare uoluit Christus. 290.
Creator principio & fine caret. 49.
Creator uidetur in creatis. 41.
Christus de stirpe Dauid uenire debuit. 202.
Christus est corpus, anima deus. 198.
Christus Moysi similis. 214.
Christus ex qua tribu nasci debuit. 289.
Christus in cruce uere mortuus. 165.
Christus singularis & excellentissimus propheta. 215.
Corporis corruptio fit tribus modis. 115.
Crucis imago quomodo colenda. 317.
Cultorum stellæ Veneris ceremoniæ. 156.

D

Danielis septuaginta hebdomades. 210. & 339.
Dæmonis habitatio ubi sit. 245. & 303.
Deus intuetur cor. 198.
Deum esse an probari possit. 40.
Deus nullius creaturæ similitudinem habet. 51.
Deus quomodo uisibilis apparuit. 200.
Deus non mouetur. 50.
Discrimen peccatorum. 80.
Diuites huius mundi. 234.
Diuinitas à corpore, aut anima Christi, in morte non recessit. 270.
Doloribus Christo satur fuit. 235.
Domus nouissimæ gloria quæ sit. 243.
Dominica dies Christianorum sabbatum. 294.

E

Ecclesia super petram ædificata. 204.
Ecclesia cerua dicitur. 381.
Ecclesiæ fides, solis splendore significatur. 240.
Elementorum origo. 58.
Expiationis festum. 305.

F

Fœcunditatẽ uirginis Mariæ Esaias prædixit. 183.
Fidem accipere nemo cogi debet. 160.
Fides Iudæorum de resurrectione futura. 127.
Fides in Christum libertatem donat. 73.
Filius, non pater nec spũs sanctus carnẽ assumpsit. 194.
Fimbriæ in palliis Iudæorum, quales fuerint. 179.
Firminus magus. 263.
Fontium origo. 225.
Formæ duplici sunt differentia. 45.

G

Gamaliel legis doctor. 304.
Gens Iudęorum tota, & oĩa eorum polluta sunt. 142.
Gloria domus nouissimæ quæ sit. 243.
Gradatim, an omnia facta sint. 57.

H

Helias & Enoch adhuc uiuunt, sed in fine mundi morientur. 271. & 352.
Homo sexto die creatus. 61.
Homo post omnia creatus est. 59.
Homo quare dicatur minor mundus. 61.
Homo quomodo mortalis factus. 249.
Homo quomodo in dęmonis potestatẽ deuenit. 246.
Homines aliqui, bestiarũ natura deliniuntur. 239.
Hominis filius quare Christus dicatur. 282.

I

Iacobitæ hæretici qui sint. 151.
Ieiunium Sarracenorum. 145.
Ieiunium ad quid utile. 306.
Imago dei in homine quæ sit. 194.
Imagines sanctorum quomodo honorandæ. 317.
Imagines Iudæis quare prohibitæ. 37.
Infernum quomodo intelligatur. 331.

Infernus

Infernus quare patres tam diu detinuit. 257
Inuidia Iudæi Christum occiderunt. 266
Inuenitur dominus, quando & quomodo. 221
Iob non fuit circuncisus. 287
Iochobel mater Apisi. 4
Ioannes bap. Christi præcursor. 95
Ira passio in deum non cadit. 27
Ira dei in Iudæos quando maxima fuerit. 321
Iræ pulcherrima descriptio. 27.251
Israel sæpe pro Iudæa ponitur. 101
Iudæi deum in loco esse contendunt. 26
Iudæi deum plorare dicunt. 28
Iudæi post resurrectionem, uxores suas concepturas & parituras credunt. 127
Iudæi desperant de misericordia dei. 222
Iudæorum & philosophorum de aĩa hoĩs opinio. 49
Iudæorum fatuitas pulchre describitur. 68.28
Iudæi deum cotidie semel irasci somniant. 27
Iudæorum exilium Esaias describit. 96
Iudaicam gentem quare deus non deleuit. 90
Iudæorum ultima captiuitas q̃ diu durabit. 83.338
Iudæorum plaga in ultima captiuitate. 82
Iudæi Christianorum serui. 90
Iudæi triginta, pro uno argenteo uendebantur. 81
Iudex mundi Christus. 281
Iudicium extremum horribile. 349
Iudæorum errores. 6
Iudæi deum tantum in occidente esse asserunt. 3
Iudæi à legis intellectu alieni. 5
Iudæi literæ superficiem attendunt. 5
Iudæi scripturas sacras nobiscum legunt. 31
Iudæi occidendo Christum quare peccarint 260
Iudæorum de deo stulta opinio. 30.5
Iuramentum Christianorum: Iudæus sim ego, si faciam & cætera. 99
Iustus q uenditus est argẽto Christus dicitur. 100.335

L

Lachrymæ unde proueniant. 28
Lepram Christus uerbo curauit. 263

Lex uetus noua perficitur. 5
Legem Iudæi iam non obseruant. 134
Lex de Syon exibit, & uerbum de Hierusalem, pulchre exponitur. 314
Legalibus multis Iudæi iam carent. 332
Legē nouā à Christo dandā Esaias prædixit. 312
Limbus patrum ex scripturis ostenditur. 252
Liniamenta corporea deus nō hēt, ut Iudęi autumāt. 36
Locus quare sanctus dicitur in quo Moyses stabat cum deo loquens. 275
Locus sospitatem hominis conseruat. 22

M

Mahomethi ortus & pessima uita. 150
Mahomethi libido. 154.162
Mahomethi deceptio & mendacia. 164
Maior seruiet minori, pulchre exponitur. 379
Mecha idolis plena. 157
Mel & butyrum quid significent. 186
Messias deus & homo. 196
Miserijs & laboribus Christus infirmus dictus est. 231
Moyses nihil de paradisi beatitudine promisit. 254
Moyses & prophetæ peccauerunt. 346
Mors Christi transitus quidam fuit. 218
Mortis debitor Christus non erat. 270
Morti homo proximior perspicaciori mentis acumine recordatur. 114
Mortuos magi uere suscitare non possunt. 264
Mundi creator deus. 46
Mundum denuo inhabitare post resurrectionem Iudæi sperant. 107
Mundū ab æterno fuisse quidā philosophi blaterant. 56
Mulieres quare non circunciduntur. 288
Mulieres & patres in ueteri lege qūo seruati. 290

N

Nestoriani & Iacobitæ. 291
Nocte quare Christus captus est. 301
Nominis Tetragrammaton maxima mysteria. 179.177

O

Officia filij dei in mundo exhibenda. 224
Opera

[O]era Christi mira & stupenda. 230
[Or]ationes Iudæorum deus non exaudit. 142
[Or]ant Iudæi ter in die. Christiani uero septies. 156
[Or]ationis tpe in Mecha quis Turcarum uestitus. 145
[Ou]is uel capra, non uacca ad phase requirebatur. 300

P

[Ph]ase ceremoniæ 297.298
[P]hase Iudæi rite celebrare nequeunt. 304
Pax & quies sapientiam præstant. 267
Peccatoris fragilitas pulchre describitur. 217
Peccata patrum Iudæi imitantur. 85
Peccatum aliqñ sacrificium pro peccato dicitur. 234
Peccata quatuor, quibus Iudæi deum negauerunt. 104
Principia rerum quæ sint. 41
prodigia deuastationis Hierusalem. 86
Promissionem Dauidi factam de semine suo aliò quàm de Christo, comitatur conditio. 278.203.& 205
Prophetæ nomen quibus conueniat. 216
Prophetarum libri quomodo legendi. 35
Prophetarum dicta, Iudæis uelata sunt. 34.120
Prophetarum obscura dicta qũo exponenda. 121
Prophetæ ueri indicia quæ sint. 154
Prophetæ non omnes miracula fecerunt. 152
Prophetarum uerba qualia fuerunt. 188
Prophetæ quædam de humanitate Christi, quædam de eius diuinitate dixerunt. 202
Prophetæ Christum uenisse ostendunt. 208.209
Prophetæ de re futura tanq̃ pterita sæpe locuti sunt. 196
Psalterium & cythara quid designent. 280

Q

Quadragesimale ieiunium ab apostolis institutum. 306

R

Rabbini Iudæorum admodum stulta docent. 63
Ratio deprecatur ad optima. 48
Redẽptor humani generis, à peccato totaliter alienus & mundus esse debuit. 259
Regiũ sceptrum à Iuda quando ablatum. 208
Redemit deus hoĩem nõ potẽtia, sed passiõis morte. 157
Resurrectio quã Iudæi futurã credũt qualis erit. 130

Resurrectionis Christi utilitas. 294
Resurrectionem suam quare Christus accelerauit. 270
Ridiculosum Iudæorum figmentum. 64

S

Sabbatum quare institutum. 293
Sabbatũ Iudæorũ in Christi passione est completũ. 293
Sabbatũ quare Christus obseruarit. 296
Sacerdos summus unus erat in lege & templũ unũ. 124
Sacrificia Iudæorum deus execratur. 138
Sacrificium nouæ legis Christus. 307
Sacrificium gentium. 3-6
Sacrificium Melchisedech, Aaron, & Christi. 369
Samuel an uere regi Sauli apparuerit. 256
Sanguis agni super utrunq; postem linitus quid adumbrat. 300
Sapientia in diuinis filius dicitur, uoluntas uero spiritus sanctus. 169
Sarraceni quinquies in die orant. 144
Sarraceni quot uxores habere possint. 146
Sarracenorum ceremoniæ. 144
Scintillæ de stellis cadentes quid sint. 29
Scriptura nec uerbum frustra ponit. 277
Sex dierum operatio, non arguit dei impotentiam. 62
Solis splendor septempliciter maior erit, quomodo intelligatur. 239
Spiritus & animæ differentia. 112

T

Tempus aduentus Christi in carnẽ impletũ est. 208
Terra rotunditatem sphericam habet. 21
Terræ aliqua pars quare inhabitabilis dicitur. 24
Thronus Christi firmissimus in perpetuum. 204
Trinitas in diuinis Iudæorum fimbriis designatur. 179
Trinitatem personarum docuit Christus. 177
Turcarum ritus pessimi, ac naturæ repugnantes. 147

V

Venditio iusti Iesu, quartum peccatum Iudæorum grauissimum. 334
Verba domini melli & lacti comparantur. 187

INCIPIT DIALOGVS PETRI COGNOMENTO ALPHVNSI EX IVDAEO CHRISTIANI ET MOYSI IVDAEI.

PRAEFATIO.

VNI ET AETERNO Ioan.1
primo, qui caret principio,
& qui caret termino, omni
potenti, rerum omnium
creatori, omnia ſcienti, o-
mnia quæ uult facienti, qui Heb.4
ominem ratione & ſapientia præditum, Pſal.113
mni præpoſuit animali, quibus duabus uir Pſal.8
utibus, & quæ iuſta ſunt intelligens appete-
ret, & quæ ſaluti contraria ſunt effugaret, ho
nor & gloria, ſitq; mirabile nomen eius be-
dictum in ſecula ſeculorum. Amen.

DIxit ſequentis operis compoſitor. O-
mnipotens ſuo nos ſpiritu inſpirauit,
& ad uiæ rectæ ſemitam direxit, tenuē prius
culorum albuginem, & poſt graue corru-

pti animi uelamentum remouens. Tunc nobis prophetiarum claustra patuerunt, & earum archana reuelata sunt, & admouimus animum ad percipiendum uerum earum intellectum, moratique sumus super ipsum explanandum. Vnde perpendimus & quod in eis intelligendum,& quod inde est creden dum,uidelicet quod unus sit deus, in persona
Ephe.4 rum trinitate,quæ nec ullo se præcedunt tem pore, nec aliqua à se segregantur diuisione, quas Christiani patrem, & filium, & spiritum sanctum nominant, & quod beata Maria de spiritu sancto concipiens, sine uirili commixtione Christum peperit, corpus generans animatum,quod incomprehensibilis deitatis esset habitaculum. Vnus itaque Christus tribus perfectus substantijs, corpore scilicet,anima,& deitate,idem & deus & homo est,& quod eum Iudæi crucifixerunt, sua dispositione & uoluntate, ut sicut erat
Esaiæ 53. creator fieret & redemptor totius sanctæ ecclesiæ fidelium scilicet præcedentium & sequentium mortuusq; corpore & sepultus & tertia die resurrexit à mortuis,ascēdit etiā in cœlum,& ibi simul est cum patre, uenturus in die iudicij,iudicare uiuos & mortuos,
Acto.1
sicut

ſicut prophetæ locuti ſunt & futurum prædixerunt. Cum itaqȝ diuinæ miſerationis inſtinctu, ad tam excelſum huius fidei gradum perueniſſem, exui pallium falſitatis, & nudatus ſum tunica iniquitatis, & baptizatus in ſede Oſcenſis ciuitatis, in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, purificatus manibus Stephani glorioſi & legitimi eiuſdem ciuitatis epiſcopi. Hora etiam baptiſmatis, præter ea quæ præmiſſa ſunt, credidi beatos apoſtolos, & ſanctam eccleſiam catholicam. Hoc autem factum eſt anno à natiuitate domini, M. C. VI. ætatis meæ anno quadrageſimo quarto, mēſe Iulio, die natalis apoſtolorum Petri & Pauli. Vnde mihi ob uenerationem & memoriam eiuſdem apoſtoli, nomen q̄d eſt Petrus impoſui. Fuit autē pater meus ſpiritualis ALFVNSVS, glorioſus Hiſpaniæ imperator, q̄ me de ſacro fonte ſuſcepit, quare nomen eius præfato nomini meo apponens, Petrus Alfunſi mihi nomen impoſui. Cumq́ȝ notum eſſet Iudæis qui me antea nouerant, & probauerant peritum in libris prophetarum, & dictis doctorum, partem etiā non magnam habere omniū liberalium artium, quod legem & fidem accepiſſem Chriſtiano-

Matt. 28. Mar. 16

ſtianorum,& unus eſſem eorum, quidam eorũ arbitrati ſunt me hoc non feciſſe, niſi quia adeo omnem abieceram uerecũdiam, quod & deum & legem contempſeram. Alij uero propterea me feciſſe dicebant, quod non ut decuerat prophetarum & legis uerba intellexiſſem. Alij autem uanæ gloriæ imputabant, & me hoc feciſſe calumniabantur ob honorem ſeculi, eo quod Chriſtianorum gentem cæteris omnibus ſupereſſe conſpicerẽ. Hunc igitur libellum compoſui, ut omẽs & meam cognoſcant intentionem, & audiant rationẽ in quo omnium aliarum gentium credulitatis deſtructionem præpoſui, poſt hæc Chriſtianam legem omnibus præſtantiorem eſſe concluſi. Ad ultimum etiam omẽs cuiuſlibet Chriſtianæ legis aduerſarij obiectiones poſui, poſitasq́ pro meo ſapere cum ratione & auctoritate deſtruxi. Librum autem totum diſtinxi per dialogum, ut lectoris animus promptior fiat ad intelligendum. In tutãdis etiam Chriſtianorum rationibus, nomen ꝗd modo Chriſtianus habeo poſui, in rationibus uero aduerſarij confutandis, nomẽ quod ante baptiſmum habueram, id eſt, Moyſen. Librum etiam in titulos duodecim diuiſi, ut

quod

quod lector quiſque deſiderat, citius in illis inueniat.

Primus titulus oſtendit, quod Iudæi uerba prophetarum carnaliter intelligunt, & ea falſo exponunt.

Secundus, de cognoſcenda præſentis Iudæorum captiuitatis cauſa tractat & quàm diu durare debeat.

Tertius, de ſtulta Iudæorum confutanda credulitate ſuper mortuorum ſuorum reſurrectione, quos credunt & reſurrecturos eſſe, & iterum terram incolere.

Quartus, ad oſtendendum Iudæos de tota lege Moyſi nihil niſi parum obſeruare, & illud parum deo non placere.

Quintus, de Sarracenorum lege deſtruenda, & ſententiarũ ſuarũ ſtultitia cõfutanda.

Sextus, de trinitate.

Septimus, quomodo uirgo Maria ſpiritu ſancto concipiens, ſine uiri commixtione pepererit.

Octauus, quomodo in corpere Chriſti incarnatum eſt uerbũ dei, & fuit Chriſtus homo ſimul & deus.

Nonus, quod in eo tempore Chriſtus uenit, quo eum uenturum fore à prophetis prædictum

dictum fuit, & quod quæcunq; de eo prędicauerunt, in ipso & eius operibus patuerunt.

Decimus, quod uoluntate spontanea, à Iudæis crucifixus est Christus, & occisus.

Vndecimus, de resurrectione & ascensu Christi in cœlum, & aduentu secundo.

Duodecimus, quod lex Christianorũ legi Moysi non est contraria.

OBSECRO autem eos qui hoc opusculum lecturi sunt, ut si uel minus continens uel superfluum quid dictum inuenerint, ueniali parcant errori, quoniam nullus homo caret omni uicio.

INCIPIT DIALOGVS PETRI, COGNOmento Alfunſi ex Iudæo Chriſtiani, & Moyſi Iudæi.

PETRVS.

A TENERA igitur pueritiæ ætate quidam mihi perfectiſſimus adhæſerat amicus, nomine Moyſes, qui à primæua ętate meus conſocius fuerat,& condiſcipulus. Ad hunc cum perueniſſet ſermo, quod ego paterna lege relicta Chriſtianã delegiſſem fidem, relicto ſuæ ſtationis loco, ad me feſtinus peruenit,in ipſo aduentu quendam uultum ferens hominis indignantis, & increpans ſalutauit me more non amici,ſed quaſi alieni, & ſic exorſus eſt. Vah Petre Al. multũ pertranſiuit temporis,ex quo ad te uenire, te uidere, tecum loqui & commorari ſolicitus fui,ſed meus affectus caruit effectu uſq; modo cum te læto dei gratia uideo uultu. Nunc tuam mihi quęſo patefacias intentionem &

per quam uel antiquam deserueris uel nouã legem delegeris pandas rationẽ. Noui enim bene olim te ualere in scriptis prophetarũ, & uerbis nostrorum doctorum à pueritia quoq; super omnes coæquæuos tuos legis relatorem fuisse, & si quis aduersarius esset, te illi defensionis clypeũ opposuisse: Iudæis in synagogis ne à sua unquam fide recederent prædicasse, consocios docuisse doctos in maius prouexisse. Ecce autẽ nescio quo pacto uideo commutatum & à semita rectitudinis alienatum, quod ut meo uidetur animo, errore existimo factum. Cui ego. Plebeiorũ & imperitorum mos est hominũ, ut si quẽ quicquam contra suam agere uiderint consuetudinem, licet id rectum & iustissimum permaneat, illorum tamen estimatione atq; iudicio, iniustitiæ & nomen & culpã subeat. Tu uero in philosophiæ cunis enutritus, philosophiæ uberibus lactatus, qua fronte me potes inculpare, donec ea quæ fecerim iusta an iniusta ualeas probare? MOYSES. Quoniam duo contraria meo occurrũt animo, unum, quia estimo te prudentem uirum non potuisse recedere ab ea quam tenebas lege, nisi hanc quoniam suscepisti ueraciter cogno-

gno-

gnouisses meliorem, alterum quia legem quam teneo ego, & tu reliquisti, pro meliori habeo, ideo & quod tu fecisti errorē estimo, & cui potius parti acquiescam ignoro. Quamobrem peto à te, ut huius dubitationis scrupulum ab animo meo depellas, & uterq; in alternæ rationis cāpo discurramus, donec ad huius rei indaginem perueniam, & an iustum sit factum tuum, an iniustum cognoscere ualeam. Pe. Natura habet hoc humana, ut animo quoquo pacto conturbato, in uero falsoq; discernendo discretionis careat oculo. Nunc itaq; nisi omnem à pectore tuo perturbationem dimoueris, ut more sapientum & quæ iusta sunt collaudemus, et quæ iniusta sine contentione rejciamus, nostro operi finē nullatenus imposituri, in uacuum uerba iactabimus. Moy. Pactionem istam libens suscipio, & ut tu eandem in te suscipias rogo. Pe. Ego certe lætus consentio. Mo. Hoc etiam si placet imploro. Quod si aliquam de scripturis auctoritatem attuleris, secundum ueritatem Hebraicam hoc facere uelis. Quod si aliter facias, me non recepturum esse agnoscas. Sed & si ego aliquam iuxta quod apud nos est tibi adducam, & ut

Animus perturbatus discretionis oculo caret.

eam uolo recipias,& quod uerum agnoueris nullatenus contradicas. Pe. Et hoc ego certe non abnego,tuo nāq; ipsius gladio occidere te multū cupio. Mo. Præterea si qd interciderit aliquando,quod à legū alienum uideatur proprosito,nō te pigeat quęso, sed de cęteris artibus cū oportunus exigerit locus,interroganti respondere studeto,concedasq́; uolo,ut mutua ratione mihi aliquando interrogare, aliquando liceat respōdere, aliquādo etiam aduersari prout sermo dederit mihi.Pe.Concedo. Iam interrogare tibi liceat de quacunq; re uis sapere,& quauis intentione.Moy. Concedis tu Moysen filium Amram uerum prophetam Israëlitici populi & uere à deo missum fuisse: & quicquid ex dei nomine prophetauerit, fideliter enunciasse & dixisse? Pe. Concedo utique. Mo. Concedis quoq; omnes post Moysen prophetas pro eius lege confirmanda uenisse: non in aliquo redarguēda? Pe.Et hoc etiam concedo.Mo.Nec negas legem quam in pręsenti Iudæi tenent & à Moyse scriptam asseuerāt eandem per omnia sicut Moyses eam scripsit permanere? Pe. Quomodo quęso negare potero,præcipue cum eadem lex eisdē

Ammiramis pater & Iochobel mater Moysi. Iosephus. 2. li. antiquita.ca.9. Exo.3.

Moy-

Moysi uerbis à nostris olim quibus fidē adhibemus doctoribus translata, & apud nos scripta habeatur, præter in quibusdā locis, ubi licet mutentur uerba, eadem est tamen sententia? Mo. Quomodo igitur te uideo eā esse transgressam, & ab ipsius semitis deuiū? Pe. Non est ita, sed nūc completam eius pro ut debeo fidem conseruo, & per rectissimas eius semitas recto gressu procedo. Mo. Ex uerbis tuis datˀ intelligi, ex legis & prophetarum uerbis te rectum sensum concipere, Iudæos autem eiusdē legis cultores, ab eius recta intentiōe alienos existere, unde & tuo iudicio male uidentur intelligere. Pe. Bene uerborum meorum sensum penetrasti. Mo. Fac igitur me cognoscere, in quo tibi uidetur Iudæos errasse in legis explanatione, te uero melius intelligere. Pe. Quomodo uideo eos solam legis superficiem attēdere, & literam non spiritualiter sed carnaliter exponere, unde maximo decepti sunt errore. Mo. Quid his uerbis significes non satis per pendo, unde ut apertius loquaris exoro. Pe. Non reminisceris doctorum uestrorum, qui uestram doctrinam cui lex uestra tota secun dum uos annititur, scripserunt, quomodo as

Lex uetus noua perficitur.

Iudæi à legis intellectu alieni.

Iudæi literæ superficiem attendunt.

ſeuerant deum corpus & formam habere: & eius ineffabili maieſtati talia applicant, quæ nec ulla conſtant ratione? Quin & de eo tales protulere ſententias, quæ non aliud niſi uerba uidentur iocãtium in ſcholis pue rorum, uel nentium in plateis mulierum. Ite rum ſecundum ueſtri intellectus capacitatē legem explanantes, uos captiuitatem ſperatis euaſuros eo modo, quo fieri nequit. Item in captiuitatis euaſiõe ſperatis uos adeo inuſitatum fieri miraculum, ut ueſtros ſuſcitet mortuos, qui terras denuo ut prius incipiãt inhabitare. Item uos in captiuitate exiſtentes, de omnibus legis præceptis, etiam ſecun dum ueſtram explanationem, nihil niſi minimum quid contueor agere. Id ipſum autē quod agitis deo placere & acceptabile credi tis, de eo quod prætermittitis, eum nequaquam uos culpaturum confiditis, omniaq́ꝫ compleſſe uobis uidemini, quod euidenter obtinet maximum locum erroris. Sunt enĩ alĳ perplures errores, in quos uos coniecerunt non ſanę legis explanationes. *Mo.* Nimis profunde in noſtram inueheris infamiam, & uis opprimere gentem Iudaicam. Et uerba quidem ſunt pauca & leuia, ſed eſt

Iudæorũ errores.

in eis

in eis multa & grauis sentētia. Et si sub uno totam uelimus concludere rationem iudicio, multaq́; sub uno comprehendere titulo, cum singula elucidare debeamus, omnibus indiscrete commixtis, obscuritatem inferimus. Vnde si bonum tibi uidetur, singulis rationis sententijs singulos adscribamus titulos, ut unoquoq; alterna sermonis ratione discusso, ad alium ordinatim accedamus, ut sic operi nostro congruum terminum imponamus. Pe. Quod à te bene dictũ est perficiatur, & quod digne cõsulis compleatur. Singulis itaq; sententijs titulis suis appositis, de quo prius uolueris quære, quoniam paratus sum respondere.

PRIMVS TITVLVS OSTENDIT QVOD

Iudæi uerba prophetarum carnaliter intelligunt & ea falsò exponunt.

MOYSES.

PRIMVM sic instituamus titulum, qui cõtineat rationes, quibus in nos & in nostros inueheris doctores, q̃d deo scilicet corpus & formã asscribimus, & eius naturæ talia annotamus, quæ rationis ueritas abhorret. Hanc igitur rem diligẽter discutiamus, donec ad eius indaginem ratione & argumento perueniamus. Pe. Dictum collaudo. Mo. In primis itaq; mihi uolo ostendas, ubi doctores nostri deum corpus & formam habere dixerunt, & quomodo super hac re locuti fuerunt. Pe. Si nosse cupis ubi scriptum sit, in prima parte uestrę doctrinæ, cuius uocabulum est benedictiones. Si igitur uis scire quomodo dixerunt deum habere caput & brachia, & in cesarie pixidẽ gestare ligatam corrigia, ipsiusq; corrigiæ nodum à postera capitis parte sub cerebro firmatum, intra pixidem uero quatuor esse cartulas, Iudœorum laudes continentes, in summo autem sinistri brachij gestare aliam pixidem, simili modo corrigia ligatam, cartamq; ibi esse continentem omnes laudes, quæ in prædictis quatuor scriptæ dicuntur.

Iudæorũ de deo stulta opinio.

Con-

Concedis hæc omnia in eo quem dixi loco hoc modo scripta haberi? Mo. Negare quod est euidens nequeo. Pe. Quam super hac re queso habent auctoritatem? Mo. De pixide quam gestat in cesarie, & de nodo corrigiæ, auctoritatem sibi attrahunt, ab eo loco ubi dominus ait ad Moysen. Videbis posteriora mea, facies enim mea non uidebitur. Tunc enim Moyses nodum corrigię uidit. Nodũ autem ipsum, alicuius pixidis esse necessariũ est. De ea autem quam gestat in brachio, auctoritatem profertur ab Esaia dicente: Iura uit domin⁹ in dextera sua, & in brachio for titudinis suæ, per brachium enim fortitudinis, uult intelligi sinistram, in qua illa pixidis uirtus continetur. Pe. Ad memoriam me reduxisti. Reminiscor enim me iam hunc perlegisse locum, sed auctoritas hæc nullum tibi confert patrocinium. Cum enim lex perhibeat deum Moysi dixisse: posteriora mea uidebis, & quoniam deum mentiri non posse constat, ita postea factum licet scriptura tacente non dubitemus, nusquam tamen lex meminit quod Moyses in eius posteriorib⁹ aliquid uiderit. Qualiter igitur eum corrigiæ nodum, quod sine risu uix dici potest ui-

Exod. 33

Esa. 62

disse dicitis? Item cū per posteriora non solum ceruix, sed etiā quælibet corporis pars conuenientius intelligi possit, hoc quod uos ceruicem eum uidisse asseritis, non ratione, uel legis auctoritate, sed sola probatis uoluntate. Mo. Nostri doctores per posteriora ceruicem debere intelligi dicunt. Pe. Secundum uestræ stultæ explanationis seriem, quæ & scripturæ & rationis iuuamine caret, progredi libet. Nam ut deum ceruicem, quod sapienti nefas & uidetur, & est, habere concedam, potuit tamen fieri, ut Moyses nihil in eo pręter ceruicem uiderit. Aut si quid aliud eum uidisse fingamus, potuit uidere pileum siue corrigiæ nodū illius scilicet coronæ, quā uos dicitis angelum noīe Mitatron, singulis diebus capiti dei imponere. Mo. Doctores utiq; nostri, illud quod uidit corrigiæ, nodū cōtendūt fuisse: ideoq; deū Moysi ceruicē astruunt ostendisse, ut illum uideret nodū corrigiæ. Pe. Ita esse ut asseris ad tui destructionem concedamus Nam ut Moysen illum coronæ nodum uidisse mentiamur, cū eius faciem nullatenus uiderit, unde deum pixidem in anteriori capitis parte gestare probauit? Mo Qūo Moyses nodatam corrigiā uidit,

pixi-

pixidē quæ illa ligaretur in capite dei fuisse doctores intellexerunt. Pe. Non omnino sanus est hic intellectus, ut deū aliquid gestare dicam⁹, potuit tamē illa corrigia ligari cymbalum, aut tintinnabulum aliq̄d, aut gēma quæuis preciosa, aut aliquid huiusmodi. Veruntamen ut omnia tibi fatuitatis tollam responsa hoc ut uis & dicis esse cōcedam. Sed hoc concesso, unde quæso Moyses intelligere cartas potuit intus cōtineri, ne dum scisse eum dicas quid in eis scriptū haberetur? Sed & quod super hæc omnia admiratione dignissimum est, quod in illa carta ut creditis nihil aliud scriptum est, nisi uersus quos Moyses longe post moriens Israeliticum populum docendo ex semetipso eum laudans edidit, & post multa annorum curricula, Salomon deum adorans composuit de eorum laude: nulla est ratio quare in dei capite scriptū esse debeat credi. Mo. Quod oculis carneis Moyses non uidit ex sancti spiritus reuelatione cognouit. De cartarū autē scripturis nulla fateor ē mihi ratio. Pe. Gloria deo, iam paulisper stultitiæ cares responso. Itē si concedamus Moysen horū quędā uidisse, q̄dā scō reuelante spū cognouisse, cū nec ipse

Moy

Moyses usquam scriptum reliquerit, nec ullus post eum propheta prodidit, unde uestris doctoribus tam secretæ rei archanum patuit? Mo. Per ueterum successores, ad nostrorum tandem doctorum peruenit noticiam. Pe. Cum ad tam irrationibilis conclusionis diffugium uestrum deuiet argumentũ per antiquorum successiones omne tibi licebit firmare mendacium. Est tamen ualde indigne ferendum, quia uestrꝭ doctoribus apponitis, quod ipsi forsitan nolunt, cum ipsi hoc se non à ueterum relatione per Moysen habuisse testentur, sed ipsi in uersuum explanatione talia commententur. Mo. Respondi non ratione recti, sed occasione diffugij. Pe. Veritatem itaque tenentes uanitatem uitemus, quoniam in rationis exordio sic uterq; statuimus. Mo. Dignum iudico. Pe. Dic quęso nosti quanta ista narratio uilificetur ratione, præter hoc etiam quod iam dudum nulla constat auctoritate? Mo. Video quidẽ in utroq; auctoritatis destructionem. Nunc autem à te exigo, ut id ostendas per naturæ rationem. Pe. Vos deum caput, brachia & totam corporis formam habere contenditis. Quod si hoc est, igitur deum longitudinis &

nis & altitudinis dimensionibus constare necesse est fateamini. Si uero his tribus dimensionibus clauditur, sex nempe corporis partibus terminatur, quod est inconueniens, ut suo ostendetur in loco. De corrigia autem quam eum in capite habere dicitis, duo tibi propono. Tua enim corrigia, aut est de ipso, aut aliunde: Si de ipso est, iam deus à se diuisus est: si uero aliũde est, aut creator aut creatura est: Si creator est, ergo duo sunt creatores, si creatura est, iam quædam creatura maior est, quadam parte creatoris, quod inconueniens est. Item quęro: hoc quod in capite uel brachio gestat, utrũ necessitate aliqua, an sine necessitate illud gestet. Si necessitate gestat, iã creator indiget creatura, quod aliud est inconueniens. Nunc itaq; aperte potes cognoscere: q̊d tibi ostẽdi ea qua postulabas ratione: scilicet quod de corrigia creditis, quã sit uile. Mo. Teneo. Pe. Iterum uestri doctores in doctrinarum libro asserunt, quod deus in occidente est tantũ, auctoritate Esdrę illud confirmantes, dicentis. Exercitus cœli supplicat tibi, exponentes hoc, quod cum omnes stellæ in occidentẽ decidunt, tunc exercitus cœli supplicat deo, & quoniam hæc

Iudęi deũ tm̃ in occidente esse cõtendũt. Neemię 9.

stella-

ſtellarum ſupplicatio fit in occidente: ideo deum in occidente aſſerunt eſſe. Hæc quã dico eſt eorum ſententia. Qui quanquam à dei ſunt cognomine alieni, ſi mundi ſaltem figuram agnoſcerent, non de deo tam indigna ſentirent. Mo. Volo mihi oſtendi ſi placet, quomodo ex hoc uerbo poſſit perpendi, quod ipſi figuram mundi non agnouerint. Pe. Quoniam nos orientem non dicimꝰ, niſi locum illum ubi prius ſtella apparet, nec occidentẽ: niſi ubi noſtro ſubtrahitur aſpectui. Mo. Nunc obſecro ut orientis & occidẽtis mihi certũ locum oſtendas, & huius rei notitiã ſubtiliter diſcutias. Pe. Qm̃ rem iſtã tibi ſubtiliter monſtrari rogaſti, te quoq; illud ſubtili decet oculo intueri. Quod hoc mõ conſidera. In quocunq; uis loco cõſiſte, & ab eodẽ lineã rectam ad orientis dirige partẽ. Quæ cũ peruenerit ad locũ ultra quẽ uiſum tẽdere nequis, locũ ipſum tibi orientẽ eſſe cognoſce. Eodẽ mõ ſi ab eo in quo cõſiſtis loco lineã rectã in occidentẽ direxeris, cũ ad talẽ peruenerit locũ, q uiſui tuo terminũ ponat, tibi ipſum occidẽtis conſtitue locũ. Mo. Nũc horã recti ortus, & horã recti occaſus mihi mõſtrari deſidero. Pe. Naſcente ſtella p̄dictã

lineam

lineã usq; ad ipsum stellæ locũ protẽde, & in cẽtro ipsius stellæ lineã fige, ita ut media sup terrã appeat, & media adhuc lateat, ipsamq; horã ipsius stellæ ortũ dices. Cũ ergo sol tali mõ oriri cœperit super terrã illa hora apud astrologos est uerus ortus diei. Eodẽ mõ si occidente stella præfatã lineã usq; ad eã occidentis partẽ dirigẽs summitatẽ lineæ in stellæ fixeris centro, ita ut media super terrã, & media sub terra cõsistat, illã horã eẽ occasum dices. Cumq; sol tali mõ occiderit, illa hora apud astrologos uerus est occasus diei, & initium noctis. Mo. Ex ratione tua talis procedit conclusio, quod cum pars orientalis orbis eadem sit omnibus, locus tamen orientis non idem est omnibus. Itidẽ quoq; cũ occidentalis nõ idẽ est omnibus, nec eadẽ hora ortus, q̃ est nobis est cæteris gẽtib9, nec eadẽ hora occasus est nobis & cęteris gẽtibus, sed scd'm uarietatẽ locorũ terræ in longitudine, uariatur locus orientis & occidentis, & hora ortus & occasus. Pe. Lætor te rei capere ueritatem. Mo. Adhuc quæso apertius loquere, & per aliquam similitudinem rem tam subtilem ostende. Pe. Constituamus ergo solẽ in primo arietis gradu & in primo pũcto

Ortus Solis.

gra-

gradus,& dicamus quia cœpit modo oriri ciuitati Aren, quæ ſita eſt in primo ſeptem climatum terræ, habens nonaginta gradus ad orientem,& totidem ad occidentem, habens etiam XC. gradus ad polum aquilonalẽ, totidemq́; ad auſtralẽ. Cum huic inq̃ ciuitati ſol cœperit oriri, quæ nam hora erit illi ciuitatati, quæ LX. gradibus diſtat ab occidente ciuitatis Aren? Mo. Secundum quod in aſtrologorum libris repperi ſcriptũ, duæ adhuc horæ de præcedenti remanent nocte. Pe. Cum igitur ciuitati Aren ſol occubuerit, quæ hora prędictæ erit ciuitati? Mo. Duę ſimiliter remanent horæ de die. Pe. Cum autem ſol illi oriri cœperit urbi, quota iam hora eſt Aren ciuitati? Mo. Duabus tranſactis, tertia inchoat hora. Pe. Cumq́; illi urbi ſol occubuerit, quota hora erit Aren ciuitati? Mo. Duæ iam de nocte completę ſunt horæ. Pe. Si igitur filum rectum ab Aren pertrahas ciuitate, & perducas ſummitatẽ unam ad orientem,& aliam ad occidentem, & ſimili modo in alia facias ciuitate, proferens ab ea rectam lineam, cuius una ſummitas ad orientem, & alia pertingat ad occidentem, num quæſo utriuſque lineæ termini ab

utra-

utrauis parte in simul poterunt conuenire? Mo. Minime, sed quanto ab inuicem, ipsę distant ciuitates, tanto linearum in utraq; parte distabunt summitates XXX. scilicet gradus. Pe. Nunc apertissime tibi patet, quoniã loca orientis & occidentis, & horæ ortus & occasus non eædem sunt omnibus, sed uariantur pro uarijs terræ longitudinibus. Mo. Bene tandem intelligo. Pe. Item cum sol Aren oritur ciuitati, sic eadem hora apud alteram quam diximus ciuitatem ab eisdem ciuitatis oriente in eiusdem occidẽtem lineam protẽdas, quæ cœli puncta utriusq; eius summitatis cacumen continget? Mo. Illa quidẽ summitas quæ uergit ad orientem, primum punctum primi gradus piscium obtinebit, illa uero quæ directa est ad occidẽtem, primũ punctum primi gradus uirginis percutiet. Pe. Rursus si sole Aren ciuitati occumbente, apud alteram ciuitatem lineam eo quo diximus modo ad cœlum usq; utrinq; tendamus, utraq; summitas eius quas cœli partes continget? Mo. Quæ ad orientem tenditur, primo puncto primi gradus uirginis, quę uero ad occidentem primo puncto primi gradus piscium occurrit. Pe. Iterum autem si so

le urbi illi oriente lineam apud Aren ciuitatem ad eiuſdem orientem,& occidentẽ tendẽtes uſq; ad ipſum cœlum ducamus, utraq; ſummitas quã cœli partem continget? Mo. Quæ orientẽ continget, primã particulã primi gradus tauri percutiet, quæ uero occidẽtẽ primo puncto primi gradus ſcorpiõis occurret. Pe. Si aũt ſole urbi illi occũbente prædictã lineam Aren ciuitatis prædicto mõ ad cœli cardines ducam⁹, quas eiuſdẽ cœli partes ſummitas quæq; cõtinget? Mo. Orientis ſummitas initiũ primi gradus ſcorpionis, occidentis uero initiũ primi gradus tauri continget. Pe. Nunc cognoſcere potes, qa grad⁹ ſigni qui eſt in oriente ſole Arẽ ciuitati apparente: nõ eſt idẽ cũ eo qui eadẽ hora alij ciuitati apparet. Similiter gradus qui eſt in occidente ſole in Aren occũbente: nõ eſt idẽ cum eo qui eadẽ hora alij apparet ciuitati. Sicq; oĩbus contingit ciuitatibus, prout una diſtat ab alia in lõgitudine. Mo. Cuncta patẽter intelligo. P. Nec illa cœli pticula q̃ hodie in ortu ſolis q̃uis terrarũ loco in oriẽte apparet, ẽ eadẽ q̃ cras eadẽ hora eodẽ terræ loco in eodem apparebit. Mo. Et hoc lucide patet. Pe. Hæc graduũ in cœlo uariatio cõtingit cotidie

die sicut ipse sol p eosdē grad⁹ uariat̄ assidue. Mo. Qđ ratio ostendit negare nō ualeo. Pe. Quandoquidē ita esse ut diximus necessaria cōstat rōe, & in toti⁹ terræ spacio nō sunt loco orietis & occidētis ęqualia, nec horę ort⁹ & occasus eædē, unde necessario sequit̄, stellas q̄ quibusdā occidūt, alijs eadē hora oriri, nec in tota cœli sphera cert⁹ est orietis & occidētis loc⁹ sed cotidie uariat̄ p uarios grad⁹, multo min⁹ credi debet orietis & occidētis mutationē cœlestib⁹ accidere creaturis, qb⁹ nulla unq̄ interuenit obscuritas, sed sempiterna indeficiētis luminis irradiat claritas, sicut Dauid ꝓpheta dicit, qa tenebrę nō obscurabunt̄ à te, & nox sicut dies illuminabit̄ sicut tenebræ eius ita & lumē eius, & Daniel ipe inquit reuelat ꝓfunda & abscōdita, & nouit in tenebris cōstituta, & lux cū eo semp erit. Cū etiā nulla in cœlo ascēsus, uel descēsus possit eē localis mutatio, aptissime igitur cuiuis patet, q̊d in cœlo nec oriēs sit nec occidēs. Quo ꝓbato, fatuitas euidēs est dicentiū, q̊d dei locus occidēs est ubi stellæ supplicāt deo. Mo. Licet manifestis refragari nequeam rationibus, uolo tamen mihi si placet ostendi qūo probari possint uel cognosci longitudines di

Psal. 138

Daniel. 2

Neemię. 9

ſtantium ab inuicem ciuitatũ ut melius cognoſcamus diuerſitates horarum eodem tẽpore ſuper eaſdem apparentium. Pe. Conſtituamus ergo ſolem in primo arietis pũcto, & incipiat fieri eclipſis ſolis apud Aren ciuitatem, primo puncto ſeptimæ diei horæ erit utiq; eadem hora primus cancri gradus in ipſius Aren oriente Quod ſi tunc noſſe deſideras quota hora fieri incipiat eadem eclipſis, apud aliam quam prædiximus ciuitatẽ, ſi diligẽter inſpicias, primo quintę horæ puncto inuenies eam ibidem fieri incipere, eodemq; momento apparebit primum geminorum punctum in illius ciuitatis oriẽte, unde indubitãter patet XXX. longitudinis gradus inter utranq; eſſe ciuitatem. Et hoc quidem modo ab aſtrologis inuenitur quanta inter duas ciuitates habeat̃ longitudo. Mo. Magnæ cæcitatis uelamen de pectore meo educens, ueritatis lucernam clariſſime infudiſti, quare digna à deo compenſetur retributio tibi. Sed quoniam ſuperius dixiſſe te memini Aren ciuitatem in medio cœli hemiſpherio ſitã, ita ut æqualitur ab omnibus partibus diſtet, & in primo. VII. climatum eſſe poſitam, uolo ut huius ſitus deſcriptioẽ luci-

lucidissime ostendens, ita me facias intellige re, ut uidear mihi in eadē urbe cōsistere. Cū enim dicas Aren in medio terræ positam, significare uideris ipsius terræ superficiem esse planam, ex ratione uero orientis & occidētis præmissa significaueras terram rotunditatem habere sphericam. Omne autem rotūdū principio caret ac fine, sed ubicunq; principium quęris uel terminum, ibidem procul dubio inuenies & mediū. Pe. Considera igitur Arē in tali loco spheræ terrestris esse, ut & ab aquilonali & ab australi æqualiter polo distet utroq;, & per medium eius cotidie transeant duo prima puncta arietis & librę. Habebit igitur ad utrunq; polum, XC. gradus, eritq; ita Aren in prima parte primi climatis, quantum ad longitudinem. Mo. Ex uerbis tuis colligitur, quod tota pars terræ habitabilis in una tantum parte consistat. Volo itaq; nosse quæ nam sit illa. Pe. A medio terræ ad partem septentrionis. Mo. Geometrica figura hoc mihi monstrari uisibiliter cupio quoniam de hac re diuersas gētes ex librorum scriptis diuersa sensisse non dubito. Quinq; etenim zonarū partitione diuidunt terram, quarū mediam solis calore per

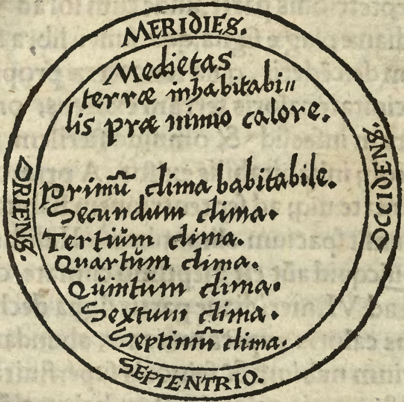
Terra rotunditatē sphericam habet.

Quæ pars terræ habitabilis sit.

ustam, & ideo inhabitabilem dicunt, duas quoq; extremas à sole remotissimas præ frigoris immẽsitate similiter inhabitabiles probant, duas autẽ medias illius calore & illarũ frigore temperatas, solas habitabiles perhibẽt esse. Pe. Opinio ista uisus obstat effectui. Visu enim probamus, Aren in medio terræ sitam, & initium arietis & libræ super eã recta progredi linea, aëremq; ibi temperatissimum esse, adeo ut ueris, æstatis, autumni, & hyemis, semper ibi fere tempus sit æquale, ibi aromaticæ species pulchri coloris et mellifluí nascuntur saporis. Corpora quoq; hominum nõ macilenta ibi sunt nimis aut pinguia, sed mediocris succi discretiõe decora. Temporis quoq; temperies hominum corpora sibi consona reddit, & pecora, quia ineffabili pollent sapientia, & materiali iustitia. Quomodo igitur quisquã dicere præsumat locũ super quẽ sol recta præterit linea inhabitabilẽ esse? Poti⁹ totũ terræ habitabile spaciũ existit continuũ à prædicto loco usq; ad septentrionalem globum, quod antiqui in septẽ diuiserũt partes, quas septẽ climata uocauerũt, scd'm numerũ septẽ planetarũ. Primũ ex illis ẽ in media linea, ubi Arẽ ciuitas ẽ condi-

Locus hominis sospitatẽ cõseruat.

condita, ſeptimum autem ſeptentrionalis orbis tenet extremum, reliqua uero mediũ continent ſpacium. Nullus eſt inhabitabilis locus, niſi ubi uel multarum harenarum ſiccitas cum aqua modica, uel montium aſperitas aratri non patitur onera. Hæc omnia autem oculis ſubiecta figura demonſtrat.

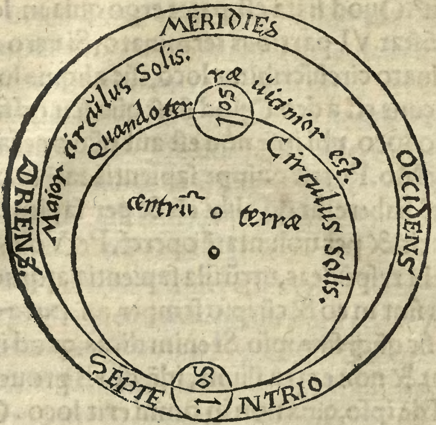
Extremitas Septentrionalis inhabitabilis frigore.

Mo. Gratias deo quod rei ueritatem uiſibiliter oſtẽdẽs, meo ſatisfeciſti deſiderio. Rogo

itaq; mihi oſtendas, quare uel illa pars terræ quæ eſt ultra Aren ad meridiem non incolatur pro ut iſta quæ eſt citra ad ſeptẽtrionem, ut ita Aren ſit in medio habitabilis regionis, uel quare pars illa quę eſt ultra, nõ eſt habitabilis, & illa quæ citra eſt uerſus aquilonem inhabitabilis. Pe. Quoniam centrum circuli ſolis eſt extra centrum circuli terræ à ſeptẽtrionis parte, unde cum ſol ad VI. meridianæ plagæ ſigna, quæ ſunt à libra ad arietem deſcẽderit, quia tunc terræ propior eſt, uicinitate caloris terram exurens, omnium rerum infecũda & omnino ſterilem reddit, ideoq; inhabitabilis exiſtit. A primo igitur climate uſq; ad ſeptentrionem habitabile, remanſit ſpacium climatibus VII. diſtinctum. Quicquid aũt eſt à ſeptimo climate, cũ ſol inde ad VI. meridianę partis ſigna declinat, totius caloris expers remanet, abundatq; imbrium nubium & frigoris ſuperfluitate, unde & omnis animalis caret habitatiõe. Quo modo autem centrum circuli ſolis extra centrum circuli terræ ſit, à parte ſeptentrionis, oculis ſubiecta aperte demonſtrat deſcriptio.

Terræ aliqua pars quare inhabitabilis dicit.

Mo.

Mo. Rem hactenus ignoratam breui sed luculenta mihi, gratias ago, demonstrasti ratione satis'q; illis responsum esse uideo, qui aliter aliquatenus de terræ sentiunt diuisione, Pe. Expleto dei nutu præsenti sermõe, ad propositum libet redire. Mo. Dignum censeo. Pe. Vestri doctores in doctrinæ libro tertio, deũ in loco esse asserũt, VI. partibus terminato affirmantes testimonio hoc Danielis, qui ait. Cũ egrederer ecce princeps Græcorum ingressus est. Concipiũt enim ex hoc Daniel. 10

Iudæi deũ in loco esse asserũt.

quia in loco tali est deus, ubi introitus sit & exit⁹. Quod si ita est, patet ergo quia in loco cõsistat VI. partibus terminato. Si uero terminato circũscribitur loco, tũc aliquis locus uacuus est à deo. Quod si est quõ scit qd fit in alio loco ubi ipse non est aut quõ operat̃ in eo? Mo. Potest quippe sapientiã talẽ & uolũtatẽ habere: ut q̃d alibi est & per sapientiam norit, & per uoluntatẽ operet̃. Pe. Volo igit̃ mihi respõdeas, utrũ illa sapientia atq; uolũtas sint in eo & cũ ipso semper, an extra illũ, & sic qñq; sine ipso. Si enim dicas, quod in eo sint & non extra illum, idẽ de eis proueniet q̃d de ipso, quia non in omni erit loco. Quõ ergo scire põt qd alibi fit aut operari? Si uero dicas extra illũ esse, & oẽm locũ implere, tunc ab illo sunt diuersæ. Sciũt enim aliquid q̃d nescit ipse, & operant̃ per se q̃d non operatur ipse. Igit̃ ipsę creatrices, & nõ indiget mundus deo. Mo. Possunt quidẽ in eo esse, & in omnem locum sciendo & operando emicare, ut sol cum in uno consistat loco radios tamen usquequaque ei calefaciendo diffundit, & illuminando. Pe. Si ita est sequitur ergo quod illa sapientia atque uoluntas non æqualiter ubiq; cõsistant. Quicquid enim

ita dif

ſta diffunditur,non eandem uim in ultimo quã in ſuo habet principio, quod minime conuenit deo Quoniamquidem autem terminum deo imponere audetis utinã uel ſim plũ crederetis & nõ corporea ei accidẽtia aſ ſcriberetis.Mo.Qũo nos hoc credere dicis? Pe.Dicitis ſiquidẽ eum ſingulis diebus ſemel in die iraſci, afferentes in mediũ teſtimoniũ Dauid,dicẽtis: Fortis iraſcit̃ cotidie. Prima etiã hora diei eum iraſci aſſeritis, cauſam hu ius iræ eſſe dicentes,q̃d in illa hora reges ini quitatis exurgẽtes diademata ſibi imponũt, & ſolem adorant. Vidéſne quàm abſurdum ſit ſermo iſte & quoniã fatui ſint q hæc protulerunt,cum iræ diſcretionẽ prorſus ignorent,quam ſi noſſent, non hoc de deo ſentirent.Mo. Quid igitur iram cenſes eſſe? Pe. Ira eſt quãdo audito aliquo quod diſpliceat uerbo colera rubea id eſt fel feruet, & ſuper epatem diffunditur, & ſanguini cõmiſcetur. Inde ſiquidem homo caleſcit, & in facie pal leſcit.Hoc aũt nulli conuenit rei, niſi quę ex quatuor cõponit̃ elemẽtis. Deus aũt talibus non ſubiacet liniamẽtis.Mo. Veritati cõtra dicere nequeo. Pe.Nõ minꝰ hoc etiã illud ab horrendũ eſt,q̃d dicunt eum de tali re iraſci, de qua

Iudæi deſi cotidie ſemel iraſci ſomniãt. Pſal. 7

Iræ pulcherrima deſcriptio.

Ira paſſio in deũ nõ cadit.

de qua se nõ possit ulcisci. Quod si posset, ira profecto eius quiesceret. Aiunt præterea, q̊d ipsius horæ qua irascitur punctum nemo nõ uerit unquã nisi Balaam filius Beor. In hoc autem uerbo uobis ipsis contrarij estis, cum ex una parte Moyses eũ uocet ariolum, uos etiam uocetis iniquum, ex altera uero parte eum prudentiorem Moyse esse significetis, quia punctũ horæ nouerit, quod Moysen latuit. Licet'q; hoc magna dictum sit admiratiõe, uilescit tñ maioris fatuitatis comparatione, qua dicitis gallum irrationale animal ipsius horę punctum cotidie scire. Concedis ne hæc oĩa eos ita dixisse? Mo. Et si uelim negare nequeo. Pe. Nec hoc sufficit eis de deo dicere, sed eum etiam cotidie semel in die plorare, & ab eius oculis duas prodeũtes lachrimas in magnum mare dicunt concidere, & has fulgorem esse affirmant illum qui tempore nocturno de stellis uidetur cadere. Hæc autem ratio, deum ex quatuor elementis ostendit compositum esse. Neq; enim fiunt lachrymæ nisi ex humiditatis abundantia descendentis de capite. Si uero ita est, ergo elementa sunt dei materia. Omnis autem materia, prior est & simplicior forma. Ergo & hæc

Iudæorũ magna fatuitas.

Nume. 22

Iudæi deũ plorare dicunt.

Lachrymę unde proueniant.

hęc priora & simpliciora deo sunt, q̃d nefas est credere. Itaq; si deus talis est ut dicitis esse, cum nec cibo fruatur nec potu & cotidie duas ex se emittat lachrymas, necesse est eũ decrescere, nisi forte de aquis quę super cœlo sunt iugiter bibat. Ex uerbis quoq; eorũ colligitur, quia ignorēt quid ille sit fulgor. Mo. Quid tu de illo sentias fulgore desidero nosse. Pe. Fumosus quidam uapor de terra consurgit nimium siccus, unde & locũ nubium transit, perueniẽs ad locum ubi non multus est calor, quoniam remotus est à motu firmamenti. Quo cum peruenerit, & iam multus in loco uno coierit, ipsius loci calore licet exiguo paulatim crematur, & crematus eua nescit, & id est quod per aërẽ discursitare uidemus. Mo. Quoniam per te non intermisse doctior fio, non immerito sine intermissione gratias ago. Pe. Fletus quoq; ipsius quem deo indigne asscribunt, Iudæorum captiuitatem causam esse dicũt, quin etiam propter dolorem eum ter in die ut leonẽ rugire asserunt, & propter id cœlum pulsare pedibus more calcantium in torculari, more etiã columbæ quendam susurri sonitũ dare, & quaque uice caput mouere: & dolentis dicere uoce: heu

Scintillæ de stellis cadentes quid sint.

Iudæorũ stulta de deo opt. max. opinio.

ce,heu mihi,heu mihi, ut quid domum meā in desertum redegi,& templum meum cremaui,& filios meos in gentes transtuli? Heu patri qui trāstulit filios suos, & heu filijs qui translati sunt de mensa patris sui. Dicūt etiā q̊d quidā doctoꝝ uestroꝝ hanc audierit uocē,in quodā loco rumoso. Præterea q̊d tanq̃ parturientis inuicē collidat pedes, & more dolētis manibus plaudat,& qa cotidie orat, ut misericordia eius sit sup irā eius, & ut eat in populo suo in misericordia. Dic ô Moyses,cū deus oret,quē quæso adorat? Se ipsum an aliū? Si aliū,is quem adorat potentior est eo. Si seipsum adorat aut potens est eius propter q̊d orat,aut impotens. Si impotens est, frustra se adorat, si uero potens, aut uult id pro quo orat,aut non uult. Si nō uult,pro nihilo orat. Si aūt uult,nō est necesse orare,uides igiť ô Moyses quā omnino sit gēs hæc aliena à cognitione diuina? Si uero uerꝝ est deū pro uobis plorare,ut leonē rugire,cœlū pedibus pulsare,more colūbæ gemere,caput mouere,& pro nimio dolore heu mihi clamare,ipsum p̄terea p̄ dolore pedes collidere:manibus plaudere,& cotidie ut uestri misereať orare, quid ergo uestrā ne liberemini impedit

Impie de deo Iudæi loquūtur.

dit captiuitatẽ? An à uobis, an ab ipſo ꝓcedit hæc mora? Si eñ ab ipſo eũ ad cõplendã uoluntatẽ ſuã minus eſſe potentem oſtenditis eũ aliquid uolentẽ cõplere nec ualentem, puerili more eũ plorare aſtruitis. Si igiť nũc impotens eſt: dicite, utrũ in futuro poteſtatẽ habiturus ſit an non? Si nunq̃ habiturus eſt: igiť & ueſter & illius dolor fine carebit, ueſtraq́; oĩo ẽ uacua, & ſpes nulla. Si uero poſſe habiturus eſt, aut illud nondũ habuit, ſed in ꝑfixo & certo habiturus eſt tpe, q̃d cũ habebit uos de captiuitate liberabit, aut iã habuit, ſed quorundã interuẽtu accidentiũ amiſit, quibus iteꝝ q̃nq; remotis, & illud recuperaturus eſt, & de captiuitate uos educet. Si uero habiturus eſt tpe certo, reſtat uobis dicere qd ſit q̃d mõ eũ prohibet habere, ſcilicet utrum hoc paucitati imputetis annoꝝ eius, an debilitati membroꝝ, an obſtaculo cuiuſlibet rei, à qua nequeat defendi. Hoc aũt credere de deo nefas eſt. Legimus enim in ſcripturis ſacris quibus uos nobiſcũ fidẽ adhibetis, deum antiquis temporibus maiora miracula feciſſe quàm ſi uos de captiuitate liberaret, ueluti cum decem plagis Aegyptum percuſſit, & inde uos in manu ualida eduxit, & ru-

Iudæi ſcripturas ſacras nobiſcum legunt.

Exo. 7. 8.

Exo.14. Psal.77 & rubrum mare diuisit, in quod Pharaonē
Exod. 16 cum exercitu suo demersit, manna quoq; &
Nume.11 coturnicibus de cœlo in deserto pauit, aquas
Iosue 3. Iosue 10. etiam Iordanis in loco uno mõtis instar cõ-
4.Reg. 19 stituit, solem & lunam Iosue precibus fixit,
Eccle.48 4.Re.20 de exercitu Sennacherib C.LXXXV.milia
Daniel.14 nocte una occidi fecit. In diebus Ezechiæ so
Dan.3 1.Esdræ 7. lem gradibus XV.reuerti præcepit. Danie-
lem de lacu leonum liberauit. Ananiam Mi
saëlem, & Azariam de igne, & uos de Babilo
nis captiuitate liberauit, & multa alia quæ e-
numerare longum est miracula fecit. Non
ergo dicere potestis, quod antiquis dieb⁹ po
tens non fuerit. *Si* autem eum potentem qui
dem fuisse ut equum est concedatis, sed alio-
rum interuentu accidentium, eum impoten
tem factum dicatis, post quorū abscessum
eum posse suum recuperaturum credatis, al
terum horum necesse est fateamini illa acci
dentia aut ex eo & in eo fuisse: ut infirmitas
accidens homini donec conualescat ab effe-
ctu cohibet uoluntatis, aut ei ab alio esse il-
lata, ut captiuitas cuilibet à rege illata, suę uo
luntatis eum potestate priuata, donec liber-
tate succedente recedat. Qd' si ex eo & in eo
fuisse dicatis, deum ergo corpus habere dici
tis,

tis, quod contrariorum susceptibile sit, quod de deo sentire non cõuenit. Si uero ei ab alio illata dicitis, illum qui intulit deo potentiorem esse ostenditis, quod non minus est incõueniens, Si autem uos ipsos uestræ esse captiuitatis causam dicatis, quasi melius modo in captiuitate quàm olim in libertate uos habeatis, cuiuis patet esse mendacium, quia nũquam captiuitas libertati est comparabilis. Si uero non hac intentione uestram libertatem remoramini, sed eo uolente uos liberare: uos per pertinaciam eius uoluntati obsistitis, scilicet ut quia ille uos in captiuitatẽ cõiecit, uos econtrario plus quàm ipse uelit in ipsa captiuitate perduretis, deberet utiq; uestræ satisfacere uoluntati, & non se ipsum assidue tanto mœrore deprimere, aut uos ei parcere deceret nec tantum facere contristari. Sed hoc stare nullatenus potest, cum eum cotidie ut uos de captiuitate eripiat oretis. Oro itaq; te ô Moyses, ut tantæ circuitionis ambages à pectore meo excludas. Mo. Nihil horum quæ tu enumerasti nostram impedit captiuitatem, sed deum semper & omnipotentem fuisse & esse fatemur, nec nos captiuitatem euadere uelle negamus, sed deũ

captiuitati nostræ certum terminum præfixisse, & donec illud quod cõstituit iurauit & firmauit tempus adueniat, nos nullo modo liberari posse dicimus. Pe. In hoc uerbo inscitiam deo asscribitis, cum eum tale statuisse dicatis atq; iurasse, quod postea eum iurasse & firmasse pœniteat, cuius rei signum est, quod tot modis iugiter pro uobis affligitur, quod si præscisset, non antea statuisset. Insipiens ergo secundum uos fuit Quod cum apud uos cõstet, indulgere utiq; ei debetis, nec precibus eum inquietare assiduis, quanto eñi frequentius oratis, tanto magis eius dolorẽ innouatis, & quo magis ab oratiõe cessando eum non inquietaueritis, tanto magis eũ cõsolari permittetis. Sed dic precor ô Moyses, dic inquam, debet quisquam huiusmodi credere doctoribus, & fidem eorum accommodare tractatib⁹? Mo. Cum ipsi dicta sua prophetarum confirment auctoritate, quare tã grauiter in eos inueheris, & in prophetas nihil dicis? An nescis prophetas dixisse, deum caput, oculos, nares, manus, brachia, & uniuersa corporis liniamenta habere? Ipsi etiã dixerunt singulis diebus irasci, & ut leonẽ rugire, & multa alia quæ illorum probant auctorita-

Propheta rum dicta Judæis uelata sunt.

ctoritate. Pe. Obscura sunt prophetarum di
cta, nec omnibus satis aperta: Ob hoc etiam
cum in prophetis talia inuenimus quæ secun
dum literam accipientes à rationis tramite
exorbitemus, ea allegorice interpretamur,
ut ad rectitudinis semitam reducamus. Ne- Propheta
cessitas enim cogit nos agere, eo quod aliter rũ libri
non potest literæ ratio stare. Vestri autẽ do- qũo legen
ctores non cognouerunt ut oportuit deum, di.
ideo dicta prophetarũ superficie tenus expo
nentes in eum errauerũt. Ergo ego propter
hoc & ꝓpter multa huius similia dixi me su-
perius dicta prophetarum prout sanus exi-
git sensus intelligere. Mo. Nunc mihi uolo lo
cũ ostendi, quẽ necesse sit nos allegorice intel
ligere, eo quod ad literam expositus nõ pos-
sit stare, ut q̊d dicis uerũ pateat esse. Pe. Qđ Scriptura
quęris ostendã. Moyses enim ad Pharaonẽ, non semp
locusta (inqt) operiet oculũ oĩs terræ. Nun- literalẽ pa
quid eñ terra oculũ habet? Itẽ idem de filijs titur sen-
chorę: Aperiens inquit terra os suũ, deuora- sum.
uit illos. Nunquid aũt terra os habet? Itẽ in li Exo. 10
bro Iudicũ ait Gaal ad Zebul: Ecce populus Nume. 16
de umbilico terræ descẽdit. Sed nunquid ter Deut. 11.
ra umbilicũ habet? Iterum Esaias dicit. De Iudicũ 9.
ala terræ laudes audiuimus. Nunquid terra Esa. 24

Psal.95 alam habet? Dauid quoque ait. Exultabunt
Psal.97 campi & omnia quæ in eis sunt. Item idem, flumina plaudent manibus, montes exultabunt. Nunquid autem campi gaudere, flumina manus habere, uel montes possunt exultare? Salomon quoq; ait. Aues cœli portabũt uerbum tuum, & qui habet pennas annũciabit sentẽtiam. Nunquid uel auis uerbum dicere, uel habens pennas aliquid potest nunciare? Abacuc quoq; propheta ait: Lapis de pariete clamabit, & lignum quod inter iuncturas ædificiorum est respõdebit: Num uel lapis clamare, uel lignum potest respõdere? Mo. Verum quidem quod dicis fateor esse, in plerisq; locis sensum allegoricum necessarium esse: tamen quod de corporeis dei liniamentis dixerunt prophetæ, si secundum literam exponatur, nescio quare absurdum dixeris esse. Pe. Corporea accidentia quæ deo asscribitis, non nisi corporeæ substantiæ & rei imaginariæ congruunt. Deum autem huiusmodi esse, indecens est credere. Non igitur conuenit, quæ de deo tãquam corporeo dicta sunt, ad literam solam exponere. Si enim quis hoc sentiat, & scripturæ pariter, & rationi contrarius extat. Mo. Volo ostendas, qua-

Eccle.10

Abacuc 2.

Liniamẽta corporea deus nõ habet, ut Iudæi autumãt.

quare quis ita accipiens fit scripturæ contrarius. Pe. Quoniam deum imaginem aut similitudinem ullam habere dicamus, multis prophetarum auctoritatibus contrà imus. Moyses enim dicit filijs Israël. Custodite sollicite animas uestras. Non uidistis similitudinem aliquam in die qua locutus est uobis dominus in Oreb de medio ignis, ne forte decepti faciatis uobis sculptam similitudinē aut imaginem uiri uel fœminæ, similitudinem omnium iumentorum quæ sunt super terram, uel auium sub cœlo uolantium, aut reptilium quę mouentur in terra, siue piscium qui subter morātur in aquis. Cumq; eis prohibuisset ne deum compositis corporibus assimularent, ueritus etiam ne forte eum simplicibus corporibus conformarent, adiunxit. Ne forte eleuatis oculis ad cœlum, uideas solem ac lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas quæ creauit dominus deus tuus cunctis gentibus quę sub cœlo sunt. Nec reputes Moysen hæc populo præcipientem metuisse, quod prædictorum corporum figuras uel imagines adorarent, cum creaturas esse non dubitarent, sed hoc potius timuit, ne deum imaginem ali-

Deu. 4

Imagines Iudæis q̄re prohibitæ.

cuius horum habere crederent, & ideo pro eo huiusmodi factas similitudines adorarent. Mo. Subtilis admodum est ista sententia, nec sensu cuiuslibet peruia, unde adhuc
Esa. 40 aliqua patentior est mihi necessaria. Pe. Esaias propheta ait. Cui assimilastis me, & ęquastis dicit Sanctus? Et rursus, Cui similem fecistis deum, aut quam imaginem ponetis ei? Et iterum. Cui assimilastis & adæquastis & comparastis me, & fecistis similem? Dauid quoque uerba, deum non esse localem cõprobant, ut per hoc consequenter eundem
Psal. 138. corporeum non esse innuant. Ait enim. Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illic es, si descendero ad infernum ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me,
2. Parali. 2 & tenebit me dextera tua. Salomon quoque idem sentiens dicit. Ergo ne putandum est quod uere deus habitet super terram? Si eñ cœlum & cœli cœlorum te capere non possunt, quanto minus domus hæc quam ædifi-
2. Para. 16 caui? Et alibi: In omni loco oculi domini cõtemplantur bonos & malos. Et Hieremias:
Hiere. 23 Si occultabitur uir in absconditis, & ego nõ uide-

uidebo eũ dicit dominus? Nunquid non cœlũ & terrã ego impleo dicit dominus? Nunc liquido aduertere potes, qm̃ si deum corpus & oĩa corporis membra habere dicẽtes, scripturas quarũ hoc auctoritate uolumus probare, superficie tenus exponamus, om̃ibus supradictis testimonijs cõtra imus. Mo. Quia sensus meus quantum scripturis sit contrarius uideo, quantum & à ratione deuiet, secũdum promissum audire desidero. Pe. In magnæ rationis palatio accubituri ipsius palatij solum quibusdam sententiarum floribus sternamus, ut post delectabilius in eo ratiocinaturi sedeamus. Illæq́ꝫ sententiæ erunt nobis quidam gradus ad comprobandum q̃d deus sit, & ad cognoscendum quid sit. Prius enim debemus probare deũ esse, & post ostẽdere nihil illi simile esse. Quædam enim pars hominum & deum esse negant, & mundum ab æterno ac sine creatore fuisse confirmãt. Quæ nos necessitas cogit, ut prius deum esse qui mundum creauit monstremus. Moy. Quare hoc in prædictis de scripturis loquẽs minime fecisti, ut prius deum esse ostenderes? Pe. Qui scripturis fidem accõmodãt, deum esse non negant, ideoq́ꝫ nõ necesse fuit,

Heb. 4

Qui scripturis fidẽ accommodant, deum esse credunt.

probare hoc ſcripturæ credentibus,ſed tantummodo nulli ſcripto credentibus . Mo. Cum deum eſſe per ſcripturas nolis probare, ipſeq́; nullo ſenſu corporeo ſit comprehenſibilis,multum audire me iuuat, qua ratione philoſophica comprobari ualeat. Pe. Si mundum cum omnibus quæ in eo ſunt creatum eſſe monſtrauero, tunc deum qui interpretatur creator neceſſario eſſe concludam.Mo.Et quomõ hoc probare poteris? Pe.Sapere trib⁹ modis dicitur. Aliud enim eſt quod aliquo corporeo ſenſu percipitur, aliud quod neceſſaria ratione tantũ cognoſcitur,aliud quod per aliarum rerum ſimilitudinem inuenitur.Illud quod aliquo ſenſu percipitur,nullo alio argumento comprobari poteſt,ut aliquis à natiuitate cæcus nullo alio modo niſi ſolo auditu colorum uarietates diſtinguere poteſt,audituſq́; non ex toto ſatisfacit animo eius, & ſic de cæteris ſenſibus corporeis.Quod uero neceſſaria cognoſcitur ratiõe:tale eſt uelut cum dicimus, aliquod corpus eodem momento moueri, & ſtare non poſſe: aut eſt & non eſt de nulla re ueraciter prædicare poſſe. Illud aũt quod per ſimilitudinem percipitur,tale eſt ut ſicubi uo

Sapere dicitur trib⁹ modis.

Deum eſſe an probari poſſit.

bi uocem audieris,ibi aliquid uocale esse intelligis,quãuis minime uideas, uel cum ubilibet fumum conspexeris,illic ignem & si non uideas esse cognoscis. Itidem si uas aliquod factum conspicimus,factorem eius aliquem fuisse pro certo scimus, et si non uidimus. Itaque mundum prius creatum esse debemus probare,ut ita constet,aliquem eius creatorem fuisse.Cumque mundi creatorem probauerimns,consequenter quod ipse creator nullam habeat similitudinem ratione ostendemus.Mo.Dignum est me sermonibus tuis benedicere, à quibus tantum me credo fructum suscipere. Promissum igitur comple: iam'q; palatium quibus dixisti floribus sterne.Pe. In hoc uero philosophi omnes consentiunt,quod principium rerum est perfecta sapientia, lumen præclarum, substantia substantiarum,argumentum rerum uniuersarum,post hoc est mundus animæ uniuersalis,post illum uero materia.Hæc autem duo uniuersalis scilicet anima atq; materia simplicia sunt,& omnium creaturarum prima, totius'q; rei cõpositæ origo & causa,de quibus gradatim factum est firmamentum, cũ omnibus quas possidet formis & imagini-

In creatis uidetur creator. Ro. 1

Principia rerũ quæ sint.

bus. Mo. Ex uerbis tuis datur intelligi, firmamentũ cum oĩbus quæ in eo sunt esse cõpositum. In plerisq; autẽ locis repperi scriptum, quicquid infra circulum lunæ est esse cõpositum, quicquid autem supra simplum. Pe. Firmamentum quidem cum omnibus quæ cõtinet in rei ueritate est cõpositũ, sed respectu eorum quæ circulo subiacẽt lunæ dicitur simplum. Sic enim est in om̃ibus rebus, ut aliqd respectu eius de q̊ factũ est dicat̃ compositũ, respectu uero eius quod de eo fit, simplũ. Eodem modo quicquid supra lunã est ad ea quę sub luna sunt simplũ est, q̃d de eo facta sunt. Ad materiã uero compositũ qm̃ de ea est factum. Mo. Apertius intelligere uolo, qũo firmamentũ cum una sit substantia dicatur cõpositũ. Pe. Omne corpus est compositũ, om̃e aũt compositum, aut est substantiale aut particiale: Substantiale, ueluti cũ una substantia alij iungitur: particiale, cum unius substantię partes coniungunt̃. Substantia uero substantiæ iungitur, ut caput ex ossibus, carne, & uenis insimul iunctis componitur, uelut ianua ex ligno & ferro cõposita. Sic om̃e q̃d diuersarũ substantiarũ cõiunctione perficitur substantiale compositum dicitur. Particialis autem

Substãtiale compositum q̃d sit.

tem cõpositi subtilior est compositio. Quod patet per hoc quia omne corpus q̃d longitudinẽ, latitudinẽ, & altitudinẽ habens diuerso non iungit̃ corpori, solius suæ substantiæ cõponit̃ partibus, ut si argenti partes multæ iũguntur, donec aliq̃d ponderosum ac solidũ reddant. Hoc aũt cõpositũ, superiori simplicius ẽ: Illud uero ex toto dicit̃ simplũ, q̃d huius utriusq; cõpositiõis est expers. Et q̃m firmamentũ est corpus, tribus constans dimensionibus, uere quidẽ est compositũ. Mo. Rationẽ nosse desidero, q̃uo omne corpus lõgitudine, latitudine, & altitudine constans cõpositũ sit. Pe. Omne corpus cuius natura in aliquã partẽ est mobilis, nõ mouet̃ in candẽ partẽ nisi per naturã suã. Notũ est aũt quod pars illa ad aliq̃ mouet̃ per naturã, illa est ei⁹ naturalis locus. Cumq; ita sit, impossibile est ut ullam dimensionẽ habeat ad aliã partem, quæ sit contraria naturali eius loco. Quod si inuentũ fuerit ad aliã partem aliquã habere dimensionẽ, aliq̃d horũ duorũ est causa quare id faciat scilicet uel q̃a extrinsecus est compositũ, ut paries ex superpositione lapidum iunctus, uel intrinsecus, ut arboris partes ab intimo prodeuntes, sese hac illacque diffun-

fundũt, et aliquam dimensionem recipiunt. Hijs datur intelligi, quod quicquid aliquam habet dimensionem, ad aliam partẽ, quæ naturali sui motus parti contraria est, compositum esse. Ergo et firmamentum quamuis una substantia sit, compositum est. Mo. Ratio iam firmamentum cum omnibus, quæ possidet perdocuit esse compositũ. Quomodo autẽ in eo anima uniuersalis & materia inueniri possit, uel quomodo ipsa sint simpla nescio. Pe. Quomodo firmamẽtum probatum est esse compositum, necessario concluditur aliquam esse materiam de qua compositum sit, ut lectus, cuius est materia lignũ, uel cultellus, cuius est materia ferrum. Hanc autem materiam firmamẽto simpliorẽ esse necesse est, quemadmodum lignum lecto, & ferrum cultello simplius est. Et quoniam omnis materia ipso quod de eo factũ est simplior est, nec habet in se formam uel imaginem sui compositi, patet firmamenti materiam nullam corpoream in se formam habere: & ideo omnino simplam esse. Quod si dicamus in ea aliquid compositum esse, aliam esse materiam de qua composita sit esse necesse est, *quæ & simplior sit, Sed & illam dicẽ*

tes cõ

tes compositam, aliam fatebimur simpliorē habere materiam, & sic in infinitum. Quod ut uitemus, necesse est ut materiā illam simplam esse fateamur. Ecce probatū satis est, in firmamento materiam, & ipsam simplam esse. Animam autem in eodem taliter inueniemus, quia scilicet formæ illæ quibus ipsa materia est informata, non propter solū corporis complementum factæ sunt. Formæ enim duobus modis dicuntur. Aliæ enim solum corporis ostendunt terminum, ut triangulatio uel rotunditas, uel quælibet alia figura, in lapide ad nihil aliud ualent, nisi quod ipsius corporis figuram efficiunt. Aliæ uero & corpus informant, & ad quandam utilitatem natura cogente habilia facta uidentur, ut auris forma ad audiendum, oculi ad uidendum, & singulæ aliorum membrorum formæ aptę sunt ad suum officium. Item forma cultelli ad incidēdum, serrę ad serrandū, rastri quoq; habilis est ad fodiēdum. Et quoniam materia uarias in se quas nunquam habuerat nouiter formas suscepit, constat quia eas non ex se sed alterius rei adiunctioni quæ & potentior & simplior sit habuit quæ in se diuersas & formas & imagines fecit, maxi-

Formæ duplici sunt differētia.

me

me cum nulla si necessitas esset, ut tales in ea fierent formæ uel imagines. Sed hoc magis ex desiderio factum est animæ: quæ uoluit commisceri tali rei cui nunquam fuerat cōmixta simul & conglutinata, ex noua commixtione nouus est materia formis informata. Quoniam igitur firmamentum cum omībus quæ possidet compositum secundū philosophos nō dubitatur, necesse est ut principiū habere credatur. Omne enim compositū, aliquod habet principiū. Hoc igitur modo patet mundum esse creatū. Omne aūt cōpositum, necesse est compositorē habere. Neque enī aliquid se ipsum pōt componere, eodemq; modo omne creatū creatorē habere necesse est. Nihil enim seipsum potest creare: Creatorem igitur mundi qui deus dicitur esse necesse est. Mo. Aduersarius igitur insistere poterit, dicens: compositorē istum uim uniuersalis animæ esse, quę scilicet uis natura uocatur. Quæ inquam anima materiæ iuncta, firmamentum & oīa quæ sunt in eo composuit & nullus alius rerū compositor aut creator est. Pe. Quod dicis, stare non potest. Quoniā enī uidemus formas quibus materia informata est, uarias & ad uarios usus habiles esse, na

Omne cōpositū aliquod habet principium.

Mundus est creatus.

Mūdi creator est deus.

esse,naturam ipsam cuius admixtione & potentia,factæ sunt formæ,constat non omnino laxum sed restrictum quodãmodo posse habere. Sed hanc restrictam naturam restrictorem aliquem, qui tñ à nullo restringatur habere necesse est. Mo. Restrictorẽ istum animam ipsam esse respondeo,quæ uim suã prout libuit sibi restrinxit. Pe. Opera talia esse animæ non possunt,sed talis factoris,qui per se perfectus sit sapientia. Anima aũt perfectã non habet sapientiam. Mo. Qua ratione potes monstrare,q̊d anima perfectam nõ habeat sapientiam? Pe. Quia ex quo anima commixta est materiæ,& materia est animæ incorporata,nunq̃ postea dolorum uicissitudine & uoluptatum caruit anima. Nulla quippe uoluptas oritur, nisi dolor præcesserit: ut nemo unq̃ delectatur bibẽdo, nisi prius doluerit sitiẽdo,nemo delectatur comestione, nisi præcesserit dolor in fame, aut etiam in requie, nisi ante doluerit ex labore. Sed & sic in cunctis affectibus. Ratio autẽ corporea se contagione denudans, & se ipsam puram considerans, perpendit illud quod nihil sentit melius & dignius esse eo quod tot diuersarum passionum accidentibus subiacet.

Sapientiã perfectam aïa non habet.

Dulcia nõ meminit, qui non gustauit amara.

Con-

Constat igitur animam non perfectam habere sapientiam. Alia item de eadem re potest dari ratio, quod scilicet anima cum rationem exuit, statim luxuriam, furta, homicidia, & cætera diligit uitia, quæ perfectæ rationis execratur sapientia, unde iterum euidens est, imperfectam esse animæ sapientiam, Probatum igitur satis est illis qui scripturis non credunt, alium esse factorem, cuius per se perfecta sit sapientia, sicut patet per rationem nobis ab eo attributam, opera animæ sine ipsa ratione esse uiciosa & quodammodo turpia. Consequitur ergo illum per quem rationem accepimus, non animam sed alium esse, quoniam fieri nequit, ut is qui rem aliquam abhorret, uel execratur, eam facere uelit. Sequitur quoq; ex hoc, animam imperfectæ, datorem uero rationis perfectæ esse sapientiæ. Cumq; ratio operetur in anima, necessario dator rationis factor est animę. Qđ cum sit, & anima ut superius probatum est, in materia omnia composita formauerit, cõcludi indubitanter potest, quod qui rationẽ dedit, & omnia fecit, & omnium causa existit. Et hæc quidem de anima sententia, utiq; est philosophica. Dicunt enim philosophi, quod

Ratio deprecatur ad optima.

Animę opera sine ratione uiciosa sunt.

quod rationalis anima procedit de uniuersa li. Iudæi autem ut nosti, om̄es animas in mū di principio simul asserunt esse creatas, & in loco uno repositas, & quousq; incorporentur omnes, non esse diem uenturum iudicij, & ex quo incorporabuntur, statim prouenire finem mundi, Christiani uero astruūt nouas cotidie animas procreari, formatisq; nouis in uentre corporibus infundi. Quicquid autē de anima credere eligas, procul dubio ut dictum est, qui rationem dedit, omnia fecit, & omnium causa existit. Oportet autem hunc creatorem qui perfectam habet sapientiam æternum existere, & nec creatum nec nouum esse, quoniam si hic aut creatus credatur aut nouus, alium utiq; creatorem necesse est habeat aut nouatorem. Nihil enim se unquam aut creare aut nouare poterit, & sic creatorum aut nouatorum numerus fine carebit. Factoribus autem fine carētibus, factura quoq; nunquam ad certum terminum perueniet. Credendum ergo est primum factorem, nec creatum esse nec nouatum, sed necessario æternum. Præterea non compositum sed simplicem credere conuenit eum. Omnis enim compositio motus est: & actus

Iudæorū & philosophorū de aīa hoīs opinio.

Ioan. 1 Creator principio & fine caret.

ſimplicis rei. Item quod prius eſt, principiũ habēre non poteſt. Compoſitio autem om̃is aliquod habet principium. Creator ergo primus non eſt compoſitus, ſed neq; eſt corporeus. Omne enim corporeũ, ut ſupra latius diſſeruimus, eſt compoſitum. Item neq; mobilis eſt. Omne enim quod mouetur, partibus conſtat. Sed quicquid partibus conſtat, compoſitum eſt. Quod autem primum eſt oĩm non eſt compoſitum. Igitur nec mobile eſt. Rurſus omnis motio in corpore fit, ſiue ſit recta motio, ueluti cum quis unum deſerens locum occupat alium, ſeu ſit motio in gyrum, cum aliquid ſcilicet in eodem exiſtens loco ut firmamentum uerſatur in orbem, ſiue ſit motio partium alicuius rei ad inuicem facta, uel ab extremis ad medium, uel à medio ad extrema, ueluti fit in partibus aëris, ſeu fit motio rei in eodem quidem loco exiſtentis, ſed ſe per quædam quaſi incrementa hac illacq; ſpaciantis, quemadmodum in ramis arborum paulatim ad omnes partes creſcentibus fit. Hæ autem om̃es motiones, non niſi in corpore fieri poſſunt. Sed quod primum omnium eſt, corporeum non eſſe probatũ eſt. Igitur nec uariatur, nec cor-

Deus non mouetur.

rum

rumpitur. Iterum, nec crescit per se: nec augegetur aliunde: Omne enim quod uel incrementum recipit, uel augmentum, proculdubio est & compositum. Sed quod primũ est omnium, supra ostendimus non esse compositum. Igitur nec crescit nec augmentat. Itẽ nõ decrescit. Quod enim descrescit corrumpitur. Sed quod primum est omnium supra ostendimus nõ esse compositum. Igitur nec crescit nec augmentatur. Item nõ decrescit. Quod enim decrescit, corrumpitur. Sed q̊d omnium primum est non corrumpi probatum est: Igitur nec decrescit. Rursus nullius creaturæ in aliquo similitudinem habet. Similitudo enim qualitas est. Sed quod primum omnium est, nulli subiacet qualitati. Ergo nec similitudini. Item ponamus, quod alicuius creaturæ similitudinem habeat. Sed euidens est quod similitudo aliquorum duorum alium parificat alij, uelut si dicantur in albedine similes, albedo alterius par esse debet albedini alterius, similiter de nigredine, & de omni re, quæ inter aliquos similitudinem facit. Quare si hoc esset, quod primum est omnium, primum simul esset atque nouissimum, & quod no-

Deus nullius creaturæ similitudinem habet.

uiſſimum,nouiſſimum ſimul atq; primum: Quod utrunq; quantum inconueniens ſit,neminem latet.Iterum cum materia quæ creata eſt nullam in ſe habeat formã uel imaginem,multo minus deus ipſius naturæ creator,qui ſimplioris & ſubtilioris eſt naturæ ullam putandus eſt habere ſimilitudinem. Promiſſum ergo complentes,deum nullam habere ſimilitudinem, lucide ut opinor per rationem probauimus. Mo. Gratias deo & tibi,quoniam omnium creatorem nulli creaturæ ſimilem eſſe,nullum principium aut finem habere, ſine ullo dubitationis cognoui obſtaculo.Patuit etiam ex uerbis tuis deum creatorem omnium rerum radicem & fundamentum principaliter eſſe, ſecundario uero,animam & materiam & quod deus fecerit animam,& quod anima à deo facta, operetur in materia.Scrupulum autem unũ qui adhuc mentem remordet,tua ſagacitate expoſtulo enodari.Legi ſiquidem in libris philoſophorum pleriſq;,quinq; ante mundi conſtitutionem fuiſſe, deum ſcilicet qui omniũ rerum originem tenet,poſt eum uero animã & materiam, tẽpus & locum. Cum ergo de tribus præcedentibus diſſerueris, ualde mi-

ror

ror quare de ultimis duobus nullam feceris mentionem. Pe. Quia nihil ad præsentē pertinent tractatum, de eis loqui iudicaui superfluum. Mo. Et si à tractatu uidetur alienum, tamē quid tu de his sentias audire desidero, quia sapientes catholici ad quorum fidem tu conuersus es, longe aliter de his senserunt, quàm antiquorum philosophorum libri loquantur. Nam catholici hæc principium habuisse: philosophi autem ueteres æterna testantur esse. Pe. Illis proculdubio fidem adhibeo, qui ea non cum mundo, sed ab antiquitate fuisse dixerūt. Mo. Qualiter hoc possit constare, per rationē desidero nosse. Pe. Locus duobus modis dicitur. Aliquādo em̄ causa alterius rei, aliquando per se. Alterius causa dicitur, dum alicui loco res aliqua inseritur, & ipse dicitur esse locus illius rei, dum res illa in eo consistit, & locus dicitur partialis. Quod si res illa à loco ipso discesserit, locus unum quòd prius habebat scilicet relationem amittit, quia iam illius locus esse non dicitur. Locus autem per se qui uniuersalis dicitur, uacuitas quæuis uocatur, de quo nō debemus existimare quòd causa eius rei quę est in eo existat, quoniā locus semper rem præcedere

Loc⁹ duobus modis dicitur.

cedere debet,quæ in eo futura eſt.De quo uidelicet loco, talis eſt Platonis ſyllogiſmus. Omne ait quod totum conſiſtit per aliud totum, ſi corrumpatur pars quælibet eius, quod eſt cauſa cõſiſtendi, corrumpitur utiq; & pars eius,quod illius cauſa conſiſtit. Si uero eius quod per aliud cõſiſtit pars corrumpatur,nõ tñ neceſſe eſt eius quod cauſa eſt cõſiſtendi partem ullam corrumpi.Cum ergo locus ſit cauſa exiſtẽdi ei rei quæ in eo eſt, neceſſario concludit̃ non ideo partẽ aliquã loci corrũpi,quia quæuis rei in eo conſiſtentis pars corrũpatur.Quo conceſſo, conſequitur & hoc q̃d locus non alterius cauſa conſiſtit. Ad huius rationis euidentiam talem inducamus ſimilitudinẽ.Si montẽ aliquem de qualibet mundi parte ablatum dicamus, nõ ideo locus ille in q̃ conſiſtebat,eſt imminutus.Nomen itaq; priſtinum perdidit,quia iam illius montis locus uocari non poterit, ſed uniuerſalis loci ibidem & nomẽ & natura remãſit.Rurſus cuiuſlibet hominis ſeruum mortuum dixeris.Nunquid quia ſeruus eſt mortuus ideo dominus ſuus eſſe iam deſijt? Non, ſed domini tm̃ nomen q̃d eius reſpectu habebat amiſit. Patet ergo q̃d dimota re quæ in

loco

loco quolibet est, partialis utiq; loci nomen mutat, sed loci substãtia minime tollitur. De tempore etiam ait, quia est substantia per se existens, & non accidens, quod alterius causa subsistat, uerbi gratia, si ponamus uas cum aqua ad cognoscendũ tempus singularũ horarũ, non æstimandũ est uas illud causa existẽdi, sed tm̃ discernendi signum temporis esse. Neq; enim aliter tempus eueniret & si uas illud non esset. Ad hunc quoq; modum debemus intelligere, firmamẽtum nequaquã causam sed mensuram & signum tantummodo temporis esse, sed tempus scilicet simplum, sine signo & mensura, & ulla discretione esset, sicut & tempus horarum diei indiscretum maneret, si uas cum aqua signatũ non esset. Nunc ita breuiter oĩa concludamus. Probatum est deum omnium rerum esse factorẽ, quem sua nobis indicant opera, quia de perfecta prodeunt sapientia: animã autem & factam esse, & factricem, quia facit aliquid in materia nec tamen corpoream, tempus etiã & locum per se existentia non corporea, sed tamen substantialia esse, materiã uero factã quidem sed factricem non esse. Mo. Apertæ rationis claritas de pectore meo totius du-

bitationis expulit tenebras. Cognoui ſiquidem mundum cum omnibus quæ in eo ſunt factum eſſe, non ęternum. Sed hoc tibi reſtat ad tui operis perfectionem, contra eos uidelicet qui mundum ab æterno dicunt fuiſſe, aliquam quæ deſtruat dare rationem: Dicunt enim ita. Quid uiſum eſt creatori ſummo, in tam ſubita & nouella rerum creatione, cum eas iamdudum non creaſſet? Nefas enim eſt inquiunt credere de deo, quod aliquid uel recordatus fuerit, uel ſubito uiderit, quod olim aut oblitus eſſet aut non uidiſſet. Contra hanc eorum queſtionē, nullam ante hac inueni ſolutionem. Pe. Noſſe debes, omnium actionum tres eſſe radices. Actio enim alia eſt quæ debet eſſe, alia quæ non, alia ſimpliciter bona. Illa quæ debet eſſe, talis eſt, quam ſi facias, grates habebis, ſi uero non facias, culpaberis. Quæ uero nō debet eſſe, ſi facias gratus eris, ſi uero non facias, non tamen culpaberis. Hæc ultima & menſura caret & tempore: uelut ſi quis hodie eleemoſynā faciat, non eſt inquirendus quare non fecerit heri. Similiter ſi unum dederit nummum, non eſt inueſtigandus, quare non dederit duos. Et quoniam totius mundi creatura eſt bona, teſte

Mundum ab æterno fuiſſe quidam philoſophi blaterant.

Actionū tres radices.

teste etiam scriptura quæ ait: Vidit deus cun Gene.1
cta quæ fecerat & erant ualde bona. Non est inquirendum cur hæc non fecerit antea. Mo. Iuste tibi à deo opto magnum premium dari, eo quod quæstionem non credentium mũdi constitutionem contra credentes, tam subtiliter persoluisti. Nunc quod supradixisti uolo patefacias, quomodo omnia ex coniunctione animæ cum materia gradatim sunt facta. Pe. Dicunt philosophi, quia cum coniuncta & conglutinata materiei est anima, Primum omnium formatum est, & compositum firmamẽtum maius, in quo nulla sunt sydera, & quod circulos omnes facit moueri. Post illud autem formatus est signifer circulus in quo XII. emicant signa. Tertio loco factus est circulus syderum, quę semper situm suum seruantia, in suis locis perdurant fixa. Quarto loco, Saturni locatus est circulus. Quinto autem Iouis est orbis locatus. Sextum porro locum, Martis sibi uendicat ensis. Septimo aũt Solis circulus lucet. Octauum, Veneris possidet globus. Nonum, Mercurius sortitus est. dat lunæ partes decimus locus inferiores. His uero circulis completis omnibus, & cunctis quæ in eis sunt, tunc

Qũo oĩa gradatim facta sunt.

cœpit motus iste rotundus, qui dicitur simplex & perfectus, & genuit ille motus in materia calorem, qui effusus est per eam ipsáq; eum receperit, & inde facta sunt quatuor elementa ignis, aër, aqua, & terra. Constat autẽ quia omnis motus qui de aliq̊ mouente procedit, & om̃is uirtus cuiuslibet uirtuosi, quanto proximiora sunt his de quibus prodeũt, tanto maiorem uim & fortitudinem obtinent, quantóq; remotiora ab eis fuerint, tanto molliora atq; debiliora redduntur. Quod quoniam ita est, patet quia calor ille qui de motu firmamenti processit, in locis uicinioribus multo plus incaluit, & concremans fuit, factúsq; ignis est uidelicet siccæ naturæ & calidæ. Quia uero paulisper calor ille longius à firmamento recessit, uim suam iam modicum amittens aliquantulum tepuit, & debilior fuit, sed & se hac illacque commouit, unde facta est natura aëris calida & humida. Omnis enim calor quamdiu fortissimus est, desiccat & comburit. Ex quo uero tepescit, mollescere rem ac liquefieri facit. Quomodo autem adhuc longius, à firmamento recessit, radice quasi procul existente uigorem amisit, & ideo natura frigida perstitit,

Quatuor elementorũ origo.

Ignis.

Aër.

stitit, & facta est liquida & põderosa. Et quoniam longius adhuc quàm erat à firmamento recessit, ipsa frigiditatis natura propter nimiam remotionem reddita est fortior, spissior, congelatior, et durior, factaq; sicca & frigida, & ipsa est terra. Completa itaq; hoc modo elementorum natura mouit ea natura, & uis firmamenti, ad faciendam uoluntatem & iussionem dei. Cumque uis firmamenti sic ea ad inuicem cuncta mouisset, cõmixta pariter & coniuncta inter se sunt, & ex ipsa eorum commixtione genita sunt alia minora corpora, inanimata, animata, & animalia. Inanimata quidem, ut lapides & metalla, aliaque quæ intra terram continentur nec crescunt, ut uiuum argentum, sulphur, & cætera animata uero, ut arbores & herbæ, animalia autem & irrationalia ut bruta, & rationale, id est, homo, qui factus est post omnia. Omnis igitur creatura exordium cœpit ab uniuersali anima, & terminatur in homine gradatim ab uno in aliud migrans. Sunt igitur anima atque materia simplæ: & omnium subiectorum ineffabili summi creatoris disponente prouidentia factrices. Quicquid aũt ab his inferius est,

Aqua.

Terra.

Hõ post oĩa creatus est.

super

ſuperni rectoris uoluntati obtemperans, facti pariter & facientis tenet officium. Singu lum enim eorum & fit à ſuo ſuperiori, & facit ſuum inferius ita. Vnde & de eiſdem Dauid propheta ita præcinit dicens: Benedicite domino omnia opera eius, in o.l.d. eius. Ea etiam omnia licet diuerſa, ita tamen diuina reſtringit potentia, ut in nullo penitus ſibi re pugnantia uideantur aut diſſona. Quod idẽ Dauid alio loco ſic teſtificatur dicens: Laudent nomen domini, quia ipſe dixit & facta ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Statuit ea in ſeculum, & in ſeculum ſeculi, præceptũ po ſuit & non præteribit. Sed & unumquodque inferiorum ſuperioris reſpectu ſimplum, inferioris uero dicitur compoſitum. Corpus autem humanum quod om̃ibus inferius eſt eo quod ſub eo nihil eſt, ad quod ſimplum di catur, ex toto compoſitum nõ immerito di citur, factusq; eſt homo de ſimplici omnino creatura, idem anima, & corpore om̃ino cõ poſito. Perfudit itaq; eum & illuſtrauit deus ſuæ celſititudinis ſapientia, per quam cogno ſceret & diſcerneret omnia. Facta eſt igitur ſpecies hominis inter omnes ſpecies animaliũ melior, & elegantior, & in omnibus præſtantior

Pſal. 102

Pſal. 148

ſtantior. Vnde haud iniuſte minor mundus uocatur. Mo. Rem difficilem & multis obſcuram atq; ignotam, luculento & ſatis aperto ſermone demonſtraſti, iamq; de tuis uerbis iſtis, quid Moyſes potuerit ſignificare in principio libri Geneſeos ſecundum philoſophiã aperte intelligo. Ait enim: In principio creauit deus cœlum & terram, idem animã uniuerſalem atq; materiam. Gradatimq; omẽs enumerauit creaturas, donec peruenit ad hominem, qui per dierum ſucceſſionem ſexto tandem die eſt creatus. Sed in hoc alia quibuſdam deum mundi creatorẽ eſſe minime credentibus, quæſtio oritur, quæ talis eſt. Si oĩa (inquiũt) mũdana non per ſe ſunt creata, ſed alius eſt creator qui cuncta creauerit, cũ ipſe ut dicitis omnipotens ſit, cur hæc omnia nõ in uno, ſed in tot dierũ ſpacio pauliſper operando compleuit. Ad hæc quid reſpõderi debeat, conijcere neſcio. Pe. Non patitur ratio, ut quoniam una creatura tardius eſt creata quàm alia, ideo ſummus earum creator minus potens credatur. Neq; enim in hoc eius fuit impotentia, ſed quia ipſarum creaturarum altera mollior, altera durior fuit in ſuſcipienda ſua creatione & forma, ueluti ſi ac

Homo q̃re dicatur minor mũdus.

Gene. 1

Homo ſexto die creatus.

cipias

cipias massam unam in qua ferrum, æs, & plumbum, stagnum pix, & cæra, simul sint posita, & hanc massam ex omnibus istis cõmixtam, uno eodemq; momento in ignem miseris totam, nunquid om̃ia uno eodemq; temporis ictu liquefient? Non utiq;, sed prius cæra, postea pix, de hinc stagnum, deinceps plumbum, pòst ęs, ad ultimum ferrum liquefiet. Imputas igitur hoc ignis uirtuti, quod alia alijs citius liquefiant, an eorum uariæ asscribis debilitati? Mo. Virtutem ignis eandem esse erga omnia nemo dubitat, sed eorum quæ molliora sunt citius, quæ uero duriora tardius liquefiunt. Pe. Eodem modo in creaturis mundi non alia de causa tot dierum transiuit mora, nisi quia quædam earũ tardiores fuere in suscipienda forma. Mo. Dubitationis errore sublato iã ueritatis lumen aspicio. Pe. Aperta satis & firma cuilibet est hæc oratio, quam & argumentorum & rationis undiq; fulcit probatio. Sed uestri doctores dũ in quibusdam pertinaciter nobis obsistere conantur, ipsi etiam uisui cõtrarij inueniuntur. Mo. Mihi uelim si placet ostẽdi, quis nam error iste sit. Pe. Dicunt enim, quod deus cum firmamentum constituit,

Sex dierũ operatio nõ arguit dei impotentiam.

perfice

perficere penitus nolens cuiusdam magni foraminis spacium in septentrionali parte imperfectũ reliquit. Quod ob hoc uidelicet eũ fecisse asseuerant, ut si quis aliquando exurgens & ei æqualem se faciens deum esse se diceret, ipse deus illius spacij perfectionem ei opponeret dicens. Si deus es ut ego, locum illum claude si potes, quem apertum reliqui ego. Hoc autem quàm patens mẽdacium sit, nullius oculi aciem latet. Septentrionalis etenim poli axem altissimũ semper super nos, nec unq̃ occultari conspicimus, ipsumq́ꝫ totum integrum perfectumq́ꝫ uidemus. Perpẽdis igitur, quã manifestus sit error iste? Mo. Perpendo quidem, & hũc sermonẽ omni rationis uigore destitutum cognosco. Pe. Nonne adhuc mendaciũ quod de Chore clauibus confinxerunt, multo inhonestius & absurdiꝰ est? Mo. Quo pacto tibi mentiri uidentur? Pe. Dixerunt ut ipsemet nosti, quoniã Chore dum heremum cum Moyse & filijs Israël præteriret: trecentos habebat camelos onustos, nihil aliud ferentes nisi solas claues thesauri eiusdem, quæ claues de uaccarum corrigijs factæ erant omnes, ut leuius ferri possent. Computemus ergo si placet ò Moyses,

Rabini Iudæorũ admodũ stulta docent.

& utrum

& utrum hoc ſtare poſſit uideamus. Demus ad minus libræ VI. claues, & quod quiſq; camelus ad minus ſexcentas tulerit libras, erantq; claues quas unus camelus ferebat, tria milia ſexcenti. Fient itaq; claues CCC. camelorum, mille & LXXX. milia. Sed cum quęque clauis ad minus unius ſit archæ: q̊t ſunt claues, totidem proculdubio erunt & archæ. Dentur itaq; cuiq; camelo ad minus duæ archæ, & erunt cameli archas ferentes quingenta & quadraginta milia. Sed & ſecundum cõſuetudinem diuitum quibus maior cura de cuſtodiendis diuitijs eſt: oportuit ad minus duos camelos unum habere cuſtodem, qui theſauros cũ ſumma ſeruans diligentia, uix etiam dormitaret, inueniẽturq; camelorum cuſtodes ducenta, & quadraginta milia. Libro autem atteſtante didicimus, quomodo exercitus Chore per domos & cognationes & familias ſuas, non erãt niſi octo milia ſexcenti. Huic ſimile nõ minus ridiculoſum eſt illud, quod dicunt filijs ſcilicet Iacob patrem ſuum ad ſepulchrum portãtibus, filios Eſau ſuum ſimiliter patrem ad ſepulchrum deferentes cum magno comitatu eis occurriſſe: Cumq; utrinq; magnus eſſet exercitus,

Ridiculoſum Iudæorum figmentũ.

& ſin

& singulæ partes sepulchrum sibi uendicare uellent, filium Dan montem ascendisse dicũt, & tantæ magnitudinis pręcidisse lapidem, quanta multitudo esse poterat totius exercitus Esau, ipsamq́ molem capiti impositam attulisse, ut super hostium cuneum eum pro ijciens, omnes uno prosterneret ictu. Cumq́ aduenien s iam ambos cuneos concordes in uenisset, molem quam attulerat in mare pro iecit, cuius magnitudine aqua maris terminos suos excedens, duas ciuitates sui effusione subuertit, & ipsę sunt quas longo tempore post Pharao rex Aegypti filios Israël ædi ficare præcepit. Nonne queso hæc adinuentio tibi iuste summo risu digna uidetur? Cũ enim Iacob filij, duodecim adhuc tantũmodo essent, uiri Esau de tribu sua iam CCCC. existebant. Nunc igitur numero filiorum Iacob aucto, quanto maior existimari potest filiorum Esau numerus fuisse? Tantam igitur oportuit eorum esse multitudinem, ut et filijs Iacob, & toti Aegyptiorum genti quæ cũ Ioseph uenerat obsistere potuisset. Nunc igitur iudica quid horum admiratione sit di gnius, scilicet uel ubi tantum inuenerit montem, uel quo monte tam miræ magnitudinis

molem,uel quomodo in capite tanti ponde ris gestare potuisset lapidem,ut tam magnã prosternere posset cohortem. Non minus stupendum est illud monstrum, quod Og rex Basan uidens ingentem exercitum Israel,sexcenta scilicet milia, & quatuor milia, & D.uiros à XX. annis & supra, exceptis
Nume.26 mulieribus & paruulis qui supputari nõ poterant,molem inauditæ magnitudinis capiti suo imposuit,& cum ea expeditionem totam prosternere uoluit,sed upupa auis minima moli ipsi subsedit, & tam diu rostro suo eam contudit donec foramine magno iuxta quantitatem capitis eiusdem regis peracto,moles caput transiliens, in eiusdem humeris subsedit. Capite autem sano & toto corpore incolumi,fortassis adhuc à collo subleuasset, nisi adauctorum subito dentium quantitas impedisset. Mox enim ut lapis in collum descendit, dentes sibi repente ita sunt adaucti, quod cum uoluit iam subleuare minime potuit. Quod Moyses intuens, cuius corpus decem cubitos habuisse asseritis, & totidem eius uirgulæ asscribitis, se super terram in modum salientis decem cubitos erexit, ut eum in ali-

quo

quo corporis loco cum uirga percuteret. Si ergo computes decem cubitos quibus à terra eleuatus eſt,& decem eius corporis cubitos, & decem alios quos uirga in altum porrecta habebat, à terra ad ſummitatem uirgæ triginta inuenies cubitos. Sed cum in tantum erectus eſſet MOYSES, uirgæ tamen ſummitas qua eum percutere intendebat, nequaquam ulterius attingere potuit, quàm ad eum nodum quo ſura iungitur pedi,quæ uulgo cauilla uocatur. In quo quidem cum eum percuſſiſſet,continuo cadens exſpirauit. In hoc cognoſcere quilibet poteſt, quod à planta pedis quam in terra fixam tenebat uſque ad nodum in quo percuſſus eſt, triginta cubitos habebat. Ab eo igitur loco uſq; ad ſummum, nō minus quā octingenti cubiti erant, ſolumq́; caput decē cubitis facile conſtare poterat. Vnde ſequitur, quod auis illa molem ipſam decem cubitis perforauit. In quo facto quot ſunt miranda, quidue potius mirer cum conſidero, ſtupeo. Vbi enim uel tantum lapidem inuenire, uel qualiter tantum pondus potuit portare? Aut quomodo tam paruula auis tantum, tam durum, tamq́; ſpiſſum ſaxi corpus

tam cito ualuit penetrare:quoue pacto dentes ei tam cito crescere? Aut qua ratiõe tam immensæ & inauditæ magnitudinis credendus est fuisse, præsertim cũ lex dicat, lectum eius ferreum non nisi nouem cubitos habuisse:quoue pacto tantus homo tam facili uulnere cecidisse? Libet adhuc aliud innotescendo ridiculum, maiorem eorum fatuitatem ostendere. Aiũt enim quod Moyses pro lege suscipienda in cœlum ascendit, & ibi cũ angelis taliter altercatus sit. Dicebant enim (inquiunt) angeli. Legem hãc te minime ferre sinemus, quam nobis plus quã filijs Israël necessariam scimus. Ad hæc Moyses insolita uisione perterritus, nihil respondere præsumpsit, sed domino se confortante ut secure responderet, & præcipiente, ait angelis. Cum lex hæc regendorum corporum præcepta contineat, non satis cõsidero, quid uobis qui spiritualis tantum creatura estis sit necessaria. Angeli quid ad hæc dicerent non habẽtes, uicti cõticuerunt. De Moysi igitur uictoria deum risisse, & ualde lætatum esse dicitis, & ita Moysen post triumphum cum lege alacrem descendisse: Quod quæso fatuitatis diuersitates in hac continentur lasciuia? Quomodo

Deut. 3.

Iudæorũ fatuitas pulchre describit.

modo enim Moyses corporis mole depressus, altitudinem cœli conscendere potuit, aut quomodo deo dare legē uolente, angeli prohibere? Quid iterum stolidius est quā dicere, deum angelis uictis exultare, & puerili more ridere? Item si angeli ut dicitis tā auidi illius legis retinendæ erant, cur eā non prius à deo quæsierant? uel quid contentionibus proderat eis deseuire? Poterāt enim legem ipsam etiam simul cū Iudæis obseruare, nec erat ratio cur eam Moysi deberēt inhibere. Non minus his omnibus cuilibet præstat ridiculum, aliud quod ipsi memorant factum? Dicunt enim angelum mortis cuidam uiro apparuisse nomine Iosue, filio leui doctori, eiq; dixisse. Ad hoc uenisse me scias, ut animam tuam suscipiam, & moriaris. Nequaquā inquit ille quod commones faciam, nisi prius mihi paradysum ostenderis, Susceptum igitur angelus in alis suis, duxit ad locum unde uideret paradysum. Callidus autem ille de alis eius delapsus, in paradysum cadere se permisit. Angelus deceptum se esse dolens, irato nimis uultu, egredere ait ut moriaris. Nequaq̄ ait ille egrediar. Cumq; secundo ac tertio angelus id ipsum cum magno clamore

Aliud Iudæorū ridiculum.

E 5 repe-

repeteret:& ille eius uerba negligeret, commotus nimium angelus, ad deum pergens huius rei querimoniam fecit. Deus autem eum redire rogauit, ut hominem illum ex dei nomine de paradyſo egredi præciperet. Veniens itaque angelus ad paradyſum, ait: Deus ut egrediaris præcipit. Iurauit ille, & ait. Per deum non egrediar: Rediit angelus ad deum & dixit: Iureiurando ſe nunquam inde egreſſurum firmauit. Dans itaque iudicium deus reſpondit. Omnia uolumina uitę & actuum eius reuolue, & diligenter relege. Si quando eum iuraſſe, & periuraſſe inueneris, modo quoq; nihil ſibi iuraſſe ualebit. Si autem nunquam periurum eſſe probaueris, non in hac uice timebis. Volumina itaque omnia angelus ſtudioſe diſcutiēs, nunquam periuraſſe inuenit. Dimiſit ergo eum uictus, qui ut dicitis uſq; in præſentem diem incolumis permanet atq; uiuus. Conſidera quæſo quàm riſu digniſſima in hoc poſſunt notari ſermũculo. Quid enim plus miremur? an fatuitatem angeli qui callidam hominis artē non prius agnouit, an hominem audito per angelum dei præcepto contra ipſum præceptum auſum fuiſſe iurare, an dicamus dei im

potentiam fuisse, quod non nisi per nuncium eum de paradyso potuisset expellere: an asscribamus dei ignorantiæ: quod non aliter scire potuit utrum periurus fuisset, nisi eius uitæ libros reuolui iuberet? Nonne hæc omnia fatuissima sunt? Quod si omnia quæ doctores uestri similia his conscripserũt poneremus, multos sicut & ipsi libros nugarum fabulis impleremus. Pauca autem induximus, ut eorum uel sapiẽtia, uel fatuitas, cunctis patesceret. Hoc itaq; est q̃d tibi superius dixi, uerba doctorum uestrorum non aliud uideri, quàm uerba iocantium in scholis puerorum, uel nentium in plateis mulierum. Sed dic precor ò Moyses, talium hominum uel legem suscipiendam, uel auctoritatem iudicas comprobandam? Eruat te diuina miseratio, de eorum execrabilibus præceptis atq; consilijs, quemadmodum & me, licet non meis eripuit meritis, & te mecum pariter salutiferis subdat imperijs, quatenus utrumq; pariter ditet suis ineffabilibus pręmijs.

FINIS.

TITVLVS SECVNDVS. DE COGNOſcenda præſentis Iudæorum captiuitatis cauſa tractat, & quàm diu durare debeat.

MOYSES.

QVONIAM quæcunque noſtri doctores diuinæ maieſtati indigne applicant, tu om̃ia inexpugnabilium luce rationum, nec ſcripturæ auctoritate, nec cuiuſlibet rationis uigore conſiſtere poſſe monſtraſti, nunc ad ſecundam propoſitorum partē in qua de noſtra es captiuitate locutus, ueniamus ſi placet. Dixiſti enim (niſi menti excidit) nos tali modo ſperare captiuitatem euaſuros eſſe, quo ſcilicet mō nequaquam poſſumus euadere. Nunc itaq; propter hoc quęro, utrum nos illo quo credimus ſed alio, an etiam nullo quod abſit modo euadere concedas. Pe. Eo quidem modo quo ipſi æſtimatis non credo, ſed alio modo uos euaſuros eſſe non abnego. Mo. Quare eo quo dicimus liberari nequaquam poſſimus modo, & quis nam ſit liberationis

modus, audire desidero. Pe. Cum Christum filium dei esse, aut in mundum pro humani generis redemptione negaueritis uenisse, & eius præcepta nolueritis seruare, liberari nequibitis à captiuitate. *Si* uero eum & dei filium esse, & iam uenisse credideritis, & mādata eius custodieritis, statim de captiuitate exibitis. Mo. Quam auctoritatē poteris afferre, super huiusmodi sermone? Pe. Prius quæ uestræ captiuitatis fuerit causa uidere debemus, ut sic etiam euadendi modum melius agnoscamus, more sapientis utentes medici, qui prius infirmitatem inspicit, ut qua opus sit medicina scire possit. Mo. Bene dictū collaudo. Pe. Prius causam Babylonicæ captiuitatis, q̄ nō nisi per septuaginta annos durauit, dicas uolo, quia ipsa cum audierimus, adiuuerit nos ad cognoscendam causam huius tantæ captiuitatis. Mo. Plurima peccata, quæ longum est enumerare, prioris captiuitatis causa fuere. Pe. Ita quidem concedo esse, sed tamen ex illis aliqua uolo à te ego audire. Mo. Pauca ex illis in medium deducam, quæ prophetica auctoritate probantur, scilicet usuram, uel munus pro iniquitate accipere, iuramentum falsum iurare, in uendendo

Iohel. 8 Fides in Christum libertatē donat.

Filij Israel LXX. annis Babyloniæ captiui.

& emendo pecuniam falsam dare, falsa testimonia dicere, alterutrum detrahere, parentes, & loca sanctificationis, & dies sabbatorũ inhonorare: matris, sororis, filiæ, socrus, uel cuiuslibet illicitæ fœminæ turpitudinem reuelare, homicidia perpetrare, idola adorare, stellis sacrificare, deum negare, deiq; prophetas, tanq̃ Vriam, Zachariam, Esaiamq; necare, & alia multa, quæ ut superius dixi, lõgũ est enumerare quæ in tantum creuerunt,
Hiere.5 ut deus ad Hieremiã diceret prophetã. Circuite uias Hierusalem & aspicite & cõsiderate, querite in plateis eius an inueniatis uirum facientem iudicium & quærentẽ fidem, pro-
Ezech.22 picius ero eius. Item Ezechiel ait: Quæsiui de his uirum qui interponeret sepem, & staret oppositus contra me, propterea ne dissiparem eam, & nõ inueni. Pe. Gaudeo & gratias ago, quia iam te aliquam ueritatis scintillã uidere cognosco. Dic ergo si nosti quænam causa huius tam longæ, tamq; diræ fuerit captiuitatis, quæ iam mille quadraginta durauit annis. Mo. Hæc eadẽ peccata & his similia. Pe. Hanc rationem nulla poteris auctoritate firmare qa à CCC. annis ante subuersam Hierusalẽ nullus in Israel propheta

extitit

extitit,qui hoc prædixerit uel scripserit, maxime cum doctores uestri dicant hoc tantũ fuisse causam subuersionis Hierosolymorũ, quod alter alteri sine re inimicaretur & inuideret. Insuper etiam ad tuæ rationis destructionem adijciunt, quod ædificato templo deus in manus eorum peccati principẽ tradiderit cui ligatis manibus & pedibus unum euulserunt oculum,& ab ea die nõ habet potestatem decipere posse in homicidio & idolatria,& consanguinearũ turpitudine reuelãda. Non ergo oĩa ea quæ fuerãt prioris,scd'æ q̃q; causa fuerunt captiuitatis. Dicũt etiã q̊d templo existente,multi erant homines bonæ uitæ,qui prophetæ debuerant esse,si tẽpus fuisset prophetiæ. Multi etiã præter usum faciebant noua miracula,ueluti dicunt Iohannã filium Zachai tantæ sanctitatis fuisse, quod cum in cathedra sua ad legẽdum libros suos sederet,deus ad ostendendã meritorũ eius uirtutem,oẽs aues super eum uolitantes, cõcremari & in terrã ruere fecit. De alio q̃q; hunni uidelicet tale aliud miraculum astruunt. Temporibus quidẽ eius terrã dicũt siccitatẽ pertulisse. Qui circulo de lapidib⁹ fabricato ingressus est ipse in eũ,& ait ad deũ: Iuro per nomen

Captiuitatis Iudæorum tam diuturnæ causa quæ fuerit.

nomen tuum deus,quod non hinc egrediar, nisi pluuia in terram descendat. Cœpit ergo minutim pluere,sed ipso maiorem pluuiam postulante, tantus imber descendit, ut pene terras omnes uastauerit. Sed eodem mediocriter petente,pluuia temperata descendit,& terra bonis omnibus redundauit. Aiunt etiã de Annania filio Dosa, quod uox cotidie de monte Oreb sanctitati eius tale afferebat testimonium dicens: Propter bonitatem Annaniæ filij Dosa totum mundum guberno, cui tamen parũ quid satis de ipso sufficit mũdo. De quo & aliud tale miraculum astruũt. Cum enim ipse & uxor eius ambo pro deo uitam pauperrimam ducerent,omni die ueneris clibanum calefieri iubebat, ut proximi & uicini eius eum cibis affluere, & bene crederent uiuere: Quadam igitur die cum solito more clibanum succendi præcepisset, & quædam uicinarũ quare hoc fieret animaduertisset,ad clibanum subito uenit,ut eorum facta reuelans,tam uiro quàm mulieri uerecundiam inferret. Vt igitur ad clibanum uenit & introspexit,plenum panibus uidit, q̃d uelociter currens præfatæ mulieri nunciauit. Quæ eam hoc non ueritatis sed improperij

causa

causa dicere æstimans,credere noluit donec ipsamet probauit.Iuit igitur,aspexit,sicut uicina dixerat esse inuenit & ad uirum lætabũda regressa,quomodo iniquæ mulieris uolũtatem deus commutauerit in honorem, ei ex ordine retulit. Ille indignum iudicans ut quod deus ad miraculum fecerat in propriũ suum sumeret usum,nihil ex eo se gustaturũ esse respondit,sed totum dari pauperibus fecit. Aiunt præterea eisdem tẽporibus Nichodemum Guirionis filium, ualde laudabilis uitæ fuisse uirũ.Cuius diebus siccitas tanta terram pressit,ut euntes ad templum orationis causa,nihil quod biberent in uia habere potuissent.Erat autem in itinere illic euntibus cisterna quædam cuiusdam principis gentilium.Ad hunc principem accedens Nichodemus ait. Cisternam tuam mihi ad totius populi opus si placet concede: & usq; in diem illum cisternam cum aqua, uel ęque ualens precium reddã.Quid multa? Quod postulauit impetrauit,& populi sitim compescuit.Sed cum statuto die creditor ille preciũ quesiturus adesset, & præ nimia siccitate nihil aquæ cisterna haberet,Nichodemus oratione ad deum fusa, pluuiam de cœlo impe
trauit

trauit super totã terrã, & cisternã sicut acceperat plenam domino suo restituit. Sed quia in hora qua eadẽ pluuia descẽdit, iam dies inclinata erat ad uesperum, ait princeps ad Nichodemum: Aquam quidem oratiõe tua recipio, sed tñ quoniã constitutæ diei tota trãsijt hora, precium ex debito mihi soluere debes. Ille igitur facta iterũ oratione, solis cursum detinuit, & toto mundo eius lumine illustrato, debiti questionem euasit. De Achiba etiam scriptũ habetis, quod quodcũq; postulasset à deo impetrabat. De cuius sanctitatis magnitudine hoc legitur. Quod cũ Moyses in montẽ pro suscipienda lege subisset, & omnia post eum futura tempora, & omnes seculorum generationes spiritu sancto dictante prænouisset, & inter homines Achiba humanam excedere uitã, & magnis meritis pollẽtem uidisset, ait ad deum. Cum tam probabilis uitæ futurus sit homo, quare domine per me & non magis per eum legem tuã populis placet ministrare? Ad hæc deus, quoniam inquit lex in præsenti est mundo necessaria, Achiba aũt post longa futurus est tempora. In his datur intelligi q̃d Moyses illum de quo talia dicebat, longe se meliorẽ

præui-

prȩuidebat. Hi & alij similes his erant, uobis maiores & iudices, qui minoribus bona agere imperabant, & quorum monitis cæteri libēter obtēperabant. Quorū si uel unus similis in prioris captiuitatis tpe fuisset, nequaq̃ ut supra deum dixisse per Hieremiā ostendimus, captiuitas facta fuisset. Et quod magis mirandū est his diebus quib⁹ meliores hoꝶ pollebant, idē destructo tēplo captiuati sunt Iudȩi. Dic ergo ò Moyses q̃ nam huius captiuitatis fuerit causa, quia quā dixeras supra, nulla ratione stat firma. Mo. Quid aliud dicam non habeo, nisi quod longo tpe subsistēte templo peccata multa paulatim succreuerūt cū illo, quod nostri doctores dixerūt sed multiplicato delicto. Pe. Quod dicis templū subtitisse tempore longo, decē profecto tantum annorū curricula substitit, supra quod alterum scilicet Salomonis ante substiterat. Quod autem dicis quia peccata sunt cumulata peccatis, ratio non recipit. In prima enim captiuitate ideo peccata sunt addita peccatis, quia reges iniqui exemplum mali præstabant alijs, scilicet deum postponebant, idola adorabāt, & populum idem facere cogebant, uelut fecit Ochozias, Achas, Manasse

Hiere. 5

4. Reg. 1

4. Re. 16

4.Re.21. & 24. nasse, Amon, Sedechias. Principes autem secundi temporis omnino cōtrarij erant, quia bonam agentes uitam etiam populum exēplo sui bene uiuere cogebant. Qua ergo ratione ostendi potest tot peccata succreuisse, ut propterea sit captiuitas facta? Quod autē dicis propter maleuolentiam quam ad inuicem habebant captiuitatē illam factam fuisse: rectæ rationis non innititur anchoræ: Hoc enim peccatum pars una fuit eorū quæ in prima fecerant captiuitate, nec propter illud tamen captiuari deberent, nisi cum eo & alia maiora eo succreuissent. Maiorum enim

Discrimē peccatorꝝ. & minorum criminum quantitatem nos nescimus discernere, nisi secundum modum ultionis à deo indictæ. Huius autem uindicta, non est nisi quadraginta flagella. Alia sunt crimina, quorum est maior uindicta, scilicet cum quis præcipitur uel capite plecti, uel laquei suspensione necari, uel lapidibus obrui, uel etiam igne cremari. Quomodo ergo uerum esse potest maleuolentiæ crimen maioribus æquari debere? Rursum ratio refugit credere, crimen hoc temporibus illis in tan

Aggei 2. tum regnasse, cū Aggei prophetæ uerba testentur, cōstructo templo deum dixisse. Ma-

gna

gna erit gloria domus istius nouissimę plus quàm primæ dicit dominus exercituum, & in loco isto dabo pacē. Mo. Quoniam omēs mearum rationum sunt aditus obstrusi, tu mihi quæso huius quæstionis tuæ solutionis claue ianuam solue. Pe. Cum captiuitatis originem & causam ignores, quare eadem tam dura fuerit, tam crudelis, & intolerabilis, respondere non potes. In prima etenim captiuitate cum aliorum more captiuorum in Babylonem ducti fuissent, nullam præter seruitutem pœnam sustinuerunt. Colebant enim agros, plantabant uineas, ædificabāt domos, cum uxoribus & filijs secure uiuebant. In secunda autem tot & tanta eis obprobria, & tā inaudita intulerunt, quibus similia uel æqualia, non sunt uisa unquam nec audita. Occisi quidem sunt & cremati, & captiuorum more uenditi, adeóq; creuit illa uenditio, donec pro uno argenteo triginta darentur captiui, nec tamē inueniebatur qui emeret, sicut promisit Moyses dicens: Venderis inimicis tuis in seruos, & ancillas, & non erit qui emat. Naues etiam ipsis impletæ, sine ullo remige uel gubernaculo uagari per pelagus sunt dimissæ, ad ipsorū dedecus & uilitatem. Præ-

Iudæi triginta pro uno argēteo uendebantur. Deut. 28.

Iudæorũ plaga in ultima captiuitate.

terea postquam in hac captiuitate deiecti estis, intolerabilia uobis dabantur mandata, ne legem uidelicet legeretis, nec uestros eam filios doceretis. Quod si quis legẽs eam aut docens filios inuentus fuisset, aut cremabatur, aut pectinis ferreis acutissimis pectebatur. Præterea nec sabbatum nec pascha celebrare permissi estis. Si uero quis hoc faciens inuentus fuisset, acerrime puniebatur. Prohibiti super hoc estis uestros pristino more filios circuncidere, multumq; transijt temporis, quo nemo nisi in occulto suum ausus est filium circuncidere. Circuncidens autem inuentus quiuis pœnis afficiebatur grauissimis. Edictum præterea durissimum uobis promulgatum est, ut si quis uestrum puellam uirginem uxorem duceret, prius eam ad prouinciæ principem duceret, ut cum ea dormitaret, & sic demum ad Iudæum rediens nuberet. Qua de re adeo contriti estis, ut nemo uirginem desponsare uellet. Sic per omnium successiones temporum diuersa uobis indicebantur mandata malorum, ut ipsis uestrorum testimonijs probatur librorum. Moy. Omnia proculdubio malorum genera concedo, sed iam dudum inhian

inhianter tantæ tribulationis causam audire desidero. Pe. Quia malorum causam ignoras, idcirco quare tam longa sit nescis. Ecce enim iam in ea mille quadraginta annos expletis, & adhuc quanto durare debeat tempore, nullo scripto certum habetis, forensis autem iustitia exigit, ut punitis aut mortuis his qui facinus aliquod commisere, sequaces à captiuitate liberi debeant esse, quemadmodum habetur scriptum in lege, quod exploratores qui ad considerandam repromissionis terram missi erant, cum dei uoluntati rebelles uoluissent existere: ne pecccatum eorum inultum existeret, quadraginta annis morati sunt in solitudine, & in eorum dierum spacio, omnes illi præuaricatores obiere. Quibus tali morte punitis, filij qui à patrum erant insontes crimine, terram patribus promissam introiere. In transmigratione quoque Babylonis septuaginta annis sunt demorati, donec defunctis omnibus quorum peccatis captiuitas fuerat facta, filij qui nihil commeruerunt de iugo sunt liberati. In hac uero captiuitate quæ à Tito facta est innumerabiles iam transierunt generationes, nec adhuc finem habet. Hoc au-

Iudæorũ ultima captiuitas quàm diu durabit.

Nume. 13. & 14.

Hiere. 27. & 29.

Deu. 24 tem factum est contrarium ei sermoni quē
ait dominus ad Moysen. Non occidentur pa
tres pro filijs, nec filij pro patribus, sed unus-
Ezech. 18 quisq; pro peccato suo morietur. Ezechiel
quoq; ait: Viuo ego dicit dominus deus, si
erit ultra parabola hęc in prouerbium in ter
ra Iuda. Ecce omnes animæ meæ, ut anima
patris, ita & anima filij mea est. Anima quæ
peccauerit, ipsa morietur. Mo. Et si his exē-
plis cōtraria est lōgæuitas nostræ captiuita-
Exo. 20 tis, sed tamen alijs legis cōcordat scripturis.
In Exodo enim dicit dominus: Ego sum do
minus deus tuus, fortis zelotes, uisitans ini-
quitatem patrum in filijs in tertiam & quar
Treno. 5 tam generationem, his qui oderunt me. Hie-
remiæ quoq; uerba sunt hæc. Patres nostri
peccauerunt & non sunt, & nos iniquitates
eorum portauimus. Pe. Aliter res se habet
quàm dicis. Si enim ita essent uerba prophe-
Ezech. 18 tæ, sibimet contraria essent. Sic autem utrun
que dissoluitur. Quod enim dicitur, quia fi-
lij non portabunt iniquitatem patrum, ita
intelligitur si filij non fecerint iniquita-
tem patrum. Quod antem dicitur, quia fi-
lij portant iniquitatem patrum, hoc modo
dicuntur portare, si scelera fecerint patrum.

Mo.

Mo. Quod loqueris sapientibus rationabilẽ & iustam parit intelligentiam. Hoc autem ex tuis uerbis intelligi datur, quod omnes sequacium generationes idcirco in patrum captiuitate permanent, quod patrum suorꝝ in quantum possunt opera exequuntur. Quod si patrum opera dimitterent, & de captiuitate exirent. Pe. Ita utiq; sentio. Mo. Iam si placet tanti reatus magnitudinẽ aperi. Pe. Quia Christum dei filium occidistis, dicentes eum magum, & de scorto natum, & quod totam gentem in errorem induxit. Maiores uestri hæc & his similia protestati sunt, donec totã plebem suæ prauæ uoluntatis efficientes consortem, uirum iustum iniuste in iniustum uallde iudicium adduxerunt, crucifixerũt, & occiderũt. Tanti igitur reatus magnitudo, tam longinquæ captiuitatis causa existit. Dumq; uos in paterna manseritis tam uolũtate quã fide: in eadem proculdubio existetis damnationis tribulatione. Mo. Vtrum ille homo filius dei fuerit, latius postea disputare oportebit, quia tantæ quæstionis auctor, ualidissimi argumenti uehiculo indiget. Nunc interim hoc modo ostendi uolo, quo nam modo aut auctoritate coneris asserere, quod is de quo

Peccata patrum Iudæi imitantur.

Iudæorũ odium in Christũ.

loqueris homo noſtræ tribulationis cauſa extiterit. Pe. Quam quæſo à me ſuper hoc exigis auctoritatem, cum iam ſuperius mihi conceſſeris tam inauditæ afflictionis inauditum omnino peccatũ cauſam fuiſſe? Cumq́; illud tu nullo prorſus modo oſtẽdere ualeas, à me iudicij æquitas iubet ut audias, nec unde comprobem quærere debes, ſed deſtruere quoquo pacto ſi potes, aut concedere quod denegare non uales. Verum licet non me iudicij cenſura conſtringat, non unam ſed multas ſuper hac re auctoritates inducam. Mo. Id ẽ quod toto deſidero animo. Pe. Noſſe debes, qa quadraginta annis poſt Chriſti mortem expletis, Hieroſolymorũ à Tito ciuitas fuit deſtructa. Itẽ quadraginta annis anteq̃ deſtrueretur, portenta & ſigna in eadem ſunt uiſa, liquido indicantia, quod hæc templi & urbis deſtructio eſſet futura, quemadmodũ ueſtræ doctrinæ libri teſtantur. Aiunt enim quod quadraginta annis anteq̃ ſubuerteret, rubra lana quæ hœdi cornibus annectebat, nequaq̃ more ſolito albeſcebat, cãdela quoq; candelabri quæ ad occidentem reſpiciebat, ante conſuetum tempus extinguebatur. Valuæ præterea templi nullo tangente cum magno

Iudæorũ tam diuturnæ afflictionis cauſa quæ ſit.

Prodigia deuaſtationis Hieruſalem.

gno ſtrepitu ſponte ſua reſerabantur. Quas cum quidam doctorum ueſtrorum nomine Iohannes filius Zachai ſic aperiri ſæpe uidiſſet, ualde cõmotus tandem clamauit, quieſcite:& adiecit, templum, tẽplum, profecto cognoui quod nouiſſima tua concrematio poſſidebit, ſicut & ꝓpheta ait. Aperi libane portas tuas,& comedat ignis cedros tuas. Cum igitur iſta ꝓdigia XL. annis ante deſtructionem fuerint uiſa,& quadrageſimo à Chriſti morte anno ciuitas fuerit deſtructa à Tito, liquido cõcluditur, quod hæc ſigna à tp̃e mortis Chriſti ſint facta. Sed & hoc cum alijs doctoribus ueſtris Iohãnes intellexit, q̊d mors Chriſti captiuitatis nobis cauſa extitit. Non aũt eam ſed maleuolentiã hominum & inuidiam cauſam ſcilicet cauſæ, captiuitatis cauſam eſſe dixerunt, ſed uerã cauſam tacuerũt. Inuidia quippe Iudæorum & malitia cauſa mortis Chriſti fuit, mors autem Chriſti, cauſa captiuitatis. Mo. Si illum hominem talẽ ut dicis fuiſſe conſtaret,& eius mortẽ noſtrę tribulationis cauſam fuiſſe, nullus ex nobis dignus eſſet uiuere. Tale enim peccatum maius eſt quã deũ negare. Qui enim deũ negat, fidem tantum quam acceperat à ſe alienat,

Zacha. 11

qui uero dei filiũ necat, præter hoc quod deitatem quæ est inuisibilis denegat, etiam illud superaddit peccatum, quod rem uisibilem quam corporeis conspicit oculis, eam etiam ab animi fide sequestrat, cum id quod uidetur maiorem debeat menti credulitatem afferre, quàm quod non uidetur. Præterea autem eum nostri patres sputis illitũ, colaphis cæsum, multis & uariis iniuriis affectũ, mortiq; innocenter addictum, cruci affixerunt. Vnde non immerito hoc scelus maius fuit eo quod commiserunt in heremo, cum uitulum scilicet aureũ adorarent pro deo. Tunc uero legimus deum uoluisse Israël omnino delere, nisi Moyses pro eis interueniens multo fletu & ieiunio, & oratione, domini irã a-
Exod. 32 uertisset, quadraginta diebus & quadraginta noctibus assidui ieiunii maceratiõe se pro eodem peccato affligẽs, sicut lex perhibet di-
Deut. 9 cens. Procidi ante dominum sicut prius, quadraginta diebus panem non comedens, & aquam non bibens, propter omnia peccata uestra quæ gessistis contra dominum, timui enim iram & indignationem illius, qua aduersum uos concitatus, delere uos uoluit. Nisi igitur Moysi oratio interuenisset, de toto

popu

populo nullus superesset. Cum autem hoc a-
liud facinus quod criminũ quantitatem exce
dit, dei scilicet filium occidere præsumpsis-
sent, nec ullus esset qui pro eis interueniret,
nullus itaque debuit uiuere. Vides autem
quia ita nõ est, sed deus nos & uiuere permit
tit, & quotidie quantum amat ostendit, cum
nobis in conspectu inimicorum nostrorum
gratiam pręstat, & opibus locupletat, & ho-
noribus exaltat, sicut nobis per os Moysi Leui.26
prophetæ pollicitus est dicẽs: Cum essent in
terra hostili non penitus abieci eos, neq; sic
despexi ut consumerentur, & irritum facerẽ
pactum meum cum eis. Ego enim sum do-
minus deus eorum. Pe. Non rectam de hac
re intelligentiam concipis. Neq; enim deus
ideo reliquias de uestro uiuere patitur popu
lo, quod de eorum aliquid cogitet commo-
do, sed ideo tñ ut uniuersis gẽtibus seruiatis,
& in oĩm oculis improperiũ & fabula & ma
ledictio sitis, sicut uobis promisit lator legis
dicens. Eris perditus in prouerbium ac fabu Deut.28
lã omnibus populis, ad quos te introduxe-
rit dominus, & ut sitis toti populo in para-
bolam, & prouerbium quærentibus omni-
bus ad inuicem. Quid putas causæ est pro-
F 5 pter

Iudæi Christianorũ serui.

pter quod deus gẽtem hanc ubiq; terrarum dispersam ppetuæ seruituti subiecit, & tot malorum multatione damnauit? Respondebitq; alter. Ob tale peccatum, quod dei filiũ inuidiæ tantum causa occiderũt, ideo in hæc mala deuenerũt. Quod si in ipso tẽpore quo peccatum à uobis est commissum totam, Iudaicam progeniem funditus deleuisset multis temporum circulis transactis, culpa obliuiõe deleta, à nullo mortalium sciretur, sicq; & infamiæ opprobrium, & malorum euitaretis periculum, sicut & de multis contigit gentibus & regibus, quorum gesta, temporum sunt uenustate deleta. Est & alia causa, propter quam deus Iudaicam noluit perdere gentem, Videbat enim quosdam de semine uestro quandoq; in se credituros, atq; saluandos, & ideo propter eos noluit omnino uestram disperdere stirpẽ, sicut dicit Esaias.

Iudaicam gentẽ quare deus nõ deleuit.

Esa. 65

Quomodo si inueniatur granum in botro, & dicatur, ne dissipes illud, quoniam benedictio est, sic faciam propter seruos meos, ut non disperdam totum. Testimonium autẽ diuinæ circa uos pietatis q̃d Moysi promissum de legis libro protulistis, nõ ad præsentẽ sed ad præteritam respicit Babylonis captiuita-

uitatem, quoniam de ea quandoq; uos erat eductur⁹. Mo. Qua comprobas auctoritate promissum illud ad solam Babyloniæ captiuitatem pertinere? Pe. Quoniam in loco ubi promissum hoc fecit deus ad Moysen, si paulisper attendas superiora, eundem Moysen præmisisse inuenies, Tunc placebũt terræ sabbata sua, cunctis diebus solitudinis suæ, quando eritis in terra hostili, sabbatizabit, & requiescet in sabbatis. Hoc autem eis in Babylonem ductis completum esse Ezras in libro temporum comprobat, dicens inter cætera. Ductus est Israël in Babylonẽ, & seruiuit regi & filijs eius, donec celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolatiõis egit sabbatũ. In his uerbis liquido apparet, quia de prima captiuitate loquatur. Mo. Auctoritas ista meæ nõ sufficit dubitationi, quia nõ monstrat nos propter hominẽ illum in hãc decidisse captiuitatem. Pe. Quod euidentius testimoniũ quęras, uos propter Christi mortem hanc subisse captiuitatem, quàm id q̊d scriptũ apud uos legitis, quia scilicet in ipso adhuc captiuitatis exordio, quidam terræ uestrę princeps decẽ de melioribus toti⁹ Israëlitici populi Annaniam scilicet Terradionis lium

Leui. 26

2. Para. 36

filium Simeonem Gamalielis filium, Ismahel Helisei filiũ,& Achiba cæterosq́; captos in carcerem misit sciscitans, ut quid iustum
Exo.21. uendidissent. Lex eñ inquit discernit, ut quicunq; Iudæum uendiderit, mortis mulctetur sententia. Et uos igitur secundum iudicium legis mori debetis. Dicto decreto, uario dat corpora leto. Non enim omnes una cohercuit pœna, sed singulis singula sunt genera mortis proposita. Alium uidelicet ignis cremauit, alter ferrei pectinis unguibus laceratus expirauit, alium uero mors quęuis diuersa consumpsit, quemadmodum mortes illas uestræ doctrinæ liber exposuit. Doctores autem uestri huius iusti pro quo illi ita puniti sunt nomen mutantes, in hoc facto de Christo prorsus conticuerunt. Dixerunt eñ, quia
Gene.37 princeps ille iustum nominans, Ioseph filiũ Iacob quem in Aegyptum uendiderant fratres, intelligebat, eiusq́; sanguinem ab eis exigens, propter eum talibus illos affecit supplicijs. Absurdum autem rationi uidetur, ut id ab eis exigeret, q̊d ad minus ante mille quingentorum erat factum annorum curricula, maxime cum temporibus quibus Ioseph uenundatus fuit, nulla lex esset, qua princeps ille eos

le eos mortis reos cõuincere posset. Mo. Rationes tuæ non mihi sufficiunt, quoniam nõ aliqua eas auctoritate cõfirmas, sed proprio fingis arbitrio, nec inest eis ulla necessitas qua me ad credendũ tibi cogere debeas. Volo autem ut si uales aliquam de prophetis auctoritatem in medium deferas, qua captiuitatem istam propter hominem illum, & eum Christum esse necessario monstres, nec nobis in hac tribulatione posse certum terminum esse. Pe. Esaias propheta ait: A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iusti. Hæc uerba, iusti huius laudes ubiq; terrarum fuisse ostendũt. Nullius autem hominis iusti laudes tantas fuisse unquam audiuimus, ut usq; ad fines terræ peruenirent. Cui iusto quia tribulationes quas sine causa passurus erat præuidebat, his compatitur uerbis dicens: Væ mihi præuaricantes præuaricati sunt, præuaricatione transgressorum præuaricati sunt. Præuidens enim propheta, quas prophetis dei aduentum prænunciantibus tribulationes illaturi essent, ait: Præuaricantes præuaricati sunt, intuitus autem, quia nec membris contenti, ipsum etiã caput inuidia pleni quibuscunq; possent modis essent oppressuri, &

Esa. 24

Esa. 24

secun-

ſecundum corporis paſſibilitatem occiſuri, præuaricationis nomen ingeminauit, ita ſub ijciens, præuaricatione tranſgreſſorum præ uaricati ſunt. Sed quia pro hoc peccato pœ na plectendi eſſent, dictante ſpiritu pręſciens, ilico ſubiungens ait: Fortitudo & fouea, & la queus ſuper te, qui habitator es terræ. Inter cætera quoq; de eadē gente ait. Grauabit eā iniquitas ſua, & corruet, & non adijciet ut re ſurgat, ubi uidelicet certum uobis terminū
Eſaiæ 30. euadēdi captiuitatē funditus depreſſit. His cōſona dominus per eundē prophetā in alio loco poſuit dicens. Nunc ingreſſus ſcribe ſu per buxum, & in libro diligēter exara illud, & erit in die nouiſſimo in teſtimoniū uſq; in ęternū. Populus em̄ ad iracundiā prouocās eſt, & filij mendaces, filij nolentes audire legē dei, qui dicunt uidentibus, nolite uidere, & a-ſpicientibus, nolite aſpicere nobis ea quæ re-cta ſunt. Auferte à me uiam, declinate à me ſemitam, ceſſet à facie noſtra ſanctus Iſraël. Buxus lignum durū eſt, & imputribile. Ideo autem in buxo ſcribi, et in libro diligēter pręcepit exarari, ut in ęternum duraret, et uſq; in nouiſſimū diem in teſtimonium incredu-litatis ſuæ, et opprobrium permaneret. Per

hoc

hoc etiam quod ait, erit in nouissimo die, & cætera innuit, quia usq; in nouissimum diem perseueraret error Iudæorum. Quid autem & quare scribi debeat, utrunq; in uno uersu insinuat cum dicit: Populus enim ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legẽ dei. De qua lege dei dixit? Si enim de lege dei quam per Moysen dederat dicere uellet Propheta, nolentes audire legem dei, cum iam illam frequẽter audissent, utiq; non diceret hoc, sed nolentes implere. De lege ergo quã daturus erat Christ⁹ intelligebat, de qua q̊d eã audire nollent, Propheta iã præsciebat. Quod aũt intulit, q dicũt uidẽtibus nolite uidere, & aspicientibus nolite aspicere nobis ea q̃ recta sunt. Auferte à me uiã, declinate à me semitã, hoc quidẽ addidit ꝓpter Iohannẽ filiũ Zachariæ Christi p̃cursorẽ, & cæteros q Christũ non solũ uenturꝫ prædixerunt, sed etiã digito ostẽderũt, qbus Iudæos non esse prænoscebat credituros, sed huiusmõi uerba dicturos. Qd' aũt in sequẽtibus dicũt p̃tereundũ nõ est. Dicunt eñ: Cesset à facie nr̃a sc̃tũs Israël. Quis nã est iste sanctus Israël? Nunqd deus uisibilis est, ut de eo dicerent, cesset à facie nr̃a, aut de re inuisibili dici

Ioẽs Bapt. Christi p̃cursor. Ioan. 1

Christus Sanctus Israël.

dici poteſt,quod ab humana facie ceſſet, cũ
ab ea uideri non poſſit? Si ergo quęras deum
qui poſſit uideri,non inuenies niſi Chriſtum.
Ioan.10 Ipſe enim & unus cum patre eſt deus, & ta-
Ioan.1 Titi 3. men per humanitatem apparuit mundo uiſi
bilis. Cum autem tot eorum præuaricatio-
Eſaiæ 30 nes pręmiſiſſet,uindictam ipſius peccati ſub-
intulit dicens. Pro eo quod reprobaſtis uer-
bum hoc,& ſperaſtis in calumniã & tumul-
tum,& innisi eſtis ſuper eo,propterea erit uo
bis iniquitas hęc ſicut interruptio cadens,&
requiſita in muro excelſo, quoniam ſubito
dum non ſperatur ueniet contritio eius, &
comminuetur ſicut conteritur lagena figuli
contritione pręualida & non inueniebam de
fragmentis eius teſta,in qua portetur ignicu
lus de incendio, aut hauriatur parum aquæ
Ioan.1 de fouea. Verbum dei Chriſtus eſt. Qui ergo
reprobat Chriſtum, utiq; reprobat & uerbũ
econuerſo. Puniti itaq;, quia dei reprobaue-
runt uerbum,puniti concluduntur quod re-
probauerunt Chriſtum, & cõfiſi ſunt in uer
Iudæorũ contritionẽ duriſſimam Eſaias deſcribit. bis doctorum ſuorum. Contritio autem pro
iſto eis euentura peccato, quàm ſit dura con
ſidera. Eueniet enim inquit eis interruptio ſu
bita,ideoq; magis nociua, & de muro excel-
ſo,quia

ſo, quia quodlibet tanto magis conteritur in imo, quanto de celſiori ceciderit loco. Comparatur etiam lagenæ figuli comminutæ, cõtritio iſta, tantaq́; ut dicitur erit, quod de eius confractione nec teſta remanebit. Omnis quippe uaſis fractura, ſolidari, & in aliquod opus utile poteſt redigi, teſtulæ autem uas ſic confringatur contritione ualida partes eius ad nihil utiles eſſe poſſunt, & quo magis teſta quaſſata durat, tanto ſemper augetur fractura. Cum itaq; tali teſtæ eorum contricio comparetur, quæ nec ad ignem de incendio tollendum, nec ad aquam de fouea hauriendam ualeat, aperte datur intelligi quia ueſtra captiuitas in tãtam uenit deiectionem, quod nunquam in priſtinam redibit libertatem. Quod autem propter quoſdam qui quãdoq; in Chriſtum credituri ſunt, ideoq́; ſaluandi, deus ueſtrum ſeruare uoluit ſemẽ, ideo Propheta ſub deſcriptione gratiam benedicti ſubintulit dicens: Quomodo ſi inueniatur granum in botro, & dicatur ne diſſipes illud quoniam benedictio eſt: eodem modo ſe minime uos diſperſurum promiſit cũ dicit: Sic faciam propter ſeruos meos, ut nõ diſperdam totum. Quare autem hoc promi Eſa. 65

G ſerit

serit ilico aperit dicēs: Educam inquit de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos, & hæreditatē meam, electi mei & serui mei habitabunt ibi, montes uidelicet apostolos appellans, qui ut montes excelsi toti mundo sunt conspecti, licet in sequentibus montem sanctum singulari numero prolatum intelligat Christum, electos autē & seruos, sanctos quoslibet alios uocans, propter quorum futuram saluationē uos estis reseruati. De his autē qui non sunt credituri, quā subiiciat sententiam audi. Vos ait qui dereliquistis dominum, qui obliti estis montē sanctum meum, qui ponitis fortunę mēsam & libatis super eā, numerabo uos in gladio, & omnes in cæde corruetis, pro eo q̊d uocaui & non respondistis, locut⁹ sum & nō audistis. Increpata ꝟo eoꝝ oiniqtate hoc mō cō demnat eos & aliter scilicet laudando suos fideles, & increpando infideles, his uerbis. Propter hoc hæc dicit dominus deus. Ecce serui mei comedent, & uos esurietis, ecce serui mei bibent, & uos sitietis, ecce serui mei lætabuntur, & uos confundemini, ecce serui mei laudabunt prę exultatione cordis, & uos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiri-

Apostoli montes dicuntur.

Esa. 65

ſpiritus ululabitis, & dimittetis nomen ueſtrum in iuramentum electis meis. Et quia omnibus his malis tranſactis aliqua adhuc ſpes euadendi captiuitatem, non poſſet eſſe reſidua, adijcit aliud quod eis totum fiduciæ tollat ſolatium. Dicit enim: Interficiet te dominus deus tuus. Qui interficitur nequaquã ulteri⁹ quod fuerat reparatur. Qui igitur in infidelitate permanebũt, reparari non poterunt. Hoc de infidelibus dicto, de credituris ſubijcit ita. Et uocabit ſeruos ſuos nomine alio. Cum enim ſerui fuerint Chriſti, à Chriſto dicentur Chriſtiani. Quod aũt ſequitur, & dimittetis nomen ueſtrũ in iuramentũ electis meis, tale eſt ac ſi diceret. Iurabunt electi mei in nomen ueſtrũ, ſicut hodie uſq; à Chriſtianis iurando dicit̃, cũ aliquid q̃d nolunt facere rogant̃. Iudæus ſim ego, ſi faciam. Idem ipſum Amos ꝓpheta apte cõprobat dicens. Audite uerbum iſtud q̃d ego leuo ſuper uos, planctũ domus Iſrael. Cecidit, nõ adijciet ut reſurgat uirgo Iſrael. Proiecta eſt in terram ſuã non eſt qui ſuſcitet eam. Item ipſe alibi. Venit finis ſup populũ meũ Iſrael, nõ adijciã ultra ut pertranſeam eum. Quod utrunque, uobis ſpem euadendi captiuitatem funditus

Actuũ. 11

Iudæ⁹ ſim ego ſi facia, Iuramentum Chriſtianorum.

Amos 5

Amos 8

tollit. Ipse etiam hoc malum uobis propter Christum euenisse confirmat dicens. Hæc di-
Amos 2. cit dominus deus: Super trib⁹ sceleribus Israël, & super quatuor non conuertam eum, pro eo quod uẽdiderit iustum, & pauperem, pro calciamentis. Hoc in loco quatuor pro quarto posuit, idemq; fuit dixisse super quatuor,
Prouer. 30 quàm si dixisset super quarto. Huic simile Salomon perhibet. Ait enim, secundum quod Hebræorum libri testantur. Tria sunt difficilia mihi, & quatuor, quæ penitus ignoro. Si tria hic per se, & quatuor per se intelligere uelis, septem fient. Ipse autem non nisi quatuor numerat, quæ se ignorasse insinuat. Ergo oportet ut quatuor pro quarto accipiamus. Sic & in hoc propheta est accipiendus. Hoc autem quartũ scelus est, ut illico subdit, quia uendiderunt argento iustum. Quem scilicet iustum, Christum intelligi conuenit. Mo. Idonea & digna laude huc usq; dixeras omnia, nisi hanc introduxisses auctoritatem, quę nulla consistit ratione, præcipue cum multa contra hoc obijci possint aduersa. Plures eñ ante te ueteres hunc eundem uersiculum cõtra Iudæos in testimonium protulere frequenter, sed nulla tutari potuerũt ratione. Sed te pruden-

Iust⁹ Christus dicit, qui uenditus est argento.

prudentem uirum maxime miror tam uilē introduxisse rationem, quæ nullius firmitatis fundamento insidat præsertim cum omnia quæ cōtra hoc dici ualeāt, ipse optime scias. Pe. Considerans omnes qui ante me hanc in Iudæos recte quidem induxisse auctoritatē, sed Iudaicas obiectiones non sufficienter nec aperte destruxisse dicuntur, ex industria in præsenti loco eandem induxi, ut omnes quæ fieri possunt obiectiōes ut melius poteris facias, & earū destructionem mutata uice suscipias. Mo. Hoc primū uerbis recte obijci pōt, quia dicens ꝓpheta sup tribus sceleribus, statim subiūxit, ostendēs q̊d Israel tria illa peccata commiserit, Christum autē quem uos intelligere uultis, nō Israel sed Iuda occidit. Pe. Nullum tua obiectio ingerit impedimentum mihi, cum omnia frequentissime testentur uolumina pro Iuda Israel poni. Mo. Vt asseris ita esse non ambigo. Sed cum peccatum Iuda supra retulerit, & consequenter Israelis peccatū subiunxerit, satis innotescit, quod peccatū Israel à peccato Iuda aliud sit. Pe. Nec hoc meæ obstat rationi. Peccatum enim quod tantummodo Iuda fecerat, peccatum Iuda appellat, quod autē Iuda simul

Amos 2.

Israel sæpe pro Iuda ponitur.

fecit & Israel, peccatum uocatur Israel. Mo. Cum Israelis populus totus per omnes terras diuisus, Hierusalem terram nequaq̃ incoleret illis temporibus, quo nã modo mortis Christi haberi potuit reus? Pe. Nũquidnam negas cũ Iuda magnã filiorũ Beniamin et Leui partẽ tũc Hierosolymis fuisse? Mo. Quod certum om̃ibus est, negare quis audeat? Pe. Iure igitur pars toti⁹ debet suscipere nomẽ. Est & alia non inferior causa quia uidelicet Israel populus licet tunc morti non corpore præsens adfuisset, audito tñ q̊d eorũ fecerant socij, consortes culpæ, laudatores & consentanei, & participes om̃ino facti sunt uolũtatis.

Voluntas pro facto reputat. Voluntas itaq; eis pro facto est reputanda. Mo. Et si ut dicis ita esse concedã tñ q̊d liber ait, quod pro iusto uẽdito hoc eis acciderit, ad Israel posse pertinere non uideo. Ipsi em̃ Christum quẽ dicis, non uendidisse, sed tantũ

Matt. 26 Lu. 22 Mar. 14 à Iuda Scarioth legunt emisse. Pe. Obiectio tua nulla ratiõis innititur anchora, quia qui ut Christus uenderet, cõsensum auxiliumq; adhibuerũt, nõ minus quã si ipsi uẽdidissent,

Rom. 1 scelus incurrerunt. Neq; em̃ & Salomon idola fabricauit, sed quia uxoribus & cõcubinis

3. Re. 11 fabricantibus assensum præbuit, eum fabricasse

casse litera dicit. Mo. Licet in supradictis uerum fatear te dixisse: nulla tamen necessitas me cogit concedere, hunc iustum Christum intelligi oportere, cum Ioseph sano intellectu debeat accipi, quē fratres sui triginta argenteis uendidere. Pe. Si Ioseph uoluisset intelligi Propheta, per iustum, non quartum sed potius primum dixisset peccatum. Illud enim prius commisere delictum, propter quod postea Pharaonis sunt passi durissimum iugum. Sed cum pœnitentia peracta, iam sint liberati à pœna, quare de indulto rursus criminentur peccato? Mo. Et si defendere nequeo de Ioseph hoc dictum fuisse, attamen de alio quolibet iusto dictum esse possum asserere. Pe. Indignum nec rationabile esse uidetur, ut cum tantum crimē sit q̊d indulgentia nulla sequat̃ propter q̊d diuina sentētia in totū Israelis deseuiat populū, illius celet̃ ac ignoret̃ persona, in quē illud fuit admissum, insuper cū reatus iste in Hebræo sermone, tali describatur uocabulo, quale imponitur illi qui negauerit deum. Venditio autē Iudæi, non æquat̃ negationi dei. Sed ipsi talē ac tantū uendiderunt hominē Christum uidelicet filiū dei, quod in culpa sunt pares deū

Gene. 37

Exo. 1. 2.

negantes. Mo. Quatuor uolo ostendas peccata, quæ omnia pateant ad deum negare esse æqualia. Pe. Quod liber tacuit ego nescio aperire, sed forsitan primum fuit peccatum, cum in heremo uitulum conflatilẽ pro deo adorarunt, in quo facto satis uerum deum negauerunt & quia hoc peccatum ab omnibus est perpetratum ideo commune fuit omnium. Secundum est in quo & deum similiter negauerunt, & omnes communiter peccauerunt, quãdo uidelicet Ieroboam uitulos similes fabricauit, & ab omnibus adorari cõstituit. Tertium autẽ cum dei prophetas uniuersi eadem uoluntate occiderunt, & eorum dicta contempserunt. Quartum uero quod maius omnibus est, & grauius quod nec ueniale dicitur esse, quãdo Christum dei filium & hominem ab omni peccati contagione alienũ, inique uendiderunt, & iniusta condẽnauerunt nece. Ecce in hac autoritate quam aduersum te induxi, cuncta quæ obijcere potueris nullo stare uigore ꝓbaui, & Christo rationabiliter cõuenire conclusi. Hac igitur & omnibus supradictis autoritatibus in inconuulsa firmitate fundatis, probatum indubitanter arbitror esse, tam longæuam hanc

Pctã quatuor quibus Iudæi deũ negauerunt. Gene. 32.

3. Reg. 12.

2. Para. 36.

Esaiæ 53. 1. Pet. 2.

captiuitatē ob Christi mortem,& maleuolentiam euenisse: Concluso autem quod propter Christum sit captiuitas facta consequitur, quod & uos de ea non exibitis, donec patrum uestrorum in uobis peccatum emēdabitis, idem quod non crediderunt credetis. Mundata uero mente cuiusq̃ à culpa, confestim eum consequetur pietas diuina. Quod etiam quidam doctorum uestrorū subtilius & occultis uoluit exprimi uerbis, si uestrę illud penetrasset duritia mentis. Interrogatus enim quando filius Dauid esset uenturus, hodie ait, si uerbis credideritis eius. His enim uerbis intelligi dedit, quod quicunq; quauis hora mandatis Christi obediēs, & credulus fuerit, ilico dei filius ad eum accedit. Manifeste etiā & liquido tibi credo patere: quęcunq; ego uestrorum librorum probaui testimonio. Mecum igitur frater eiusdē Christi misericordiam implora, ut totius falsitatis errore sublato tuæ mentis oculis uerę fidei & totius bonitatis splendorē pariter & amorem infundat, & rectam fidem in futuro digna mercede compenset, ut per eam de captiuitate exeas. Amen.

Matth. 5 Esa. 1 Ioan. 1

FINIS.

TITVLVS TERTIVS DE STVLTA IVdæorum confutanda credulitate super mortuorum suorum resurrectione, quos credunt & resurrectu ros esse, & iterum terram incolere.

MOYSES.

QVOD ad præsentem pertinuit titulum, quæ scilicet nostræ tam longæ captiuitatis fuerit causa, q̊ue modo eã ualeamus effugere, et cuncta quæ de ea oportuit dici, inexpugnabilibus & euidentissimis probasti rationibus, nec quid de ea ulterius aut dubitandum aut quærendum sit uideo, unde ut ad alia transeamus, prout superius sunt in ordine digesta exopto. Qd' igitur in libri nos exordio errare dixisti, eo q̊d post captiuitatis euasionẽ, inusitatũ nobis miraculũ, scilicet mortuos qui denuo terras inhabitarent resuscitari à deo crederemus, quare in hac fide errare tibi uideamur, precor aperias. Pe. Hoc miraculum uosmet asseritis esse præter usum. Quicquid autem præter consuetudinẽ

euenit, ſine auctoritate aut ratione, antequam eueniat non debet credi. Errorem igitur iudico credere, quod nulla potes auctoritate probare. Mo. Hoc ſane multis auctoritatibus probare ualemus. Moyſi enim hoc probatur teſtimonio, dicentis ad populum Iſrael: Videte quod ego ſim ſolus, & non ſit alius deus præter me. Ego occidam & ego uiuere faciam, percutiam & ego ſanabo. Cũ ergo deus ſe occiſurũ promittat, & uiuificaturũ, quare tibi fides noſtra ſuper hac re uidetur abijcienda? Pe. Auctoritas iſta à rationis exorbitat ſemita. Hoc enim uerbum ad oſtẽdendam ſuam omnipotentiam dixit, nõ q̊d ipſe ueſtros mortuos ſuſcitaturus ſit. Mo. A die qua deus hoc ſe facturum promiſit, uſq; in præſentem diem, concedis eum aliquando hæc feciſſe miracula? Pe. Omnia utiq; fecit. Ipſe enim Mariam ſororem Moyſi prophetæ, Iob, Ezechiam, Naaman, & alios quã plures cum uoluit percuſſit, cum uoluit ſanauit. Item ipſe in una nocte omnia primogenita Aegypti interfecit, & ſub unius noctis ſpacio in caſtris Sennacherib. CLXXXV. milia occidit. Sed idem econtrario in manu Heliæ filium uiduæ, in manu autem Heliſei, Suna-

Deut. 32

Terram Iudæi denuo inhabitare poſt reſurrectionem ſperant.

Nume. 12
Iob. 1. 2.
4. Re. 20.
4. Re. 5

Exo. 12

4. Re. 19

3. Re. 17
4. Re. 4

Sunamitis filium suscitauit. Mo. Quandoquidem eum iam fecisse hæc credis miracula, quid te credere prohibet eum adhuc quando
1. Cor. 15 Ioan. 5. 11 Matt. 24 doq; facturum eadem ipsa? Pe. Omnipotentem mortuos suscitare posse non nego, quin omnes homines in die iudicij ab eo resuscitādos & confiteor & credo, sed quod adijcitis, quia scilicet denuo terras inhabitaturi sint, non credo. Mo. Nec hoc tibi contra fidem esse debet uideri, cum ab Helia uel Helisæo re-
3. Re. 17 4. Reg. 4 suscitatus, postea longam uitā duxerit, uxorem habuerit, filios genuerit, & pristina humanæ uitæ cuncta officia impleuerit. Pe. Verum est & bene potuit esse, uel per miraculū uel per precem sancti uiri, quia corpus nondum erat dissolutum, quamuis etiam nequaquam crederemus, nisi testimonium super hoc propheticum haberemus. Verū ea quæ contra usum contingere solent, fides hominum suscipere facile non solet, nisi talium cōfirmētur auctoritate prophetarum, quibus omniū fauor applaudat auditorum, & ut ea ipsa apertissime loquantur prophetæ. Hoc autem nullus aperte pronūciauit propheta. Sed cum uestri hoc dixerint doctores, nemo tamen ex his qui ante Christum fuerūt istud prædi

prædixit. Sequaces autem errorem hunc inuenere ut Iudæorum gens in sua persisteret infidelitate. Mo. Et si doctores nostros sedu cendi causa finxisse hæc astruis, quid de prophetis idem facientibus respondebis? Ait enĩ Esaias: Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & laudate qui habi tatis in puluere. Pe. Verba hæc nequaquam ostendũt mortuos uestros ad inhabitãdum terram resuscitari, quoniam si diligenter q̄d dicitur attendamus nec mortuorum resurre ctionem ibi patenter præsignatam inueniemus. Alioquin sibimet propheta contrarius esse uidebitur, cũ in superioribus dixerit, morientes non uiuent, gygantes non resurgent. Quod igit̃ & à naturę usu dissentit, & ipsi ꝓphetæ contrarietatem ingerit, nequaquam secundum libitum uniuscuiusque ad sensum naturæ cõtrarium debet exponi, cum aliter sano sensu possit intelligi, nisi necessaria ratio ita coegerit accipi. Mo. Audire delectat quonam alio modo uersus huius sententia iuste queat intelligi. Pe. Duobus modis uerbũ hoc intelligi potest, uidelicet ut uel de extremi iudicij suscitatione dictum credatur, uel resuscitationis nomine captiuitatis euasionem signi-

Esaiæ 26

Esaiæ 26

significauerit. Hic autem sensus magis ad literã pertinere uidetur, cum paulo superius propheta suæ gentis captiuitatem & afflictionem defleuerit statimq; diuinę promissionis & pietatis solatium intulit dicens: Viuent mortui et reliqua. Nec hãc euasionẽ quolibet in certo tempore, sed post modicum temp9

Esaiæ 26. euenturam insinuat dicens: Vade populus meus intra cubicula tua, claude ostia tua super te, abscondere modicum ad momentũ, donec pertranseat indignatio. Hæc ad capti-

Daniel. 12 uitatem congruenter referuntur. Mo. Nunquid nam aliquid tale in uerbis Danielis obijcere poteris? Ait em̃: Multi de his qui dormiunt in terræ puluere uigilabunt, alij in uitam æternam, alij in opprobrium ut uideant semper. Pe. Tanto longius auctoritas hæc à tua discrepat intentione, quanto euidentius

Ioan. 5 de ultimo iudicio intelligitur dicta fuisse. In

Matth. 25

Gala. 6. illa enim resurrectione, ibunt uel in uitam æternam uel in æternum opprobrium. Mo. Inuenies ne aliquid quod cõtra Ezechielem prophetam dicere possis? Qui cum plures mortuos diuina suscitasset uirtute, de futuris quoq; his uaticinatus est uerbis. Hæc dicit

Ezech. 37 dominus deus: Ecce ego aperiã tumulos uestros

ſtros,& educã uos in terram Iſrael. Et poſt pauca. Et requieſcere uos faciam ſuper humum ueſtram. Ecce & mortuos ſuſcitandos, & terras ſuas inhabitaturos apertiſſime propheta atq; indubitanter oſtendit. Pe. Hoc prius debemus diſcutere, ut ſcilicet quali eos ſuſcitauerit modo ualeamus agnoſcere, uidelicet utrum poſt ſuſcitationem om̃ia humani corporis officia expleuerint, nec ne. Nam & hoc pleriſque in dubium uenit. Mo. Vt noſtri teſtantur doctores, non per ſomniũ ſed uigilans eos exurgere fecit. Et ut hoc magis uerum eſſe innoteſcat, ipſos om̃es mortuos quos ipſe ſuſcitauit de effraim tribu perhibẽt fuiſſe, quos in egreſſione populi de Aegypto dicitur obiſſe in Philiſtinorũ regione. Hæc autem ſuſcitatio ſignum fuit futuræ ut quemadmodum illi omnes ſunt per eum ſuſcitati, ſic & reliqui uniuerſi quandoq; credantur ſuſcitandi. Pe. Quomodo illis ueram & perfectam contulit reſurrectionem, cum animam nequaquã illis reddiderit rationalem? Moy. Qualiter eos non rationalem recepiſſe animam contendis, cum idem Propheta ex dei præcepto ad ſpiritũ uaticinet talibus uerbis? Hęc dicit dñs, A quatuor Ezech. 37.
uentis

uentis ueni ſpiritus,& infla ſuper interfectos iſtos & reuiuiſcant. Et prophetaui ſicut præceperat dominus,& ingreſſus eſt in ea ſpiritus & uixerunt,ſteteruntq́ꝫ ſuper pedes ſuos exercitus grandis nimis ualde. Pe. Spiritus hic qui à quatuor uenire uentis iubetur, nequaquam rationalis eſt anima, ſed quæ ex quatuor elementorum fit coniunctione. Mo. Ex uerbis tuis intelligitur, aliud eſſe ſpiritum corporalem, aliud animã rationalẽ. Quod ſi ita eſt, tunc & eorum opera ſunt diuerſa. Pe. Ita eſſe nemo ſanum ſapiens dubitat. Mo. Vtriuſque differẽtiam audire deſidero. Pe. Spiritus corporalis, corpus quidem leuiſſimum eſt & ſubtiliſſimum, quod in hominis corpore ex quatuor elementorum fit cõiunctione, & ex eo loco in omnes ſpargitur uenas, ipſiq́ꝫ corpori tribuit uitam, & halitũ, & arterijs aſſiduum pulſum, & naturalẽ hominis motum, hoc cum corpore quod uiuificat ſimul ~~corrũ~~ cõrumpitur. Eſt autem rationalis anima ſubſtantia per ſe ſubſiſtẽs incorporea uoluntario motu moueri faciens corpus, ipſa tamen immobilis permanens, corpore quoq; cui inhęret corrupto, incorruptibilis exiſtens, generi etiam adiuncta ſpeciem homi-

Spiritus & animæ differẽtia.

hominis ipsa perficiens. Mo. Memini multos ante nos dixisse animam rationalem ex quatuor elementorum coniunctione creari. Quæ coniunctio cum subtiliter sit nihil densitatis habens in se, dixerunt animam subtilẽ esse, si uero obscuritatis aliqd habeat, & spissitudinis, dixerunt animã segnem esse & obtusam tali illud argumento probantes. Ex adiunctione (inquiunt) quarundam rerũ talia gigni sæpe uidemus, colores scilicet, uirtutes & opera quæ de nulla illarum si disiunctę singillatim accipiantur proueniunt. Similiter quoq; igne & aëre, aqua, terra pariter iunctis, rationalis producitur anima, quæ tamẽ si quęratur in singulis, non inuenitur manifesta. Pe. Si ex corpore quatuor elemẽtorum cõiunctione perfecto rationalis nascitur anima, debet ergo deficiente corporis robore animæ uirtus deficere. Si autem uirtus animæ, cum corporis deficit robore: sequitur ergo ut inchoãte corporei uigoris dissolutione, pariter dissoluatur et uirtus animę. Quod si concedatur corrupto corpore anima etiã corrumpi concluditur. Mo. Rectus ordo cõsequentiæ sic euenire demonstrat. Pe. Sed argumẽti conclusio oculorũ fidem impugnat.

Sæpe enim contingit, quanto magis corpus debilitaẽ & morti appropiat, ut tãto magis conualeſcat anima, ueluti aliquotiens multis infirmis ſolet accidere, ut quanto morti ꝓximior eſt, tanto perſpicatiori mẽtis acumine plus ſolito recordetur, & cuncta prouideat, et in ipſo quo melius anima uigeat, momento homo intererat. Cum autem tanta ut dixi perſpicacia uigeat anima, tunc om̃ia languentis corporis plus decreſcunt officia. Inuenimus præterea ſenes pleroſq; cum ad talem peruenerint ſenectutem, ut nulla ſit in eis fortitudo corporea, tunc pollere conſilio animam & omni ſapientia. Hinc itaq; euidens colligitur ratio, quod nequaquã de elementorũ copula rationalis prodeat anima, ſed ſicut ſuperius diximus, ſit per ſe ſubſiſtẽs ſubſtantia. Quicquid enim unũ numero exiſtens & in ſui natura immutabile permanẽs, cõtrariorũ eſt ſuſceptibile, ſubſtãtia eſt utiq; per ſe ſubſiſtẽs. Qm̃ igitur aĩa una eſt numero, ueluti Platonis, Socratis, ſiue cuiuſlibet unius hominis anima, nec in ſui natura ullatenus permutaẽ, ſed boni maliq; eſt ſuſceptibilis, reſtat neceſſario ut ſit ꝑ ſe ſubſiſtens ſubſtantia. Hoc aũt mõ probaẽ q̊d non ſit corporea

Anima ꝑſpicatiori mentis acumine recordaẽ homine morti proximior.

Senes prudentes.

Animæ deſcriptio.

porea. Omis corporis qualitas humanis sub iacet sensibus. Cuiuscunq; aũt rei qualitates nulli corporeo subiacẽt sensui, nec corporea est ipsa dicẽda. Qualitates aũt aiæ bonũ sunt & malum, quę nullo corporeo percipiuntur sensu. Anima igit̃ non est corporea. Itẽ idem alio sic probat̃ argumento. Omne corpus aliquo corporeo percipit̃ sensu. Anima aũt nulli subiacet corporis sensui. Non est ergo corporea. Hęc etiã aĩa corrupto corpore nõ corrumpit̃. Corporis nãq; corruptio tribus modis fit, uel cũ qd marcescit & arescit, ut in arboribus uidemus, & herbis, uel cũ detrimentũ sui patit̃, ut sal uel fœnũ cũ de loco ad locũ mouet̃, uel cũ dissoluit̃, ut domus cũ destruit̃, uel aliq̃d uas cũ frangit̃. Nulla aũt harũ fit nisi uel in corpore, uel in re q̃ corpori accidit. Sed aĩa nec corp⁹ est, nec fundat̃ in corpore. Nullo itaq; hor᷑ mõ corrũpit̃. Præterea hæc ip̃a rõnalis aĩa hoĩs speciẽ cõplet, qm̃ ip̃a rõnalẽ efficit hoĩem. Mo. Quid spũs corporalis à rõnali differat aĩa, patenter agnoui. Sed qm̃ philosophi dicũt in hoĩe tres esse animas, postulo ut q̃ nam hæ sint aperias. Pe. Tres illæ quas dicunt aĩæ, sunt anima uegetabilis, anima bestialis, anima rationalis. Mo. Harum

Corporis corruptio fit tribus modis.

Anima uegetabilis, bestialis, rationalis.

ſingularum opera & officia ut dicas expoſtu lo. Pe. Ab imis ad ſuperiora gradatim aſcendere libet. Vegetabilis animæ duo ſunt officia. Facit enim rerum incrementũ, & corporibus ipſis præſtat nutrimẽtum. Hoc autem utrunq; nõ facit niſi per quatuor naturę uirtutes, appetitiuã ſcilicet retẽtiuam, digeſtiuã, & expulſiuam. Et hæc anima in omnibus inuenitur uirgultis de terra naſcentibus, & uniuerſis animalium ſpeciebus. Officia autẽ beſtialis animę, ꝗre ſunt corporis ſenſus motus etiam de loco ad locum. Hæc autẽ in animalibus tãtum reperitur, & hæc anima cum ſpiritu corporali quaſi quibuſdam nexibus counitur. Rationalis autem animæ hæc ſunt officia, meditari, meditata recordari, diſcernere, fixum aliquid ac certum firmare, memoriam habere, & uelle rerum cauſas diſcutere, & diſcuſſis ad rei ueritatem peruenire. Hęc in nulla animalis ſpecie, niſi in ſolo permanet homine. Moy. Quali modo iſtæ tres animæ in uno conuenerint homine: duæ uero in irrationabilibus animalibus. Tertia autem ſola in omnibus de terra naſcentibus, & ignoro, & uehementer admiror. Pe. In quorundam philoſophorũ libris legi, quod cum

Rationalis animæ officia.

rerum

rerum placuit creatori, animantiũ omnium atq; uirentium procreare corpora quatuor in unum commiſcuit elementa, & eoꝝ qualitates aliam ſua temperauit contraria & ex illa cõmixtione procreata ſunt corpora ſupradicta. Ex qualitatum uero temperantia quatuor prouenerunt naturę, quas prædiximus uirtutes, appetitiua ſcilicet, retentiua, digeſtiua, & expulſiua. Corporibus autem huiuſmodi procreatis omnibus quidem uegetabilis adhęſit anima & ſua in eis exercuit officia, creſcendo ſcilicet nutriendo & generãdo. Subtilioribus autem beſtialis iuncta eſt anima, ut ſua in eis exhibere poſſet officia, p̃ſtando ſcilicet ſenſum & motũ de loco ad locum. Quod autem ex eis omnium ſubtiliſſimum, leuiſſimum fuit & temperatiſſimum, & ad ſuſcipiẽdam rationem aptiſſimum illi ſe rationalis aĩa ſociauit & illa ſua quæ prædiximus officia ibi exhibuit. Hoc itaq; modo iuxta uoluntatem dei ac diſpoſitionẽ, tres illæ animæ omnes conuenerunt in homine, in animalibus irrationabilibus ſolummodo duæ. Tertia autẽ ſola in arboribus & herbis quę naſcuntur de tellure. Mo. Bene tui gratia quod ignorabam oſtendiſti, ſed unum reſtat

quod mihi postulo aperiri. Cum em̃ corpora oĩa de quatuor sint elementis cõposita, ue hemẽter admiror q̃re alia aliis existãt leuiora. Pe. Hoc cõtingit siue ex diuersitate quãtitatũ elementorũ, in corporum creatiõe inæqualiter adiunctorum, & ex diuersitate tẽperantiæ qualitatũ eorum. Qd' si largius nosse desideras, in libris inuenies philosophorum, quia ad præsens de huiusmodi re explananda, nec tẽpus habem⁹, nec locũ, ad uestrũ potius est nos redire propositũ. Mo. Huc usq; satis philosophice tractasti, q̃ distãtia sit inter spiritũ corporalẽ, & aĩam rationalẽ. Sed qm̃ minus doctorũ simplices mentes subtiliũ rationũ profunda non penetrant, eandẽ differentiã legis aut prophetarum quæso si uales testimonio proba, ut quorum profundarum rationũ grauitas nõ illustrauit mentẽ, eis saltẽ auctoritas faciat fidẽ. Pe. In exordio libri Geneseos Moyses ait propheta.
Gene. 2 Formauit deus hoĩem de limo terræ, & inspirauit in faciẽ eius spiraculũ uitæ, & factus est homo in animã uiuentẽ, per spiraculũ scilicet uitæ spiritũ corporalẽ, per animã uero uiuentẽ, rationalẽ intelligens animam. Mo. Per spiraculum uitæ rationalem animã nos intelligere possumus. Pe. Quod dicis stare non

re non pōt. In eodē enim lib. in sequentibus scriptū est: Consumpta est oīs caro quæ mouebatur super terrā, uolucrū, animantiū, bestiarū atq; reptiliū quæ reptant super terrā, uniuersi hoīes, & cuncta in quibus spiraculū uitæ est, in terra mortua sunt. Ecce enumeratis uolucribus, animantibus bestiarū atq; reptilibus, siue hominibus, subito intulit, cuncta in quibus est spiraculū uitę mortua sunt. Si igit per spiraculum uitæ aīam intelligi uoluisset rationalē, iam cuncta rationalē animā habēt. Sed cū nulla creatura præter hominē rationalē habeat animā, constat quia per spiraculū uitæ nequaq̄ rationalem significauerit animam, Salomon quoq; sapientissimus idem sentiens ait: Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Ecce spiritū hoīs qm̄ post corpus incorruptibilis permanet, sursum ascendere, spiritum uero iumētorū qui cum corpore simul corrumpit & interit, deorsum descendere perhibet. Mo. Aliud rationalē animā, aliud spiritum corporalem esse ex omnibus partibus manifeste cognoui, ipsumq; spm̄ corporalē de quatuor elemētorū cōiunctione fieri. Spiritū ergo quē Eze Gene. 7. Eccle. 3

Ezech. 37 chiel propheta à quatuor mũdi partibus ex dei iussu uenire præcepit, spiritum corporalẽ intelligi debere cognosco, & de mortuis q̊s suscitauit quod rationalem animam recepe runt, licet sic à multis credatur, nullam confi teor auctoritatẽ reperio. Ipsam tamen quo-quo modo facta fuerit resurrectionem, signũ futuræ resurrectionis, & dico & credo fuisse, quod deus scilicet nostros quandoq; qui de-nuo terras inhabitent resuscitaturus sit mor tuos, quemadmodum idem propheta supe-

Ezech. 37 rius ostendit dicens. Et scietis quia ego do-minus cum aperuero sepulchra uestra, & edu xero uos de tumulis uestris populus meus,

Propheta rum dicta Iudæi cor poraliter intelli-gunt.

& dedero spiritum meum in uobis, & uixeri tis, & requiescere uos faciam super humum uestram. Pe. Hoc sane potuit dici de mortuo rum resuscitatione in die iudicij. Mo. Si de il-lo intelligi uolebat iudicio, non debuerat in sententiæ fine dicere, requiescere uos faciam super humum uestram. Tunc enim nemini super terram suam requiescere, licitum erit. Pe. Requies ista hoc modo accipi potest, ut animam significet requiescere in corpore, quod non immerito terræ nomine de qua sumptum est exprimitur, teste insuper scri-

ptura

ptura, quæ frequenter illud nomine terræ ap- Gene.2
pellat. Ait enim Moyses: Formauit deus hominem de limo terræ. Ecce homo cum quatuor elementorum sit coniunctione perfectus, de terra tantum quæ est unum elementum dicitur factus, sed non inconuenienter, 1. Cor. 15
quia terræ nomine significat corpus. Intelli- 2. Cor. 5
gere possumus ergo quod dicit, faciet eos re- 1. Tessa. 4
quiescere super humũ suam, quod anima redibit ad corpus, & iudicabitur utrunq; . Hic autem sensus in illius prophetiæ explanatione sano intellectu concipi potest, ita ut nec scriptura aliqua uel ratio ulla eis uideatur cõtraria. Quicquid autem in tenebrosis dictis prophetarũ, multis accipi potest modis, ita ut quis eam exponens, nec à scripturæ testimonio, nec à rationis exorbitet semita, nihil est inconueniens si quis eam diuerso, sed iusto exposuerit sensu. Si cuius autem talis sit expositio, quæ uel à scriptura uel à ratione aut sit aut uideatur extranea, ea iusto iudicio carere uiribus est æstimanda. Quoniam ergo tua explanatio tam scripturæ quàm rationi inuenitur contraria, æquitatis iudicio est repellenda. Mo. Quonam modo sententia mea sit scripturæ contraria, audire dele-

Prophetarũ obscura dicta quõ exponenda.

ctat. Pe. Dauid propheta de mortuis taliter
Psal. 48 inquit. Sepulchra eorum domus illorum in
æternum, tabernacula eorum in progenie.
Psal. 48. Item de eadē re. Introibis usq; in progenies
patrum suorū, & usq; in æternum non uidebis lumen. Item alibi. Sicut uulnerati dor-
Psal. 87 miētes in sepulchris, quorum nō es memor
amplius, & ipsi de manu tua repulsi sunt. Iob
Iob. 7 etiam idem sentiens dicit: Memento quia uē
tus est uita mea, & nō reuerteť oculus meus
ut uideat bona, nec aspiciet me uisus hominis. Oculi tui in me, & non subsistam. Sicut
consumitur nubes & pertransit, sic qui descē
dit ad inferos non ascendet, nec reuertetur ul
tra in domum suam, nec cognoscet eum am
Iob. 10 plius locus eius. Idem alibi: Vadam & nō re
Iob. 14 uertar ad terram tenebrosam. Itē idē: Homo
cū dormierit nō resurget. Salomon etiā his
Eccle. 9 consona sentit dicens: Viuentes sciunt se esse
morituros, mortui uero nihil norunt amplius, nec habent ultra mercedem, quia obliuioni tradita est memoria eorū. Amor quoque & odiū & inuidia simul peribunt, nec habent partem in hoc seculo & in opere quod
sub sole geriť. Ecce Salomon sapientissimus,
cæterorū auctoritatibus cōcors existit, quod
mortui

mortui scilicet ad hoc ut terras inhabitent, resuscitandi non sint,& tamen quod quando que resurgent perhibet dicens,quod non habent partem in his quæ sub sole geruntur, id est in terrenis,per hoc uidelicet innuēs,quod in his partem sint habituri,quæ supra solem fiunt,id est,in cœlestibus. Mo. Introductarū rationum aut auctoritatum medietas sapiēti cuilibet satis sufficeret. Veruntamen quoniam expositionem nostram tam scripturæ quàm rationi contrariam esse dixisti, restat ostendas in quo à ratione dissentiat. Pe. Nonne creditis quia cū uestri resurrexerint mortui aduenientе uncto, Adam quoq; & Seth, Mathusalam, Abrahā, Isaac,& Iacob, Moyses & Aaron,cæteriq; patriarchæ & prophetæ,& omnes iusti qui ante aduentum eius obierunt, pariter cum eis sint resurrecturi, & omnia humani corporis officia agentes & patientes,pristinosq; ritus recolentes, antiquo more terras denuo sint inhabitaturi, & Aaron ac filij eius sacrificium ut olim oblaturi, & à MOYSE sacerdotalibus uestimentis induendi sint? MO. Ita nostros doctores cuncta dixisse negare non ualeo. PE. Quisnam rogo tunc maximus

erit

erit pontifex? Moy. Quis Aaron maior esse poterit? Pe. Quid igit de Eleazaro multisq; alijs tũc fiet, qui olim om̃es summi fuere põtifices? Erunt ne simul uno tempore maximi, an illius ordinis dignitate priuabuntur? Si dixeris uiuente Aaron eos summo sacerdotio fungi non posse, quid ergo eis proderit resurrectio? Plus enim ad dedecus & incommodum, quàm ad decꝰ & utilitatem erit eis resurgere, meliusq; eis fuisset in morte permanere, quàm erumnosam ducere uitam, licet & Moysi lex in hoc facto destruatur, qua præceptũ habetur, ne quis maiori sublimatus ordine ulterius ad minorẽ reducatur. Si autem omnes in summi sacerdotij ordine æquales futuros esse concesseris, honorẽ suum Aaron adimis, quia nullus inter complures æquales, excellentem habere potest honorẽ. Præterea multis pontificibus multa necessaria sunt templa. Ex hoc ergo aliud inconueniens idem legis destructio sequitur, pręcipiẽtis, nec plus quam unum sacerdotẽ, nec plus quam unum existere templũ. Mo. Argumentum quod tuę obstet rationi non habeo. Video enim aut nouam nos legẽ habituros cõcedere: aut Moysi legem nequaquam totam consiste-

Sacerdos summus unus erat in lege & templum unum.

consistere posse. Pet. Gaudeo quia ueritatis lumẽ ex parte iam animo tuo illabitur. Dic ergo. Nunquid plures reges habituri estis an unum? Mo. Vnum utiq; habere debemus, sicut Propheta Ezechi. perhibet dicens: Vnũ pastorem omnes habebunt. Si enim fuerint plures, cum concordes esse non poterunt, regni pacem destituent. Pe. Sapienter respondere inchoasti. Sed quisnam ille rex erit potes edicere? Mo. Vnctus, in cuius aduentu captiuitatẽ sumus euasuri, mortuiq; nostri sunt suscitandi, nostriq; merito moderamẽ habere debet imperij. Pe. Bene quod dicis esse posset, si unctus ille homo & deus esset. Si uero ut creditis homo tantum futurus sit, quid tunc Abraham Isaac, & Iacob sunt facturi, Moyses etiam cæteriq; prophetæ? Nunquid eius subijciẽtur ditioni? Non mirum uideri debet, si eius subiecti fuerint potestati. Sic enim & Samuel subiectus est Sauli, & Helias Achab regi, & Heliseus Ioram & alijs multi prophetæ regibus suis. Pe. Rerum præsentiũ similitudo non conuenit. Nam etsi prophetæ qui minime reges fuerunt regibus subditi fuerint, non ideo conuenit aut est necesse, ut rex propheta cuiquam terreno regi subijciatur,

Ezech. 37

Vnctus.

Mo.

tur,

Reges & prophetæ quidã fue- runt.

tur, uelut Abraham & Dauid, & Iosue, quorũ quisq; fuit rex atq; propheta, Moyses etiã qui & rex & propheta & legislator totius extitit populi, cui legis liber tale testimonium

Deut. 34

perhibet dicẽs: Non surrexit propheta ultra in Israel, sicut Moyses, quẽ noscet dominus facie ad faciẽ, in omnibus signis atq; portẽtis q̃ misit super eũ. Nonne cũ isti tanti talesq́; uiri resuscitati illius uncti fuerint iuri subiecti, nõne quæso melius fuisset eis ne resuscitarentur? Preterea duo inde incõueniẽtia ꝓueniũt. Si enim minor eo est Moyses, scriptura ergo mẽtitur, si autẽ maior, tanto plus uilificatur. Mo. Ipsum ergo Moysen regẽ esse proponamus. Pe. Quid ergo unctus ille facturus est?

Exo. 32

Quid etiã Abrahã Isaac & Iacob sunt facturi, q̊s Moyses ipse dũ uiueret in tanto ꝑcio habebat, q̊d cũ aliqd à deo implorabat, ꝓ corũ amore se adepturũ esse orabat? In magno si attendas discrimine estis. Sed uolo ut dicas, si nosti, nunqd nã illi qui tunc suscitandi sunt mortui, naturã & potestatem habebunt filios generandi? Mo. Vt quid responsurus sis audiam, illos generaturos negabo. Pe. Vo-

Matth. 22 Lu. 20 Mar. 12

lo prius respondeas, si generationis officiũ in eis natura negabit, aut legis iussum prohibebit.

bebit. Mo. Legis præcepto eos constringendos respondeo. Pe. Cum igitur Moysi lex filios procreari præcipiat, nouam uos legem habituros demonstras, quod est contra fidē uestram. Mo. Natura eis non lege generationem inhabitam esse mutata uice probabo. Pe. Stare quod dicis non potest. Auditus enī abhorret, & mens credere refugit, aliquod animal modo esse cui sit naturale generare non posse, nisi aliquo interueniente, uim generandi amittat. Quod si naturā ipsam esse dixeris nouam, non debes dicere eos resuscitandos, sed nouam creaturam futurā similē primæ in forma tantum, non in natura tota, comedent quippe, & bibent, sed nō generabunt. Mo. Quicquid hactenus mutata altercatione locuti sumus, non tā ex ueritatis defensione, q̄ ex syllogismorū ambagibus diximus. Fides enī nostra est, quia quēadmodum cætera humanitatis officia, sic & generandi naturā habebunt, adeo ut mulierē cotidie cō cepturā, cotidie parituram credamꝰ. Pe Quod dicis uix humanæ aures possunt audire. Vt enim quæ dicis uera fatear esse, scilicet ut in unctum & credituri sunt oēs & resuscitandi. At cum cotidie filios procrearēt, pfecto nec

Gene. 1.8.

Iudęi post resurrectionem uxores suas cōcepturas & parituras credunt.

ter

terra eos caperet etiam si dupliciter maior esset, aut pontus etiam terra fieret & adeo loci coartarentur angustia, quod non haberent quæ colere possent arua, imo inde semper esset inter eos pro terræ angustia certamen & rixa. Cum item suscitētur omnes, redibit quisq; uir ad uxorem suam quam habuit, aut aliam nouam habebit? Mo. Quisq; sane rehabebit suam. Hæc nanq; erit lætitiæ

Matth. 22 Lu. 20 Mar. 12 cōsummatio. Pe. Illa igitur mulier quæ post tres aut plures habitos maritos est mortua, in resurrectione quem ex his est habitura? Nam si primum habituram responderis, lex Moysi destruetur dicentis, quod post secundum non debeat ad primum redire maritū, si uero alium quàm primum habituram responderis, in eo etiam est destructio legis, ea-

Leuit. 20 dem namq; iubente, primo uiro uiuente, nec eam repudiante, cuiquam non poterit nubere. Sed ecce cum tot suscitati, totq; post eos fuerint nati, quilibet horum erunt quandoq; morituri? Mo. Immortales exinde permanebunt. Pe. Ratio stare non posse quod dicis demonstrat. Cum enim homo comederit, biberit, generandi usum habuerit, necesse est quod ex quatuor elementis compositus sit.

Quic

Quicquid autem taliter compositum est, id etiam corrūpi necesse est. Ergo & eos mortis corruptiōi cū taliter compositi sint, subiacere necessitas concludit. Rursus si immortales fuerint, iam nequaquā speciali, quæ nūc est hominis, subijciuntur diffinitioni. Diffinitio enim hominis est, animal rationale, mortale. Sed de immortalibus hominibus diffinitio ista prædicari non potest. Quare nec specialis homo. Vnde per hoc medium colligitur recte, ut quos homines uocas, homines non sint, quod est inconueniens. Iterum sicut superius diximus, multitudini eorum spacium totius terræ non sufficere posset, si ipsam maximam multitudinem immortalem asseramus, cum supra sine intermissione eos generaturos esse dixerimus, & si ad lapidum modum sibimet superponerentur, nullatenus induplicato terræ spacio concluderētur. Mo. Cum immortales eos esse defendere nequeam, saltem mortales concedam. Pe. Cum morituros eos esse concedas, uolo dicas, illa resurrectio utrum erit eis ad pœnam an ad coronam. Mo. Ad gloriam & honorem illa erit resurrectio, ut uncti gloriam & regnum conspiciant, & perfectam corporis

& cordis habeant lætitiam. Pe. De statu interim bonorum donec resurgant, audire uolo quid sentias, scilicet utrum in pœnis an in quiete usq; ad resurrectionis tempus permaneant. Mo. Quietis eos beatitudine cum deo perfrui certissimum est. Pe. Quandoquidem ut asseris ita est, resurrectio illa ad pœnam potius quàm ad coronam futura est. Cum enim nunc æternæ uitæ munere glorientur, cur iterum in corporum ergastulis retrudentur, ubi fame, siti, uigilijs, & uarijs atq; innumeris denuo cruciatibus agitentur? Quin insuper secundum tuam sententiam secundæ mortis timorem & pœnam sustinebũt. His omnibus satis cuilibet patet, resurrectionẽ illam magis illis ad dedecus quàm honorem & gloriam fieri. Mo. Et si nunc in quiete & delicijs permanent, de quibus ad corporum sint redituri angustias, sed tamẽ tãta eis erit exultatio uncti præsentiam cernere, & eius regno exultare, Hierosolymis ut olim habitare, in templo ueterum ritu sacrificare, ut & corporum pœna fit eis nulla, & quam modo habent, requies habeatur postea pro minima. Pe. Quod dicis à ueritatis exorbitat semita, Nullus enim præsentis mundi honor & glo-

Resurrectio quã Iudæi futuram credunt qualis erit.

Vncti cernere præsentiã eiusque regno exultare, Iudæi beatitudinem asserunt.

& gloria æternæ uitæ delicijs & quieti cõparatione conuenit aliqua, quia nec uno momento quisquam huius mũdi poterit sine labore & pœna uti delicijs. Illius autem beatę uitæ gloria, nulla intercidente molestia permanet perpes & continua, præcipue cum uestri testentur doctores, omnem huius mundi honorem & gloriam idem esse ad illius uitæ delicias, q̊d est unũ ad LX. Patet insuper cuilibet, nisi quis totius ratiõis sit expers, incomparabiliter maius esse gaudiũ cernere deũ, quã talem, qualem uos dicitis. Mo. Quęcunq; hactenus locuti sumus, ratiocinandi & argumentandi causa diximus. Hæc enim est nostræ fidei certitudo, quia resuscitandi sint, comedendi, & bibendi, siue generandi & naturã & usum sint habituri, & post mille annorum transacta curricula, in perpetuæ beatitudinis & immortalitatis regnum sine aliqua morte transferendi. Pe. Si immortales concedis, ad pristinum inconueniens redis. Infra mille etenim annos, in tantum multitudo propagabitur eorum, ut nullo modo intra terræ concludi ualeant ambitum. Multo minus igitur ad incolendos agros ullum supererit spacium. Insuper etiam illud

Fides Iudæorũ de resurrectione futura.

quod ſupra diximus eſt in quæſtione, quia patriarchæ, prophetæ, & omnes iuſti, qui iam fulgebant in gloria, nouis denuo pœnis ſubduntur reducti ad corpora. Item aliud: Omne enim quod comedit, bibit, & gignit, delectatur etiam ac triſtatur, procul dubio ex quatuor elementis compoſitum non dubitatur. Quomodo autem quod ex eis componitur, & paſſionibus prædictis afficitur, cum eiſdem affectibus ſine mutatione in regnum illud transferetur? Sed ut omnia concedamus, quid nam de his qui adueniente uncto & pòſt naſcituri ſunt es dicturus? Morituros ne eſſe aſſeris nec ne? Mo. Morientur ſane in Chriſti regni fine. Pe. Quid igitur facient parentes eorum in morte ipſorum? Melius nanq; illis foret non reſurgere, quàm tantum dolorem ex eorum morte ſuſtinere. Mo. Dicamus ergo eos non eſſe morituros. Pe. Tunc mentitur ſcriptura quæ dicit, Dauid ſcilicet in Pſalmo: Quis eſt homo qui uiuet & non uidebit mortem? Vndiq; igitur ſi perpendas ſunt tibi ſemitæ rationis & diffugij clauſæ, quod nullaten⁹ eo quo dicis modo fieri poſſit mortuorum reſurrectio, propter quod idem ſuperius deſtruxeramus legis te-

Iudæorũ error de reſurrectione futura elidi tur.

Pſal. 88

gis te-

gis testimonio. Quomodo ergo frater anima tua huiusmodi fabulis auscultans potest indulgere? Mecum itaq; domini misericordiam precare, ut sicut me, sic te quoq; ab huius infidelitatis absoluat errore. Amen.

FINIS.

TITVLVS QVARTVS, AD OSTENDENDUM Iudæos de tota lege Moysi, nisi parum obseruare, & illud parum deo non placere.

MOYSES.

CORDIVM illuminatori non immerito gratias ago, qui tātæ cæcitatis tenebras, & sisero à nostro depulit animo. Tibi quoque non iniuste maximas grates rependo, qui & apertissimarum & inexpugnabilium luce rationum, huius à me infidelitatis errorem tulisti. Nunc si placet cœptum ex ordine prosequens, sequentem pro-

positorum nostrorum aperi partē. Dixisti
eñ nos de præceptis legis minimũ quid age
re,& id ipsum deo non placere. Quod quare
uel qua intentione dixeris, inhianter audire
desidero. Pe. Quod dixi uos de legis manda
Legē Iudæi iā nō obseruāt. tis minimum quid obseruare, nec auctorita
tis nec rationis, cum liquido pateat, indiget
probatione, ut in ipsis sacrificijs probari po
test, quæ nequaquam celebratis. Nam nec a-
gni uictimam prout olim matutino & ue-
spertino immolatis tempore, nec neomenia
Nume. 28 Psal. 80 rum, sabbatorũ ceremoniarumq́; holocau-
sta celebratis, nec panis, uini & olei quæ simi
liter post posuistis libamina, aut cotidianum
etiam apparatũ mēsę, in qua septimo semper
Exo. 25 die panes propositionis ministrare uestri pa
tres consueuerant. Luminaria quoq; matu-
tino tempore præparata, uespertino accen-
Exod. 30 debant, eisdemq́; temporibus thymiama tu
ribulis impositum in templo cremari facie-
bāt, ordinationes etiam atq; unctiones sacer
dotum, uariasq́; uestimentorũ mutationes,
nec multitimodas in sumendis cibis uarieta
tes, ministeriorũ q̊q; per singulas hebdoma-
Leui. 8 Deut. 14 das uicissitudines, secundũ legis præcepta ser
Leui. 3 uabant, Leuitas etiam secũdum legē electos
ordina

ordinabant, & musicis instrumentis prout Psal. 80
Moyses instituerat psallere faciebāt. Primo- Nume. 10 Exo. 13. 34
genitum autem hominis atq; immundorū
animaliū precio redimebant, primitiuosq;
arborum fructus, in esum domini offerebāt
altario, qui in esum sacerdotibus cedebant.
Trium annorum fructus in arboribus per- Leui. 25
manens, nihil conferebant utilitatis. Quarto
anno omnis fructus earū sanctificabatur lau
dabili dn̄o. Primitias quoq; fructuum sacer Nume. 18
dotibus offerebāt, & ex duabus decimis unā Exo. 34
dabant Leuitis, alteram Hierusalem in loco
sancto comedendam deportabant. Leuitæ
etiam decimā decimæ quā accipiebant eisdē
sacerdotibus persoluebant. *Septimus* aūt an Leui. 25
nus subbatū erat terrę, quinquagesim⁹ uero
iubileus. Lex etiam oīs lepræ & lepręe percus Leui. 13
surę uestigium, & domorum cicatricis, &
erumpentium papularum lucentis maculæ,
& in uarias species colorum mutatorum, ut
posset sciri quo tpe mundum quid uel immū
dū esset sacerdotū erat iudicio subdita, Lex Leui. 15
quoq; eius qui fluxum seminis patiebatur, et
mulieris quæ menstruis temporibus separa-
batur, sacrificiaq; purificatiōis eorum, sacer
dotum constituebantur arbitrio. *Si* quis ho

 minis

Deu. 14 minis mortui tentorium introiret, aut cada uer occisi tetigisset, siue os illius aut sepulchrum tam ipse quàm uniuersa uasa tento-
Leui. 4 rij immunda erant, donec combustæ uitulæ cineribus aspersa mundarentur. Præterea alia quàm plurima in lege præcepta sunt, quæ à uobis iam dudum omnino prætermissa sunt. Mo. De legis præceptis quæ minime obseruamus nequaquam redarguēdi sumus, cū & patria nostra exules simus, temploq; et legitimis careamus. Pe. Excusationis causam inualidam protulisti. Nam si deo uestra sacrificia accepta essent, non uos ita de terra eiecisset, ut hæc quæ iusserat minime possetis implere. Mo. Absit ut nos ideo de solo paterno expulisset, ne eius præceptis obsecundari ualeremus, quoniam non esset opus sapiētis & iusti aliquid iubere, quod idē postmodum fieri prohiberet. Et iterum cur ea non fecerimus, rationem habeat à nobis exigere, sed quia deliquimus in conspectu eius, iratus aduersus nos, eiecit de terra, ubi eius non possumus implere præcepta. Nostra itaque impossibilitas non erit inculpanda, donec tempus adueniat, quo ad terram habitationis nostræ reuertamur, & tunc ea quæ

iussit

iussit nobis dominus opere cōplebimus, eiq; sacrificium nostrum acceptabile erit, quemadmodum propheta testatur Malachias dicēs: Et placebit deo sacrificium Iuda & Hierusalē sicut dies seculi, & sicut anni antiqui. Mala. 3
Pe. Huius prophetiæ testimonium, nihil ad nostrum attinet propositum, Nam si præcedentem & sequentem discusseris historiam, de sacrificijs templi quod Esdrę temporibus 3. Ezdrę. 8
ædificatum est, dictum esse inuenies. De exilio autem uestro quod dixi idem confirmo, scilicet quod ideo uos de terra eiecit, ne sacrificia faceretis, neomenias, uel quaslibet alias festiuitates coleretis pristino more, nec templi limina tereretis. Cum em̄ deus per Moysen sacrificia fieri præcepit, ideo utique fecit, ut in eum recte credentes, & tota eum mente diligentes, legis suę præcepta cū quanta decebat sollicitudine & mundicia custodirent, non quod furta, homicidia, rapinas, & cætera exercendo uicia, necnon idolis sacrificando, dei legem indigne tractarent, & multis polluti contagijs, deo uero sacrificaturi, sanctum eius templum indigni ingrederentur, quēadmodum propheta Hieremias testatur dicens: Ecce uos confiditis uobis in Hiere. 7

uerbis mendacij, quæ non proderunt uobis, furari, occidere, adulterari, iurare mẽdaciter, libare Baalim, & ire post deos alienos quos ignorastis, & uenistis et stetistis corã me in domo hac, in qua inuocatũ est nomen meum, & dixistis. Liberati sumus, eo quod fecimus oẽs abominationes istas. Abominatus est itaq; deus opera uestra, & uictimas, cum canticis, expulitq; uos de templo suo, & terra, sicut Esaias propheta apertissime talibus uerbis insinuat. Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum dicit dominus? Plenus sum, Holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem uitulorum, & agnorũ, & hircorum nolui. Cum ueniretis ante conspectũ meum, quis quęsiuit hęc de manibus uestris, ut ambularetis in atrijs meis? Ne offeratis ultra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam, sabbatum, & festiuitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus uestri, Kalendas uestras & solemnitates uestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta. Laboraui sustinens. Quod & Hieremias cõfirmat dicens, ut quid mihi thus de Saba affertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua? Holocaustomata uestra nõ sunt

Sacrificia Iudæorũ deus execratur.

Esaiæ 1.

Hiere. 6

acce-

accepta & uictimæ ueſtræ nõ placuerunt mi hi. Item alibi: Cum ieiunauerint non exaudiam preces eorum, & ſi obtulerint holocauſtomata, & uictimas, non ſuſcipiam ea. De hoc etiam Amos propheta ait: Odi & proieci feſtiuitates ueſtras, & non capiam odorem cœtuũ ueſtrorum. Quod ſi attuleritis mihi holocauſtomata, et munera ueſtra nõ ſuſcipiam, et uota pinguium ueſtrorum non reſpiciã. Auferã tumultũ carminum tuorũ, et cantica lyræ tuæ non audiam. De hoc iterum Malachias ait: Non eſt mihi uoluntas in uobis, dicit dominus exercituũ, et munus nõ ſuſcipiã de manu ueſtra. Et Pſalmiſta: Sacrificiũ et oblationẽ noluiſti, aures aũt perfeciſti mihi. Per Oſee quoq; prophetã ſic ait. Ceſſare faciã om̃e gaudium eius, ſolemnitatẽ eius, neomeniã eius, ſabbatũ eius, et oĩa feſta tẽporũ eius, et multa alia, quæ enumerare longũ eſt. Hæc ſunt pręcipua et maiora legis ueſtrę præcepta, quę ſicut prophetica auctoritas et præſentiũ temporũ indicat ætas, de⁹ nequaq̃ uult de manu ſuſcipere ueſtra. Mo. Omnia quæ induxiſti prophetarum uerba, de Babiloniæ captiuitate et dicimus et credimus fuiſſe prædicta, et in eadem cõpleta. Nam poſt ipſam

Hiere. 14
Amos 5
Mala. 1
Pſal. 39
Oſee 2

ipſam & diuinitas nos reſpexit, & ſacrificia noſtra ſuſcepit. Pe. Explanationi tuæ meus optime intellectus concordat. Cum eñ deus uos de captiuitate eductos ad templum patriamq́ꝫ reduxit, patet quia prophetarũ minas compleuit, & culpis indultis uictimas ueſtras acceptabiles habuit. Sed cum poſtea in priſtina ſcelera rediſſetis, priſtinis denuo pœnis multati eſtis, & quanto ſecunda captiuitas maior grauiorq́ꝫ fuit, quàm prima, tanto maiorẽ in hac quàm in illa dei ſuper uos liquet indignationem fuiſſe. Mo. In hoc uerbo tibi ipſi contrarius oſtenderis, cum ſuperius dixeris homines illius temporis religioſos & iuſtos fuiſſe, & legis præcepta fideliter cuſtodiſſe, nunc aũt eorum opera deo diſplicuiſſe confirmas. Pe. Secundum quod legiſlator Moyſes à deo legem acceperat, & eis propoſuerat, eos digne ſeruaſſe non denego. Sed

Lu. 24 poſtquam Chriſtus aduenit, qui prophetarum archana reuelauit, & legis ſublato uela-

2. Cor. 3 mine, ſpiritualẽ qui latebat ſenſum aperuit, extunc non ſecundum literam occidentem, ſed ſecundum ſpiritum uiuificantem legalia debuerunt inſtituta ſeruare, quoniam qui legem dederat, melius eam quã prophetæ qui audi-

auditores fuerãt intelligebat. Quod quia facere neglexerũt, ideo eorum antiquas obseruationes deus suscipere renuit, quemadmodum & ueteres ritus quos ante susceptã per manum Moysi legem excolebant, post eandem susceptam prohibuit exercere, duas uidelicet sorores simul ducere uxores, uel amitam uxorem accipere, omnibus animalibus uesci. Hæc & similia ante legem agentes, rei non habebantur, sed postea nemo sine peccato facere potuit. Mo. Legem nostram prout Moyses dedit, & omnis patrum nostrorum generatio antiquitus coluit, & sic etiã à nobis per omnia seruandam & credo & cẽseo. Pe. Si ueteres legis obseruationes domino acceptabiles fuissent, dũ eas opere compleretis nequaquam uos de templo & patria eiecisset. Sed ut tuis acquiescam sermonib⁹, tuo te redarguendum esse ostẽdam iudicio, cum sicut dixi nihil nisi pauca de legis obseruetis præceptis, & nec ipsa prout lex præcipit ex toto custodiatis, quandoquidem nec in sabbatis, nec in solẽnitatibus, aut ieiunijs uestris, aut uictimas aut alia quæ necessaria sunt & præcepta habeatis. Orationes etiam quas loco sacrificiorum domino funditis, non

Leui. 18

Deut. 14

non ut exaudiantur ad eius aures aſcendũt.
Nec hoc maleuolentiæ meæ potes aut audes
aſcribere, cum ipſimet ueſtri doctores teſten
Oratiões Iudæorũ deus non exaudit. tur deum ab illo tempore preces ueſtras nõ
ſuſcepiſſe, quo tẽplum deſtructum eſt. Quod
Treno.3 etiam Hieremiæ prophetæ firmant auctori
tate dicentis. Cum clamauero et rogauero,
excluſit orationem meam. Et iterum: Op-
Treno.3 poſuiſti nubem tibi, ne tranſeat oratio. Et
Eſa.1 Eſaias: Et cum extenderitis manus ueſtras,
auertam oculos meos à uobis, et cum multi
plicaueritis orationem, non exaudiam. Præ
terea omnes uos ſecundum Moyſi legem im
mundi eſtis. Nullus eñ in uobis eſt, qui mor
tuorum attactu pollutus non ſit. Quæ ſcilicet
Nume.19 macula, niſi conſperſione cineris uaccæ rufæ
non deletur, quam cum ad præſens habere
non poſſitis, ab immundicia liberari nequi-
Leui.15 tis. Mulieres etiam ueſtræ omnes fluxu pol-
lutæ creduntur, cum priſtini deſint ſacerdo-
tes, quorum erat relictum iudicio inter men
ſtruam et ſanguinis fluxu pollutam diſcerne
re, et filij de pollutione. Omnes quoque cibi
Tota gẽs Iudæorũ & oĩa eorũ polluta ſunt. ueſtri legis iudicio polluti probantur. Cum
igitur ò Moyſes tota gens ueſtra probetur
polluta, mulieres omnes pollutæ, et ideo oẽs
filij de

filij de pollutione ſint nati, cibiq́ꝫ ueſtri uniuerſi immundi,et eorum orationes nequaquam ad aures perueniant dei,nec opera placeant ei.Quomodo quæſo ullam poſſunt ſecuritatem habere,quod uel malorum finem ſint habituri,uel apud deum ſint ullius precij?Ipſi quia me de eorũ liberauit errore debitas ago gratias,et ut te etiam liberet deuotus exoro.Amen.

FINIS.

TITVLVS QVINTVS, DE SARRACENOrum lege deſtruenda, et ſententiarum ſuarum ſtultitia confutanda.

MOYSES.

HACTENVS Iudaicæ gentis fides quam inanis et inconſtans in omnibus eſſet, eorumq́ꝫ obſequiũ quã irrationabile deo atque ingratũ exiſteret, uel cur ab eiuſdem fide receſſeris,& euidentiſſimis ediſti probaſtiq́ꝫ rationibus,& mihi in quanto permanſerim hactenus monſtraſti errore,Sed

re. Sed cum paternam reliqueris fidem, miror cur Christianorum & non potius Sarracenorum cum quibus semper conuersatus atq; nutritus es delegeris fidem. Libet enim mihi, quēadmodum in Hebraica ita & hac secta quæcunq; potero inferre obstacula, ut sicut de nostra, sic & de hac rationem prætēdas, qua destrui ualeat. Semper enim ut dixi cum eis conuersatus & enutritus es, libros legisti, linguam intelligis, ut enim in me eorū personam suscipiam, hanc utiq; præ cæteris debuisses eligere, quam constat reliquis honestiorem & habiliorem existere. Lex est siquidem larga, de præsentis uitæ delicijs multa seruās mandata, in quo ostenditur diuina circa eos fuisse dilectio maxima, pariterq; suis cultoribus gaudia repromittit ineffabilia. Cuius uidelicet legis radicē si quæras, inuenies super inconuulsæ fundamentū rationis fundatam. Cuius rei uidelicet quod deus eos dilexit, & multis præceptis eos onerari noluit, sed pepercit, signum est quod quinquies tantum in die orare eos præcepit, quin etiam semper antequam orent, ut perfectam mundiciam habeant, culum, ueretrum, manus, brachia, faciem, os, nares, aures, oculos, capillos

Sarraceni quinquies in die orant.

Sarracenorum ceremoniæ.

capillos, decentissime, & ad ultimum pedes lauant. Hoc facto, publica uoce pręconātur, unum confitentes deum, qui nullum uel simi lem habeat uel æqualem, eiusq́ Mahometh esse prophetā. In anno quoq; integrum men sem ieiunant. Ieiunātes autem nocturno co medunt tempore, diurno abstinent, ita ut ab ea diei hora qua nigrum ab albo distinguere per uisum poterunt filum, usq; ad solis occa sum, nemo comedere, bibere, aut uxoris cō mixtione se præsumat fœdare. Post solis au tem occasum, donec ad sequentis diei crepu sculum, semper eis cibo & potu, proprijsq́ uxoribus prout cuiq; libet, liceat uti. *Si tñ* aut infirmitate fuerit pręgrauat⁹ aut in uia erit, quamdiu aut languoris aut itineris du rauerit tempus, conceditur ei quibuscunque uoluerit & uesci simul & uti, sic tamen, ut q̊d uel ægritudinis uel uiæ necessitate minus im pleuit, postea emendet quādo licuerit. *Semel* autem per singulos annos propter solam re cognitionem præcipiuntur oĩes ire ad dei domum, quæ est in Mecha, uidendam, & ibi adorare eamq́ inconsutilibus tegumētis in duti circuire, & lapides prout lex præcipit, per media scilicet femora iacere retro pro la

Ieiunium Sarracenorum.

Orationis tēpore in Mecha qs Sarracenorum uestitus.

pidando diabolo. Hanc autem domum dicunt Adam cum de paradyso exulasset, dño extruxisse, & omnibus filijs eius donec ad Abrahã aduenit locũ orationis fuisse. Abrahã aũt fidelis dei seruus, eã roborauit, & instaurauit & in ea domino uota uouit, & sacrificia obtulit, filioq; suo nomine Ismaheli post mortẽ reliquit, eiq; & omnibus filijs eius per multa annorũ curricula, donec Mahometh natus est, orandi domus permansit Quo nato, eandẽ deus sibi, cunctisq; suis generationibus, hæreditariã (ut ipsi perhibẽt) promisit. Aduersarios præterea dei & eoꝝ prophetæ p̃dari, captiuare, interficere, & oĩbus modis persequi atq; delere iubent, nisi resipiscere & ad eorũ fidẽ cõuerti uoluerint, aut seruitutis indictum cẽsum persoluerint. Absoluta etiã eis est omnis caro, præter porci carnẽ & sanguinem nec non morticinũ ad uescendum. Respuunt etiam, quicquid in alicuius rei nisi dei fuerit noĩe consecratũ. Licet præter hoc eis eodẽ tpe quatuor legitimas habere uxores, & qualibet repudiata aliã semper accipere, ita tamen, ut nunq̃ quaternariũ transeant numerum. In repudio quoq; hoc obseruatur, ut usq; tertio ei quamlibet repudiare & eandem

Sarraceni quot uxores habere possint.

eandem rursus recipere liceat. Empticias uero atq; captiuas quotcunq; uoluerit habere licitum erit, sed & easdem uendendi denuoq; emendi liberam potestatem habebit, sic tamen, ut postquam semel grauidam fecerit, nequaquam se alterius seruitutis iugo astringere possit. Conceditur insuper eis de propria cognatione habere uxores, ut sanguinis proles accrescat, & fortius inter eos amicitiæ uinculum uigeat. De possessionibus repetendis iudicia talia sunt apud eos, qualia esse apud Hebręos ipse optime nosti, ut petitor testibus comprobet, & negator iuramento semet expurget. Testes autem nullos nisi ualde idoneos probatasque personas suscipiunt, & quibus sine iuramento credere possint. In quibusdam etiam alijs Mosaicæ legis morem custodiunt, ut qui hominis sanguinem fuderit, eadem pœna plectatur, & quisquis in adulterio deprehensus fuerit, cum adultera pariter lapidetur. Qui autem cum qualibet alia fornicatus fuerit, LXXX. flagellis subiacebit. Furti talis indicta est pœna, ut prima & secunda uice octoginta flagella sustineat, tertia manum, quarta pedem amittat, & qui cuilibet homini

Sarracenorum ritus pessimi ac naturæ repugnãtes.

Gene. 9.

Leui. 20

membrũ abstulerit, digno precio redimet. Hæc uniuersa præcepta idcirco sunt à deo proposita, ne si nimis larga quælibet faciendi esset licentia, totius gentis fieret cito ruina. A uino semper abstinere iubentur, quoniam fomes est & seminarium omnis peccati. Hæc sunt præcipua legis mandata, quoniã longum esset morari in singulis. Promisit itaq; deus sibi & Mahometh suo fideli prophetæ credentibus, legisq; eius mandata cõplentibus, paradysum, id est, hortum deliciarum, præterfluẽtibus aquis irriguum, in quo sedes habebunt perpetuas. Proteget eos arborum umbra, nec frigore affligentur, neq; calore. Omnium fructuum, omnium ciborũ uescentur generibus. Quicqd appetitus cuiq; suggeret, coram se confestim inueniet. Sericis induentur uestibus omnicoloribus. Accubabunt in delicijs, & angeli pincernarum ministerio inter eos cum uasis aureis & argenteis deambulabunt, in aureis lac, in argenteis uinum offerentes, & dicentes, Comedite & bibite in omni lætitia, & quod uobis deus promisit ecce completum est. Iungentur uirginibus, quas nec humanus, nec dæmonicus uiolauit contactus, hiacinthi coralijq; splen

dore

dore forma præſtantioribus. Hæc bona dabuntur credentibus, non credentibus uero deo & prophetæ eius Mahometo, erit infernalis pœna ſine fine. Quantiſcunq; autẽ peccatis quiſq; obligatus fuerit & in die mortis ſuæ deo & Mahometo crediderit, in die iudicij Mahometo interueniente ſaluus erit. Hęc & alia quàmplurima, quæ enumerare longũ eſt, cũ tu nihilominus à puero noueris ſcripta, & ab omni Sarracenorum gente maxima celebratione habita, cur potius Chriſtianam quam Muzalemiticam ſectatus es religionem, & præſentis uitæ melius & futuræ pariter felicitate fruiturus? Pe. Quãuis orationis tuæ contextus, plurimum decoris & dulcedinis habens, apud eos qui delicias corporis ſummum bonum putant, nõ minorẽ, quàm ſi ipſe Mahometh adeſſet, captare beneuolentiam ualeat, de me tamen id ſperare te mirum eſt, ut ad hoc perſuadendum inſtiteris, in quo me nullatenus falli poſſe credideris. Certus enim es mihi non incõpertum eſſe quis Mahometh fuerit, quomodo callida ſimulatione prophetam ſe confinxerit, & ad hoc machinandum quis eius cõſiliarius extiterit. Vnum reor tibi incertũ manet, ipſam

Mahometh ſe ꝓphetã falſo confinxit.

Mahometi quam dicunt doctrinam quàm inanē iudicem. Dum igitur uitam moresq; eius mea narratiōe digesta audieris, tunc me ſcire de eo quod uerum eſt aut neſcire, facile internoſcere poteris. Mo. Illud inhiãter expecto audire abs te. Pe. Mahometh igit' utroque parente orbatus, ſub auunculi ſui Panephi patrocinio, puericiæ annos agebat, idolorum tūc temporis cultui cum uniuerſa gēte Arabum inſeruiens, quēadmodum ipſe in Alcorano ſuo teſtatur, dicens deum ſibi dixiſſe. Orphanus fuiſti, & te ſuſcepi, in errore & te direxi, pauper, & locupletaui. Poſt aliquātum uero annorum ſpacium, mercenarius apud nobiliſſimam quandam uiduam nomine Chadigiam, breui ita dominę ſuæ animū obtinuit, ut iure coniugij rebus omnibus & rerum pariter dominatrice potiretur. Cuius opibus de pauperimo ditiſſimus effectus, in tātam prorupit mētis ſuperbiā, quod regnū Arabum ſibi ſperandū polliceret', niſi ſuos timeret contribules, quia eum pro rege non tenerent, cum ſibi & æquales fuiſſent & maiores. Viam tamen excogitans qua rex effici potuiſſet, uoluit ſe prophetam cōfingere, ea uidelicet fretus facetia eloquentiæ, quā apud diuer-

Mahomethi ortus, & peſſima uita.

Mahometh ſuperbus regnū aſpirat.

diuersas nationes dum negociationi desuda ret, ingenij susceperat leuitate, & hoc etiam quod tunc temporis maior pars milites erant atq; agricolæ, & ipsi fere omnes idolatræ, præter quosdam qui Moysi legem secundum Samaritanos tenebant hæretice, & alios Christianos qui Nestoriani erãt & Iaco bitæ. Iacobitæ autem sunt hæretici, à quodã Iacobo dicti, circuncisionẽ prædicãtes, Christumq́; non deũ, sed hoĩem tñ iustum de spi ritu sancto conceptũ, ac de uirgine natũ, nõ crucifixum tñ neq; mortuum credẽtes. Fuit etiam eo tẽpore in regione Antiochiæ archi diaconus quidam amicus Mahometh, & hic Iacobita, unde ad conciliũ uocatus est, & damnatus. Cuius damnationis pudore contristatus, de regione aufugit, & ad Mahometh deuenit. Huius igit̃ nixus est consilio Mahometh, q̃d cogitabat & per se tñ adimplere nõ poterat, ad effectũ perduxit. Fuerũt q̃q; duo Iudæi ex illius Arabiæ q̃s diximus hæreticis, Abdias, & Cahbalahabar dicti, & hi quidẽ Mahometo se adhibuerũt, & ad cõplendam stultitiã eius auxiliũ p̃buerũt. Et hi tres legẽ Mahometi quisq; secundũ hæresim suam cõ tẽperauerunt, & talia eũ ex parte dei dicere Iacobitæ hæretici q sint.

monſtrauerunt, quæ & hæretici Iudęi & heretici Chriſtiani qui erant in Arabia uera eſſe crediderunt, qui uero ſponte credere noluerunt, ui tamen & gladij timore crediderunt. Et eius quidem nec aliam prophetiã nec miracula ulla ſcimus, ſicut de Moyſe, Ioſue, Samuele, Helia, & Heliſeo audiuim⁹, quos multa feciſſe miracula legim⁹. Mo. Pleroſq; prophetarum credimus, quorum nulla miracula legimus, ut Hieremiam, Abdiam, Amos, Oſee, & alios. Pe. In illis ideo quærenda miracula non ſunt, qũo neq; nouitatem aliquã legis induxerunt, neq; Moſaicæ doctrinæ ullatenus contradixerunt, & quæ prędixerunt ex parte cõpleta cognoſcimus. Mo. Noë & Abraham patriarchę noua diuinitus dediſſe mãdata dubium non eſt, ſicut ſacrificiorũ, comedendarum carnium, circunciſionis, & aliorum rituum. Cur ergo eis abſq; miraculorum luce fides exhibita à poſteris eſt? Pe. Ideo eis ueraciter creditur, quoniã is eis propheta atteſtatur, de cuius teſtimonio à nemine dubitatur, Moyſes uidelicet. Mahometus igitur qualiter inter prophetas recipiendus ſit, qui nulli prophetarum aliqua probabilitate comparabilis eſt? Mo. Quare nulla probabi

Quare aliqui prophetæ nulla miracula fecerũt.

babilitate demonstratum prophetam dixeris, quem satis miraculis denotatum frequenter audieris? Nonne prophetam eum brutũ animal bos uidelicet Doregele nuncupauit? Nonne per utranq; manicam ingressa luna de sinu redintegrata progrediens, prophetã eum mirificum designauit? Nunquid ad hoc innotescendum illius manu demulsa omni populo affluentem mamilla ouis haustum lactis præbuit? Mirum etiam fuit, quod cum ficũ arborem ut ad se ueniret uocauit, uenit quidem arbor ad eum, & ipse de fructu eius comedit, & brachium ouis quod inuenenatum sibi erat in scutella appositum cum eo locutũ est & dixit, ne ne comedas, quia sum inuenenatum. Pe. Friuola sunt quæ prosequeris, neq; omnium uestrorum iudicio fide digna probantur, maxime cum ipse Mahometh in Alcorano suo nihil tale retulit, sed potius quicquid in Alcorano de eo scriptum non fuerat, omnino uerum credi prohibuerit. De omnibus inquit multi multa mentiti sunt, quod ne mihi contingat, illud solum de me uerum teneatur, quod Alcoram fultum auctoritate probatur. Qui cur miraculum non faceret ostendere uolens, loquentem ad

Miracula falsa Mahomethi.

se dominum introducit dicens. Dixit dominus ad me. Ideo te facere miracula non pmitto, quia ne tibi sicut alijs prophetis in miraculis cōtradicatur timeo. Suo ergo testimonio nullum fecisse uirtutis signum monstratur, quibus alijs indicijs uerus propheta probat̃. Indicia namque ueri prophetę sunt, probitas uitæ, miraculorum exhibitio, dictorum omnium firma ueritas. Bonitas uitæ in Mahometo uiolentia erat, qua se prophetam dei predicari ui faciebat, furto et rapacitate gaudens, et igne libidinis in tantum feruens, ut et alienum thorum fœdare adulterio tãquam domino præcipiente non erubesceret, sicut de Zanab filia Ias uxore Zet legitur. Dominus inquit tibi Zet uxorem dimittere tuam præcipit. Quam dimissam ipse sibi continuo copulauit. Cuius euidentius prophetiam quàm nulla sit Iassæ uxoris eius turpitudo patefecit, quando in adulterio deprehẽsam, eam multorum testimonio non deprehensam, eo quod nollet eam dimittere, falso Gabrielis nũcio confirmauit. De cuius uicij potentia, libidinis scilicet, laudasse deum legitur, eo quod in eo quadragies supra humanum modum abundaret, congratulans sibi, eo quod

Veri prophetæ indicia quæ sint.

Mahomethi libido.

eo quod suauis odor & speciositas mulierum dante deo plurimum eum oblectaret. De miraculis iam dictum est. De bellis autē quæ domino præcipiente & uictoriā promittente se inisse fatebatur, dentes eius contriti in bello, faciesq́ꝫ collisa, multa etiā cædes & fuga suorū, ueritatē testantur, quæ si angelus domini ut dicis eum custodiret, minime sibi acciderent, sicut de Helia & Heliseo legimus, 3.Re. 19 4.Re. 6 quos ab inimicis suis semper eripuit deꝰ, quē etiam si talis esset ut dicis, semper uictoria sequeretur, ut Moysen, Iosue, & Dauid, q̊s diuino iussu prælia committentes, semper uictoria comitabatur. Exo. 17 Iosue. & in libris Regum. Si uero etiam propheta uerus, ut ais, esset, prelia commissurus utrum sibi male eueniret sciret. Qūo ergo mea lege dimissa illius me legē dicis potius quā Christianam insequi debere? Mo. Hæc pro certo ratio, quā qui pspicue inspexerit uera uidet. Pe. Quod superius me libros legisse, linguam scire, nutritum fore semper inter Sarracenos dixisti, non idcirco conuenit, ut illorum assequar legem. Mo. Qm̄ credebam eam bonā esse, ideo te eam debere recipere dixi. Pe. Dixisti etiam legis illorū radicē in inconuulsę rationis fundamento constructam, unde in al-

ternæ

Orant Iudæi ter in die. Christiani uero septies.

Cultorũ stellæ Veneris cerc moniæ.

ternæ disputationis campum, uerba uerbis, mãdata mandatis, discurramus, si eam bene fundatã inuenire poterimus. Mo. Placet. Pe. Quod quinquies Mahumetũ in die orãdum p̃cipere dicis, ideo utiq; fecit, quia cõsilio doctorum suorum mediatricem Iudæorum & Christianorum legem effici uoluit suam, non probitate sui, neq; adiutorio dei. Iudæi enim secundum legem ter in die orant, Christiani uero septies, sed iste nec ter nec septies, sed quinquies orando terminũ inter utranq; posuit. Quod antequam orent illos manus & brachia & cætera corporis membra abluere laudas, non ad orationem pertinet. Ad orationem quidem pertinent, mundari intrinsecus non extrisecus. Munditia autem de ablutione membrorum pertinebat cultoribus stellæ Veneris, qui uolentes eã orare, ad modum fœminæ se aptabant. Quia uero puncto stellæ Veneris rex effectus est, ideo hæc præcepit. Tempore orationis publica uoce eos præconari fateris, quod non conuenit orationi, nisi quia aliud nouum nequit imponere signum. Ieiunare per mensem integrum eos, ut ais, quod restringant uicia carnis præcepit, quod est initium pœnitentiæ. Sed dic

quæso

quæſo mihi: Quid prodeſt per diem ieiunare, & nocte ter uel quater comedere, & bonis carnibus optimiſq́ cibis frui, & mulieribus uti? Hæc non debilitant ſed potius cor roborant carnem. Quod ſemel in anno dicis eos ad domum dei, quę eſt in Mecha ire propter recognitionem, & ibi orare, quam dicunt fuiſſe Adæ & Abrahæ, non ex auctoritate habent, ſed quaſi commentum aliquod fingunt. Antequam enim legem prædicaſſet, domus hęc idolis plena erat. Sed ſi tu ò Moyſes ſcires qualis eſſet domus illa, & quod ſecretũ ibi ineſſet, & cur illuc Mahometus iret, & quæ in lege inueniuntur iuſſit facere, ualde mirareris inde. Mo. Iſtud rogo mihi quod dicis inſinues. Licet enim hanc legem tibi prædicem, quare iter illud & cætera quæ lex præcipit ibi facere iuſſit, neſcio. Pe. Breuiter quidem uolebam tibi notificare, ſed modo rogatus monſtrabo aperte. Duo filij Loth Amon & Moab hanc domum honorabant, & duo idola ab eiſdem ibi colebantur, alterum ex albo, alterum ex nigro lapide paratum. Nomen quidem illius quod ex nigro erat lapide mercurius, nomen uero alterius chamos. Alterum quod ex nigro lapide eſt, in ho-

Mechaido lis plena.

in honore Saturni,alterum quod ex albo in honore matris ædificatum eſt. Bis in anno cultores eorum ad ipſa aſcendebant adorãda, ad Martem quidem quando ſol in primum gradum arietis intrat, quia aries honor eſt Martis. In cuius diſceſſione, prout mos erat, lapides iaciebãtur. Ad Saturnum uero,quando ſol in primum gradum libræ intrat,quia libra honor eſt Saturni. Quod thurificabant nudi tonſisq; capitibus, uſque in hodiernum diem in India, ut dixi,celebratur. Arabes uero cum Amon & Moab idola adorabant.Mahometus autem poſt longum tempus ueniens,priſtinam conſuetudinem nequiuit auferre,ſed quaſi quodammodo more mutato inconſutilibus tegumentis coopertos domũ circuire permiſit. Sed ne uideret idolis pcipere ſacrificare,ſimulachrum Saturni conſtruxit in pariete,in angulo domus,ne facies appareret,dorſum uero tantũ exterius eſt poſitũ. Alterũ Martis ſcilicet idolum quia ſculptum undiq; erat, ſubtus terrã & lapidẽ ſupra poſitum miſit,hominibus uero qui ad adorandum ibi cõueniunt,lapides iſtos oſculari præcepit, & humiliatis tõſisq; capitibus inter crura lapides retro iactare,
qui

qui humiliantes se dorsa denudant, quod est signum legis pristinæ. Dic ergo Moyses qua intentione ista præcepit, nisi ea qua dico? Mo. Dixi tibi intentionem me nescire, quia nusquam repperi scriptum, unum tamen de lapidibus iaciendis scio, quia ad effugandum dæmones ista se dicunt facere. In libris illorum scriptum uidi, quia Bomar quidam ex decem socijs Mahometi more solito lapides deosculans sic exorsus est, uobis inquit lapidibus dico: Quod nec adiuuare nec nocere potestis scio, sed quia Mahometus fecit, illius morem exequor. Pe. Quod dixisti lapidibus iaciendis dæmones effugare, non cõsequens ratio uidetur esse, quia q̃d nõ aliq̃ percipit̃ sensu corporeo, effugare leuiter nequaq̃ potest. Nomine uero diuino effugantur dæmones. Mo. Quoniam quosdam audiui dicentes, dæmonia uidisse & ea audisse, ac collocutos fuisse, miror te dicere sensu non corporali percipere. Pe. Licet angelus corporeo sensu non percipi possit, illis tamen qui secundum mandata dei incedunt, uisibiles fiunt. Similiter diabolus amicis suis uisibilis apparet. Mo. Istud quidẽ uellẽ scire, quo magisterio, qua'ue arte illos uidere, uel colloqui

loqui possem. Pe. Quare quod ad te minime pertinet scire desideras? Mo. Non ut opera exercerem, sed scientiam tantum uellem. Pe. Quomodo quod errorem tuum augeat uis addiscere? Mo. Bene me deo gratias correxisti, in uerbis tuis sensum didici. Pe. Iã satis dictum est, ad inceptum redeamus. Quia dei aduersarios Mahometus prædari, captiuare & interficere iussit, donec uel credere, uel censum persoluere uoluissent, non est hoc ex dei operibus, neq; prophetarum cuilibet iussit cogere aliquem credere, sed ipse hoc cupiditate præcepit pecuniæ, & ut inimicos suos destrueret. Hoc autem ut nosti non debet fieri, imo si quis aliquem conuertere uelit, non per uiolentiam sed diligenter & dulciter hoc facere debet, sicut ipse Mahometh in suo testatur Alcorano, sub psona domini ita idipsum dicentis: Si uellet dominus deus tuus, totius seculi gentes crederent. Cur ergo ut credant cogis? quia nullus nisi uolũtate dei credit. Et in alio loco, uobis inquit gẽtibus ueritas dei iam uenit. Qui crediderit, pro semetipso fecerit, qui uero errauerit, pro semetipso fecerit, & ego non sum super uos baiulus. Sequere uero deus inquit quod reuelatur tibi, et expe

Mahomethi auaritia.

Ad fidẽ nemo cogendus.

cta do

cta donec deus iudicet, qui super omnes iudex est. Item in eodem, dominus, inquit, deus tuus sub una lege cunctos si uellet sine discordia poneret. Fingit item in alio loco tanquã sibi deus loquatur. Non inquit uiolentia in lege debet esse, iam ueritas & iustitia apparet, qui uoluerit sponte sua credat. Item in Alcorano, uos increduli non quod oratis oro, nec quem oro oratis, & quem adoratis non adoro, mihi lex, & uobis lex discors. Et in alio loco ait: Non altercetis cum alterius legis gentibus, nisi mollibus uerbis. Quare ergo prædari, captiuare, & gentes ui cogere ad credendum iussit, & hæc omnia semitas dei esse fatetur? Dic mihi Moyses, legem quę secum dissidet, quare ergo credere iubes? Mo. Liber Alcorani talis est, quod & posterior primum destruit ordinem. Pe. Alcoranus non manu Mahometh scriptus est, si enim hoc faceret ordinatus esset. Post mortem uero ipsius, socij eius qui secum morati fuerant, quisq; ut ita dicam, lectionem suam renuncians, Alcoranum composuerunt, unde nescimus quis prior quis posterior fuit ordo. Ideo autem Mahometh prædari, captiuare, & gentes interficere iussit, quod Arabes qui deum igno-

rantes in deserto manebant, in prædationibus delectarentur, & ut maxime illi crederent. Mo. Aestimo uerũ esse quod dicis. Pe. Quod dicis illis absolutam esse omnem carnem, præter porci carnẽ & sanguinẽ, & morticinũ ad uescendũ, nobis quoq; absoluta est omnis caro. In hoc tantum scilicet in porci carne discordamus. Hoc autem fecit Mahometh⁹, ut in eo à lege sua nos Christiani differremus. Quod de uxoribus dixisti licere quatuor accipere & qualibet repudiata aliã accipere, hoc nulla quidem præcipitur ratione, neq; enim nisi causa filios procreandi, pręceptum est uxorẽ accipere. Quod aũt emptitias & captiuas q̊tlibet possunt habere, hoc quidem quãtum ad nos adulterium est, quia

Leui. 18 multotiens pater emit aliquam stupratam à filio, & contra filius uel frater à patre corruptam. Mo. In uerbis tuis uerum creditur. Vt uero talis dissentio inter hæc præcepta erat, quare Mahomethus qui tam sapiẽs uidetur fieri iussit? Pe. Mahomethus ualde fœminas diligebat, & pernimium luxuriosus erat, & sicuti ipsemet professus est, uis luxuriæ quadraginta hominum in eo manebat. Et maxime quia Arabes ualde luxuriosi erant, uolun-

Mahometh luxuriosissimus fuit.

tati

tati eorum ut crederēt satisfecit. Quod de propria cognatione habere uxores dixeris, mos erat omnibus tunc tēporis, ut inter eos amicitiæ uinculum uigeret. De iudicijs unde supra dixisti, in quibusdam sane Moysi cōsentiunt legi, in quibusdam uero dissentiunt, quod Mahometh fecit, ut aliquantulū diuersa esset lex sua, à lege Moysi. A uino ideo semper abstinere iubentur, ne forte socij inebriati patefacerent ruinā populi. Quæ de paradyso prædicasti prætermittenda sunt, quia ratione non possunt cōprobari. Separata quippe anima à corpore & quatuor elemētis à se inuicē separatis, nō utet homo his rebus secularib⁹, eo modo quo prius, q̊d supra dānauimus in titulo tertio, ubi locuti sumus de resurrectione mortuorū. Sapiens minime huiusmodi paradysum credit, nec talibus decipitur uerbis. Homines aūt tēporis Mahomethi, sine lege, sine scriptura, toti⁹ boni inscij, præter militiam & aratrum, appetentes luxuriam, deditiq; gulæ, facile secundum uoluntatem eorundem prædicari poterant. Si enim aliter faceret, non ad legem suam eos impelleret. Moy. Absque dei adiutorio talis tamque magna gens, non in eum

crederet. Pe. Si cũ dei adiutorio cuncta peregisset, non multotiens deuictus fuisset, nec ut supra diximus, dẽtes illius in bello crepuissent, qui ut cæteri reges uincebatur, & uincebat aliquãdo. Sed post mortem ipsius omẽs ab eius lege discere uoluerunt. Ipse enim dixerat tertio die corpus suum deferendum esse ad cœlum. Vt uero illũ mendacẽ cognouerunt, & cadauer fœtere uiderunt, inhumato corpore maxima pars discessit. Alius autẽ Abitharij filius, quidam ex decem Mahomethi consocijs, post mortem ipsius regnũ adeptus est. Qui blande prædicauit, & callide admonuit ad credendum gentes, & dixit illos nõ bene intelligere Mahomethi sermonem. Mahomethus, inquit, nõ dixit, quod ante sepulturam uel uidentibus hominibus subleuaretur ad cœlum. Dixit quippe quod post sepulturam corporis, angeli eum nescientibus cunctis delaturi essent ad cœlum, unde quia statim non eũ sepelierunt, idcirco fœtere incœpit, ut statim sepeliretur. Hac ergo causa gẽtem in errore pristino parumper detinuit. Duo fratres scriptores Mahomethi, nomine Hazan, & Hozam, ieiunijs & uigilijs fortiter corpora macerantes, pene ad mortem deue-

Deceptio Mahomethi & mendacia.

deuenerunt. Pater uero eorum sæpe filios ad monebat, ne per tam longam macerationē sua fatigarent corpora. Ipse autem uidens il los stultos esse, & ad mortis ostium præ nimio labore iā deuenisse, de Mahometho uti erat rē patefecit. Cognita aūt nequitia illius à patre, cœperunt comedere, & uinū bibere, & sicut in sua lege fortiter antea perstabant, ita deniq; legē quāuis non ex toto dimittere cœperunt. Sed quædam pars gentis istos in cōsuetudine insecuti sunt. Om̄ibus ergo modis ò Moyses possumus agnoscere, eū neq; uerū prophetā esse, neq; dicta illius uera fore. Licet multa quæ de eo dicere possumus prætermittamus, unū tñ q̄d nos & uos credim⁹ intromittam⁹, Christū scilicet quē ęqualiter credimus mortuū & crucifixū, ipse denegat. Ait em̄ ipse: Christū non occiderūt neq; crucifixerunt, sed uisum est illis. Non solū aūt in hoc mēdacē eū inuenies, sed oēs libros & prophetarū dicta relege, & in cūctis quæ de ipsis dixit, mentitū reperies. Qūo ergo illū mendacē me credere hortaris, cū in omnibus fallacē inueneris? Dei omnipotentis deprecor pietatē, ut me ab illius errore liberet & quā cœpi legē implere pficiat. Amē. FINIS.

Christus in cruce uere mortuus.

TITVLVS SEXTVS DE TRINITATE.

MOYSES.

SATIS hucusq; contra sectam nostrã & sectam Saracenorũ disputatum est. Vtranq; enim, tum ex ratione, tum ex auctoritate confutasti. Nunc autẽ qualis sit tua fides expone, & modum tuæ credulitatis sub capitulis distingue. Pe. In mei principio libri, meæ iã modum credulitatis sub titulis tibi prædixi. Nunc autem quęre sub quolibet titulo in eodem disputando, & liceat tibi si potueris quæ à me dicta fuerint destruere. Mo. Hoc desidero, si potero. Nũc itaq; incipiam quęrere de prima tuæ credulitatis parte, scilicet quomodo deus est unus, & tres personæ, ita ut nulla harum anterior naturaliter alia tempore sit, nec alia substantialiter separetur ab alia, quas uidelicet Christiani patrem & filium & spiritum sanctum dicunt. Deinde de aliis tuæ partibus credulitatis disputabimus, donec om̃es cõpleamus. Explana ergo quid sint hæ tres personæ, & hoc

hoc primũ rationabiliter. Pe. Volo tres personas, substantiam, sapientiam, & uoluntatẽ dicere. Ideo autem personam primam substantiam appello, quia in ipsa & de ipsa sunt sapientia & uoluntas, & ipsa de nullo, quãuis tres personæ omnes sint una substantia. Mo. Possunt'ne ratione inueniri hæc tria? Pe. Possunt, Nam in prima parte mei libri de substantia quidem satis firmiterq́ꝫ, quia sit, tractauimus, nec ultra de ea quęrere indigemus. Sed utrum sapientia & uoluntas ipsi insint substantiæ, restat explanandum. Mo. Hoc interrogo ego. Pe. Cum igitur constet uere substantiam esse, & ipsam creatricem omniũ rerum, & initium initiatarum, & factricem facturarum, necesse est ut habeat sapientiam & uoluntatem, ut scilicet sciat quid facere uelit, antequam faciat, & ut etiam facere uelit, quia antequam opus in demonstratione prodeat, prius in animo imaginando formatur, & hæc imaginatio est sapientia. Cum autem sic sapit, aut facit, aut non facit. Non autem facit, si non uelit. Si uero facit, & uult, & hæc est uoluntas. Ergo apparet in nostro sermone, opus præiri sapientia & uoluntate. Mundi ergo creator,

In diuinis una ẽ substantia.

Substãtia Sapiẽtia Voluntas.

creare aliquid nequiuit, antequam in eo ſapere eſſet & uelle. Mo. Verũ eſt. Pe. Ergo deus eſt ſubſtantia, ſapientia, & uoluntas. Mo. Verum eſt. Sed adhuc probare habes, quia hæc ſapientia & uoluntas, æternaliter in deo ſunt, & ab eo inſeparabilia, nec per tempus ipſis anterior eſt ut credis. Pe. Verificabo. Cum enim conſtet, quia deus ſapientiam habeat & uoluntatem, ſcire debemus, ſi hæc ſapientia & uoluntas in eo ſint exiſtentes, & non ſeparentur ab eo, aut extra eum, an aliquando cum eo, aliquando non. Mo. Verum eſt quia in eo ſunt, & non ſeparantur ab eo, quia niſi ſic eſſet, tunc deus eſſet non ſapiens, poſtquã eſſet ſapiens, & eſſet ſine uoluntate, poſtquã habuiſſet uoluntatem, quia fieri non poteſt, ut poſtquam in eo ſint ſeparentur ab eo, niſi per accidens, & accidens nõ inuenitur in eo. Pe. Benedicat te deus, quia bene intellexiſti ueritatem & conceſſiſti, & bonam fidem te habere monſtraſti. Sed adhuc debes inquirere, utrum hæc ſapientia & uoluntas ſint ęternæ, uel initium habuerint. Mo. Ponatur modo quia initium habuerint. Pe. Tunc uerba tua ſibi ſunt repugnantia. Dixiſti enim, quia deus non poteſt eſſe non ſapiens, poſtquam eſſet

esset sapiens, nec sine uoluntate, postquam habuisset uoluntatem. Deinde quia posuisti easdem habuisse principium, tunc aliquando in eo sunt, aliquando non. Mo. Hoc assertioni meæ, minime est contrarium. Dixi enim superius, deum non posse sapientia & uoluntate carere, postquam habuerit. Quia uero easdem principium habere concessi, nequaquã contradixi eum posse habere, quod non habuerit. Pe. Sane si exordium habuerunt, aut deus eas creauit, aut ipsę se. Mo. Proculdubio deus eas creauit, quia nulla res seipsam creat. Pe. Ergo si deus eas creauit, cum initiũ habuerint, indiguit ipse creator alia sapientia, & uoluntate, quibus eas crearet & ut dictum est, necesse est operatori sapientiam habere & uoluntatem, antequam quid operetur, & sic in infinitum. Necesse ergo est ut sapientia & uoluntas æternaliter in deo sint, & ab eo inseparabiles, nec anterior illis sit tempore. Et hoc est quod cupimus explanare. Mo. Verum est. Rectum enim est & utile ueritati nos annuere. Sed restat dicendum, quæ harum scilicet sapientiæ & uoluntatis, dicatur filius, & quæ spiritus sanctus. Mo. Cum ergo nulla earũ anterior alia sit tempore, ne-

Sapientia in diuinis filius dicit uoluntas uero spiritus sctũs.

que substantia anterior ipsis, potest'ne aliq̃d horum trium anterius esse aliquo locutionis ordine? Pe. Potest equidem, & est ordine nominum, non natura. In substantia enim sunt sapientia & uoluntas, & ideo est prima. Sapientia uero ideo prior est uoluntate, quia priusq̃ creator aliquid uelit, oportet eũ sapere, quid uelit. Hac itaq; noĩm ordinata ratione, substantia sapientia & uolũtate anterior est, & sapiẽtia anterior uoluntate. Simili etiã modo in his nominibus, pater scilicet, filius & spiritus sanctus. Ideo aũt de huiusmodi re tecũ egimus ita crasse, ut tu qui subtiliora nõ percipis, isto saltẽ mõ quicq̃ inde posses percipere. Quod si cũ aliq̃ inde loqueremur Christiano, multo inde subtilius cũ eo disputare possemus. Mo. Cũ igit ratiõe ostenderis, deũ sapientiã & uolũtatẽ habere, potest'ne in alicuius autentici libri reperiri serie, creatorem ipsum in mundi creatione, sapientia & uolũtate usum fuisse? Pe. Etiã. De sapientia enim Salomon in prouerbijs ait: Dñs fundauit sapiẽtia terrã, stabiliuit cœlos prudẽtia. De uoluntate uero Dauid in Psalmo: Oĩa quæcũq; uoluit fecit. Mo. Et quid est q̃d tu secundã trinitatis uestræ personã nomine isto, q̃d est sapientia

Prouer. 3 Omnia in sapientia fecisti. Psal. 103

pientia

piētia nuncuparis, cū uerbū appellet̃ ab alijs? Pe. In hoc sane contrarietas est nulla. Verbū nāq; dei perfecta ei⁹ est sapientia: q̃d & Psalmista ostendit cum dicit: Verbo domini cœli firmati sunt. Patet igit̃ quia sapiētia dei & uerbū eius, idem est. Mo. Hactenus de explanatiōe trinitatis satis philosophice tractasti, sed uellē una saltē scripturarum auctoritate approbari in deo plures esse personas. Pe. Non una probabo sed plurib⁹, nec obtectis, sed apertis intelligentibus. Mo. Pande ergo. Pe. Quæ est res apertior, & ad hoc cōprobandū ualentior, quā noīm dei explanatio, ut ELOHIM & ADONAY? ELOHIM enī pluralitatē demonstrat, cuius singulare est ELOHA. Cum aūt dico ELOHAI tale est ac si dicerē dei mei, pluralitatē deorū, & unā tm̄ dicētis psonā, cū uero ELOHEMI dico, quasi dicerē dij nostri, pluralitatē utrorūq; signando, & deorū & ipsorum dicentiū. Quod et si ELOHI dicat̃, tale est acsi diceret̃, deus meus. Sed hoc in nulla Hebraica inuenit̃ scriptura, quod aliquis homo deū unq̃ ELOHI appellaret, quāuis secundū ipsius Hebraicæ linguæ regulas dici possit. Mo. Nam in uestro inuenitur euangelio Christum in cruce ELOHI appel-

Psal. 32

Mar. 15
Matth. 27

appellasse. Pe. Hoc quidem mihi nullum esse noui contrarium. Christus enim deum patrem inuocabat, una scilicet tantum de tribus personis, unam tantum alia. Simili modo in nomine quod est ADON, id est, dominus. Nam cum dicimus ADON, singularitatem demonstrat, cum ADONAY, quasi dicam domini mei, pluralitatem signando dominorum, & dicentis unitatem: cum autem dico, ADONEMI, quasi dicam domini nostri, & plures dominos, & plures signãdo dicentes: cum uero dico ADONI, quasi dicã dominus meus, & dominum unum, & dicentem notando unum. Hoc uero nomine homo tantum ab homine, sed deus nusquam sic appellari inuenitur. Cum itaq; in scripturis sacris reperiatur deus appellari ELOHA, & ADON, quod singulariter deus uel dominus interpretatur, ergo est unus. Et aliàs cũ iterum reperiatur appellari ELOHIM, & ADONAY, quod pluralitatẽ significat, plures demonstrantur dij. Quod uidetur contrarium, Aut enim unus erit deus, aut plures. In deo autem non est hoc contrarium. Quod enim se singulari nomine appellauit, ad unã profecto respicit substãtiam, quod uero plurali

rali,ad plures personas. Est enim unus deus, in pluribus personis Mo. Quod hęc nomina dei ELOHIM scilicet & ADONAY pluralitatē significāt, scd'm regulas artis literatoriæ contingit. Quod uero deus se ita appellauit, nullis coactus regulis, sed iuxta placitum suū fecit, & placitū quidē suū nullis debet regulis subiacere. Pe. Verū quippe est, nōīa illa nullis debere regulis supponi, sed hoc si propria sint, nō appellatiua. Sūt aūt hæc appellatiua, & ideo regulis recte debent supponi, sicut superius explanauimus. Itaq; ubi singulariter proferuntur, singularitatem, ubi uero pluraliter, pluralitatem significant, quemadmodū inuenimus in Genesi, Loth angelos appellasse ADONAY, hoc est domini mei, quia angeli duo profecto erant. Et aliàs in eodem li bro Laban increpās Iacob, ait: Cur furatus es ELOHAY, hoc est deos meos? Et in Psalmis inuenitur scriptum: Ego dixi ELOHIMatem, id est, dīj estis. Et ad Israeliticum populum dominus per Moysen loquēs, ait: Nō habebis ELOHIM HERMI, hoc est, deos alienos. Similib⁹ quoq; testimonijs libri prophetarum satis abundabunt. Mo. Licet ostēsum sit ELOHIM, & ADONAY, pluralitatem

Gene. 19
Gene. 31
Psal. 81
Exo. 20

tem significare, cum tñ de deo dicũtur, significant singularitatẽ, q͗d per actũ cui adiũguntur notatur, cũ singulari uoce dicat̃. Dicit em̃
Gene. 1 de deo, fecit, dixit, uel aliud aliquid tale, et nõ dicit̃, fecerunt, siue dixerunt. Pe. Hæc est mea auctoritas, quod nomen dei pluraliter dicit̃, & actus singulariter, ac per hoc patet, quia deus unus est in pluribus personis. Et tñ ut oẽs tuas obiectiones præcidã, possum quidẽ demonstrare, & nomen dei & ipsum etiam actum pluraliter proferri. Quod licet ita sit, cũ iam superius multis ostensum sit rationibus unũ tm̃modo deũ esse, ad plures deos illud referre non possumus. Ad unũ ergo deũ, & plures p̃sonas illud referri necesse est. Mo. Si hoc quidem ostenderis, iam optime quod proposuisti probatum erit. Pe. Quod si deo opitulante hoc tibi ostendero, credes unum, & plures personas? Mo. Nullum sane tecum super hac re feriam pactum, sed tantum attẽte uellem audire. Pe. Noui certe cordis tui duritiam, sed tamẽ iam illud tibi ostendam, per hoc em̃ forsitã boni alicuius memor eris. In lib. itaq; Samue. scriptũ est, quia cũ Philistijm archã dñi contra se uenire uiderẽt, dixerũt, ELEHEM ELOHIM, id est, hi sunt dij qui

qui percusserũt Aegyptũ omi plaga in deser to. Hic eñ & nomen dei & actus pluraliter profertur. Mo. Ego sane per hoc q̄d proposueras te probasse non concedo. Hæc eñ dicebat gens, non unũ sed plures deos credens, & opinabat̃, quia plures essent dij Israel, quẽ admodum & sui erãt. Pe. Quandoquidẽ hoc non cõcedis, iã tibi consimilẽ in propheta℞ libris ostẽdam sermonẽ. Est enim scriptũ in Genesi: Locutus est domin⁹ ad Iacob: Surge & ascende Bethel, & habita ibi, facq́; altare deo, qui apparuit tibi q̃n fugiebas fratrẽ tuũ. Hic quippe & nomen dei & actus, singulariter profertur. Deinde scriptũ est in eodem libro, pręceptũ dñi Iacob implesse. Sequit̃ eñ: Aedificauitq́; ibi altare, & appellauit nomen loci domus dei. Ibi enim apparuit ei deus, cum fugeret fratrem suum. Hic autem & deus, & apparuit, in Hebraico pluraliter profertur. Habetur quippe ibi ELOHIM & NIGLV, quod pluraliter apparuerunt significat. Si enim singulariter apparuit dicere uellet, NIGLA posuisset. Item etiam in libro Samuelis Dauid laudans deum, ait: Quæ est autem, ut populus tuus Israel, gens in terra, propter quam iuit deus, ut redimeret Gene. 35 2. Re. 7

meret eam sibi in populum? Hic etiam similiter & deus, & iuit, in Hebraico plurale est. Hic enim similiter habetur ELOHIM, & HALCV, quod est iuerunt, cuius singulare est HALACH. Redimeret autem, & sibi, sin
Hiere.10 gulare. Item in Hieremia legitur: Dominus autem deus est uerus, deus uiuens, & rex sempiternus. Hic iterum & deus, & uiuēs, in Hebraico pluraliter dicitur. Cum igitur in scripturis dei nomen & actus, quandoq; singulariter, quandoq; etiam pluraliter proferatur, utrunq; patet, quia & deus unus est, & plures personæ. Mo. Cum ex noībus dei ostensum sit, unum esse deū in pluribus personis, restat quęrendum, cur tres tantum sint personæ sicut credis, & non duæ, uel quatuor uel plures. Pe. Illud sane iam superius ostendimus, tres scilicet esse personas, cum de hoc per rationem ageremus, quod si tu dissentias cum iam ex nominibus dei plures esse personas concesseris, dic ergo quot personas numero credere uolueris, & ego si possum rationes tuas debilitabo. Mo. Ego certe neque duas neq; tres, nec ullum credo numerū personarum, hoc uero quęsiui, ut tuis ratiōibus
Trinita- contra irem. Pe. Trinitas quidē subtile quid

est &

est & ineffabile, & ad explanandum difficile, de qua prophetæ non nisi occulte locuti sunt & sub uelamine, quoadusq; uenit Christus, qui de tribus una personis, fidelium illam mentibus pro eorum reuelauit capacitate. Si tamen attendas subtilius, & illud dei nomen, quod in secretis secretorum explanatum inuenitur, inspicias יהוה, nomẽ inquam trium literarum, quamuis quatuor figuris, una namq; de illis geminata bis scribitur, si inquam illud inspicias, uidebis quia idem nomen & unum sit & tria, Sed quod unum est, ad unitatem substantiæ, quod uero tria, ad trinitatem respicit personarum. Constat autem nomen illud his quatuor figuris, י & ה & ו & ה quarum si primam tantum coniũxeris & secundam י scilicet & ה, erit sane nomẽ unum. Item si secundam & tertiam ה scilicet & ו, iam habebis alterũ. Similiter si tertiam tantum copulaueris atq; quartam scilicet ו & ה inuenies & tertium, Rursus si omnes simul in ordine connexeris, non erit nisi nomen unum, sicut in ista patet geometrali figura.

tis mysteriũ ineffabile.

Trinitatẽ personarũ Christus docuit.

Nomen יהוה Trinitatẽ personarũ & substantiæ unitatem pulchre adũbrat.

Nomen tetragrāmaton.

Perpende itaq; ò Moyses quàm secretum sit & subtile nomen istud & ineffabile, & quod non nisi perspicaci mentis intuitu, & profunda ualeat agnosci indagatione, testante Moyse, qui ait in Deuteronomio. Scito hodie & cogita tu in corde tuo, quod dominus ipse est de⁹, in cœlo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. Vbi enim in latino ponitur dominus, in Hebræo quidem prædictum nomen inuenies, ubi uero deus in Latino, in Hebræo scribitur ELOHIM, quod pluralitatem significat. Vt autem patesceret eundem esse deum, qui & singulari proprio, & plurali appellatiuo nuncupatur uocabulo, sed & ne plures deos fore putarent, adiunxit, & non sit alius. Quod uero dixit Moyses, scito & cogita tu in corde tuo, reuera insinuat, quia nominis

Deut. 4

Exo. 20

minis huius archana ſubtilitas, neq; uiſu, neque auditu, neq; de corporeis ſenſib⁹ aliquo, niſi tantum mentis intellectu perſpicuo, & miro poſſit perpēdi ingenio. Poteſt etiam in multis alijs trinitas denotari, ſicut in fimbrijs, quas dominus filios Iſrael in ueſtimentis ſuis per Moyſen habere præcepit dicens: Loquere filijs Iſrael, & dices ad eos, ut faciāt ſibi fimbrias in angulis palliorum, ponentes in eis uittas hiacynthinas, quas cum uiderint, recordentur omnium mandatorum domini. Fimbriæ quippe illę quatuor erant filorum, ſed duplicatorum, in ſuperiori quidē ſui parte tres nodos habentes, in inferiori uero duos. Sed per fila quatuor, quatuor anni tempora deſignantur, per filorum uero duplicitatem dies & nox, uidelicet ut quatuor anni temporibus, idem toto anno, nocte quoque & die, dei mādatorum memores eſſent. Nam per tres nodos ſuperiores, trinitas perſonarum, per duos autem inferiores, duo inſinuantur teſtamenta, lex ſcilicet Moyſi, & euangelium. Notatur quoque trinitas in tribus benedictionibus, quibus Aaron & filij eius benedicebant filijs Iſrael ex præcepto domini dictis ad Moyſen: Loquere Aaron

Nominis Tetragrā maton archana ſubtilitas.

Nume. 15

Fimbriæ in pallijs quales fuerint.

Trinitas Iudæorū fimbrijs deſignat.

Nume. 6

& filijs eius. Sic benedicetis filijs Israel, & dicetis eis: Benedicat tibi dominus, & custodiat te, ostendat dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat dominus uultum suum ad te, & det tibi pacem. His quippe benedictionibus sacerdos alicui benedicens, protensas ante uultum suum palmas utrasque tenebat. Cum uero dicebat dominus, quem Hebraice illo quod supra diximus trino & uno nomine exprimebat, tres digitos priores, pollicem uidelicet, indicem, atque medium, manus utriusque, rectos altius erigebat, & dicto ita domino, digitos ut prius remittebat. Sed dic mihi ò Moyses. Quid trium digitorum elatione melius quàm trinitatis excellentia poterit allegorizari? Quod si quid aliud super his notare tu noris, & ualeas, mihi quęso edisseras. Mo. Sane neque illud quod dixisti, neque quicquam aliud super hæc unquam notauimus. Sed nec doctores nostri quippiam notandum esse dixerunt. Pe. Quid etiam nisi trinitas personarum in eo quod dicit Esaias propheta notari potest, trina uidelicet angelorum uoce laudantium deum & dicentium: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus deus sabaoth? Cur enim ter tantum sanctus

Benedicendi populũ mod⁹ pulcherrime describit.

Triũ digitorũ in Iudæorũ benedictione erectione trinitatis mysterium adũbratur.

Esaiæ 6.

ctus dicunt magis quàm semel,uel bis, uel decies,uel centies,uel alio numero aliquo? Cur si breuiter laudare uellent semel sanctus non dicerent? Si uero multum, cur non centenam uel millenam, uel innumeram laudem exhiberent? Mo.Nos quidem in angelorum laude causam nullam uocis illius trinæ,nisi placitum scimus ipsorum. Pe. Si ad singula quæ proposuero nescimus responderis,quid aliud quam te uictum & contrarie nescientem fateris? Testatur sane & Dauid personarum trinitatem cum dicit, quęrite dominum & uirtutem eius, & quęrite faciē eius semper.Quid est enim quod dixit quęrite dominum & uirtutem eius, & quęrite dominum & uirtutem eius, & quęrite faciem eius,nisi quęrite patrem & filium & spiritū? Quid namq; per uirtutem domini nisi filius eius,quid uero per faciē,nisi spiritus sanctus intelligitur? Quod si tu aliud intelligas edisse re. Hæc itaq; sanctarum testimonia scripturarū de trinitate personarū, satis intelligētibus sufficere poterūt. Si em̄ cuncta q̄ possem sup hęc inducerē testimonia,liber ea magnus nō caperet. De his igit' hactenus. Si qd aūt aliud habes interrogare,ne moreris. FINIS.

Psal. 104

Ioan. 1

TITVLVS SEPTIMVS QVOMODO VIRgo Maria, ſpiritu ſancto concipiens ſine uiri commixtione peperit.

MOYSES.

IAM de Maria uolo ediſſeras, qualiter eã ſine uiri copula peperiſſe credas, & ego ſi potero cõtraibo. Pe. Credimus ſane ſpiritu ſancto in eam superueniẽte, & uirtute altiſſimi ipſam obumbrãte, de ipſius membris, ut deo placuit, uires in unum conueniſſe, et ita eam ſine uiri copula concepiſſe. Mo. Mira quidem res & ad intelligẽdum difficilis, quẽadmodum de matre filius ſine patre carnali gigni potuerit. Videmus eñ in iſta hominum conſueta generatione, quia niſi duabus naturis conuenientibus, uiri quidẽ ac fœminæ, homo generari non poſſit. Pe. Cur iſta generatio mira tibi uidetur, & ineffabilis, cum iam conſimilem audieris, quam credimus & nos & uos, Euã uidelicet ſine matre de patre, hoc ẽ de carne Adã ꝓcreari? Mo. Potuit ſane generatio illa ſicut& iſta ꝑ miraculum fieri, ſed de iſta quidem quod fuerit au

Lu. 1 Matth. 1

Gene. 2

rit auctoritatē habemus, Moysi uidelicet, cui nullus contradicit legitimus, de illa uero nullam puto auctoritatē inuenies, si tñ de libris prophetarum aliq̃ audieris profer. Pe. Non unam quidē super huiusmodi re dicā auctoritatē, sed multas, cū de futura Christi natiuitate, multis in locis prælocuti sint prophetæ. Mo. Si q̊d dicis effeceris, tuā proculdubio fidē tutaberis. Pe. In primis igit̃ recordare qd per Esaiam ad Achaz dictū est, regem Iuda. Superuenientibus em̃ super eū hostibus suis, rege uidelicet Armeniæ, & rege Israel, sic ad eū locutus est Esaias: Ne timeas inquit ò Achaz, quia non destruet̃ Hierusalē, & ne dubites. Pete tibi signū à dño deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et dixit Achaz: Non petā & nō tentabo dñm. Cum autem cognouisset Esaias, quia nō bona fide dixisset Achaz, imo qa deū nō timeret, aut amaret, respondens: Audite inquit ergo domus Dauid: Nunqd parū uobis est molestos esse hoībus, qa molesti estis & deo meo? Propter hoc dabit dñs ipse uobis signū: Ecce uirgo concipiet, & pariet filium, & uocabit nomē eius emmanuel. Et hæc quidē prophetia propter Christum dicta est, & ad beatā per

Gene. 2

Esa. 7

Fœcūditatē uirginis Mariæ Esaias prædixit.

Lucæ 1

Matth. 1

angelum Mariam repetita. Mo. Et quomodo hoc stare poterit, quod hęc quę ad Achaz nuntiauit Esaias, propter Christum ut asseris dicta sint & Mariam, cum ab Achaz usque ad Mariam multa ut ipse nosti annorũ centena transierint? Pe. Si propter Christum & Mariam dicta esse nõ credis, propter quẽ ergo prolata fuisse arbitraris? Mo. Profecto propter uxorem Achaz, & filium eius Ezechiam qui de ea natus est. Pe. Falsum est q̊d dicis, & hoc per imperitiã astruitis, uel quia deo nec reuerẽtiam nec honorem exhibetis, quin de eo mentiri & male sentire præsumatis. Eo namq; tempore quo hæc ad Achaz dicta sunt, iam erat rex ipse, sed & filius eius Ezechias, nouem iam annos transierat. Die etenim prima regni Achaz erat ipse XX. annorum, & regnauit annis XVI. Ezechias autem filius suus, qui ei proximus in regno successit XXV. annos habebat, quando regnare cœpit. Nouẽ itaq; annos habebat Ezechias, quando pater suus rex effectus est. Hæc igitur de qua agimus prophetia, neq; propter uxorem Achaz, neq; propter filium suum Ezechiam dicta est. Mo. Volo igitur mihi ostendas & explanes, qualiter propter Mariã &

eius

eius filium dicta sit ista prophetia. Pe. Multa certe in ipsis prophetiæ uerbis inueniam, quibus perfacillime conuincam ipsam non propter Achaz uel filium eius, imo propter Mariam & filium eius Christum fuisse prolatam, Licet enim ad Achaz loqueretur propheta, non solum tamen ad eum, uel de suo tempore dicta est prophetia. Propter hoc enim dictum est, Audite domus Dauid, non audi tu Achaz. Item quod propheta: dabit dominus inquit ipse uobis signum, quia addidit ipse, ac si diceret non alius, ex hoc potest intelligi, ipsum dominum signum esse futurum. Quod etiam pluraliter ait uobis, & non tibi, innuitur non propter Achaz, uel ad ipsum solum hoc fuisse dictum. Sed & quod sequitur: Ecce uirgo concipiet, & pariet filiũ, & uocabit nomen eius emmanuel, patenter insinuat non de uxore Achaz, uel filio eius dixisse prophetam. Nam neq; mulierem maritatam uirginem uocasset, nec miraculum aliquod esset siue signum, mulierem uirum habentem concepturam, uel filium fore paritur am. Quin & in hoc quod ibidem legitur: uocabit, duo sunt notanda, scilicet quod & deus sic appellari filium uolebat, & quod Esa. 7

ſine carnali patre uirgo foret puerum genitura. Propter hoc enim ait uocabit, ac ſi diceret, ipſa tm̃ uocabit, & non pater. Nouimus etiã q̊d neq; aliqs Achaz fili⁹ neq; quisq̃ ali⁹ homo temporis illius, hoc nomine quod eſt emmanuel ſit uocat⁹. Mo. Miror ſane ſuper te, uiro linguæ noſtræ tã perito, q̊d ita uerba confundis, & ſcripturas peruertis. Neq; em̃ ut ipſe noſti poſuit propheta nomen in Hebraico, q̊d uirginẽ reddat in Latino. Quod ſi facere uellet, utiq; bethula poſuiſſet. Poſuit autẽ halma, q̊d puellam tm̃ ſignificat. Pe. Iniuſte profecto ò Moyſes contradicis, nec linguæ uſum Hebraicæ, uel naturam agnoſcere uideris. Mulier nãq; ſiue iuuenis ſiue annoſa, quãdiu uirgo ẽ, appellari poteſt bethula, quã diu aũt iuuenis eſt, uirgo ſit aut corrupta, poteſt nuncupari nahra. Halma uero uocatur nulla, niſi ſit & iuuenis & intacta. Quod autem addidit propheta de puero dicens: Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum & eligere bonum, dic quæſo ò Moyſes quid per mel illud intelligi uoluit & butyrũ? uoluit ibi aliquam innuere allegoriam, uel mel ſimpliciter protulit & butyrum? Mo. Nos quippe illud nequam, niſi ſimpliciter intelligi-

Bethula.

Nahra. Halma.

Mel & butyrum q̊d ſignificet.

telligimus,ſcilicet quia ſapiens erit, boniq; & mali diſcretionē habebit, ideo inquit,mel comedet,et butyrum,q̊d dulce eſt atq; bonū. Pe.Non ideo ſane ſapiens eſt reputandus, q̊d mel comedet & butyrum. Licet enim ſint dulcia,cum ſalubria non ſint, nec ſunt bona, & qui illud quod nec ſalubre nec bonum eſt comedit,quomodo ſapiens erit?Quod ſi alio modo ut poſſibile eſt, uerbū illud intelligas, ſcilicet,quod mel comedet & butyrum,propter hoc ut ſciat reprobare malū & eligere bonū,id eſt, ut per mellis comeſtionē & butyri,boni habeat cognitionē & mali,id eſt,ſapiens ſit,ſi ita inq̄ intelligis, ſapiens mihi non uideris,ubi enim in rerum innuitur naturis, quod ſapientiam conferat butyri comeſtio ſiue mellis?Sane nuſquam.Reſtat igitur ut illud allegorice intelligamus. Mo. Et quam ibi potes intelligere allegoriam? Pe. Poteſt quippe per hæc duo uerba lex utraq; intelligi,Euangelium & lex Moyſi.Multis ſiquidē in locis inuenimus in ꝓphetis,uerba dn̄i melli cōparari et lacti.Mo.Quid eſt igit̄ q̊d ſequitur,anteq̄ ſciat puer reprobare malum & eligere bonū,derelinquetur terra,quā tu deteſtaris à facie duorū regū ſuorū?Quid inquā per huiuſmo- Pſal. 18. & 118. Verba dn̄i melli & lacti comparantur. Ezech. 3 Eſaiæ 7.

huiuſmodi uerba uoluit intelligi propheta? Innuunt enim uerba iſta puerum de quo eſt prophetia tempore illo fuiſſe natum. Pe. Vis quęſo ò Moyſes prophetarum uerba ordine locutionis humanæ conſueto accipere? Nequaquam poteſt hoc eſſe. Sunt enim ut ſomnium uerba eorum, & ſicut uerba hominũ febri acuta laborantium, uel alio morbo delirantium, nullo ordine ſunt connexa, ſic & prophetarum uerba nulla ſunt cõtinuatione prolata, nec quid prius dicant reſpiciunt, ſiue poſterius, niſi ſicut eis ſanctus reuelat ſpiritus. Quare ſic ſunt uerba hæc cõnectenda. Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobare malum, & eligere bonum, quia ante ſubaudi tur quàm comedat, ſciet reprobare malum & eligere bonum. Hæc enim eſt Hebraica ueritas, & hic demum finitur illa, quæ propter incredulitatem Achaz, ad domum Dauid dicta eſt prophetia. Nam quod ſtatim ſequiť, terra derelinquetur, & cætera, propter aliud dicitur, ſicut & alibi inuenimus: Legitur eñ in Exodo: Dixit Moyſes ad dominũ: Quis ego ſum ut uadam ad Pharaonem, & educã filios Iſrael de Aegypto? Qui dixit ei: Ego ero tecum, & hoc habebis ſignum, quod miſerim

Propheta rũ uerba qualia fuerint.

Exod. 3

ſerim te. Cum eduxeris populũ meũ de Aegypto, immolabis deo ſuper mõtem iſtum. Cum eduxeris populum meum &ce. ſignũ eſſe uidetur illius quod ait, quod miſerim te, ſed non eſt. Educto enim populo de Aegypto, & Moyſe ſuper montem illum immolante, iam cognoſcebant omnes Moyſen, & prophetam, & à domino miſſum eſſe. Aliud igitur more prophetæ cœpit ibi Moyſes dicere, quàm quod prius dixiſſet. Quod ſi contradicas, & quod ſignum illud fuerit quæras, ſcias eſſe ſignum illud quod ait: Ego ero tecum. Mo. Si ita eſt, quid eſt quod in ſequentibus legitur, antequam ſciat puer uocare pa- Eſaiæ 8.
trem ſuum, & matrem ſuam, auferetur fortitudo Damaſci, & ſpolia Samariæ coram rege Aſſyriorum? Nonne enim de eodẽ puero dicta ſunt hæc omnia, illo ſcilicet qui & ante deſtructionẽ natus fuit? Pe. Non omnia ſane de Chriſto intelligimus dicta eſſe. Potuerunt iſta itaq; dici, nõ de eo ſed de puero illo qui eo tẽpore natus fuit, de q̊ dominus ad ꝓphetam, uoca inquit nomẽ eius accelera ſpo Eſa. 8
lia detrahere, feſtina prędari, uel de alio aliq̊. Mo. Illum certe puerũ qui emmanuel eſt uocat, oſtendam ego tibi, quia illo ſit tpe natus.

Cum

Cum em̃ loqueret̃ propheta de aduẽtu regis
Esaiæ 8 Assur super terrã Iuda, ait de eo: Et erit extẽ
sio alarũ eius, implens latitudinẽ terræ tuæ ò
emmanuel. Hic namq; ostẽdit, tpe aduentus
eius iã esse emmanuel. Pe. Non sane per hoc
conuinces, emmanuel tũc tẽporis natũ fore.
Neq; em̃ fuit hoc eius nomẽ secundũ corpus
sed secundũ deitatẽ, secundũ quã & in eo tem
pore, & ante & post constat emmanuel esse.
Mo. Iam ex his tuis uerbis intelligo tale qd,
q̊d antea nõ dixisti, uideris em̃ innuere, pue-
rũ de quo loqueris, deũ et hoĩem fore. Pe. Ita
ꝓculdubio credo ego, q̊d & in meæ fidei ex-
planatione notaui, & tibi ostendã si qñ illud
quæsieris. Mo. De hoc non quæro ad pręsens
ego, imo prius uolo respõdeas, si quã adhuc
auctoritatẽ habeas de propheta, q̊d puer il-
le, filius Mariæ, de matre sit natus sine carna
Esaiæ 45 li patre. Pe. Habeo utiq;. Ait em̃: Rorate cœ
li desuper & nubes pluãt iustũ, aperiat̃ terra
& germinet saluatorẽ, et iustitia oriat̃ simul,
ego dñs creaui eũ. Per hoc nãq; q̊d ait: Rora
te cœli desuper, & nubes pluãt iustum, nota-
uit spiritũ sactum de cœlo fore descẽsurum,
per hoc autem quod sequitur: aperiatur ter-
ra & germinet saluatorẽ, corpus uirginis ac
cipi-

cipimus, quæ superueniēte spiritu sancto & conceptura et saluatorē fuerat paritura. Sed & per hoc quod est: ego dominus creaui eũ, innuitur, quod absq; patris carnalis auxilio, dominus eum progenuit. Vnde & contra illos qui hoc non credunt intulit in sequenti: Væ qui contradicit fictori suo testa de Samijs terræ, & nũquid dicet lutum figulo suo quid facis, & opus tuum absq; manibus est, & uæ qui dicit patri, quid generas, & matri quid parturis? Sic enim inuehitur in illos, qui de hoc dubitant, & quærunt quomodo deus eum genuerit, & beatam causantur Mariã, quod absq; uiri commixtione peperit. Iterũ contra incredulos loquens propheta, ait: Nunquid ego qui alios parere facio, ipse nõ pariam dixit dominus? Si ego qui generationem alijs tribuo sterilis ero, ait dominus deus tuus? Sic namq; ostenditur, quod deus eum sine carnali patre genuerit. Hæc sane intelligentibus credo sufficere, quod de matre sine carnali patre natus fuerit puer ille.

Maria de spiritu sancto cõcepit.

Esaiæ 45

Esaiæ 66

F I N I S.

TITV-

TITVLVS OCTAVVS QVOMODO IN corpore Chriſti incarnatum eſt uerbum dei, & fuit Chriſtus homo, ſimul & deus.

M O Y S E S.

SATIS hucuſq; per auctoritatem egiſti, de pueri generatione, & ſatis patitur ratio ſic fieri potuiſſe, ſed om̄ibus eſt mirabilius qualiter humano corpori ꝙd eſt compoſitum, deitas quæ ſimpla eſt adiungi potuerit & uniri. Precor ergo ut promiſiſti ediſſere, qua id fieri potuit ratione. Pe. Nulla certe fieri debuit neceſſaria ratione, ꝙd ſolo dei nutu factum fuit atq; bonitate. Niſi em̄ ipſe uoluiſſet, humanæ ſe naturæ non uniret. Veruntamē nulla ratione ꝓhibetur fieri debuiſſe. Sicut enim anima quæ ſimpla eſt, adiungitur corpori compoſito, & fiunt duo illa unus homo, & hoc abſq; rationis contradicto, ita nulla quoq; obſtāte ratione, potuit deus homini ſe unire. Mo. Aliud quoq; abs te ſi placet uolo audire. Cum enim patrem & filium & ſpiritum ſanctum dixeris & credas

Bonitate ſua deus homo factus eſt. Titi 3.

das esse unum, dicas uelim quonam modo filium solum credas incarnatum, & non patrem uel spiritũ sanctum. Pe. Tibi puto certe mirum est & impossibile, quod nos mirũ non credimus esse. Licet enim ostendi nequeat hoc in deitate, quia subtile quidem & spirituale, in rebus tamen corporeis simile possumus inuenire, per quod & illud potes agnoscere, sicut in igne qui est substantia, semper inest claritas cũ calore. Neq; enim ignis substantiam absq; claritate & calore, nec sine ignis substantia claritatem simul inuenies cum calore. Venit autem ad nos aliquando calor sine claritate, aliquando etiam claritas sine calore. Mo. Verum est certe quod aliquãdo uenit ad nos claritas sine calore. Nã hoc possumus ex candela percipere, cuius uidemus claritatem, & non sentimus calorem. Sed non uideo de calore qualiter ad nos ueniat sine claritate. Pe. Hoc facillime possum ostendere. Si enim de metallis aliquod acceperis, & illud sic calefeceris, ut inde aliud corpus calefacere possis, si eidem te adhibueris, calorem quidem senties, & claritatem non uidebis. Mo. Iam ex uerbis tuis uideris credere, quod sicut quandoq; claritas absq; calore,

&calor prouenit absq; claritate, & tamen non separantur ab igne, ita & filius absq; pa tre & spiritu sancto carnem suscepit, nec propter hoc tamen ab eis recessit. Pe. Vtiq; sic credo ego, & tu bene intellexisti, si crederes. Dixit enim ueritas ipsa: Ego sum in patre, & pater in me est, & iterum: Ego & pater unum sumus. Mo. Concedo satis quod potuit homini deitas se unire, ueruntamen cum sic fieri necesse non fuerit, cur credere debemus factum esse? Pe. Nos sane qui prophetas mentitos esse non credimus, cum ipsi Christum deum & hominē futurū fore prædixerint, ueraciter eos & hoc dixisse credere debemus. Mo. Vellem modo mihi ostēderes, quo loco hoc ꝓphetæ perhibeāt de illo. Nam ego certe super oīa illud abs te audire desidero. Pe. Legimus sane in Genesi dn̄m dixisse. Faciamus hominem ad imaginē & similitudinē nostram, & alibi, creauit deus hominem ad imaginem & similitudinem suā. Dic nunc mihi quęso, quæ est dei imago ista uel similitudo? In quo enim consimiles sunt imago dei & imago hois? Mo. Bonū est certe ueritatē agnoscere, & ego ueraciter dico in nullo illas cōsimiles esse. Nam & superius tū

Filius secunda persona in diuinis carnē assumpsit, non pater, nec spiritus sanctus.

Ioan. 14

Ioā. 10. 17

Gene. 1

Imago dei in homine quæ sit.

ratio

ratione, tum auctoritate ostēsum est & nos concessimus deū rei similitudinē habere nullius. Pe. Mentitur ergo scriptura quæ dicit, quod ad imaginē & similitudinem suā deus hominem creauit? Mo. Nequaq̄. Pe. Cui igitur duorꝝ illorū credēdū est prophetarū? An illi qui dixit deū rei nullius habere similitudinē, an illi q ait: Creauit deꝰ hoīem, & cętera? Vter eorū ueraciter est locutus? Mo. Neutrū sane eorum dicendum est esse mentitum. Pe. Et duo contraria quō possunt in eodem esse, deū scilicet & habere imaginē & nō habere? Mo. Hoc certe uolo ego mihi edisseras, quonam modo ea ipse intelligas. Pe. Et hoc profecto uerū est deū scilicet ut prædiximus rei similitudinem habere nullius, & Moysen ueraciter dixisse nouimus, quod ad imaginē & similitudinē suam creauerit hominem deus. Veridicus enim fuit ipse in oīmibus. Sed per imaginē dei de qua Moyses est locutus, imaginē illā, id est, formā humanā necesse est intelligamus, quā assumpsit dei filius incarnatus. Mo. Et quō hoc stare poterit, cū eo tempore quo factus est Adā, nondū imaginē illā, quam deum creditis assumpsisse ipse assumpserit? Pe. Etsi imago illa nondum erat in

Gene. 1

Gene. 1

Similitudo dei.

Adam secundũ quã imaginẽ dicit̃ creatus.

opere, in eius tamen prouidentia iam fuerat atq; uoluntate. Cum aũt uoluntas eius non mutetur, quantum ad ipsum nil obstat, quin imago sua semper fuisse credat̃. Et hoc quippe alibi inuenimus in prophetis, quod de futura re quasi præterita sint locuti, sicut Esaias sub persona domini ait. Dies ultionis in corde meo, annus retributionis meæ uenit. Dies profecto uel annus non uenerat, quæ tamen quia in corde suo iam erat, iam uenisse dicebat. Mo. Habes adhuc aliquã aliam auctoritatem, per quam apertius possis ostendere, puerum illum esse deum debuisse & hominẽ? Pe. Habeo utiq; multas. Ait enim de eo Esaias: Paruulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & uocabit̃ nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, pater futuri seculi, princeps pacis. Hæc enim nomina omnia, non nisi deitati conueniunt. Mo. Tu male scripturam intelligis. Neq; enim ita legendum est, quod dicatur puer ille admirabilis uel consiliarius, &c. imo ita: Ille qui est admirabilis, qui est consiliarius, qui est deus fortis, qui est pater futuri seculi, ille inquam uocabit eum principem pacis. Sin autem, de quo igitur dictum est uocabit? Pe. Hoc mihi sa-

Mala. 3
Nume. 23
Esaiæ 64

Prophetæ de re futura tanquã præterita sæpe locuti sunt.

Esa. 9
Messias deus & hõ.

hi sane nullũ affert incommodum,quia deus sic appellauit seipsum. Et hoc lingua bene patitur Hebraica,sicut in libro numeri inuenitur:Ista est lex cõsecrationis. Cum dies quos ex uoto decreuerat complebuntur, adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis. De eodem namq; dictum est, & adducet, & eum. Sed & quod in eodẽ loco ait propheta:Multiplicabitur eius imperium,& pacis non erit finis, super solium Dauid, & super regnum eius, & ut confirmet illud & corroboret in iudicio & iustitia a modo, & usq; in sempiternum,hoc inquam totum ostendit puerũ illum deum & hominem debuisse esse futurum. Quicquid enim hominis est, finem est habiturum,deus autem & quod eius est, manet in æternum. Præter hæc etiam omnia iniuste mihi contradicis de nominibus supradictis,uestri namq; doctores,& Christum septem nomia habiturum esse dixerunt,& hęc eadem posuerunt. Hoc autem in disputationis exordio pactum non firmaras,ut iniuste aliquid contradicas. Mo. Recordor & uerũ est,ita nostros dixisse doctores. Pe. Adhuc & aliam dabo si uis auctoritatem,puerum illũ, deum esse futurum & hominem. Ait enim

Nume. 6

Esaiæ 9.

Psal. 116

Christum septem nomina habiturum Iudæi dixerunt.

Esaiæ 11. de eo idem propheta: Egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cōsilij & fortitudinis, spiritus sciẽtiæ & pietatis, & replebit eũ spiritu timoris dñi. Non secundũ uisionẽ oculorũ iudicabit, nec scd'm auditũ auriũ arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes & arguet in æquitate pro mãsuetis terrę & percutiet terrã uirga oris sui, & spiritu labiorũ suorũ interficiet impiũ. Quod enim ait, nõ secundũ uisionẽ oculorũ iudicabit, & cætera q̃ sequuntur, proculdubio nulli cõueniunt, nisi soli deo. Homo em̃ nisi quod uiderit uel audierit, iuste aliquid iudicare non poterit. Mo. Pars sane hui⁹, quã tibi in auxiliũ adduxisti auctoritatis, ad hoc obstat ostendendum q̊d tu probare contendis. Legitur namq; ibi: Et requiescet super eũ spiritus dñi, spiritus sapiẽtiæ, & intellectus, spiritus cõsilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis & replebit eũ spiritus timoris dñi. Si em̃ deus esset futur⁹, daturus utiq; esset hæc & nõ accepturus. Pe. Nihil est q̊d oppõis. Dixi nãq; tibi in primis in meæ explanatione credulitatis, tres ipsum esse substãtias Christũ, corpus scilicet, aĩam, & de-

Deus cor intuetur.

Christus est corp⁹, aĩa, deus.

& deum. Et secūdum deitatē septem illa sibi sunt attributa uocabula, secundum animā uero septē munera potuit suscipere supradicta. Hæc quippe aīa præter quod erat deitati adiuncta, per se quoq; omniū fuit animarū dignissima. Mo. Cum itaq; secundum deitatē, septem uocabula, & secundum animā septē illa susceperit munera, uelim mihi certe aperias, quid secundum corpus ei attribuas. Pe. Licet ridiculose hoc proferas, tamen si uis dicam quid secundum carnem ei attribuā. Dicit quippe idem Esaias: Dabo in solitudine cedrum, & sethim, & myrtum, & lignum oliuæ, & ponam in deserto abietem, pinum, & buxum simul. Per has sane arbores septem, corpus Christi designatur. De aliquo nāq; hoc deserto cur diceret, cū semper in deserto huiusmodi arbores commorētur? Per desertum ergo intelligitur mundus, qui tempore Christi aduentus omni bono uacuus erat & desertus. Mo. Cum igitur corpus eius per arbores designauit, cur arbores quæso fructiferas & preciosiores in eius designatione non posuit? Pe. Magno satis intuitu & ratione hoc fecit. Sicut namque semper uirent arbores illæ, nec aliquando sua uiduant

Anima Christi dignissima.

Esaiæ 41

Mundus per desertum intelligitur.

fronde, sic & corpus Christi semper uiuum, semper totum manet & integrũ. Habeo autem & aliud auctoritatis argumẽtum, ad cõprobandum uniri potuisse hominem & deũ.
Esa.25 Dicit namq; Esaias: Et dicent in die illa: Ecce dominus noster iste. Expectauimus eum, & saluabit nos. Hunc certe uersum aliter nõ curamus explanare, quàm doctores uestri illum dudum exposuere. Per eum namq; uenturum docuerunt fore tempus, quo & deum mundus esset uisurus, & digito sibi ad inuicẽ populus ostẽsurus. Hoc uero fieri posset nullatenus, nisi corpus fieret quis & deus. Hoc etiam quod ait propheta, uox speculatorũ tuorum. Leuauerunt uocẽ, simul laudabunt, quia oculo ad oculum uidebunt cum conuerterit dominus Syon. Hunc inquam uersum doctores uestri eodem modo quæ diximus, exposuerunt, propter illud: Oculo ad oculũ uidebunt. Sed & aliud posuit propheta, per quod non minus comprobari possunt supra dicta. Ait enim: Et reuelabitur gloria domini, & uidebit omnis caro pariter, quod os domini locutum est. Potest quippe rei uox spiritualis audiri, sicut filij Israel uocem domini audierunt in monte Synai. Loquentem uero non

Deus mũdo qño uisibilis apparuit. Esaiæ 52

Esaiæ 40

Exod. 20

nõ uidebis,nisi fuerit res carnalis.Item aliud Zacha.12
quod ait Zacharias:In die illa proteget dominus habitatores Hierusalem, & erit qui offenderit in die illa quasi Dauid, & domus Dauid quasi dei,& angelus dei in conspectu eorum.Per hoc namq; quod ait, & domus Dauid quasi *dei*,uoluit utiq; intelligi quod de domo Dauid esset nasciturus, qui ab omnibus haberetur deus. Quod etiã ait quasi dei, & non posuit simpliciter deus,insinuat quod is qui de domo Dauid erat oriturus, in aliquo minor esset,quàm deus.Quod & Dauid Ioan.14 Psal.8
in Psalmo testatur cum dicit: Minuisti eum pauolominus à deo.Itẽ Micheas:Et tu inquit, Micheæ 5
Bethlehẽ Effrata paruulus es in milibus Iuda.Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel,& egressus eius ab initio à diebus æternitatis. Hoc quippe quod est ex te mihi egrediet̃ qui sit dominator in Israel, secundũ corpus dictum est,secundum quod princeps ille aduẽturus erat in tempore.Quod autem sequitur, & egressus eius ab initio à diebus externitatis,perpetuitatem insinuat deitatis. Hoc enim deitati attribuit quod homini puto non cõuenit.Item Dauid in Psalmo cum Psal.44
dicit,sedes tua deus in seculum seculi, uirga

directiõis uirga regni tui & dilexisti iustitiã & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te deus deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis, cum hoc inquã dicit, eũ ad quẽ loquitur deũ esse & hominem ostendit. Aiens enim: Sedes tua deus in seculum seculi, uirga directionis uirga regni tui: nunquid nõ eũ manifeste appellat deum? Deinde cum dicit, dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatẽ, propterea unxit te deus deus tu⁹ oleo lætitiæ præ cõsortib⁹ tuis, ad hoĩem eũ loqui ꝑcipimus. Neq; enim uel deum, uel consortes habet deus. Itẽ Dauid alibi in Psalmo: Deus iudiciũ tuũ regi da, & iustitiã tuã filio regis, & quæcunq; alia sunt in Psalmo: Dic nunc quis est iste regis filius? Salomõ an Christus, qui de ipso Dauid erat uẽturus, & filius eius nuncupandus? Mo. Nolo sane te super hoc fatigare. De Christo enim dictũ est, ut doctores nostri docuere. Pe. Cũ igitur de Christo Psalmũ esse concesseris, uideamus utrum ista quæ in eodẽ leguntur, & permanebit cũ sole & ante lunam in generatione & generatione, & sit nomen eius benedictum in secula, ante solẽ ꝑmanet nomẽ ei⁹, & illud, & adorabunt eũ oẽs reges, oẽs gẽtes seruient ei, uideamus inquã si de puro homine di-

Psal. 71

Christus de Dauid uenire debuit.

Psal. 71

Prophetæ quędã de Christi humanitate, quędã de eius diuinitate dixerunt.

ne dicta sunt hæc omnia, sed nequaquam imo de deo. Sequitur ergo, ut Christum & hominem dicamus esse & deum. Quod etiam quia Dauid spiritu sancto reuelante cognouit, & miracula quæ facturus erat præuidet, ideo huiusmodi finē Psalmo fecit: Benedictus dominus deus Israel, qui facit mirabilia solus, & benedictũ nomen maiestatis eius in æternũ & replebitur maiestati eius omnis terra. Itē in libro Dabreiamin, id est, uerba dierũ legitur, quia cogitāte Dauid domũ domino ædificare, ait ad eum Nathan propheta sub persona domini in hæc uerba, Cum cōpleueris dies tuos ut uadas ad patres tuos, suscitabo sanctũ tuũ post te, quod erit de filijs tuis, & statuam regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius in æternum. Ego ero illi in patrē, & ipse erit mihi in filiũ, & misericordiā meā nō auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit, & statuā eum in domo mea, & regno meo usq; in sempiternũ, & thronus eius firmissimus in perpetuũ. Dic inquam ò Moyses ista de quo dicta est prophetia? Mo. De Salomone. Pe. Nequaquam potest hoc esse. Quod enim ait, cum compleueris dies tuos, ut uadas ad patres

Paralipomenon.

1. Para. 22

Promissio Dauid de Christo, non de Salomone.

patres tuos, quod est, cum mortuus fueris, suscitabo semen tuum post te, patet quod dictum non est de Salomone. Rex namq; iam erat Salomon, uiuēte adhuc patre suo. Quod si de Salomone uellet dicere, utiq; non dixisset quod erit de filijs tuis, sed quod erit de te. Quod etiam sequitur, & statuam eum in domo mea, & in regno meo usq; in æternum, & thronus eius firmissimus in perpetuū, patenter agnoscitur, non de Salomone esse dictum. Salomon nāq; nec in domo dei siue regno est statutus, nec fuit in perpetuū firmissimus thronus eius. Et cum hoc cōueniat deo soli, tunc ille de quo hic agitur, homo futurus atq; deus fuerat. Mo. Cum hęc omnia Petre, dicta esse intelligas propter Christum, quid est quod ait: Ipse ædificabit mihi domum? Quæ nam fuerat illa domus, quā ædificaturus erat Christus? Pe. Sanctam sane ecclesiam intelligimus per domum illam, quā ædificauit Christus supra firmam petram. Mo. Quid igitur respondit Nathan ad Dauid, de domo quam ædificare se domino uelle dixit? Pe. Sane hoc quod Salomonem filium suum loquens refert ipse Dauid: Factus est inquit sermo domini ad me dicens: Multum

Thronus Christi firmissimus in perpetuum.

Ecclesiam sanctam Christus æternus ille Salomō supra petram ædificauit.

tum ſanguinem effudiſti, & plurima bella bellaſti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuſo ſanguine coram me. 1.Para.22
Ecce natus eſt tibi filius, uir quietiſſimus, faciã enim eũ requieſcere ab omnibus inimicis ſuis per circuitum, quia Salomõ uocabitur, & pacem & ocium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Ipſe ædificabit domũ nomini meo, & ipſe erit mihi in filium, & ego ero illi in patrem, firmaboq; ſolium regni eius ſuper Iſrael in æternum. Et hoc quidem de Salomone concedo ego dictum eſſe, propter illud: Ecce natus eſt tibi filius, & poſtea, Salomon uocabitur. Quod etiam teſtatur Dauid loquens 1.Para.29
ad filios Iſrael de eodem in hæc uerba. De filijs meis filios enim multos dedit mihi dominus, elegit Salomonem filium meum. Et hic quidem ſermo Dauid ad Salomonem omnino diuerſus eſt ab illo, quem dixit Nathan ad Dauid de Chriſto. Hic namq; legitur, natus eſt tibi filius, & Salomon uocabitur. Ibi autem, quia ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te, quod erit de filijs tuis, & nullum ei nomen attribuit. Ibi etiam ait, & ſtatuam eum in domo mea, & regno meo uſq; in ſempiternum, & thronus eius firmiſſimus in perpetuum.

Promiſſio de Chriſto & Salomone diuerſa oſtendit.

Hic

Hic uero solummodo, firmabo soliū eius super Israel in æternum. Per quod ostenditur, quia quādiu regnū Israel permaneret, de Salomonis progenie rex non deficeret, regnū uero Christi semper fine careret. Sed & Christi regnum sine conditione, Salomonis autē promissum est sub conditione. De eo quippe in libro Regum legitur, ubi Dauid ad filium suum Salomonem sic loquitur. Confirmet inquit dominus sermões suos, quos locutus est ad me dicens: Si custodierint filij tui legē meam, & ambulauerint coram me in ueritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi uir de solio Israel. Testatur quoq; ipse Dauid illam quā prædiximus prophetiam, scilicet cum compleueris dies tuos, &c. testatur dico illam propter Christum fuisse prolatam. Audiēs namq; illam, & sicut explanauimus intelligens, sed & inde deo gratias agens, ait: Quis ego sum domine deus, & quæ est domus mea, quia adduxisti me hucusq;? Sed & hoc parum uisum est in cōspectu tuo de⁹, nisi loquereris de domo serui tui etiam in longinquum, & uidisti me in lege hominis exaltati domini dei. Hoc quippe q̄d ait, quis ego sum domine deus, & quæ est do-

Esaiæ 9
Lucæ 1
3. Reg. 2
2. Re. 7

est domus mea, quia adduxisti me huc usque, de se dixit, & filio suo Salomone, quod autẽ deinde intulit, sed & hoc parum uisum est in cõspectu tuo, nisi loquereris de domo serui tui etiam in longinquum, hoc reuera dixit propter Christum, quem de domo sua uidebat esse uenturum. Sed & per hoc quod ait: Et uidisti me in lege hominis exaltati domini dei, cum id quoq; de Christo dixerit, profecto innuit, quod & exaltatus & homo esse debeat & deus. FINIS.

TITVLVS NONVS, QVOD IN EO TEMpore Christus uenit, quo eum uenturum fore à prophetis prædictum fuit, & quæcunq; de eo prędicauerunt, in ipso & eius operibus paruerunt.

MOYSES.

CVM igitur multis auctoritatibus ostenderis illum quem dicitis Christum fore hominem, potuisse & deum, qua quæso auctoritate poteris ostẽdere, eum ut cre-

creditis iam uenisse? Fortasse enim nõ diu uenit, sed uenturo ueniet in tempore. Pe. Plura sunt profecto ò Moyses, quæ eum uenisse patenter ostendunt. Nam & tempus in quo eũ prædixerunt uenturum esse prophetæ, quod & transactũ est, & in eo ipsum nouimus aduenisse, & præter id alia multa, quę in ipso & uerbis eius agnouimus, atq; operibus, ut prędictum est à prophetis. Mo. In primis quęso ostendas de tempore, ubi uidelicet & qualiter inde locuti sint prophetæ, & quomodo illud terminauere. Pe. Legimus sane quia Iacob filijs suis loquens, & singulis ad se uocatis, benedicens, ait: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat qui mittendus est, & ad eum congregabuntur gentes. Hanc autem prophetiam aliter non exponam, quàm exposuerint uestri doctores antiqui. Dixerunt namq; & ipsi. Non auferetur sceptrum, id est, uirga de regni Iuda, & dux de femore, id est, de filijs filiorum eius in secula, donec ueniat qui mittendus est, id est, Christus, cuius est regnum, & ad ipsum congregabuntur gentes. Et nos quidem nouimus, quia postquam uenit Christus, neque rex neq; dux de Iuda fuit ulterius. Credere itaq;

Prophetarum uerba Christum uenisse ostẽdunt.

Tempus Christi aduentus à prophetis prædictũ impletũ est.
Gene. 49

Regium sceptrum à Iuda qñ ablatum.

itaq; debemus, quod hic tempus Christi aduentus determinatum fuit, & quod is qui tēpore illo uenit, sine dubitationis scrupulo Christus extitit. Item in libro Danielis de tēpore Christi aduētus sic est angelus cum Daniele locutus. Septuaginta ebdomades constitutæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctuarij tui, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia seculorum, & impleatur uisio, & prophetiæ, & ungatur sanctus sanctorum. Scito ergo & animaduerte. Ab exitu sermonis ut iterum ædificetur Hierusalem usq; ad Christum ducē, ebdomades septem. Et ebdomades sexaginta duo erunt, & rursum ædificabitur platea & muri in angustia tēporum. Et post ebdomades sexaginta duo occidetur Christus, ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis ebdomada una, & in dimidio ebdomadis deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis, & usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. Prophetia sane

Daniel. 9

Prophetia Danielis de tēpore aduentus Christi.

ista ò Moyses clausa est,& ad intelligendum difficilis, & sunt ibi termini multi designati, sed tamen omnes ad ostendēdum Christi aduentum sunt positi. In primis igitur sciēdum est, quia ebdomades istę annorum sunt ebdomades. Cum igitur ait. LXX. ebdomades cōstitutę sunt super populum tuum, & super urbem sanctuarij tui, ut consummetur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur iusticia seculorū & impleatur uisio, & prophecię, & ungatur sanctus sanctorum, cum illud inquam ait, annotari uoluit, quia septies LXX. id ē, CCCC XC. anni erant constituti ab eiusdem anno prophecię usque ad destructionem Hierusalem & templi, quæ à Tito Romanorum imperatore fuit facta, cuius tempore destructionis iam Christus uenerat, qui et iusticia sæculorum et sanctorum sanctus erat, per quē etiam peccatum om̄e et iniquitas est deleta, et prophecia omnis impleta. Cætera autem quę sequūt omnia ad horum CCCC. XC. annorum diuisionē et determinationē sunt posita. Per hoc ergo q̄d est ab exitu sermonis ut iterum ædificitur Hierusalem usque ad Christum ducem ebdomades VII. innuitur quod

Danielis septuaginta ebdomades, q̄t anni fuerint.

Esaiæ 53
Apo. 2

quod ab huius die prophetiæ usq; ad Cyrũ ducẽ Persarũ q ab ipso deo per Esaiã Christus est appellatus, fuerũt VII. annorum ebdomades, id ẽ XLVIIII. anni, cui⁹ Cyri pcepto cœpit Hierusalẽ reędificari. In cui⁹ reędificatione & postq̃ consummatũ est opus, usq; ad aduentũ Titi super Hierusalẽ 434. anni fuerunt, & hoc est qd dicit. Ebdomades 62. id ẽ 434. anni erunt, & rursum ædificabitur platea & muri in angustia temporum, & post ebdomades 7. occidetur Christ⁹, qd est post ebdomades 70. & postq̃ occidetur Christ⁹, ciuitatẽ & sanctuariũ dissipabit populus scilicet Romanus, cũ duce uenturo, id est, cũ Tito, & finis eius uastitas, & post finẽ belli statuta desolatio. Quod aũt sequit̃, confirmabit pactum multis ebdomada una, illa profecto ebdomada una septem sunt anni obsidionis. Septem enim annis obsessa est ciuitas ab exercitu Romanorum, & infra illos septem annos, adeo coacti fuerunt intus & afflicti, quod non haberent unde sacrificium facere possent, & hoc est quod ait: In dimidio ebdomadis, id est, infra ebdomadem deficiet hostia & sacrificium, & in templo erit abominatio desolationis. Quod etiam

Esaiæ 45

Iudaicæ gentis desolatio à Daniele prædicta.

additur, usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio, insinuat, quod captiuitas & desolatio illa fine foret caritura. *Septem* ergo ebdomades usq; ad Cyrum, & sexaginta duo ebdomades à Cyro usq; ad Titum, & ebdomada obsidionis una, profecto septuaginta sunt ebdomades. Mo. Postquã de tempore aduentus Christi ex prophetarũ testimonijs asseruisti, de quo satis esse potuit ut dixisti, uolo ut alia illa exequaris, quæ in ipso & operibus eius paruerunt atq; uerbis, quæ & de ipso ut asseris prædicta sunt à prophetis. Pe. Legimus in Deuteronomio, quia

Deut. 18 Moyses morte sibi iam imminente sic ad populum Israel est locutus. Prophetam inquit, de gẽte tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dñs de⁹ tuus, ipsum audies, ut petisti à domino deo tuo in Oreb, quando concio congregata est atq; dixisti: Vltra non audiam uocem domini dei mei, & ignem hunc maximum amplius non uidebo, ne moriar. Et ait dominus mihi: Bene omnia sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrũ suorum similem tui, et ponam uerba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autẽ uerba eius quæ loque-

tur

tur in nomine meo audire noluerit, ego ultor existam. Quis est autem ò Moyses, quis est ille quem dicit dominus similem Moysi suscitandum, & ipsum esse præcipit audiendum? Mo. Vtiq; de Iosue filio Nun dici potuit, qui post Moysen & in ipsius loco surrexit. Pe. Profecto de Iosue nullatenus potest esse. De eo quippe patēter scriptura loquitur, sicut in lib. Numeri legitur: Respondit Moyses ad dominum. Prouideat dominus deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc, & possit exire & intrare ante eos, & educere illos uel introducere, ne sit populus domini sicut oues absq; pastore. Dixit'q; dominus ad eum: Tolle Iosue filium Nun, uirum in quo est spiritus dei, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis uidētibus, & partem gloriæ tuæ, & audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. Cum uero tam aperte de Iosue hic agatur, cur illa alia quæ adeo clausa est prophetia, illa scilicet prophetia, suscitabit tibi dominus de⁹ tuus, & cætera, cur inquam, illa de ipso dicta intelligatur? Sed & per hoc quod legitur: dabis ei partem gloriȩ

Nume. 27

Deut. 18.

Nume. 27

Nume.27 Moysi Iosue nõ fuit similis, nec aliqs propheta rum. Deu.34

tuæ, ac si diceret nõ omnem gloriam tuam, per q̊d ostenditur quia similis Moysi nõ fuerit, & in fine Deutero. nõ surrexit propheta ultra in Israel sicut Moyses, p hæc inquã innuit, quia de Iosue dictũ non sit: Suscitabit tibi dñs deus tuus, &c. cũ sequit̃ in eodẽ, similẽ tui. Sed & aliter differunt, prophetia illa quæ est: Suscitabit tibi dñs, &c. & ea quæ de Iosue sunt dicta. In illa nãq; habet̃, qui uerba ei⁹ audire noluerit, ego ultor existã, de Iosue uero legitur, qui contradixerit ori tuo, & non obedierit cunctis sermonibus quos præceperis ei, morte moriat̃. Patet igitur oĩbus modis, quia prophetia illa de Iosue nõ est prolata. Mo. De q̊ ergo? Pe. De Christo, qui Moysi similis fuit, quia sicut Moyses & ipse legẽ dedit. Mo. Nunc itaq; singulas ꝓphetiæ partes ostẽde, qũo uniuersas ad ipsum possis applicare. Pe. Prophetia quidẽ ista petitioni filiorũ Israel respondet. Petierant eñ sicut scriptum est in monte Oreb, ne ultra uocẽ dñi uisibiliter audirent, aut tm̃ ignem ne morerentur aspicerẽt. Contra quod dicit dñs ad Moysen: Prophetã suscitabo eis de medio fratrũ suorũ similẽ tui, quasi diceret: Ille quẽ suscitabo, de ipsorum erit progenie Iudæorũ, sed & tui

Christus Moysi similis.

Exod. 20

Deut.18

tui similis erit, hoc est, sicut tu legem dedisti, ita & ipse dabit, quod etiam per hoc notat, quod prophetam singulariter & per excellētiam posuit. Nisi enim & ipse legem daturus esset, ꝓphetas sane nō prophetā suscitabo dixisset. Prophetas q̄ppe plures suscitauit de⁹, qui annunciauerunt uerba eius, sed nullus eorū legem dedit ad similitudinem Moysi, nisi Christus. Et ponā uerba mea in ore eius, q̄d est, quia uocis meæ impetū nequeūt tolerare, per ipsum loquar eis sub carnis uelamine. Loqueturq́ȝ ad eos oīa q̄ prꝑcepero illi. Ac si aperte diceret. Præter id q̄d uolā & p̄cipiā, nihil om̄ino dicet. Qui aūt uerba eius q̄ loquet̃ in noīe meo audire noluerit, ego ultor existā, id ē, q p̄ceptis ei⁹ parere renuerit, nō occidet̃, nec alio mō carnaliter puniet̃, sed ego ipse iuxta placitū meū misericorditer uindicabo in ipsum. Cū igit̃ Christus & de Iudæorum natus ꝓgenie, & tanq̄ Moyses legislator extiterit, & uerbū dei sub ei⁹ carnis uelamine latuerit, nihilq́ȝ aliud q̄ p̄cepit deus pater, ipse docuerit, ipso attestante in Euāgelio & dicēte, sermonē quē audistis, nō ē meus, sed ei⁹ q misit me patris, cū & ipse nullū occidi uel corporaliter puniri uoluerit, sed miam per oīa

Christus dicitur singularis & excellentissimus ꝓpheta.

Legē ueterē Moyses nouā uero Christus dedit.

Heb. 1

Verba quꝑ loquor à me ipso non loquor &c. Ioan. 14

Ioan. 14

prædicauerit, profecto nihil obstat, quin tota de ipsa prophetia dicta fuerit. Mo. Adhuc restat unum, de quo mihi uolo respondeas. Cum enim Christus ut credis deus simul & homo fuerit, quomodo eum prophetam appellauit? Pe. Estimare uideris quod propheta solummodo hominis nomen sit, sed nequaquã, imo propheta appellatur, quisquis ea quæ porro sunt uentura effatur. In Esaia quoq; sic legitur: Ecce seruus meus, suscepi eum, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum, iudicium gẽtibus proferet. Non clamabit, nec exaltabitur, aut audietur foris uox eius. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet, in ueritate iudicium educet, non deficiet aut effugiet, donec ponat in terra iudicium, & legem eius insulæ expectabunt. Sed & hanc ò Moyses prophetiam ad quem melius quàm ad Christum applicare possumus? Ipse namq; & dei seruus, & electus fuit eius, in quo complacuit sibi deus. Et hoc quidem de eo dictum est secundum corpus. Quod autem sequitur, dedi spiritũ meũ super eum, secundum animam est prolatum. Iudicium, id est, legem gentibus proferet.

Prophetæ nomen nõ solum homini conuenit.

Esaiæ 42

Matth. 17

Esaiæ 61

Chri-

Christus quippe legem quæ clausa erat & operta, & inter Iudęos tantum protulit, id est, enucleauit, patefecit, & medullam elicuit, ad hoc ut gentes illam possent accipere. Sequitur nõ clamabit, nec exaltabitur aut audietur foris uox eius. Et nos scimus quia Christus non clamosus, non arrogans, non inanis gloriæ appetitor fuit, imo super omnia humilitatem dilexit. Calamum quassatum nõ conteret, & linum fumigans non extinguet. Videmus sane quod calamus quassatus leuiter potest perfringi: linum autem fumigans, id est linum combustum, sed tamen adhuc retinens fumi, id est, ignis, perfacillime potest extingui. Sed quid per calamum quassatum, uel linum pene extinctum, melius quàm peccatoris fragilitas, qui conquassatus & pene in peccato est extinctus potest intelligi? Calamum autem quassatum Christus non contriuit, & linum fumigans non extinxit, quia peccatores pene mortuos in peccatis, occidi non pręcepit, sed misericorditer tolerauit, & ad pœnitentiam reuocauit, quod & in consequentibus designauit propheta cum addidit: In ueritate educet iudiciũ. Veritas quippe & iustitia, idem est, In lege uero Moysi iu-

Ioan. 13
Matth. 11

Peccatoris fragilitas pulchre describitur.

Matt. 3
Matth. 11

Esaiæ 42

dicium erat & præceptum, peccatorem occi-
di. Christus aũt ad ueritatẽ & iusticiã iudi-
Ezech. 18. Mat. 13. cium adduxit, qñ peccatores non occidi, sed
quod iustius est, donec pœniterent sustineri
præcepit, cum dixit: Nolo mortem peccato-
ris, sed magis ut conuertatur & uiuat. Nõ de
ficiet aut effugiet, donec ponat in terra iudi-
cium. Mortem sane Christi uoluit prophe-
ta notari per defectum, per effugiũ uero ascẽ
sum eius in cœlum. At si diceret: Non morie
tur aut de terra recedet, id est, in cœlũ ascen-
det, donec mittat legem in terra. Et Christ⁹
quidẽ anteq̃ secundũ carnẽ obiret, aut ad pa-
trẽ in cœlum ascẽderet, iudicium in terra po
suit, qñ legem, id est, Euãgelium nobis dedit.
Ideo autem nequaq̃ non morietur, sed nõ de
ficiet dixit, qa mors Christi nõ reuera mors,
Ioan. 13 sed quasi trãsitus quidã & defectus fuit. Qui
Mors Christi, transitus quidam fuit. enim moritur homo amplius iam nõ uiuit.
Christus autem die tertia resurrexit, & iam
in æternum uiuit, & legem eius insulæ expe-
Apostoli gentes legẽ Christi docuerunt. ctabunt. Per insulas gentes accipimus. Legẽ
autem Christi gentes expectarunt, quia non
ab ipso, sed à discipulis eius. i. ab apostolis eã
Mar. 16 acceperunt. Neq; enim ipse imo apostoli gen
Matth. 28 Esaiæ 42 tibus prædicarũt. Item in Esaia: Ego dñs uo

cauі

caui te in iusticia, & apprehēdi manum tuā, & seruaui te, & dedi te in fœdus populi, in lucem gētium, ut aperires oculos cæcorum, & educeres de conclusione uinctū, de domo carceris sedētes in tenebris. Ego dominus: Hoc est nomen meum: Gloriam meam alteri nō dabo, & laudem meam sculptilibus. Et hoc quoque de Christo protulit Esaias. Vocauit namque eum dominus de utero uirginis in iusticia, hoc est, sine peccato & carnis concupiscentia, de sanctæ & iustæ uirginis natus est CHRISTVS carne munda. Manum eius apprehendit, quod signum est protectionis & patrocinij, & seruauit eum, sicut de manu Herodis adhuc uagientem eripuit, in Aegyptum duxit ac reduxit, de manibus IVDAEORVM eum lapidare & interficere uolentium sepius liberauit, & in alijs aduersitatibus suis multis, eius custos & protector extitit. Dedit eum dominus in fœdus populi ISRAELITICI, scilicet, id est, ad hoc dedit eum, ut populo ISRAEL legis ueritatem ostenderet. Et in lucem gentium dedit eum dominus, quia gentes relicto errore, & expulsis tenebris incredulitatis suæ, luce legis CHRISTI

Esa. 48

1. Pe. 2

Lucæ 1

Esaiæ 7.

Matth. 2

Ioan. 8

Lucæ 4.

Ioan. 18

sunt

ſunt reſperſæ. Et adhuc miſit eum, ut aperi-
ret oculos cæcorum, & educeret de conclu-
ſiõe uinctum, & de domo carceris ſedẽtes in
Ioan. 1 tenebris. Et Chriſtus oculos cæcorum ape-
Cæcorum oculos aperuit Chriſtus. ruit, cum infideliũ corda patefecit, & depulſa
umbra legis lumen oſtendit. De concluſione
uinctum eduxit, quia in ſe credẽtes de capti-
Lu. 1 uitate oñi uſq; hodie liberat & emittit. Edu
xit etiam de domo carceris, ſedentes in tene-
bris, quia eos qui in tenebroſo carcere tene-
bant̃ inferni, deſcendẽs ad inferos ipſe extra-
xit. Gloriam & laudem ſuam alteri quàm
Chriſto dominus non dedit, quia deita-
tem ſuam nulli alij homini unquam couni-
uit, aut laudem tantã attribuit. Item Eſaias:
Eſa. 55 Quærite dominum dum inueniri poteſt, in-
uocate eum dũ prope eſt: Derelinquat im-
pius uiam ſuam, & uir iniquus cogitationes
ſcilicet & reuertatur ad dominum & miſere
bitur eius, & ad deum noſtrum, quoniã mul
tus eſt ad ignoſcendum. Non enim cogita-
tiones meæ cogitatiões ueſtræ, neq; uiæ meę,
uiæ ueſtræ dicit dominus, quia ſicut exaltan-
tur cœli à terra, ſic exaltatæ ſunt uiæ meæ à
uijs ueſtris, & cogitationes meæ à cogitatio
nibus ueſtris. Et quomodo deſcendit imber
& nix

& nix de cœlo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti, sic erit uerbum meum quod egredietur de ore meo. Non reuertetur ad me uacuum, sed faciet quæcunq; uolui. Et dic ò Moyses, uerbũ istud totum qualiter exponis? Quando inuenitur dominus, & quando non inuenitur? quando est prope, & quãdo longe? Mo. Deũ quidem inueniri, & prope esse, idem est. Prope autem est, & inuenitur ab illis qui ei fideliter famulantur. Pe. Propius sane uult esse dominus, & magis offert se peccatoribus & eis qui longe esse uidentur, quàm iustis & fidelibus ac prope ut dicis existentibus. Quod & alibi propheta testatur, ubi dicit. Pacem pacem ei qui longe est & qui prope est, dixit dominus. Quid namq; per longe deo existentẽ nisi peccatorem, & per eum qui prope est nisi iustũ intelligimus? Et propheta prius qui longe est, & postea qui prope est dixit, & sic peccatori quã iusto deũ propius esse, mõstrauit. Mo. Possumus etiã dicere prope deũ esse decem diebus illis, qui sunt à prima die mẽsis septimi, usq; ad diem expiationis, sic nãq; dictum est à doctoribus nostris. Pe. Et hoc quo

Inuenitur dominus qñ & qũo.

Esa. 57

Pœnitẽtibus dñs prope est.

quoq; malum est. Si enim X. illis tantummo do diebus prope est deus & inuenitur, tunc si alio tempore peccator conuerti uolens deũ quæsierit, & eum quia longe existentem nõ inuenerit, iã dei & nõ peccatoris culpa erit, quod conuerti ad deum nõ poterit. Mo. Dicunt etiam aliud doctores nostri deum scilicet prope fuisse & potuisse inueniri, quamdiu stetit templum domini, destructo autem templo se elongauit, & iam ultra se inueniri nõ uoluit. Pe. Et in hoc quoq; stulti fuerunt ipsi. Nam & contra hoc dicit Moyses ad filios Israel, quod si quando deum ad iracundiam prouocarent, ut eos inter gentes captiuos dispergeret, si tamen nouissimo etiam reuertentes eum quærerent, proculdubio inuenirent. Mo. Quandoquidem & hoc & illud contradicis, tu ergo qñ & qualiter inueniri deum uel prope esse asseris? Pe. Inuẽtus est sane dominus & prope, cum de sancta uirgine carnem assumpsit, & inter nos præsentialiter habitauit, & tunc quidẽ ꝓpheta quæri eũ & inuocari præcepit, cum dixit, quærite dñm, &c. Nam & hoc spiritu sancto reuelãte futurum esse præuidit, unde & in sequentibus addidit. Derelinquat impius uiã suã, & uir iniquus

De misericordia dei Iudæi desperant.

Exo. 34

Deu 32.

Esaiæ 55

Quærendus dominus qñ.

quus cogitationes suas, & reuertatur ad dominum, uidelicet ne de eo inique cogitarent, aut deum esse eum propter assumptã carnẽ dubitarent, imo fideliter crederẽt, nã & fides in sola cogitatione est. Et cogitatio hominis diuersa quidem est à cogitatiõe dei. Vnde & sequitur: Non enim cogitationes meæ cogitationes uestræ, neq; uiæ meæ uiæ uestræ dicit dñs, ac si diceret. Ne cogitetis quia q̊d uidetis et auditis, filiũ scilicet sine patre carnali cõtra usum esse sciatis, aliter nãq; ego, & uos aliter cogitatis. Vos eñ non nisi corporaliter, ego uero spũaliter. Aliter etiã incedo ego, & uos aliter inceditis. Vos nãq; uiã nisi quæ in usu est non nouistis, ego uero q̊q; illam noui quæ est cõtra usum, & quæcũq; uolo efficere possum. Et hoc ẽ, sicut exaltant̃ cœli à terra, &c. Quod aũt sequit̃ qũo descendit imber & nix de cœlo, & illuc ultra non reuertit̃, sed inebriat terrã, & infundit eã, et germinare eã facit, & dat semẽ serẽti, et panẽ comedẽti, & sic erit uerbũ q̊d egredit̃ de ore meo, nõ reuertet̃ ad me uacuũ, sed faciet quæcunque uolui, hoc utiq; addidit, ut per uisibililium similitudinem rerum ostenderet, q̊d in deitatis subtilitate tam plane uideri non posset, & dixit. Sicut

Fides in cogitatione est.
Ioan. 17

Sicut pluuia cum de cœlo descendit non reuertitur rursus in cœlum, priusquam terrā molliat, fœcundare & germinare faciat, sic & uerbum meum quod egredietur de ore meo, id est, filius meus quem in mundum ut carnē accipiat sum missurus, ad me uacuus non redibit, quin priusquam redeat, quæcunque uolam efficiat, hoc est, sicut disposui, carnem assumat, flagelletur, moriatur, de inferno suos eripiat, ac resurgat, & legē quæ clausa est minus intelligentibus aperiat. Quod si de uerbo suo, id est, de sermone suo deus se dixisse intelligi uoluit, quod ait uerbum meum quod egredietur de ore meo, non utiq; addidisset, non reuertetur ad me, &c. Neq; enim uerbum, id est, sermo postquam semel de ore egreditur, ad os ultra reuertitur. Per hoc igitur aperte ostendit, quod de filij persona uerbum meū dixit. Mo. Iam ex uerbis tuis innuitur, quod nix & imber postquam de cœlo emittitur, in cœlum rursus reuertitur. Pe. Verum est. Mo. Vellem modo mihi ostendi, qua id possit ratione comprobari. Pe. Scrutari sane prius debes unde nubes proueniant atq; imbres, & sic facilius quod modo quæris inuenies. Mo. Illud precor mihi manifestes.

Officia filij dei in mundo expedienda.

Verbū q̄d de ore patris egreditur filius dei est.

ſtes. Pe. Videndũ itaq; tibi eſt ò Moyſes, quia ſole ſuper mare & ſuper terram recta linea exiſtente, de mari quidem uapor humidus, de terra uero conſurgit ſiccus, ſed & ſurſum conſcendit per calorem ſolis, ſicut & fumus aquę per feruorem ignis, qui uapores duo cũ ſurſum ueniunt, altero alteri mixto, ex ſe nubes denſas conficiunt. Nubes autem cum circiter miliaria XVI. in altum erepſerint, aerẽ ibi frigidum reperiũt, unde iam altius tranſire nequeunt, & ſic rurſus in terram decidũt, et ex illis imbres ꝓueniunt. Fecit autem deus montium cõcauitates, ut ibi quaſi theſaurus quidã receptarẽtur imbres. Fecit & in ipſius montiũ extremitatibus imis foramina quędam parua, per quæ paulatim deriuatur aqua, quæ ſicut in theſauro tenebatur abſcondita, & hi ſunt fontes, ex quibus uniuerſa ꝓueniunt flumina. Quibus fluminibus uniuerſi nutriuntur piſces, prata, & uineæ irrigantur, & ſegetes hominum; & animalium adaquantur greges, uillulæ præfluuntur, & magnæ urbes. Huius autem argumẽtum rei eſt, quod deficiẽte pluuia, fontes ſiccantur & flumina, ſicut in libro Regũ tertio inuenimus, dicente Helia: Poſt dies autem aliquãtos ſic-

Nubes unde orianſ.

Imber unde proueniat.

Fontium origo.

Aquæ utilitas.

3. Reg. 17

P catus

catus est torrens, non enim pluerat super terram. Flumina uero postquam super terram diutius cucurrerint ad pelagus tandem deueniunt ac marinis fluctibus se componunt, & sic uapor maris sursum ut supra diximus reascẽdit, & ex se iterũ nubes cõficit, & hui⁹ ascensus uel descensus finis non est nec unquã fuit, ex quo mundum deus composuit, sed nec erit, quamdiu rerum creatori placuerit,
Eccle. 1 teste Salomone, qui dicit in Ecclesiaste: Oĩa flumina intrant mare, & mare non redundat. Ad locum unde exeunt flumina reuertũtur, ut iterum fluant. Mo. Auctoritates quidem ex libris prophetarum multas adduxisti, & eas secundum uoluntatem tuam explanasti, sed uellem unam saltem mihi patentẽ ostendi, per quam quod intendis manifeste possit approbari. Pe. Non est profecto noua cordis tui & tui similium duritia. Neque enim etiam credebatis, cum manifeste & sine allegoria prophetæ loquebantur uobis, quare mirum non est, si tibi surda uidentur meæ uerba explanationis. Veruntamen ut omnes occasiones & obiectiones tuas præcidam, iam de ipso Esaia auctoritatem unam patentissimam tibi dicam. Dicit enim ipse

Ad credendum Iudæi tardi.

Esaias

Esaias: Ecce intelliget seruus meus, exaltabi Esaiæ 52
tur & eleuabitur, & sublimis erit ualde. Sicut
obstupuerunt super te multi, sic inglorius e-
rit inter uiros aspectus eius, & forma eius
inter filios hominum. Iste asperget gentes
multas. Super eum cõtinebunt reges os suũ,
quia quod non est narratum eis uiderunt, &
quod non audierunt contemplati sunt. Quis Esaiæ 53 Rom. 10
credidit auditui nostro, & brachium domi-
ni cui reuelatum est? Et ascendet sicut uirgul
tum coram eo, & sicut radix de terra sitien-
ti. Non est species ei neque decor, & uidimus
eum & non erat aspectus eius, & desideraui-
mus eum despectum, & nouissimum uiro-
rum, uirum dolorum & cognitum infirmi-
tate, & quasi absconditus uultus eius & de-
spectus, unde & nec reputauimus eum. Vere 1. Pe. 2
languores nostros ipse tulit, & dolores no-
stros ipse portauit. Et nos putauimus eum
quasi plagatum, & percussum à deo, & humi
liatum. Ipse autem uulneratus est propter
iniquitates nostras, attritus est ꝓpter scelera
nr̃a. Disciplina pacis nostræ sup eũ, & liuore
eius sanati sumus. Oẽs nos quasi oues errraui
mus, unusquisq; in uiã suã declinauit, & dñs
posuit in eo iniqtatẽ oĩm nostrũ. Coactus est

Hiere.11 Actuũ.8 & afflictus,& non aperuit os suum. *Sicut a-
gnus ad occisionem ducetur,& quasi ouis co
ram tondente se obmutescet, & non aperiet
os suum.* De angustia & de iudicio sublatus
est. Generationem eius quis enarrabit? Quia
diuisus est de terra uiuentium. Propter sce-
lus populi mei plagatus fuit, & dedit cũ im-
pijs sepulturam suam,& cum diuitibus mor
tem suam,licet iniquitatem non fecerit, neq;
1.Pet. 2. dolus fuit in ore eius,& dominus uoluit con
terere eum,& infirmari. *Si* posuerit pro pec
cato animam suam,uidebit semen,& elonga
bitur tempus,& uoluntas domini in manu
eius dirigetur. Ex labore animæ suæ uidebit
& saturabitur. In scientia sua iustificabit iu-
stum multis,& iniquitates eorum ipse por-
tabit. Ideo eum participare faciam in pluri-
mis,& cum fortibus diuidet spolia, pro eo
quod tradidit in mortem animam suam, &
cum sceleratis computatus est,& ipse pecca-
tum multorum tulit, & pro transgressori-
bus rogabit. Multum sane in ista ò Moyses
super omnes alias laboraui prophetia,ut iu-
xta q̊d apud uos est,illam inducerem,in quo
Hieronymus. etiam beati Hieronymi licet ueram deserui
translationem. Hoc autem feci, ut occasio-
nes

nes tuas omnes auferrem. Quam quia Christo applicamus, & tu forsitan non concedis, uelim dicas de quo illam dictam esse intelligis. Mo. Doctorum profecto quidã nostrorũ eam de Hieremia dictam esse asserũt, quia flagellatus, uerberatus, & incarceratus fuit, & multa alia quę enumerare longum est mala pertulit. Secundum alios uero de Iosia rege intelligimus, qui cum uir sanctus esset & iustus, pro peccatis non suis, sed populi est interfect⁹. Pe. De neutro certe istorum potest esse. Neutro namq; prophetiam totam poteris applicare. Nam si de Hieremia intelligis, Hieremias quidem flagella, carcerem, & multam afflictionem sustinuit, sed nec occisus fuit, nec flagellatus conticuit, nec peccata nostra tulit nec cætera ipsi applicabis. De Iosia uero nihil quod in prophetia habeatur potuisse dici inuenies, præter id quod & sanctus, & pro populi scelere fuit interfect⁹. Mo. De quo ergo prophetiam dictam intelligis, cui partes eius omes applicare possis? Pe. De Christo. Quod enim dixit, ecce intelliget seruus meus, exaltabitur & eleuabit, & sublimis erit ualde, nos quidẽ nouimus quia Christus & dei seruus & magni fuit in-

Hiere. 11

4. Reg. 23

Opera Christi mira & stupenda. Ioan. 8

tellectus, & super omnes seruos dei sublimis & exaltatus. Cuius & opera mira fuerũt ac stupenda, & nunquam gloriæ fuit sibi cura. Et hoc est, sicut obstupuerũt super te multi, sic ingloriosus erit inter uiros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Sequitur: Iste asperget gentes multas. Et dominus quidem Christus Israeliticę genti quasi pluuiam magnam pluit, cum inter eos tanquã

Ioan. 1

in propria uenit, & eis opera de magnalia sua ostendit. Alias autem gẽtes multas aspersit, quia eas non signorum præsentia, sed eorum auditu & fama quasi rore quodã de lon

Lucæ 2

ge irrigauit, & omnes stupidos ac præ admiratione taciturnos reddidit. Vnde est: Super ipsum continebunt reges os suũ, quia quod non est narratum eis uiderunt, & quod non audierunt contemplati sunt, sicut Iudæis narratum fuit de eo, & audierunt. Quod & ipse propheta admirans, ait: Quis credidit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatũ est? Ac si diceret. Adeo sunt mirãda quæ prædico esse uentura, quod uix erit qui iudicet esse credenda, scilicet quod brachium domini debeat reuelari, id est, filius eius debeat incarnari, & sic per assumptam carnem mũdo uisibili-

ſibiliter oſtendi. Et aſcendet inquit ſicut uirgultum coram eo, & ſicut radix de terra ſitienti. Videmus quidem quod de terra ſitienti, id eſt, de terra arida, neque uirga, neque radix ſine humore poſſit procreari. Humor enim quaſi mas eſt ipſius ſoli. Chriſtus autem quaſi radix aut uirgultum de ſicca terra coram domino aſcendit, cum de carne uirginis ſine maris copula deus pater eum progenuit. Quod autem addidit, non eſt ſpecies ei neque decor, & uidimus eum & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum deſpectum, & nouiſſimum uirorum, ad oſtendendam humilitatem ſuam addidit, & pompæ mundanæ contemptum. Eum inquit uirum dolorum. Vir ſane dolorum fuit ipſe, quia nec in infantia, uel pueritia, nec in iuuentute, maleuolorum inſidijs caruit, ac labore, unde & maioris famæ fuit, & maioris noticiæ, quod eſt cognitum infirmitate. Hic namque per infirmitatem iſtam nil aliud propheta intelligi uoluit, quàm miſerias & labores, quos ſecundum carnem in mundo Chriſtus ſuſtinuit. Sequitur: Quaſi abſcõditus uultus eius & deſpectus, unde nec reputauimus eũ. Quaſi ab-

Titi 3

Chriſtus in laboribus à iuuẽtute fuit.

Miſerijs & laboribus Chriſtus infirmus dictus eſt.

ſcõditus Chriſti uultus fuit, quia & ſub eius carne deitatis ſplendor delituit, & impetentibus ſe reſiſtere cum poſſet noluit, quare deſpectus, & non reputatus, id eſt, non appreciatus fuit. Et uere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, cum dolores atq; ſupplicia quæ noſtris debebantur ſceleribus, ipſe ſuſtinuit. Et nos putauimus eum quaſi plagatum & percuſſum à deo & humiliatum, quod eſt, putauimus quod plaga, id eſt, flagellum illud & percuſſio, & depreſſio illa ſibi contingeret ob ſeipſum, ſed ne
1.Pe.2 quaquam. Et hoc eſt quod ait: Ipſe autẽ uulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra. Et diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, id eſt diſciplinam & correctionem quam ut pacem haberemus paſſuri eramus, pro nobis ipſe ſuſtinuit, ut miſericors & benignus. Vnde ſequitur, quia liuore eius ſanati ſumus, liuore ſcilicet flagellorum & uulnerum, quæ pro nobis eſt perpeſſus. Item ſequitur: Omnes nos quaſi oues errauimus, & unuſquiſq; in uiam ſuam declinauit. Oues quippe ſimplicia & ſtolidiſſima ſunt animalia, & uaga. Et nos ſtulti quaſi oues errauimus, quia ipſum quis uel qualis eſſet

Oues animalia ſunt ſimplicia & uaga.

esset nõ nouimus, unusquisq; aũt in uiã suam declinauit, hoc est, doctrinæ illius uix ullus credidit, sed suã ueterẽ quisq; retinuit. Et dñs posuit in eo iniquitatẽ oĩm nostrũ, id est, originale peccatũ, quo irretimur omes, per eũ, id est, per baptismum quem ipse dedit dominus condonat & abluit. Coactus est & afflictus, & non aperuit os suum, & sicut agnus ad occisionem ducetur, & quasi ouis coram tondente obmutescet, & non aperiet os suũ. Hoc totum explanatione non indiget, imo omnibus est manifestum. Christus namque ante Pylatũ adductus, falsoq; accusatus, uerberatus, etiam & colophis cæsus, conticuit, & ipsi Pylato pluribus eũ interrogãti, uerbũ uix aliquod respondit. Sed quod sequitur de angustia & iudicio sublat⁹ est, per endiadim dicitur. De angustia enim inquit, & iudicio, pro de angusto iudicio. Et nos quidem angustum iudicium, iudicium uocamus iniustum. Christus uero de angusto iudicio sublatus est, id est, per angustum & iniustum iudicium, cum nihil deliquisset captus est. Generationem eius quis enarrabit? Hoc utique de diuina generatiõe quę inenarrabilis est et ineffabilis, protulit, & per hoc eum futurum

Baptismo] à peccatis abluimur.

Ioan. 3 Titi 3. Ephe. 5

Accusatus uerberat⁹ Christus cõticuit.

Euangelistæ quatuor Christi passionẽ describũt.

Ioan. 19 Lu. 23

fore deum oſtendit. Vnde & ſequitur: Diuiſus eſt de terra uiuentium. Propter ſcelus populi mei plagatus fuit, idem eſt quod ſuperius dixit, ipſe uulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt ꝑpter ſcelera nr̄a. Et dedit cū impijs ſepulturā ſuā, & cū diuitibus mortē ſuā. Cum impijs & diuitibꝰ idē eſt. Diuites qppe huius mundi, pene oēs impij ſunt: Apud Iudæos aūt erat cōſuetudo, impios & pro aliq̊ ſcelere ſuo interfectos, extra cōmunionē hoīm ſepeliri cæterorꝝ. Et Chriſtus & cū impijs, id eſt, cū latronibus eſt crucifixus, & mortuus, & extra coēm ſepulturā ſepultꝰ, licet iniquitatē nō fecerit, nec dolus fuerit in ore eius, ſed ita uoluit dn̄s, ſicut ſcriptū eſt in ſequentibus: Et dn̄s uoluit eū conterere & infirmari, id ē, pati. *Si poſueris pro peccato animā ſuā, uidebit ſemen &c.* Scimus ꝑfecto q̊d antiquitꝰ ſcriptura ſacrificiū q̊d pro peccato fiebat, peccati noīe appellabat. Vnde & hic propheta dicit: *Si poſueris* dn̄e animā ſuam, id eſt, aīam Chriſti, pro peccato, id ē, pro peccati ſacrificio, hoc eſt, ſi pro peccato nr̄o ſacrificabit, ſemē uidebit, id eſt, ſemen magnū, & heredes multos habebit. Et Chriſtus per ſacrificiū corporis ſui, & mortē ſuā, ſemen magnū

Diuites huius mūdi. Mat. 19 Lucæ 18 1. Timo. 6

1. Pe. 2

Peccatum aliqn̄ ſacrificiū pro peccato appellat. Oſee 4 2. Cor. 5

magnū uidit,& hæredes permultos, & elongatum est tempus,& uoluntas dñi in eo cōpleta fuit. Ex labore aīæ suæ uidebit,& saturabit̃. Ac si diceret: Adeo laborabit aīa sua, q̊d cum uidebit laborē illum quia tātus fuit, saturabit̃,id est,nimi⁹ sibi uidebit̃,sicut hodie etiā dicit̃,tm̃ pertuli mali & angustiæ,q̊d sat̃ effect⁹ sum inde. Et Christus angustias & labores nimios sustinuit. In sciētia sua iustificabit iustum multis, hoc ē, per scientiā suā eū qui est iustus ostendet multis iustum esse dominus. Christus autem & iustus fuit, & eū iustum esse dominus multis ostendit. Sed & quod sequitur,& iniquitates eorum ipse portauit,idē est,quod superius dixit,uere lāguores nostros ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit. Ideo inquit dominus, participare eum faciam in plurimis, & cum fortibus diuidet spolia. Et Christus in plurimis participauit,quia de plurimis gētibus crediderūt in eū multi. Et cū fortibus spolia diuisit,quia cū principibus inferni qui mundū istum spoliauerāt,quasi prędā partitus,partē suā asportauit,qn̄ eos qui ipsum uenturū esse crediderāt, inde eripuit. Sequitur: Pro eo q̊d tradidit in mortē aīam suā. Causam sane repetit, quare in plu-

Dolorib⁹ Christus satur fuit.

Zacha. 9

in plurimis participauit, uidelicet quia ex nimia pietate sua pro mundi redēptione mori sustinuit. Item sequitur. Et cum sceleratis computatus est. Et Christus sicut prædiximus cum sceleratis est computatus, quia cũ latronibus est suspensus. Et ipse peccatũ multorum, non omnium tulit, quia non omnes, sed multos saluificauit: Item sequitur: Et pro trangressoribus rogabit. Christus autē pro transgressoribus rogauit, quando pro cruci-
Lucæ 23 figentibus se orauit dicens: Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt. Quia igitur ò Moyses & tēpus & alia omnia quæ de Christo prophetæ prędicarunt, in eo quem ipsum fuisse credimus, sed & in uerbis eius operibusq; paruerunt, patet reuera eum iam uenisse, nec debes iam inde ulterius dubitare. Mo. Satis intelligo quod dixisti. Sed si ita est, cur cætera omnia quæ de Christo in prophetis sunt conscripta, in isto quem dicitis uenisse homine, non sunt completa? Pe. Quæ? Mo.
Esaiæ 2. Dicit quippe de Christo idem Esaias: Et iudicabit gentes, & arguet populos multos, & conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad
præ-

prælium. Et hæc quidem nondum completa sunt, quæ post Christi aduentum proculdubio complebuntur. Vsq; hodie enim gentes ad inuicem præliantur. Pe. Tu quod dicis quomodo dictum sit nõ respicis. Neq; enim illud quod est conflabunt gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, & non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultra ad prælium, non inquam illud dixit propheta, quid facturæ sunt gẽtes enarrando, sed quid p̃cepturus sit Christus ostendendo, quemadmodum & alibi Zacharias dicit de ipso: Et loquetur inquit pacem gentibus: Sicut enim hic de eo quod pacem sit præcepturus, dictum esse intelligimus, ita & ibi: Quam cum & ipse præceperit, si completum non est, culpa eius nulla fuit. Mo. Dicit etiam Hieremias: In diebus illis, id est, Christi saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter. Sed & hoc quoq; nõdum est completum, quod post hominis illius quem Christũ dicitis, compleri debuit, si Christus esset, aduentum. Iuda namq; & Israel, adhuc in miseria & captiuitate est. Pe. Promissio sane ista ò Moyses eis duntaxat est facta, qui de Israel credituri erant atq; Iuda, unde & in incre-

Zacha. 9

Ioan. 14

Hiere. 23

dulis

dulis non est completa, quēadmodum popu
lo Israel de Aegypto educto, quidā quia pec-
Psal. 94 cauerunt & à præceptis domini recesserunt,
Exo. 3 terram promissionis non intrauerunt, quā
Nume. 14 promisit dñs Moysi dicens: Descendi ut libe
rarē eum de manibus Aegyptiorū, & educe
rē de terra illa in terrā bonā & spaciosam,
imo omnes in deserto mortui sunt. Mo. Itē
aliud, q̊d nondum est completū, q̊d in aduen
tu Christi ꝓphetauit Esaias esse futurū. Ait
Esaiæ 11 enim: Habitabit lupus cū agno, & pardus cū
hœdo accubabit. Vitulus, & leo, & ouis, si-
Esa. 65 mul morabuntur, & puer paruulus minabit
eos, uitulus, & ursus pascentur, simul requie
scent catuli eorum, & leo quasi bos comedet
paleas. Pe. Stultissime omnium ò Moyses in
telligis tu istam simpliciter, ut posita est, pro
phetiam? Mo. Etiam. Pe. In eo nēpe cordis
tui patet inscitia. Si enim ut dicis lupus pa-
cem non habeat nisi cum agno, nec pardus
nisi cum hœdo, nec leo nisi cum oue & uitu-
lo. Quid proderit talis cōfœderatio? Inquie
tabit nāq; & lupus hœdū, & leo agnū, & par-
dus ouē, ac uitulum. Mo. Qūo ergo illā intel
ligis? Pe. Nos sane per bestias illas quæ rapi-
na & carne uiuūt, impios hoïes intelligim⁹,
& ra-

& raptores, per reliquas uero pecudes, mansuetos ac simplices, & de illis dixit propheta q̊d Christus eos simul habitare ac pacē habere preciperet. Quod autem hoc de hoībus intelligi uoluerit, in sequentibus insinuat propheta, cū subiungit, quia repleta est terra sciētia domini. Neq; eñ hoc propter pecudes dixit, quæ cum nec aīam habeant rationalem, nec dñi scientiā habere possunt, id est, dñi cognitionem. Sed ad huius uestræ super ꝓphetiā istā intelligentiæ destructionē, dixerūt doctores uestri nullā inter tēpus modernum & tēpus Christi futurā esse distantiā, nisi q̊d ei⁹ tēpore captiuitatē oēm exibitis atq; miseriā.

Homines aliqui bestiarū natura deliniuntur.

Mo. Ecce itē & aliud Esaiæ q̊d nondū scim⁹ cōpletum esse. Dicit siquidem & ipse. Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septēpliciter sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus uulnus populi sui. Pe. Non est gens in toto mundo stolidior uobis, qui putatis quod corpus uel lumen lunæ deus augeat siue solis. Sol eñ si quantus nūc est maior tantum esset dupliciter, totū profecto mundum combureret, ne dū si septēpliciter. Quod si & lumen eius septempliciter maius esset, oculos utiq; nostros nimio splēdore

Esaiæ 30

Solis splēdor septēpliciter maior erit q̄uo intelligat.

dore obtunderet. Lunæ etiam lumen si splendore solis par fieret, nemo iam ultra quiesceret, semper etenim dies esset. Per lunaris igitur lucis siue solaris argumẽtum, uoluit propheta intelligi fidem & gloriam in Christũ crediturorum. Ac si diceret. Fides illorum & gloria multipliciter maior erit & plucidior quàm modernorũ. Et quod non de luna uel sole isto uisibili, sed de Christianorum credulitatis gloria & splendore propheta loquatur, in sequẽtibus testat̃ cum subiungit: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te, sed erit tibi dominus in lucem sempiternã, & deus tuus in gloriam tuã, & non occidet ultra sol tuus, & luna tua non minuetur, quia dominus erit in lucem sempiternam. Nam si de sole uel luna proprie diceret, hoc quidem quod dicit, non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splẽdor lunæ illuminabit te, illi q̊d supra dixerat contrarium esset, erit scilicet lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septẽpliciter. Patet igitur quia de splẽdore & gloria fidei sanctæ ecclesiæ propheta hic loquitur, quod & ex consequentibus designatur, cum subditur, sed erit tibi dominus in lucem sempi-

Esaiæ 60

Ecclesiæ fides solis splẽdore significat.

ſempiternã, & deus tuus in gloriã tuã. Ac ſi diceret: Nequaquam ulterius luce credulitatis ueſtræ huius, quæ ſimilis eſt ſolis iſtius trãſitorij, uel lunæ indigebitis fulgoribus, gloria quippe lucis ſuæ uos æternaliter illuminabit dominus. Sed & quod ſequitur, non occidet ultra ſol tuus, & luna tua non minuetur. Si hoc inquam ita ſimpliciter ut eſt intelligeretur, ſcilicet ut ſolis ſplendor uel lunæ foret continuus, non eſſet iam dies uel nox, menſis uel annus, quæ omnia ex ſolis ac lunæ proueniunt uiciſſitudinibus. Ergo non immerito de luce & gloria fidei noſtræ quæ neque minuetur nec occidet, ſpiritualiter dictum intelligimus. Mo. Quid eſt etiam quod ad huc dicit Eſaias, tunc uidebis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentium uenerit tibi, inundatio camelorũ operiet te, Dromedarij, Madian, et Effa, et omnes de Saba uenient, aurum & thus deferẽtes, et laudem domino annunciantes? Hæc enim etiam nondum ſunt conſummata. Pe. Conſummata ſane fuerunt tpe tẽpli ſecundi, q̃d fabricauit Ezra ex præcepto Cyri, teſte Aggęo propheta, qui ait, Hæc dicit domin⁹ Eſaiæ 60

Aggei 2. deus exercituum : Ad huc modicum est, et ego commouebo cœlum & terram, mare & aridam. Et mouebo omnes gentes, & uenient desiderata cunctarum gentium, & implebo domum istam gloria, dicit dn̄s exercituum. Magna erit gloria domus istius nouissimæ plus quàm primæ, dicit dominus exercituum. Et in loco isto dabo pacem, dicit dominus exercituum. Et quippe quæ ibi dixerat Esaias fore uentura, Aggæus quidem in templo quod iā tempore suo reædificari cœperat, innuit esse complenda. Mo. Potest eq dē esse ut dicis. Pe. Sed dic ò Moyses, quid est q̊d ait Aggęus, magna erit gloria dom⁹ istius nouissimæ plus quàm primę? In quo enim domus nouissimæ maior fuit quàm primæ gloria, cum in nouissima non fuerint illa præciosa insignia, quæ fuerunt in prima? Nam neque archa domini fuit in secūda, nec rationali usi sunt in ea, nec uenit ibi ignis de cœlo qui combureret holocausta, nec fuit tunc tē poris unctus aut propheta, & alia item quā plurima. Mo. De hoc utiq; nescimus, nisi q̊d à doctoribus nostris audiuimus, sed & ipsi nihil aliud dixerunt, nisi quod domus secunda X. annis permansit diutius quàm prima. Pe.

Hæc

Hæc ꝑfecto nulla est gloria. Mo. Ergo Aggæus ꝓculdubio est mentitus. Pe. Absit. Sed in hoc fuit magna domus nouissimæ gloria quã primæ, q̊d uenit Christus adhuc ea stãte, cuius aduentus maior fuit gloria, quàm illa supradicta oĩa habere. Sed & hoc si placet subtilius multo possumus intelligere, scilicet q̊d de eadẽ domo dictum sit, nouissimæ atq; primæ, de eius uidelicet principio & fine. Nam cum circa finem eius Christus aduenerit, per quẽ & in ipsa domo deitas habitauit, gloria utiq; eius nouissimo plusquã primo magna fuit. Cuius Christi aduentu oĩa quæ & Esaias dicit & Aggęus testatur, sunt completa. Ipso quippe aduueniente, maris multitudo & terræ, ad eum est conuersa, cœlum, tellus, & maria, sunt commota. Commota inquã sunt, id est, cœli & terræ & maris habitatores exultarunt, & undecunq; Hierusalem oblationes uarias ad laudem ipsius Christi attulerunt. Mo. Quare iam amplius tibi obijcerem aliquid, cum tu auctoritates meas oẽs ad tuam explanes uoluntatem? Pe. Habet ueritas robustas, quibus innitatur, columnas.

Gloria domus nouissimæ quæ sit.

Collos. 2

FINIS.

TITVLVS DECIMVS QVOD VOLVNtate spontanea à Iudæis crucifixus est Christus, & occisus.

MOYSES.

ADREM Petre uolo nos redire, & de aliis tuæ credulitatis partibus mihi quæso responde. Cum itaque Christum & hominẽ credas fuisse & deum, cur se crucifigi passus est, nec se de manibꝰ eripuit Iudęorum? Quomodo enim omnipotentiæ imminutum est imperium? Pe. Bene quidem se tueri & seruare si uellet potuit, sed hoc spõte sua ob suorum salutem pertulit, licet carni quæ de mundo erat non placuit. Verbum enim dei carnem ob aliud nequaquam caperet, nisi ut eos qui in se crediderant, & credituros, de diaboli captiuitate liberaret. Mo. Ex hoc sane tuo sermone quæstiones oriuntur multæ, prima quid sit diabolus, secunda quare homo deuenerit in potestatem illius, tertia, cur de manu eius hoĩes liberauerit deus, quandoquidem ipsos in eam decidere sit passus, quarta, cur cũ eos redimi uoluit sua hoc pote-

Ioan. 1

potestate nõ fecit, imo incarnari ac pati maluit. Pe. Quoniam plura simul dixisti, & de pluribus simul plene non potest responderi, quæras si placet de singulis uolo, & quod inde sentio respõdebo. Mo. In primis igitur de diabolo quid sit, audire desidero. Pe. Diabolus ò Moyses subtilis quidem & spiritualis est res, & fuit olim unus de bonorum ordinibus angelorum. Cuius ordinis duo de principib⁹ Huza & Hazazel in Hebraica, Haroth uero & Maroth in lingua appellantur Arabica. Et hic diabolus peccato & iniquitate sua aggrauatus, & quasi aliquantulum ponderosior effectus, & sic de summo cœlorum delapsus, paulo descendit inferius, & est hic infra firmamẽtum habitatio eius. Mo. Scriptum profecto apud nos est esse diabolos, & de principibus eorum Huza & Hazazel esse appellatos, sed hoc uellem ego libenter audire, qua philosophica ratiõe, eos esse, uel quid sint, possis ostendere. Pe. In primis igitur debes scire, artis illius quæ nicromantica appellatur, nouem particulas esse, quarũ quatuor primæ de quatuor tractant elementis, qualiter in eis operari possimus phisicæ, quinque uero reliquæ quemadmodum non nisi per

Diabolus quid sit.

Dæmonis habitatio ubi sit.

inuocationem malignorũ operari quis possit spirituum. Illi autem maligni spiritus, diaboli ab hominibus appellantur. Mo. Verum hi forsan diaboli, nunquam boni ut dicis angeli, sed semper spiritus fuerũt impij. Pe. Non est utiq; hoc uerum. Neq; enim deus quicquã fecit nisi bonum, cum in uerissima legatur scriptura, uidit deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Sed quia malum elegerũt, ideo maligni effecti sunt. Mo. Cum & argumento experimentali, & doctorum approbationibus diabolum esse nouerimus, iam inde ulterius quin sint, dubitare non debemus, nec ultra super huiusmodi quæstione longo sermone indigemus. De hoc igitur dimittamus, & cur in eius arbitrium hõ deuenerit inquiramus. Pe. Qm̃ ergo deus Adã ad imaginẽ suam conditũ & similitudinẽ, ideoq; inter creaturas excellentẽ, cõpositũ creauit & simplicẽ: compositũ quidẽ, ut mundũ istum habitaret, ac super eũ potestatẽ imperiumq; haberet, dissolutionisq; etiã susceptibilis esse posset: simplicem uero, ut qñ creatori placeret, ad cœlestem angelorũ patriã, sine carnis morte transiret, qm̃ inquam eum talem deus creauit, cum hoc uidisset diabolus, qui in hoc aëre

Gene. 1

Gene. 1

Adã quõ creatus.

Hõ quõ in dæmonis arbitrium deuenit. Ephe. 2

aēre inferiori prope terram habitabat, inuidit, & eius damnationem prout potuit perquisiuit, quin & ut dei præceptum transiret, & de fructu uetito comederet, cordi eius inspirauit, propter hoc ut de dignitate sua concideret, quemadmodum & ipse concidit. Mo. Priusquam aliud dicas, mihi uolo Petre respondeas, quid sit quod Adam factum simplicem dixeris atq; compositum, uidetur nāque esse contrarium, & tu etiam cum de resurrectione disputabamus mortuorum, corpus aliquod negasti posse fore simplex atque compositum. Sed & aliud est cōtrarium, q̊d & mortis eum susceptibilem dixisti esse creatum, & talem, ut sine morte, ad patriam transire posset angelorum. Per alterum namque mortalis, per alterū uero esse ostenditur immortalis. Pe. Scias quia animalia oīa de quatuor elemētis sunt composita. Quæ etiam se uariarunt pro ipsorū uarietate elementoꝝ, in eoꝝ cōpositione scd'm qualitates & quātitates suas impariter adiunctorū, inde etenim diuersarū prouenit dissimilitudo specierum. Qm̄ uero ipsorū quibus cōponūtur elemētorū, calor frigori, humiditas siccitati, inanitas soliditati, pōderositas leuitati, & subtilitas

Adā creatus est ut posset nō mori.

obtusitati repugnat, omnesq́ꝫ reliquæ quæ in eis sunt qualitates sibi ad inuicem contrariæ sunt, ideo ex ipsis quoqꝫ composita semper mutantur, crescũt uidelicet atqꝫ minuuntur, calescunt & infrigidantur, cæterisq́ꝫ acciden tibus uicissim afficiuntur. His autẽ qualitati bus ita altera ad alterius expulsionẽ tendentibus, si alia paulo super crescat, alia paulum deficiat, prouenit ęgritudo. Si uero una ultra modum abundante, alia ita deficiat, ut ei cõtra stare nec parum ualeat, cõnexa dissoluun tur, adiuncta separantur, composita destruũ tur, & dissolutio illa mors appellatur. Cum uero Adam deus creauit, placuit sibi creare eum talem, qui & mori & non mori ualeret. Fecit ergo eum de elemẽtis subtilioribus, & omnino æqualiter de omnibus, & hoc, ut & ipsorum qualitates uim aliquam se ad inuicẽ superandi aliquatenus non haberent. Taliter autem factus est, ut non mori ipse potuisset, & ego eum ideo simplicem appellaui, & im mortalẽ. Hoc modo quippe fuerat immortalis, quemadmodum & cætera simplicia im mortalia sunt omnia. Cuius rei manifestum quædam animalia tribuunt argumentum, quæ quia æqualius cæteris elementis cõdita

sunt,

ſunt proculdubio diutius uiuunt. Quia uero de quatuor factus eſt Adam elementis, & quicquid ex eis fit ſuſceptibile eſt diſſolutionis, ideo dixi eum mortalem atq; compoſitum. Mo. Placet quod dicis. Sed cum ut aſſeris & mori & nõ mori potuerit, quare mortalitas immortalitatem ſuperauit, ita quod uſq; hodie om̃is homo mortalis ſit? Pe. Hoc eſt quod explanare diſpoſui, & hæc eſt cauſa cur in poteſtatem diaboli Adam deuenerit. Cum ergo creatoris obedientiam tranſire cordi eius immiſit, ſuper eo cogitauit, poſtquam uero cogitauit, elegit, poſtquã elegit, optauit, poſtquam optauit, & fecit, cum autem fecit, peccauit, poſtquã uero peccauit, ęqualitatem quam habebat & ſic immortalitatem amiſit, & omnino ut compoſitorum natura eſt mortalitatem ſuſcepit, ita quod ulterius ab eo ſeparari nõ potuit, unde & huiuſmodi diffinitionẽ recepit, q̊d rõnalis & mortalis dictus fuit, quin & oĩs qui de eius ſemine proceſſit, naturã eandem, & ipſe habuit. Eſt quippe iuſtũ, ut ſi quid de alio prodeat, naturæ eius ſimilitudinem recipiat. Anima uero Adam cũ ſubtilioris eſſet naturæ quã corpus, atq; fortioris, quia peccato illi aſſen-

Mortalis eſt omnis homo.

Homo primus qũo mortalis factus.

Animę cœlum clausum.

sum præbuit, et cum posset non restitit, omnis anima quæ corpori ex corruptione illa progenito se miscuit, ob culpā illam cum de corpore exiret, cœli summitatē quod suæ erat naturæ transcendere iam nequiuit, imo in inferiori aëre hic prope terram remansit. Quē in locum quia ipsa quasi aduena deuenit, ciuis autem erat diaboli, propter hoc diabolus super eam potestatem habuit & desiderium suum quod ipse desiderauerat, completum fuit. Quia uero etiam Adæ peccatum duplex fuit, spirituale scilicet & corporale, spirituale quidem, quia diabolo potius quā deo credere, q̃d ad spiritum pertinet, & obedire elegit, corporale autem, quia se inuetiti fructus dulcedine, quod suum est corporis delectauit, ideo sane mortem carnis, & mortem animæ, pœnam scilicet duplicem ipse sustinuit. Mo. Satis composite mihi uidetur ordinateq; egisti, qualiter Adam propter peccatum suum, & ita omnis homo in arbitriū uenerit diaboli. Sed & hoc mihi si nosti uellem aperiri, quare & quomodo secundum physicam propter præcepti trāsgressionem, eam quam in sui compositiōe Adam habuerat, amiserit ęqualitatem. Pe. Scias ergo q̃d

Morte duplici Adæ peccatum punitum est.

Adam

Adam cũ æqualiter de elementis omibus factus esset, æqualẽ etiã affectuum tẽperiem habere debuisset, ut iræ & mœstitiæ, comedẽdi atq; bibendi, ac cæterorũ, quorum nullus in homine superabũdat aut decrescit, nisi ex elemẽtorum superabundantia, uel diminutione qualitatum. Cum uero ei diabolus dñi sui præceptũ transgredi consuluit, ipse aũt inde cogitauit, ita quod & facere elegit, nec aĩa ut posset prohibuit, iã ex tũc peccare & æqualitatẽ suam exire incœpit, quia tẽperiem illam amisit, & quo non indigebat, imo sibi uetitũ fuerat, comedere exoptauit, & sic gradatim usq; ad opus deuenit, & comedit, & tũc omino ęqualitatẽ suã perdidit. Quod si in primis ita super eo cogitaret, ut bonum'ne an malũ esset, quod audiebat tantũ inspiceret, non etiã eligeret, proculdubio nec peccaret nec æqualitatẽ amitteret, uerbi gratia, quemadmodũ cum quis nec nimium lætus est, nec nimium tristis, sed in utroq; æqualis, si rumorẽ tũc talem audiat, quo & irasci & non, si uelit, ualeat, ipse uero super illo sic cogitauerit, ut etiã egre ferat hoc quod audierit, colera quidem rubea de qua ꝓcedit ira, ex huiuscemodi cogitatione in eo commouetur, & sic ille calescit

Affectuũ tẽperiem Adam peccato amisit.

Ira unde ꝓueniat.

atq;

atq; irascitur,& quo magis calescit,magis & colera mouet,donec omnino irascatur,& sic mediocritas & temperies illa mœstitiæ atque læticiæ quam prius habebat destruitur. Si uero de rumore illo ita quod eum non pigeat meditet,nec colera mouetur, nec ipse homo calescit aut irascitur,nec ab eo tempe-

Gene. 3

ries illa separatur. Mo. Hoc sane credimus nos,quod & consilio serpentis Adam peccauerit,& ex eius peccato omnis homo morti addictus sit. Doctores namq; nostri multos fuisse uiros attestantur,qui nisi serpentis consilio & Adæ peccato nullatenus morerētur, de sanctorum autem animabus quod ad infernum post mortem descenderint non credimus. Quare si inde aliquam auctoritatem habeas,mihi precor illam ostendas. Pe. Breuiter quidem tibi illud aperiam, sed tamen

Limbus patrū ex scripturis ostendit. Gene. 37

nonnullas inde auctoritates manifestas inducam. In Genesi namq; de Iacob legitur,quod & filijs & filiabus suis ad consolandum eum super filio suo Ioseph congregatis, noluit cō solari dicēs: Quia descendam ad filium meū lugens ad inferos. Mo. Hoc sane Iacob secūdum corpus dixit. Per inferos enim terram, in qua sepeliuntur omnes,intelligi uoluit. Ac

si dice

si diceret: Quousq; moriar, & in terra cum filio meo sepeliar, quin & in interitu ipso semper lugebo. Pe. Non est uerum quod dicis. Sciebat enim quod filius suus in terra nō erat sepult⁹, imo putabat quod ab aliqua bestia esset deuoratus. Hoc ergo dixit secundū animam: Quia ad filium meum lugens ad inferos descēdam. Ac si diceret: Quia mortuus est filius meus, moriar, & ad inferos ubi anima eius est, & omnes animæ mortuorum, lugens deueniam. Quin & hoc testatur Dauid in Psalmo cum dicit: Quis est homo qui uiuet & nō uidebit mortem, & eruet animam suam de manu inferi? Per hoc namq; quod ait: Quis est homo qui uiuet & non uidebit mortem, innuit nullum esse qui non moriatur hominem, per hoc autem quod est, & eruet animam suam de manu inferi, insinuat nullam tempore suo animam de inferni manu potuisse seruari. Ezechias quoq; ut in Esaia legimus licet bonus homo & sanct⁹ fuerit, sicut in oratione sua testatur ipse cum dicit: Obsecro domine memento quæso quomodo ambulauerim coram te in ueritate & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim, licet inquam tam sanctus fuerit,

Psal. 88

Cœlū nulli patuit ante Christi mortē.

4. Re. 20

rit,ad infernum tamen se descensurum esse ostendit,cum in sequētibus dicit,ego dixi, in
Esa.38 dimidio dierum meorū uadam ad portas inferi.Mo.Si ita est ut asseris, tunc & patriarcharum animæ & prophetarum,cæterorūq; sanctorum oim ante mortē illius, quē Christum dicitis,defunctorum,una cū animabus impiorū in loco uno demoratæ sunt.Pe.Verū profecto est,quod in obscuritate oēs ac tenebris,sed non erant omnes in locis pœnalibus,siue supplicijs,nā iuxta merita sua retribuebatur singulis,ueruntñ om̄es in inferno & sub iure erant diaboli.Nullus enim mortuus ab Adā usq; ad mortē Christi claustra deuitauit inferni,& hoc pcipimus ex uerbis Moysi,qui cū filios Israel admoneret facere præcepta dñi,& eis prædiceret quæ inde præmia essent habituri,nihil unq̄ de beatitudine pollicitus est paradysi.Notū enim iam extūc fuerat om̄ibus neminē illū esse intraturū ante mortē Christi.Mo. Nō obhoc opinor q̄d dixisti de Paradyso loq̄ Moyses distulit, sed agnouit quia magis uel his uisibilibus bonis quæ summopere exoptabant, ad obediendū dei præceptis admonere,uel præsentibus malis laboribusq; quos timebant,ab iniquitatibus

Moyses legem seruātibus nihil de beatitudine Paradysi promisit.

bus suis posset absterrere, quàm si de futuris supplicijs prędiceret, aut cœlesti quam nescie bant beatitudine. Pe. Praua est ista tua opinio. Nam si & de duplici pręmio, & de dupli ci cum eis ageret supplicio, tanto magis & ad malum fugiendum, & ad bonum admoneret amplectendũ. Præterea aũt si uis ostendam tibi secundum tuam ipsius credulitatẽ, sanctorum animas in inferno fuisse, & sub diaboli iure, ante Christi mortẽ. Mo. Ego sane nihil desidero nisi ueritatem. Pe. In primis itaq; quæro à te quo in loco fuerint sanctorũ animæ, cũ eas in inferno credas nõ fuisse. Mo. In cœlo utiq; fuere. Pe. De hoc etiã quęso responde, si unquam uel legeris uel audieris, quousq; altius potestas eorum, qui in nicromantica arte operãtur, possit ascendere. Mo. Vsq; ad firmamentũ tantummodo. Pe. Et potest illud aliquatenus transire? Mo. Mirũ est q̊d quæris, cũ non solũ à sapiẽtibus, sed & à uetulis in prouerbio dictũ esse audieris, tantum habes in hoc, quantum habet diabolus in cœlis. Pe. Nũc igitur uolo dicas queãd modũ credas factum q̊d in libro legit̃ primo Regũ, Samuelẽ scilicet per mulierẽ quæ phitonẽ habebat suscitatum, uerum'ne enĩ fuit 1. Re. 28

siue

siue fantasticum? Mo. Multis modis profecto uerum ostenditur, uno quidem quod inde patenter loquitur, qualiter scilicet de terra ascenderit, qualis forma eius, ætas, uestimentumq; fuerit, & quomodo ex parte dei omnia quæ Saul quæsiuit, ueraciter ipse responderit, & quicquid dixit, falsum inde quicquam non fuit, alio uero, quod Saul in potestate mulieris esse sciret, quod Samuelem suscitare posset, utiq; eum suscitari non rogaret, tertio autē, quod doctores nostri deum Sauli peccatum suum in morte sua asserunt cōdonasse, ex ipsius Samuelis ad Saulem sermone. Ex hoc enim quod dicit: Cras autem tu & filij tui mecum eritis, comprobant Saulem cum Samuele in locum deuenisse quietis. Pe. Verum'ne an falsum fuerit, diutius disputare nō placet. Sed si ita est ut asseris, qualiter per artem nicromanticā potuit suscitari, si in cœlo esset? Quod si in cœlo non erat, proculdubio sub diaboli iure, & in inferno quiescebat. Mo. Bene mihi insidiatus es, & bene me uicisti, satisq; huc usq; ostēsum est, qualiter deuenerit homo in manum diaboli. Sequitur ergo ut explanes, cur inde eum deus eduxerit, cū decidere perpessus sit. Pe. Dānato igi-

Samuel an uere regi Sauli apparuerit.

to igitur generi humano ex ſerpentis conſilio, & primi parentis Adæ peccato, damnato inquã ac duplici ut diximus morte multato, quoniam fuerunt multi ſancti uiri, qui nullo commiſſo ſuo in laqueum deciderant diaboli, niſi illo ueteri peccato ac quaſi iam naturali, intuitus hoc generis conditor humani, pietate motus ac miſericordia, eos inde uoluit liberari. Mo. Et cum, ut aſſeris, ſuper eos fuerit pietate commotus, quare eos ibidem tamdiu detineri eſt paſſus, uidelicet ad illius quem Christum appellatis tempus. Pe. Non hoc ſane iuſticia aliqua, ſed ſola fecit pietate ſua, ac ſimplici bonitate, & ſimplex quidem bonitas, ut in noſtrę collocutionis exordio diximus, nec menſuram nec terminum debet habere. Mo. Et quare, ut ſupra dixi, cum eos redimi uoluit ſua hoc poteſtate non fecit, imo uerbum ſuum incarnari ac pati maluit? Pe. Quod hoc modo eos eripuit, ſapientia profecto perfectiſſima fuit, ſicut in alijs ſuis inuenit operibus priſcis. Cum enim quondam, ut ipſe noſti, populum ſuum Iſrael de Aegyptiaca captiuitate pararet educere, Aegyptiorumq́ue primogenita maligno ſpiritu uellet occidere, ſuos uero incolumes

Pietate deus motus hoīem à morte liberauit ęterna.

Infernus quare tam diu patres detinuit.

Redemit ac liberauit deus hominem non potentia ſed paſſiōis morte.

Exo. 12 mes seruare, agnum uel hœdũ ipsos per domos singulas præcepit immolare, ostia domorum inficere, ut ueniens malignus spiritus domum illo transiret infectam sanguine. Sed cum uellet eos ita custodire, nõne poterat absq; hoc opere? Mo. Poterat utiq;. Pe. Quid ergo indiguit huiusmodi liberatione? Mo. Sapientia sane eius est, causam aliq̃ reb⁹ singulis attribuere, p̃ quã eas ad effectũ uelit perducere, sicut per agni uel hœdi sacrificiũ ab illa morte uoluit eos redimere, causas aũt rerum illas, non possumus om̃es percipere. Pe. Archana namq; dei adeo profunda sunt, & inscrutabilia, q̃d ea nullus potest penetrare. Quare ergo quęrendo miraris, cur uerbũ suũ incarnari dñs ac mori pro redẽptiõe miserit hoĩs? Mo. Et cur eos non redemit ab illo Adæ peccato aĩalis cuiuslibet immolatione, sicut in lege præceptũ est, p̃ peccato sacrificari de aliqua pecude? Pe. Stultissime oĩm, ubi tot pecudes posset inuenire? Quot enim fuerũt hoĩes ab ipsius mũdi origine, et futuri erant usq; in ipsius cõsummatione, tot utiq; pecudes immolari fuisset necesse. Præter hoc etiam peccatum illud q̃d & corpus occuparat & aĩam, rationabiliter deleri nõ poterat, nisi

Leui. 4
Nume. 5

nisi p sacrificiũ q̊d & corpus haberet et aĩam.
Mo. Cũ igiť illud p sacrificiũ tale redimi uoluit, quare illud sacrificiũ de ꝓpheta aliq̊ uel q̊libet alio uiro sc̄tō fieri nõ potuit, qn potius uerbũ suũ carnē suscipere ac mortē subire ꝑmisit? P. Quia hoīem illũ qui pro tãto ac tali peccato redimẽdo occũberet, ab om̃i eē delicto immunē necesse fuisset. Si em̃ nõ peccata propria, morte sua redimere indigeret, hoc uero in aliq̊ qui tm̃ eēt hõ reperiri nõ posset. Natura em̃ corporis à peccato sibi cauere nõ sustinet, testante deo in Genesi, & dicēte, quia insidet mens hoīs diligēter ad neq̄tias à iuuē tute. Dicit q̊q3 & Salomõ in Ecclesiaste: Nõ est hõ in terra, q faciat bonũ, et nõ peccet. Ratio igiť & dei sapiētia fuit, ut uerbũ suum corpus humanũ acciperet, q̊d toti⁹ cõtagiõis & peccati expers seruaret, quatinus ipsum ita mundũ & ab om̃i uicio purũ, illud gn̄ale delictũ redimere posset, & ipsum ab eo q rerꝫ est prĩcipiũ assumptũ, primũ oīm pc̄m̃ deleret, quin & ut sine carnali patre ꝓgenitũ, cõmissum eius q sine patre fact⁹ est auferret, p̄terea ut de⁹ eos q cũ morte filij sui à diaboli laqueo liberati essent, propria deinceps iniquitate in ipsum recidissent, in die iudicij rõnabiliter

1. Pet. 2.
Esaiæ 52
Redēptor humani gn̄is à peccato totaliter alienus & mũdus esse debuit.
Gene. 8. 6
Eccle. 7

damnaret. Mo. Cum illum quem Christum dicitis pro redemptione humana uoluntate spontanea occubuisse asseratis, cur eius interfectores condemnatis, & cum tantum uolũtatem eius complessent, peccati reos astruitis? Pe. Si ea utiq; intentione fecissent, scilicet ut uoluntatẽ eius complerent, & ipsius morte, de diaboli potestate exituros fore se crederent, nullum proculdubio peccatum incurrerent. Quia uero eum negauerunt, & ex inuidia occiderunt, ideo & tanti huius sceleris rei sunt, & nec in presenti seculo, nec in futuro, miseriam ac tribulationem exibunt, quamdiu in hac sua nequitia permanebunt. Quod autem & rei & merito sint condemnati, per simile ostendam tibi, et tu etiam ipse rectum esse iudicabis. Mo. Ego sane cum audiero, si rectum est, rectum iudicabo. Pe. Habebat igitur homo quidam nauim unam, & erat uoluntas eius comburere illam, ut & clauos seorsum haberet, & sibi de lignis carbonem faceret. Hoc autem eo cogitante, quidam inimicus eius noctu ad nauem uenit, & nescius uoluntatis huius, odio eam combussit. Mane autem facto, homo prædictus ut uolebat clauos quidem nauis suæ in parte una, in alia

Iudęi Christũ occidẽdo quare peccarint.

Iudæos grauissime peccasse, Christũ occidẽdo exemplis pulchre ostendit.

uero carbonem inuenit. Item aliud: Erat domus quædam lapidea uiro cuidam, quam cũ destruere uellet, ut de lapidibus aliud quoddam ædificium faceret, forte quidam hostis eius ita die quadam deiecit, quod nec super lapidem lapis remansit, & hoc non pro illius quam nesciebat uoluntate cõplenda, sed per odium fecit. Vir autẽ prædictus, cum ad domum suã die altera uenisset, quod facere cogitabat, & uolebat, effectum repperit. Cum uero nec ille qui nauim cõbussit, nec ille qui domum deiecit, pro uoluntate hostis sui cõplenda, sed ex odio inuidiaq́ fecerit, quid de eis iudicabis? Mo. Ego sane & eos reos esse iudico, & puniendos. Pe. Eadem ergo ratione rei sunt, atq́ iudicandi, qui Christum non pro eius uoluntate complenda, sed odij occiderunt inuidiæq́ ueneno. Mo. Proculdubio rei essent, si hoc modo quo dicis fecissent. Nequaquam uero sic fecerunt, imo iusto eum iudicio occiderunt. Pe. Et quam ei culpam imputarunt, quia eum morti addixerunt? Mo. Quia & magus fuit, & per artem magicam filios Israel in errorem misit, & præter hoc filium dei se uocauit. Pe. Non est mirum si hæc & alia de eo dixerunt mendacia, licet ad

Osee 7 redimendum eos ipse aduenerit. Hoc namq; de eis Osee prophetauit: Væ eis quoniam recesserunt à me. Vastabuntur, quia præuaricati sunt in me. Et ego redemi eos, & ipsi locuti sunt contra me mendacia. Præterea tamẽ ubi tantum artis magicę addiscere potuit, ut
Ioan. 2 per eam in uinum aquã conuerterit: de quin-
Ioan. 6 que panibus, hominum milia quinq; refece-
Lucæ 18 Lu. 14 rit, leprosos, hydropicosq́; sanauerit, claudis
Matth. 9 gressum, surdis auditum, mutis uerbum, cæ-
Mar. 7 Ioan. 11 cis quoq; uisum reddiderit, & quod maius o-
Lucæ 7 mnibus est mortuos suscitauerit, aliaq́; quæ omnia enumerare longum est, miracula fecerit? Mo. Dicunt sane doctores nostri, quod in Aegypto eam addidicit. Pe. Ex uerbis igitur tuis in Aegypto tunc temporis fuisse cõprobantur, qui opera eadem & ipsi operentur. Mo. Potest esse. Pe. Quare ergo opera eorum diuulgata & audita nõ sunt, quemadmodum & eius fuerunt? Quare etiam sapientes Aegypti, doctrinam eius ac legẽ susciperent, si eum magum esse agnoscerẽt? Mo. De hoc tibi certe nescio ego respondere. Neque enim de eis audiui, quod in eum unquã crediderint, nec quomodo aut quando fecerint. Pe. De his modo dimittamus, & opera

eius

eius singula inquiramus, ut an uel per artem magicam, uel per aliam physicam aliquam, an potius per uirtutẽ dei facta fuerint inquiramus. Mo. Bene dicis. Et ego etiam de minoribus inquirendis multum non curo. Si enim de maioribus ostenderis, quod per uirtutẽ dei facta sunt, de minoribus non dubitabo. Pe. Sapiẽter loqueris. Et ego ut dicis ita & concedo, quare de quolibet primũ inquirito. Mo. Primum oĩm mihi, de leprosis qualiter mundati sunt, & de cæcis qualiter illuminati, responderi uolo. Pe. Scias quia lepra ullatenus aliter q̃ uel per medicinã, uel per dei uirtutẽ curari nõ põt. Quod si per medicinã, uel per potiões interius, per unctiões purgat exterius. Cũ aũt medicinã aliq̃ operari ab eo hõ nõ uiderit, sed eos uerbo tm̃, & in momẽto curauerit, patet ꝑfecto q̃d per uirtutẽ dei factum sit. Mo. Nonne de Firmino mago legimus, q̃d leprosum unũ mũdauerit? Pe. Falsum sane est q̃d eũ curauerit: ipse uero per magicam artẽ suam oculos hoĩm decepit, & q̃d in re nõ erat, uideri effecit. Cuius rei argumẽtum est, quod æger post aliquod tẽpus eandẽ ægritudinẽ recepit, & licet exterius cutẽ suã ut alij mundam aspiceret, nunquam tamen

Matt. 8
Lucæ 17
Lucæ 18

Leprã uerbo Christus curauit.

Firminus magus.

ut ipse dixit infirmitatem interius nõ sensit. Præterea autem nusquam in tota nicromantica legitur, quod per eam ueraciter leprosus unquam curetur. De cæcis autem, de eis qui cæci nascuntur, cõtradicit physica, quod eos illuminare ualeat medicina. Assitha uero magus testatur, quod per artem nicromanticã, eis ueraciter lumen non reddatur. Mo. Esse potest. Sed de mortuis quid dices, cum idem Assitha perhibeat, quod eos suscitare & cum eis loqui homo possit, & in libro suo quo fieri ualeat modum ostendit, & ex alia parte in libro Regũ legatur, ut diximus, qualiter per mulierẽ phytonissam Samuel suscitatus sit? Pe. Verum profecto est, quia sicut dicis Assitha testatur. Sed inter dei opus & illud quod per artem magicam fit, in resuscitatiõe mortuorum, distantia ingens habetur. Mortui enim per magum aliquẽ suscitati, ultra quã longa est umbra sua ambulare non possunt, sed cum ad eius finem uenerint, in terrã mortui recidunt, qui autem per dei suscitãtur uirtutem, bibunt ac comedunt, quo libet & quã tum libet incedũt, & quamdiu dei placitum est, ut cæteri homines uiuunt, sicut illi quos & Heliseus & Helias suscitauit & Christus.

Assitha magus.

1. Reg. 28

Mortuos magi uere suscitare non possunt.

3. Re. 17
4. Re. 4
Lucæ 7

Mo.

Mo. Cum huc usq; satis ostensum sit, quod nihil per artem magicam imo per dei uirtutem ut prophetæ alij, homo ille cuncta patrauerit, dicas uolo cur se nõ prophetam, sed dei filium uocare præsumpserit. Pe. Ideo sane fecit, quia ueraciter filius dei fuit. Quod cum superius auctoritatibus multis ostenderimus, cum de ipso quod deus & homo fuerit ageremus, iam id ulterius probare non indigemus. Quod si etiam uelis in angustã inde disputationem ueniamus, & ego tibi per rationem ostendam, quod cum se dei filium uocauit, ueritatem locutus fuit. Mo. Placet. Pe. Qui itaq; per uirtutem operatur dei, potest ne quicquam absq; ipsius dei uoluntate operari? Mo. Necesse est, mihi uidetur, quod qui per uirtutem dei facit aliquid, nullatenus nisi uoluntate eiusdem dei illud operetur. Pe. Et qui per uirtutem dei, & eius operatur uoluntatem, nunquid non sequitur, quod dei amicus, & fidelis eius sit seruus? Mo. Vtiq; sequitur. Nam hoc legendo inuenimus, quod sancti prophetæ, qui miracula quondam fecerunt, deo dilecti eiq; fideles fuerunt, sicut Moyses, Helias, & Heliseus, multiq; alij, qui in uita sua miracula plura patrarunt. Pe. Et

Filius dei Christus. Ioan. 1

Ioan. 11

Exod. 2. 3. 3. Re. 17. & 18. Eccle. 48 4. Re. 2. 4 5. 6.

qui amicus dei & fidelis ei⁹ est, de deo uel ex parte dei falso quicq̃ eum non dicere necesse est. Mo. Verum est. Pe. Cum igit̃ Christus ut supra ꝓbatum est & per dei uirtutẽ uolũtatem'q; miracula fecerit, & ex hoc sequat̃, q̃d amicus eius seruus'q; fidelis extiterit, ꝓculdubio concludit̃, q̃d de deo uel ex parte eius falso nihil unq̃ locutus sit. Quod cũ ita sit, uera

Ioan. 8 citer ergo filiũ dei se uocauit. Mo. Ratio est quod dixisti. Sed hoc cum stupore admiror ego uehementi, q̃d cũ tempore illo complures fuerint uiri, intellectu magno ac sapientia præditi, nequaquam eum talem fuisse per ceperint. Quod si agnouerunt, quare fidem eius doctrinam'q; respuerunt, & eum crucifigendo, suarum damnationem animarũ sciẽ-

Inuidia Iudæi Christũ occiderunt. ter incurrerũt? Pe. Sane sicut prædiximus ex inuidia hoc fecerunt, quia uidelicet per eum dignitatem suam ac famam amittere timue

Ioan. 11 runt. Et huic simile inuenimus tempore Hie

3. Re. 12 roboã regis Israel factum esse. Mortuo quippe Salomone, in duo diuisum est regnũ eius, scriptura attestante, obtinuit'q; partem unã filius eius Roboam, partẽ uero alteram seruus eius Hieroboã. Accepto autẽ Hieroboã cũ optimatibus suis consilio, duos aureos fe

cit ui-

cit uitulos quos populus adoraret, ne si Hierusalem ad orandum & sacrificandũ ut mos erat sępius ascenderet, forsan aliquãdo ibidẽ remaneret, partiq; Roboã adhæreret, & ita dignitatẽ suam Hieroboam amitteret, sicut eadem scriptura docet dicens: Dixitq; Hieroboã in corde suo. Nunc reuertet̃ regnũ ad domũ Dauid, si ascẽderit popul⁹ iste ut faciat sacrificia in domo dñi in Hierusalẽ, et cõuertet̃ cor populi huius ad dñm suũ Roboã regẽ Iuda, interficientq; me et reuertent̃ ad eũ. Et cogitato consilio, fecit duos uitulos aureos, & dixit eis: Nolite ultra ascendere Hierusalẽ. Ecce dĳ tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Cum aũt & ipse Hieroboã, & ꝓceres sui, sapientia multi essent præditi, tũ per Salomonẽ qui præcesserat, qui omnium & præcedentium & sequentiũ se, teste scriptura, sapiẽtissimus fuerat, tũ per pacẽ quæ ipsius tpe Salomonis magna extiterat, quę ad discendum sapientiam, oportunitatem magnã præstat, patet profecto, quia sicut diximus per inuidiam & timorem regni sui amittendi hoc fecerint. Mirari igitur non debes, si legis doctores & scribæ inuidiæ ueneno Christum occiderint, cum per eum gloriam & dignita

3. Reg. 12

3. Reg. 4

Pax & qes sapientiã præstat.

tem

tem ſuam amiſſuros ſe eſſe timuerunt. Mo. Veri ſimile eſt quod dicis. Veruntamen adhuc etiam miror uehementer, licet de eodem alibi quæſierim, miror inquam cum à deo ſecundum quod dicis potens extiterit, cur ſe ſtatim non uindicauerit. Pe. Hoc nempe ſua magna bonitate fecit & miſericordia. Et hoc percepimus nos ex uerbis eius dum in cruce penderet, dicentis: Pater dimit-
Lucæ 23 te eis, non enim ſciunt quid faciũt. Per quod oſtenditur ipſe eos admodum dilexiſſe, licet contra eum operarentur inique, ut propheta teſtatur Zacharias: Et dicetur, inquit ei:
Zacha. 13 Quid ſunt plagæ iſtæ, in medio manuum tuarum? Et dicet: His plagatus ſum in domo eorum quos diligebam. Sed ò Moyſes ſi deo placet adhuc tempus ueniet, quo & nepotes patrum ſuorum nequiciam recognoſcent, & eorum peccata condolendo plangent, & dolebunt, & ad dominum conuertentur, & redibunt, ſicut dicit Zacharias propheta: Et
Zacha. 12 effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Hieruſalem ſpiritum gratiæ, & precum, & aſpicient ad me quẽ confixerunt, & plangent eum planctu quaſi unigenitum, & dolebunt ſuper eum ut doleri ſolet in morte pri-

te primogeniti. Et det tibi quæso omnipotens deus, ut tu de illis qui conuertentur sis unus. Amen.

FINIS.

TITVLVS VNDECIMVS DE RESVRRECtione, & ascensu Christi in cœlum.

MOYSES.

HVC VSQVE satis ostẽsum est, de homine illo q̊d uoluntate spõtanea pro genere humano mortem susceperit redimendo, nunc autem de eo tecum loqui uolo, quod sicut in tuæ fidei expositione dixisti: Die resurrexit tertio. Et bene quidem esse
potuit, cũ deitatis plenitudo ut dicis, in ipso Col. 2
habitauerit, cæterosq; mortuos uitæ reddi- Esaiæ 61
derit, ut seipsum resuscitauerit. Sed hoc modo quæro à te, si postquam resurrexit deus, & homo ut prius fuerit, nec ne. Pe. Credo proculdubio quia sic fuit. Cum enim eius anima à cor-

Diuinitas à corpore Christi aut anima ei⁹ in morte non recessit.

à corpore dissoluta ad inferos ut inde bonos eriperet descendit, nunq̃ ab ea diuinitas ipsa recessit, unde & cũ ad corpus remeauit, semp cũ ea permãsit, quare & tunc & nunc & usq; in æternũ & hõ & deus erit. Mo. Satis reor quia sic credas, sed restat adhuc unũ, de quo mihi uolo respõdeas. Cum eñ nõ ob aliam causam q̃ ut filios Adam de diaboli iugo eriperet carnẽ susceperit, postq̃ ut dicis illud cõpleuit ut uoluit, quare iterũ corporis se grauitate impediuit? Pe. Corpus quidẽ Christi subtile fuit, & ab omni peccato mundissimũ. Neque enim uel primi parentis Adæ, uel ex se ipso aliq̃d cõtraxit pctm̃, & cũ tale fuerit, nũquid mori debuit, cum & Adã nõ nisi ppter pctm̃ obierit, & p̃terea cũ in eo deitas habitauerit? Mo. Non. Pe. Cũ ergo nullã ob culpã q̃ admisisset, imo pro saluandis suis solummõ mortẽ suscepit, nunquid nõ merito resuscitari debuit? Mo. Ordo sane rationis sic exigit. Sed cur adeo suscitari festinauit, & non quousq; boni qui mortui sunt, alij suscitentur in fine mundi, expectauit? Pe. Alij namq; mortui peccata in mũdo isto plura commiserũt, quin & pro Adæ delicto mortem, pœnã scilicet peccati susceperunt, ideóq; q̃usq; deo placuerit

Esaiæ 53
1. Pe. 2

Mortis debitor Christus non erat.

1. Cor. 15
Matth. 24
Resurrectionẽ suã q̃re Christus accelerauit.

cuerit suscitari non poterũt, ille aũt nec Adæ nec, alia ut diximus, peccatum habuit, imo spõte sua, & pro nostra redẽptione, die quidẽ una occubuit, alia uero ad infernum, ut inde bonos educeret ipse descendit. Cum ergo oĩa propter quæ uenerat iã cõplesset, nec foret ulteri⁹ ut ita dicã q̊d facturus esset, merito die tertia resurrexit. Præterea etiã Enoch & Helias quia sancti uiri ac digni fuerunt, sicut credimus & nos & uos, adhuc uiuunt, & licet in fine mũdi morituri, statim tñ propter sanctitatẽ suam resurrecturi sunt. Quod cũ ita sit, corpus Christi quod sanctissimũ oĩm & à peccato mundissimũ fuit, statim ut uoluit suscitari non debuit? Ideo etiam eũ suscitari necesse fuit, ut sicut per mortẽ suã descendens ad inferos de iure diaboli mortuos liberauit, ita & per resurrectionẽ suam de eiusdẽ diaboli manu, uenturos liberaret, quia cum eum resurrexisse audiunt, credunt, & de iugo ipsi⁹ ita exeũt. Mo. Ratio est q̊d dicis. Sed posses tu aliqua prophetarũ auctoritate, q̊d suscitari deberet ostẽdere? Pe. Possum utiq;. Dicit nãq; Dauid in Psalmo: Dies sup dies regis adijcies, annos ei⁹ usq; in diẽ gñationis & gñationis. De q̊ eñi rege ista nisi de Chr̃o dici

Gene. 5 4. Re. 2

Helias & Enoch adhuc uiuũt, sed in fine mũdi moríentur.

Vicit leo de tribu Iuda.

Psal. 60

dici potuit prophetia? Per dies quippe regis, definitum tempus quo ante passionem Christus in mundo uixit, notari propheta uoluit, per dies autem quos super dies regis adiiciendos esse dixit, quos & sine determinatiõe posuit, tempus post ei⁹ resurrectionẽ intellexit, quod & fine cariturum esse signauit, cum addidit, annos eius usq; in diem g. & g. In Esaia quoq; legitur. Nunc consurgam dicit dominus, nunc exaltabor, nũc subleuabor: Et hic tria dominus intelligi uoluit. Quod em̃ ait: Nunc consurgam, de resurrectione sui corporis, de morte dixit, quod autẽ sequitur: Nunc exaltabor, de ascẽsu suo in cœlum intulit, tertiũ uero, quod est: Nunc subleuabor, de exaltatione & gloria in se credentium addidit. Mo. Quandoquidem de ascensione mentionem fecisti, & ego iamdudum de hoc quærere disposui, nunc de eo si placet qualiter factũ credas mihi postulo responderi. Prohibet nãque ratio, ponderosam rem super leuem uel ascẽdere uel sustineri. Pe. Fides profecto mea est, quod in cœlum ascenderit, credo em̃ quia suæ uirtus omnipotentiæ tanta sit, quod quocunq; modo factum fuerit, possibile fuit esse ut placuit. Quod si inde cũ fideli aliquo agerem

Esaiæ 33

rem, aliud ſane non reſponderem. Quia uero tu incredulus es, & nil niſi groſſum quid, & quod quaſi palpari poſſit intelliges, ideo aliquantulum groſſius tibi reſpondebo, & quia per hoc boni aliquid crediturum te eſſe deſidero. MO. Vt ſic facias expoſtulo. Pe. Noſti itaque quod anſer, & gallina, paſſer, & alauda, de quatuor elementis omnes facti ſunt, & alas habent? Mo. Vtiq; noui. Pe. Dic ergo: Paſſer & alauda, cur adeo ſurſum uolãdo aſcendunt, anſer autem & gallina ſimiliter facere nõ poſſunt? Mo. Quia & illi ſunt parui corporis, & ideo leuiores, & iſti maiores, & propter hoc ponderoſiores. Pe. Si ex quantitate leuitas prouenit, quare uultur uel aquila cũ omnibus his maior ſit, ſublimius omnibus uolando conſcendit? Mo. Quia de elementis ſubtilius compoſitum eſt corpus. Pe. Et licet leue ſit & ſubtile, quid eſt quod corpus illud ſurſum facit conſcendere? Mo. Proculdubio ſpũs, ſine quo non ſolum nõ uolare: ſed nec moueri poſſet ullatenus. Pe. Cũ igitur Chriſti corpus poſt reſurrectionem leuiſſimum & ſubtiliſſimum fuerit, quippe cũ in morte omnẽ ponderoſitatem & ſpiſſitudinem amiſerit, cuius rei argumentum eſt,

Aſcẽdere non ſemper prohibet corporis moles.

S quod

quod ulterius nec cibo nec potu indiguit, cũ inquam tale fuerit, & spiritum, id est, animã secum habuerit, & præterea deitatem, quæ oĩbus carnis spiritibus Moyse attestãte dominatur & præcellit, nunquid non in cœlum cũ placuit ascendere potuit? Item de Helia cuius corpus nullam per mortem subtilitatem suscepit, & tamen coram discipulo suo Heliseo in altum ascendit, quomodo credis rationabiliter & secundum physicam factum fuit? Mo. Helyas sane multum ieiunauit, & parũ comedit, unde & corpus suum leuitatem & subtilitatem tantam accepit, quod usq; in aerem conscendere potuit, ubi etiam & angeli eum acceperunt, & quo deo placuit deportauerunt. Pe. Cum ergo corpus Christi & per mortem subtile factum sit, & per hoc quod post resurrectionẽ necessitate aliqua nec mãducauit nec bibit, quin & deitatis plenitudinem, quæ super angelos est in se habuerit, cur sicut diximus conscendere in cœlum nequiuit? Sed & ratio est quod ascenderit. Si enim locum in quo Moyses stabat cum sibi in rubo apparuit dominus propter uicinitatẽ suã horæ unius sanctũ dominus appellat, & propter eius sanctitatem Moysi imperat, ut sua calcia-

Gene. 1
Corpus Christi subtile, cœlos quõ ascendit.
4. Reg. 2
Exod. 3

calciamenta soluat dicens: Solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas terra sancta est, corpus Christi in quo diuinitatis plenitudo non momentaneo, sed perhēniter habitauit, nunqd in sordibus mundi huius post resurrectionē remanere debuit? Immo iusta ut diximus ratione, eā deseruit, sursumq; in cœlum conscendit. Mo. Aperta quidem ratione hoc probasti, & bona similia induxisti. Sed poterit aliqua de ascensu eius in prophetis auctoritas inueniri? Pe. Poterit utique. In Genesi namq; legimus, dominum super hoc locutum fuisse ad Abraham, licet occulte. Scriptū enī est: Et produxit illum foras, & dixit illi: Aspice in cœlum & numera stellas si poteris dinumerare illas. Et dixit: Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham deo, & æstimatum est illi ad iustitiam. Sed dic ò Moyses quid est quod ait, produxit illū foras? Quare enim hoc fecit? Nunquid intus ut foris Abraham non sciebat, quod stellas numerare non poterat? Vel nūquid deus si uellet intus ei ut foris quod dixit dicere nō ualeret? Item cum ait sic erit semē tuū, quare non dixit, faciā semen tuū sicut stellas cœli, si potest quis dinumerare stellas cœli, & semen

Locus quare sanctus dicitur in quo Moyses stabat cum deo loquens.

Gene. 15

Abrahæ quare de⁹ præcepit exire & stellas numerare.

Gene. 13 tuum dinumerabitur, quemadmodum & alibi dicit: Faciam semen tuum tanquam harenam maris, si potest quis dinumerare harenã maris, & semen tuum dinumerabitur? Mo. In hoc certe aliud nescio, nisi quia sic dicere placuit deo. Pe. Sermonem quippe uolo totum intelligas, & quod uerbum aliquod temere scriptura non posuit, scias. Quod itaq; scriptũ est produxit illum foras, duabus de causis à domino factum est. Vna quidem, ut ei cœli locum ostenderet, quod per hoc designatur, quod est aspice cœlum. Altera uero ut stellarum multitudinem, & hoc est quod dicit, numera stellas, si poteris dinumerare illas. Quod autem sequitur, sic erit semen tuũ, in Hebraico quidem ponitur tale uerbum, quod in Latino & huc reddit & sic, eo scilicet, quod & locum & similitudinem significat. Si enim tale ponere uellet, quod locum tantummodo significaret, henna utiq; dicecaret: si uero tale, quod solum sic redderet, cacha posuisset. Per hoc igitur quod ibi co posuit, notari uoluit & locum in quo futurum erat Abrahæ semen, Christus uidelicet post suam ascensionem, & ipsius seminis multitudinem. Mo. Illud scio ego, quod co hebraice, latine

Abraham quare dominus foras ut stellas numeraret produxit. Gene. 1

latine sic reddat, sed nusquam puto locum significat. Pe. Facit utiq; In Exodo namq; legitur de Moyse: quod uidit uirum Aegyptiū percutientem quēdam de Hebræis fratribus suis. Cum'q; circunspexisset huc atq; illuc, nullum'q; adesse uidisset, percussum Aegyptium abscondit sabulo. Vbi enim huc atq; illuc ponitur in latino, in hebraico quidem inuenies co, & co. Sed ad huius sententiæ confirmationem sequitur in eodem: Credidit Abraham deo, & æstimatum est illi ad iusticiam. Quare enim in hac promissione credidit Abrahā deo, plus quàm in alijs promissionibus, quæ sibi factæ sunt à deo? Mo. In omnibus profecto credidit, qui incredulus nunquam fuit. Pe. Et quare in singulis promissionibus non dicit scriptura: quia credidit deo, sicut hic uel cum semper credulus fuerit, cur sicut in alijs super hoc tacuit, similiter non tacuit & hic? Mo. Nescio, sed sic dicit. Pe. Nunquid non supra diximus, quod uerbum aliquod temere scriptura non posuit? Mo. Dic ergo tu, quare hoc dixerit. Pe. Profecto quia contra usum erat & incredibilis illa promissio, de ascensu seminis sui in cœlum, ideo additur ad ostendendam eius sanctitatem: Credidit Abrahā

Exo. 2

Gene. 15

Scriptura nec uerbū frustra ponit.

deo. Quia uero cum non foret mirum si dubitaret, non tamen dubitauit, sed credidit, ideo sequitur, & æstimatum est illi ad iustitiã.
Psal. 88 Sed & Dauid in Psalmo de Christi ascensu loquitur, cum refert quod de semine suo à domino promittitur. Semen inquit eius inæternum manebit, & thronus eius sicut sol in cõspectu meo, & sicut luna perfecta inæternũ, & testis in cœlo fidelis semper. Hæc autem promissio fuit ne facta propter aliquem de semine Dauid præter Christum, an de Christo solum? Mo. Cum mihi nullũ surgat proficuum ex contradicendo, reuera propter Christum factam fuisse non abnego. Inde enim argumentum est, quod promissionem illam quæ Dauid à domino facta est, de semine suo alio quàm de Christo comitatur semper conditio, sicut in libro regum inuenimus tertio, quod Dauid cum iam appropinquarent dies mortis suæ, castigans Salomonem filium, inquit ad eum. Confortare, & esto uir & cæt. statimq; causam cur eũ castigaret adiunxit, dicẽs. Si custodierint filij tui uiã meã, & ambulauerint corã me in ueritate in toto corde suo, & in omni anima sua, non auferetũ tibi uir de solio Israel. Promissio aũt illa quę sibi

Promissionẽ Dauidi factã, de semine suo alio quã de Christo, comitatur conditio.

3. Reg. 2

sibi de Christo est facta,& si filij tui peccarēt utiq; punirentur,sed tñ promittitur esse com plenda,sicut in eodem legitur Psalmo. *Si aũt dereliquerint filij eius legē meam,& in iudicijs meis non ambulauerint,si iustitias meas prophanauerint,& mandata mea non custodierint,uisitabo in uirga iniquitates eorum, & in uerberibus peccata eorum, misericordiam aũt meam non dispergam ab eo,& quę procedunt de labijs meis non faciã irrita.* Pe. Bene dixisti,& bene scripturas intelligere te demonstrasti,& contrariũ nullum posuisti. Sed Christus qũo inęternũ manebit,nisi deus erit,& thronus eius sicut sol uel luna in cõspectu dñi erit,& ipse testis in cœlo fidelis semp, nisi in cœlo sit? Christum itaq; Psalmista in cœlum fore ascensurum designauit. Hoc aũt facere quisquam ut credimus non posset, nisi & deus & homo esset. Mo. Sermonis profecto mihi uidetur sic exigit ordo. Pe. Itē Dauid alibi in Psalmo de eodem: *Exurge gloria mea,exurge psalterium & cythara, exurgam diluculo. Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua.* Hic quippe Dauid & Christi resurrectionem insinuat, & ascēsionem,& quędam alia. Quod em̃ ait:

Psal. 88

Psal. 88

Psal. 56

 Exur

Exurge gloria mea, Christi resurrectionem designat. Ac si diceret: Exurget de morte Christus, qui est gloria mea. Illud autẽ quod est: Exurge psalteriũ & cythara, propter gaudiũ intulit, & lętitiã q̃ ex Christi resurrectione fuerant prouentura, quæ bene per psalterium designantur & cytharam, cum tempore prosperitatis & lætitiæ, huiusmodi exerceantur instrumenta. Ac si diceret. Christo resurgente: omne cum eo gaudium exurget atq; lætitia. Per tertium uero quod est: Exurgam diluculo, ubi supplendum est in diluculo, notatur, quia ipse Dauid de tenebris inferni eripiendus erat resurgente Christo. Sic nãque hic per diluculum intelligimus lucem, sicut multis in locis per nomẽ quod est uesper, tenebras intelligere solemus & noctem. Ac si aperte diceret: Christo resurgente, exurgam & ego de tenebris cũ eo in gloria & magna luce. Quartum autem quod dixit: Exaltare super cœlos deus, & super omnem terrã gloria tua, de exaltatione & ascensu Christi in cœlum addidit, de quo ascensu per totum sibi mundum prouenire debebat gloria. Quasi diceret: Exaltaberis super cœlos & ascendes, & inde tibi per totam terram accumulabitur

Psalteriũ & cythara quid designent.

bitur

bitur gloria. Quod uero dixit, deus, necessario de Christo intelligimus, qui & homo fuit & deus. Purus enim deus cum nec de loco ad locum moueatur, proculdubio nec descendit, nec ascendit aut exaltatur. Mo. Sufficit fateor, quod de ascensu dixisti. Sed in tuæ fidei expositione adhuc unum tetigisti, uidelicet quod uiuos iudicare & mortuos uenturus sit in die iudicij. Cuius rei nec argumentum nec rationem expostulo. Si enim ut creditis & deus est & homo, satis eum iudicem etiam mundi esse concedo. Sed habes tu aliquam de scriptura auctoritatem super eo? Pe. Vtique habeo. Sic namque legimus in Danielis libro: Aspiciebam donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit. Et postea in eodem: Iudicium sedit, & libri aperti sunt. Deinde etiam in eadem uisione aspiciebam ergo inquit in uisione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usque ad antiquũ dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorẽ & regnum, & omnes populi tribus & linguę seruient ei. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Antiquus quippe dierum qui se-

Iudicabit Christus in die iudicij uiuos & mortuos.

Iudex mundi Christus.

Daniel. 7

Ibidem.

Matth. 24

Apo.20 dit,deus pater est. Per hoc uero q̊d dixit: Iudiciũ sedit & libri aperti sunt,iudiciũ designatur,q̊d in fine mundi est futurum,in quo quasi in libris scripta discutientur merita singulorum. Qui autem cũ nubibus cœli ueniebat, Christus est,qui recte non filius hominis absolute,sed quasi filius hominis dicit̃, quia nõ de patre carnali & matre, immo de uirgine & deo patre natus est. Per hoc uero q̊d parato iudicio,& apertis libris, antiquus dierum ei potestatem,& honorem & regnũ dedit,& omnium populorum, tribuum ac linguarũ seruitutẽ ipsi promittit,patet profecto, quia iudicium omnium in mundi consummatione sibi cõcessum sit. Per hoc etiam quod est, potestas eius æterna,quæ nõ auferetur,& regnum eius quod non corrumpetur,quod tm̃ ad regnum diuinum pertinet,& per illud q̊d præcedit, quasi filius hominis ueniebat, proculdubio innuitur,q̊d ille cui iudicium ac regnum tale dabatur,Christus est, qui & deus ut diximus & homo futurus erat. Concedat autem tibi amice dominus,ut tu in iudicio illo eorum qui in parte dextera collocandi sunt,sis unus. Amen.

Hominis filius quare Christus dicatur.

Lu.1

Ioan.5

Iudicium omne pater filio dedit.

Matth. 25

F I N I S.

TITV-

TITVLVS DVODECIMVS QVOD LEX Christianorũ legi Moysi non est contraria.

MOYSES.

HActenus de singulis tuæ credulitatis partibꝰ sufficienter disputatũ est, sed in disputatiõis exordio unũ adhuc dixisti, uidelicet q̊d hora baptismatis tui apostolos credidisti, de qua credulitate qd sit mihi postulo respõderi, utrum scilicet eos bonos et sanctos credas tm̃modo uiros extitisse, uel q̊d prędicarunt uerũ fuisse, & quod ipsi crediderũt te etiam credere. Pe. Vtrumq; profecto credo ego, & eos sanctos fuisse, & uerum per omnia prædicasse, & q̊d prædicarunt, operor pro meo posse. Mo. Iam in laqueũ decidisti, de q̊ non poteris expediri. Cum enim in principio de lege quæsissem Moysi, si eam ut ab ipso data est obseruares, quã transgressus esse uidebaris mihi, tu quidẽ eã te complere, ueraciter obseruare, & per rectissimas eius semitas recto gressu incedere respondisti. Ille etiam quẽ Christum dicitis, eam per omnia conseruauit, sicut testatur ipse cum dicit: Quia legem non soluere, sed

Apostolĩ Christi ueraces fuerũt & sancti.

Mat. 5
Gal. 4

ſed adimplere ueni. Apoſtoli autem quos te aſſeris credidiſſe, eam diſſoluerunt, & præceptis eius alia contraria præceperunt. Quare cum eorum prædicationem ueram per omnia eſſe, & te credere illud dicis, unum quid & eius contrarium credere uideris. Pe. Apoſtoli ſane ueri diſcipuli Chriſti fuerunt, & quicquid prædicarunt, per Chriſtum utique fecerunt, & legem Moyſi non ſoluerunt, ſed adimplerunt. Mo. Et quomodo ſcire poterimus quod per Chriſtum illum prædicarunt, cum notum ſit quod nullam niſi poſt mortẽ eius prædicationem fecerunt? Pe. Quomodo autem inde poſſemus dubitare, cũ ſciamus eos nihil aliud quàm Chriſtum & præcepta eius prædicaſſe? Quod enim & eum & eius præcepta prædicarunt, argumentum eſt, q̊d ipſi ut eius fidem dilatarent, diuerſas & longinquas terras nudipedes petierunt ſitim famem, nuditatem, frigus ſimul & calorem, anguſtiam & laborem, flagra & occiſionem, ob eius confeſſionem, fere omnes pertulerũt. Nam quomodo hæc pro eo potuiſſent ſuſtinere, & præceptis eſt contrarij uel inobedientes exiſtere? Mo. Si ut dicis nec à Chriſto diſſenſerunt apoſtoli, nec Chriſtus in aliquo à lege Mo-

Apoſtoli nudipedes famẽ, ſitim, frigus & calorem, demũ mortẽ pro Chriſto pertulerunt.

ge Moysi, cur ergo Moysi contrarij fuerunt apostoli? Pe. Et in quo inuenientur contrarij? Mo. In cunctis. Pe. Nimium dixisti. Ipsi enim ieiunium, eleemosynam, ac misericordiam prædicarũt, deum super omnia & proximum ut se diligi præceperunt: homicidia, fornicationes, furta, testimonia falsa, inuidiã, & alia uicia, quę ratio abhorret, & Moyses prohibet, ipsi etiam prohibuerunt. Quomodo ergo dicis quia Moysi in cunctis contrarij fuerũt? Mo. Si in supradictis Moysi cõsenserunt, quare in quibusdam alijs ab eodẽ discordarunt? Pe. In quibus? Mo. Primum est quod circuncisionem, quam & Abrahæ & Moysi deus præcepit, & Christus etiam quem dicitis circuncisus fuit, apostoli postposuerunt, quin & fieri prohibuerunt. Pe. Prius de hac circũcisione quare & ad quam utilitatem præcepta sit intueri debemus, & tunc iustum an iniustum sit quod apostoli fecerunt, melius agnoscimus. Mo. Placet. Pe. Dic tu ergo. Circuncisio illa quam utilitatẽ credis poterat afferre, uel quare fieri præcepta est octaua tantum die? Mo. De octaua profecto die causam nullam nisi placitũ dei scio. Vtilitatem autem afferebat, quia saluationis

Rom. 11
1. Ioã. 2. 4
Apostolorum prædicatio quæ fuerit.
Ephe. 5
Ro. 6
Gala. 5
Gene. 17
Leui. 12
Circuncisionis utilitas.

tionis erat occasio. Pe. Ex uerbis igitur tuis perpenditur, quod quilibet quauis die circuncisus sit saluabitur, & ita incassum & absque proficuo die octaua fieri iubetur. Sed & aliud quęrere placet. Circuncisio illa utrum alia re ad saluationem indiget, uel ipsa solum saluationem conferre ualet? Mo. Alia utique indiget, quia ad saluationem perfectam, praeter circuncisionem, legem Moysi compleri oportet, & modum quo fiat potes audire si placet. Si enim quis & circuncisus fuerit, & legem totam fideliter custodierit, proculdubio saluus erit. Si uero circuncisus erit, & legem in quibusdam non obseruare praesumpserit, supplicia quidem pro transgressione sustinebit, sed inde tamen ad saluationem transibit. Quod si totam legem seruauerit, circuncisus autem non fuerit, per nulla quae patiatur supplicia saluari ullatenus poterit. PE. Vnde uobis huiusmodi credulitas uenit, cum nec Abrahae nec Moysi deus illud unquam promiserit, nec propheta ullus hoc unquam dixerit? MO. Nos illud quippe intelligimus ex uerbis quae ad Abraham dicit dominus: Masculus inquit qui non circunci-
Gene. 17 detur carne praeputij sui, disperiet anima illa de

de genere suo. Per hoc enim innuitur, quod qui circuncisus fuerit non peribit, immo saluabitur: PE. Secundum huius auctoritatis tuæ explanationem, ille qui decima septimi mensis die non ieiunauerit, licet circuncisus sit, nullam tamen habebit saluationem. Sic enim scriptum est in Leuitico: Omnis anima quæ afflicta non fuerit die hoc, peribit de populis suis. Quod si propter hoc peribit, circuncisio ei proculdubio non ualebit. MO. Hoc certe uidetur ratio. PE. Quid ergo dicis de Adam, Seth, Enoch, Mathusale, Noe, & filio eius Sem, & alijs multis, quos nequaquã circuncisos, & tamen fuisse credimus saluatos? MO. Siquidem antequam circuncisio præciperetur fuerunt, & ideo sine ea saluari potuerunt. PE. Et quid dices de Iob & socijs eius, qui post circuncisionis præceptum extiterunt, & licet incircuncisi tamen salui fuerunt? MO. Quippe de gente illa non fuerunt, cui datum erat circuncisionis præceptum. PE. Quid itaque prædictos omnes fecit saluos? MO. Nescio reuera, sed puto quia bona fides sua, & quibus utebantur sacrificia. PE. Quid igitur dicis de ISMAHEL cui præcepta est circuncisio, & lex non, & cuius

Leui. 16. 23

Lex naturæ.

Iob non fuit circũcisus.

cuius ꝓgenies usq; hodie circunciditur? Nun quid enim per circuncisionem, illam saluantur? Sed dices quia sic. Tunc sola circuncisio confert salutem, absq; legis Moysi complemento. Si uero dices non tibi ipsi cōtrarius eris, cum superius dixeris, circuncisionē causam esse saluationis. Mo. Ratio est quod dicis. Pe. Quid item iudicabis de mulieribus

Mulieres non circū cidūtur.

iudaicis, quæ nequeunt circuncidi, & tamen creduntur saluari? Mo. Ideo quidem saluantur, quod de hominibus circuncisis nascuntur. Pe. Quid ergo de Sara, & Rebecca, Rachel, & Lia, & uxore Moysi Sephora, quæ Madianitidis fuit, & Ruth, quæ & omnes ut credimus saluæ sunt, & tamen de Iudæis natę non fuerunt? Si enim saluæ futuræ non essent, utiq; uiri sui qui & sancti & prophetæ erant eas pro uxoribus non haberent, aut in eis filios generarent. Mo. De hoc sane tibi dare nescio ego responsum, quod mihi nunquā fuit ostensum. Tu autem mihi si nosti circun

Circuncisio quare data.

cisionis pande proficuum. Pe. Circuncisio profecto propter hoc data fuit, ut gens domini ab aliis gētibus discerni posset & agnosci. Ad cuius etiam gentis maiorem discretionem, præceptum est & aliud, uidelicet ne quis

quis de alia tribu duceret uxorem. Et hoc quidem totum præceptum est, quia de semine Abrahę, & lege Moysi, & tribu Iuda Christus uenturus erat, ut uidelicet cum ueniret posset agnosci, quia ipse esset, & ne de alia natione quis surgeret, qui Christum esse se diceret, & sic in errorem mundũ dimitteret. Et quod ad gentis discretionem mandata fuerit circuncisio, non ut dixisti ad saluationem, duo sane habemus argumenta. Vnum quidẽ q̊d præceptum est, fieri octaua die, & non antea, propter hoc quod nec ante octauam diẽ puer à matre separatur, nec formido ulla habetur, quod alijs commisceatur, die autem octaua qua de illa pollutione mundari mulier ac lauari præcipitur, priusquam hoc faciat puer circunciditur, ne remota matre cãbiatur, seu alius cõmisceatur. Aliud uero q̊d quadraginta annis quibus in deserto filij Israel morati sunt, omnes qui ibidem nati sunt circuncisi non fuerunt, ex quo autem ad terram habitabilem uenerunt, ne alijs gentibus miscerẽtur, statim per Iosue à domino circũcidi iussi sunt, sicut inueniunt qui ipsius Iosue librum legunt. Quod autem circuncisionem, saluationis causam esse dixisti, utiq; cir-

Nume. 36

Christus ex qua tribu nasci debuit.

Circuncisio non ad saluationem, sed discretionẽ data ẽ.

Leui. 12

Iosue 5.

cuncisio tantum causa nō fuit eius rei, immo etiam fides bona, sacrificia, atq; opera recta, & post datam circuncisionem, & antea sicut patet in Adam, Seth, Enoch, Matusale, Noe, & Sem, Iob & socijs eius, atque Iudaicis mulieribus, qui omnes sine circuncisione, fide recta saluati sunt, ac bonis operibus. Quin etiā nullum prædictorum saluationis generum salutem conferebat, nisi eius tantum qui discretionem habentes, Christi credebant aduentū, & se saluari posse non credebant nisi per eum. Cum uero Christus saluator scilicet quem expectabant aduenit, ut Moysi legē compleret, circuncidi se uoluit, & ut etiam per hoc patesceret, quod de semine Abrahæ, & lege Moysi, & tribu Iuda, sicut prædiximus uenire deberet. Completis ergo omnibus propter quæ circuncisio data fuit, iam nemo ulterius circuncisione, quia nec generis aliqua discretione indiguit. Quisquis enim ad legem Christi se conferens, cuiuscunque generis ac linguæ sit, fidelis tantum esse uelit, cæteris Christianis par existit. Præterea postquam baptismus uenit, cum ipse generalis saluatio uirorum ac mulierum sit, iam ultra circuncisio ad saluationem necessaria

Mulieres & patres in lege uetere fide ac sacrificijs seruati sunt.

Christus quare circuncidi uoluit.

Colloss. 3

ſaria non fuit. Quoniam igitur modis omnibus oſtenſum eſt, circuncisionem poſt Chriſti aduentum neceſſariam non eſſe, ideo patẽter agnoſcere potes, cur eam apoſtoli nequaquam fieri præcepere. Mo. Et ſi eam nõ præceperunt, quare etiã fieri prohibuerunt? Pe. Ideo utiq; fecere, ne reputarent homines ut baptiſmum ita & circuncisionem ſaluationem conferre, uel circuncisionem, ſaluationẽ una cum ipſo baptiſmate, & ita in errorem deciderunt, ſicut Neſtoriani & Iacobitæ, qui nullum hominem ſaluari poſſe putant niſi per utrunque, & ſicut uos ipſi quiſquis hodie de externa progenie ad legem ueſtram uoluerit conuerti, ſi uir ſit primum circuncidi & poſtea præcipitis baptizari, ſi uero fœmina, tantum baptizari. Mo. Ex iſtis tuis innuitur ſermonibus, quod nos nõ niſi poſt Chriſti aduẽtum baptiſmum fecerimus, quaſi ab ipſo illum Chriſto addidiciſſemus. Pe. Si ab ipſo non, à quo ergo addidiciſtis? Mo. A Moyſe. Pe. Falſum eſt. Et inde duo habemus argumenta, unum, quod cum dñs Moyſi de extraneis præceptũ daret dicens, ſi quis peregrinorũ in ueſtram uoluerit tranſire coloniã, & facere phaſe domini, circũcidet prius omne

Neſtoriani & Iacobitæ.

Baptiſant Iudæi & circuncidunt legẽ Moyſi accipientes.

Exod. 12

masculinum eius, & tunc rite celebrabit, e-
ritq; sicut indigena terrę, utique si baptismus
tunc necessarius esset, ipsum sicut & circunci
sionem præciperet, & cum nec hic ubi præci
pue si uerum esset quod dicis deberet, nec us-
quam alibi inde mentionem fecerit Moyses,
uos illum ab eo addidicisse nullatenus appro
bare potes. Aliud uero argumentum est, q̊d
doctores uestri, illi quidem qui ante Christũ
fuerunt, nunquam de baptismo illo quicquã
locuti sunt, per quod illum à Moyse uos non
accepisse ostẽdunt. Qui uero post Christi ad-
uentum fuerunt, baptismum ab ipso didice-
runt, & ita eum circuncisioni commiscentes,
Exo. 29.31 in errorem populum dimiserunt. Mo. De cir
Leui. 19.26 cuncisione quod placet respondisti. Sed quid
dices modo de die sabbati, quem & multis in
locis dominus per Moysen præcepit obser-
uari, & per seipsum loquẽs ad filios Israel de
Exo. 20 monte Synai, & cuius obseruationis præce-
Deut. 5 ptum in tabulis lapideis fuit scriptum ita, me
mento inquit deus ut diem sabbati sancti-
fices? Et causam subdit in sequentibus di-
Gene. 1 cens. *Sex enim diebus fecit deus cœlum,
& terram & mare, & omnia quæ in eis sunt,
Nume. 15 & requieuit in die septimo.* Idcirco benedixit
do-

dominus diem ſabbati,& ſanctificauit eum, & præterea lapidare præcepit, qui non obſeruauerit illum. Apoſtoli autem eum reſpuerunt, & diem alium obſeruari præceperunt. Pe. Sane quod diem illum dominus obſeruari præcepit, in exordij mundi memoriam ſicut dixiſti, & rei cuiuſdam alterius quæ uentura erat, ſignum fecit. Mo. Et quæ erat res illa uentura? Pe. Aduentus Chriſti, qui omnia opera ſua quæ in mundo uiuẽs patrauit, ſexto die, id eſt die ueneris compleuit, quando pro nobis mortem ſuſcepit. Die autem ſeptimo, id eſt die ſabbati requieuit, quin & omnes qui ante mortem ſuam in ſe credentes obierant, ſecum ab inferni doloribus requieſcere fecit. Completo autem illo cuius obſeruatio ſabbati ſignum fuit, iam illud ultra obſeruari neceſſe non fuit. Mo. Secundum uerba tua ſi obſeruatio ſabbati, eius quam dicis rei ſignum fuit, cõpleta illa, multo magis obſeruari debuit, tum ob memoriã mundi exordij, tum ob ſanctorum requiem à doloribus inferni. Pe. Non eſt, utiq; res ut tu reris. Parentes enim ueſtri qui ante aduentum fuerunt Chriſti, diem obſeruarunt ſabbati, & ob memoriam ut dictum eſt mundi

Sabbatum quare inſtitutũ.

Sabbatum Iudæorũ in Chriſti paſſione eſt cõpletum.

exordij, & quia eadem die per Christum se requiescere debere credebant, à doloribus inferni. Post resurrectionem uero Christi, quæ causa fuit Christianæ credulitatis, & credulitas causa saluationis, quãuis ex morte Christi prouenerit saluatio omnis, sed absq; credulitate nihil contulit utilitatis, post resurrectionem inquam Christi iam omnibus in eum credentibus sabbatum obseruare necessariũ non fuit, immo diem dominicam, diem scilicet resurrectionis, quæ suæ saluationis causa extitit. Mo. Et quare non obseruauerunt utrũq;, sabbatum uidelicet ob memoriam mũdi originis, diem uero alteram ob memoriam suæ saluationis? Pe. Quod ob memoriam originis mundi sabbatum diximus obseruari, profecto obseruatum est propter rerum creationem, quæ tunc completa fuit, sicut scriptum est, compleuitq; deus die septimo opus suum quod fecerat, & requieuit ab omni opere quod patrarat. Quia uero eadẽ dies damnationis animarum prima extitit, & hoc quidem per Adam, qui in præcedentis diei uespere hora uidelicet duodecima peccauit, quare de gloria in damnationẽ decidit, postq̃ per Christi resurrectionem saluatio ani-

Ioan. 21
Ro. 4

Resurrectionis Christi utilitas.

Dominica dies Christianorũ sabbatũ.

Gene. 2

Adã qua die uel hora in paradyso peccauit.

tio animarum uenit,iam amplius damnatio nis dies celebrari non debuit,immo illa, quæ ſaluationis exordium fuit. Et hoc per exemplum tibi ſi placet oſtendere poſſum. Rex enim quidam ciuitatem quãdam fecit, in qua ędificia pręcioſa fundauit,uirgulta & uineas circunquaq; plantauit,& per mediam illam hac illacq; aquarum riuos deduxit, quin & omnium deliciarum fertilem redundantẽq; patrauit, aduerſus quam rex gentis cuiuſdam cœpit belligerari, unde quotienſcunq; aliquis de ea exibat paratus erat hoſtis ille, & inſidians eum capiebat,& in tenebroſum carcerem detrudebat. Rex autem ille,qui ciuitatem condiderat, eius incolis uenturum eſſe tempus promittebat,quo eos de hoſte illo liberare decreuerat. Nullum autem alium ab eis cenſum uel remunerationem exigebat,niſi ut diem illum celeberrimum colerẽt, quo ciuitas perfecta fuerat, & ob hoc etiam quod eadem die,de hoſte prædicto eos liberaturus erat,Qui eam diu celebrarunt, ſicut rex eis præceperat. Tranſacto autem nonnullo tẽporis ſpacio,ſuper eos miſericordiã atq; pietatem habuit, & eos de illa captiuatione præſentialiter liberare diſpoſuit, fi-

lium igitur ſuum miſit. Qui deuicto hoſte, de eius manu captiuos emiſit. Liberatis itaque de iugo inimici rex prædictus taliter urbem ordinauit, quod nequaquam amplius illius captiuationem inimici formidare oportuit. Sed dic ò Moyſes, utra dies potius debuit celebrari, uel illa qua ciuitas peracta eſt, ſed plebs in manum decidit inimici, uel illa qua taliter ordinata eſt, quod amplius ab illo hoſte non timuit captiuari? Mo. Dies proculdubio illa, qua ordinata eſt eiuſmodi. Pe. Eadem ſane ratione diem dominicam debemus nos celebrare, propter reſurrectionem Chriſti, quæ ſicut dixim⁹ & credulitatis fuit cauſa, & ſaluationis præcipuæ quia quicunque ante mortem Chriſti in ipſum credentes obiere, utiq; ipſo moriēte ſaluati ſunt, ſed inferni tenebras prius ſubiere. Qui uero poſt reſurrectionem crediderunt, & per mortem eius ſaluantur, & tamen tartara neſcierunt. Hęc igitur cauſa eſt, quare eam apoſtoli ſummopere obſeruari pręceperunt, & ſabbatum nō, licet dominus noſter Chriſtus ipſum obſeruauerit, ſed hoc nequaquam niſi ut legem Moyſi compleret, & quia nondum uenerat dies reſurrectionis quam ſeruaret. Mo. Et quid

Sabbatum quare Chriſtus obſeruarit.

quid de phase dices festiuitate, quã præcepit dominus obseruare, & in ea agnum immolare, ipsumq; cum pane azimo & amaris herbis comedere, quod totum apostoli dimisere, & aliud festum præceperunt, & alio ordine, cum Christus (quem dicitis) quoad uixit nunquam illud, quod apostoli præceperunt, uoluerit celebrare? Pe. In primis sane ò Moyses diligenter debemus inspicere ritus, & causas rituum, quibus in Aegypto fieri præceptum est phase, & quare postea uice altera præceptum est in solitudine. Quod cum fecerimus, profecto uidebimus utrum post mortem Christi festiuitatem phase celebrare, uel non debeamus. Mo. Placet. Pe. Hi nempe ritus, & religiones, illius sunt. Decima die mensis est, præceptus agnus uel hœdus tolli, & usque in quartam decimam diem seruari. Quẽ etiam masculum esse præceptum est ac iuuenem, & absq; infirmitate omni, & illum ab omni multitudine filiorum Israel quarta decima die inter duo uespera immolari, ac de eius sanguine super utrunq; postem & super liminaria domorum poni, & hoc in domibus tantum illis in quibus debebat manducari, quin & carnes eius non crudas uel a-

Exo. 12 Phase solennitatis ceremoniæ.

Leui. 23 Nume. 28

Exo. 12

Agni paschalis immolationis ritus.

qua coctas, sed igni tantum assas comedi, integer etiam & totus cum capite & pedibus & intestinis iussus est igni coqui, noctuq; & festinanter comedi, & os illius non confringi, & sic cum azimo pane & amaris herbis manducari. MO. Profecto ita est ut dixisti. PE. Dic ergo quibus de caussis præcepti sunt ritus isti? MO. Nescio, sed sic uoluit dominus fieri. De sanguine autem scio, quod super utrumque domorum postem, & super liminaria ideo poni præceptus est, ut ueniens malignus angelus, domum illo infectam sanguine pertransiret. PE. Non'ne tibi sæpius supra dixi, quod uerbum aliquod temere nunquam exierit ab ore domini. MO. Dic tu ergo. Quare obseruari iussi sunt ritus illi? PE. Agnus nempe ille Aegypti, atque ritus sui figura & similitudo fuerunt agni dei, qui immolandus erat, id est, CHRISTI. Sicut enim per agnum illum de manu angeli qui corpora occidebat seruati sunt fideles domini, ita & per CHRISTVM credentes in se de diabolo, qui animas damnabat erant redimendi, & fuit agnus ille quasi annuncians illum, qui uenturus erat post se. MO. De agno

Paschalis agni ritus quare præcepti.

Agnus paschalis Christum figurabat.

gno quidem quod placet respondisti, sed prædictos ritus agni quomodo poteris applicare ad CHRISTVM, quem uocas agnum dei? PE. Nam sicut agnus ille die mensis decima tolli præceptus est, & usque in quartam decimam conseruari, sic & die mensis decima, die scilicet lunæ, de obseruando CHRISTO consilium acceperunt doctores uestri. Die siquidem dominica præcedenti, HIERVSALEM ut ibi phase celebraret CHRISTVS uenit, quem cum lætitia & pompa magna & honore plebs tota suscepit, unde doctorum inuidia ac maleuolentia maior creuit, & de ipso obseruando atque occidendo die crastina alter cum altero consilium cœpit. Illud autem consilium usque in quartam decimam diem tectum & cælatum fuit. Et sicut agnus ille masculus esse, ac iuuenis esse præceptus est, ac sine infirmitate omni, ita CHRISTVS & masculus, & iuuenis, & omni infirmitate, id est, peccato carens fuit. Quod autem hostia illa de oue uel capra accipi præcepta est, & non de uacca, licet de animalibus illis uacca sit de quibus fieri sacrificium in lege præceptum fuit, propter hoc

Exo.12 Ioan.11

Matth.21 Ioan.12 Mar.11 Lucæ 19

1.Pe.2

Ouis uel capra non uacca ad phase requirebatur.

hoc factum est, quod ouis uel capra cum capitur non repugnat sicut uacca facit. Et signum etiam fuit, quod Christus cum captus est nõ restitit, nec se ut posset defendit. Quod uero ab omni multitudine filiorũ Israel iussus est immolari, cũ singulariter de uno praeceptum sit, licet non omnes unum, sed unusquisq; per domos & familias suum immolarit designauit, quod omnis Iudaeorum multitudo Christum occidit. Licet enim non omnis affuit, omnis tamen assensum praebuit. Quia uero die quartadecima, & inter duo uespera. uidendum est quae sint duo diei uespera. Et unum quidem est, cum sol à medio coeli puncto descendere incipit, alterum uero, cum ante noctem ex toto occidit. Et Christus & die quartadecima & inter duo diei eiusdem uespera, id est, hora nona ut uos ipsi creditis expirauit. Possunt autem & per duo uespera, duae uestrae captiuitates intelligi, Babylonis uidelicet atq; Titi. Et Christus inter duo uespera obijt, quia & post Babylonicã, & ante captiuitatem Titi. Nam & quod sanguis agni super utrunq; postem & super liminaria domorum in signum scilicet crucis poni praeceptus est, sanguinem designauit Chri-

Agni ad uesperam immolatio mortẽ Christi in cruce significat.

Sanguis agni super utrunque postẽ, linit⁹ quid adũbrat.

Christi qui super crucem effusus est. Et sicut sanguis illius agni ut diximus de morte corporis custodiuit fideles domini ita & fideles suos de interitu animæ, sanguis redemit Iesu Christi. Sicut etiã sanguis ille domũ nullam, nisi illas in quibus comedebaẗ cõseruauit, unde & in illis tantum præceptus est poni, ita & sanguis Christi qui super crucẽ effusus est nullum saluat, nisi in quo agnus dei comeditur illum uidelicet qui eiusdem corpus comedit Christi. Præterea quemadmodum agnus nocte iussus est manducari, sic & Christus nocturno tempore captus fuit, ne à populo liberari posset aut defendi. Quẽadmodum etiã nec crudus nec aqua coctus, sed assus igni, ita & Christus nec sine iudicio, nec tamen iusto iudicio, sed iniusto condemnatus fuit, sicut nec omnino cruda, nec bene cocta est caro assa igni. Sed et ob eandẽ causam festinanter & cum pane azimo præceptus est manducari. Sicut enim panis azimus nequaquam donec fermentetur pasta expectatur fieri, immo festinanter fit, ita & in Christo nullam rectitudinem expectarunt iudicij, imo festinanter condemnatus fuit. Per amaras uero herbas cum quibus præceptus est agnus ille comedi, de-

Apo. 1

Nocte quare Christus capt⁹ est.

Panis azimus.

Festinanter comedere.

di,designatur,quod ex illa damnatione iniusta,calamitas & amaritudo uenit.Quod autem & totus cum capite & pedibus & intestinis mandatus est coqui & post comestionem os illius non confringi insinuat, q̊d nec in occisione membrum Christi aliquod cæsum est,immo suspensus cum omnibus membris fuit,nec post occisionem os aliquod eius computruit,aut quamlibet aliam dissolutionem sustinuit,immo totus & integer resurrexit. Vides igitur quia sicut prædictum est agnus ille Aegypti atq; ritus sui, figura & similitudo agni dei fuerunt,id est,Christi.Qd' si ritum aliquem prætermisimus non explanatum,si attente inuestiges,similiter poteris applicare ad Christum. Mo. Quoniã Petre
Leui.23 Nume.28 phase Aegypti ut placuit,explanasti,uolo dicas si placet,quare uice altera phase in deserto præceptum est fieri. Pe. Nulla sane alia de causa aut utilitate factum est, nisi ob memoriam phase Aegyptiaci, & ad nunciandum illud quo immolandus erat Christus agnus dei. Sed & illud phase semper quo ad uixit Christus celebrauit,tum ut legem com
Mat. 5 pleret Moysi,tum quia nondum completi essent ritus illi. Postquã uero per mortem suã totum

totum completum est, iam illud phase fieri necesse ulterius non est, immo pascha illud quod ab apostolis nostris ordinatum nobis est. Rectum est enim, ut diem saluationis animarum quæ coli dignior est commutemus pro die saluationis corporũ. Nam & ueniẽte maiore lætitia, minor recedit, & oriente sole, stellarum claritas aufugit. Sed & memoriã prioris debemus dimittere pro memoria sequentis, sicut & per Hieremiã prophetã dñs promisit: Ecce dies ueniẽt, inquit, dicit dominus, & non dicẽt amplius uiuit dominus qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed uiuit dominus qui eduxit & adduxit filios Israel de terra aquilonis. Mo. Promissio sane ista Christo aduenĩete complebitur. Pe. Verum est q̊d aduenĩente Christo cõpleri debuit. Sed cũ iã uenisse Christum probatũ sit, tunc & cõpleta est prophetia qñ uenit. Quę sic intelligẽda est, quia amplius recordari non debemus, quod filios Israel de Aegypto eduxit dñs, immo de terra aquilonis, id est, de inferno, cum per aquilonẽ intelligatur diabolus, cuius terra & habitatio est infernus, sicut dicit Iohel propheta. Et qui ab aquilone est procul faciam à uobis, & expellam eum in terram in-

uiam

Hiere. 16. & 23.

Diaboli habitatio ubi sit.

Iohel 2.

uiam & desertam faciem eius contra mare orientale, & extremum eius ad mare nouissimum, & ascendet fœtor eius, & ascendet putredo eius, quia superbe egit. Et ego quidem non curo explanare, qualiter per aquilonem diabolum possimus intelligere, nam hoc uestri doctores satis exposuere. Præterea autem quomodo uos phase celebrare dicitis, cum nec sacrificium faciatis nec altare nec sacerdotem, qui illud faciat habeatis? Putatis enim quod propter herbas tantum & azimos quos manducatis phase complere possitis? Quin etiam ipsum diem paschæ, quandoq; commutatis, & usq; in sequentem differtis, quia illud nec die lunæ, nec die mercurij, nec die ueneris unquã celebratis. Quod mihi uolo edisseras quare faciatis. Mo. Nescio aliud, nisi quod nostri doctores sic ordinauerũt illud, & Gamalihel præ omibus. Pe. Et nosti quare Gamalihel fecit istud? Mo. Non. Pe. Gamalihel quippe uir sanctus & fidelis fuit Christianus. Et quia nouit quod die quidem lunæ consilium inierunt Iudæi, quo Christus posset condemnari, die autem mercurij datum fuit argentum pro traditione Christi, die autem ueneris affixus est cruci,

Iudæi phase rite celebrare nequeunt.

Actuũ. 5 Gamalihel legis doctor.

cruci, quia inquam hoc nouit, & diebus illis gaudium aliquod exerceri non uoluit, ideo in illis celebrari phase prohibuit, & in sequentem diem differre præcepit. Hoc autem secretum omnibus reuelare non uoluit. Mo. Postquam phase festiuitatem damnasti, quę cæteras omnes præcedit ac præcellit, & de qua præcipitur quod qui eam non fecerit peribit, de alijs minoribus frustra iam disputaremus, cum eas posses multo condemnare leuius. De ieiunio autem decimi diei mensis septimi mihi postulo responderi, quod ad nostrorum expiationem peccatorum intantum dominus præcepit obseruari, quod eum qui non obseruaret de generatione sua dispe-rire dixit, & uestri illud postposuerunt apostoli. Pe. Prius uolo ut de illo ieiunio mihi dicas, utrum ipsum solum alicui ad peccatorũ destructionem sufficiat, uel cum illo etiã pœnitentia quis indigeat. Mo. Sane absq; pœnitentia non potest expiatio esse ulla. Pe. Item quæro à te. Vim illius expiationis in quo eã constare, uel in die ieiunij, uel in pœnitentiæ asseris? Mo. In utroq;. Pe. Item responde: Si quis prætermisso ieiunio pœnituerit & ita obierit, alius uero ieiunando sed non pœnitendo

Exo.12

Leui.23.12

Expiationis festũ

tendo mortuus similiter fuerit, uter eorum poti⁹ saluari debebit? Mo. Ille proculdubio, qui pœnitentiam fecerit. Pe. Ergo possumus affirmare, uim expiationis illius in pœnitentia non in ieiunio constare, testante Esaia & dicente: Nunquid hoc est magis ieiunium q̊d elegi. Dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes. Mo. Quid igit̃ ualet ieiuniũ? Pe. Totius est sane boni initium, q̊d & ad corpus humanum præcipitur debilitãdum, & à uicijs compescendum. Mo. Secundum uerba tua quicunq; quolibet die ieiunauerit simul & pœnituerit, peccatorum remissionem habebit. Pe. Verum est. Mo. Quare igitur deus diem illius ieiunij nominatim pręcepit? Pe. Vt in die determinato omnes conuenirent, & ieiunantes pœnitentiam agerẽt. Mo. Et quare apostoli uestri hoc totum dimiserunt? Pe. Quia Christus uenit, & totam legem compleuit, & quadraginta dies ieiunauit, ideo apostoli discipuli scilicet sui quadraginta dies in loco unius p̃ceperunt, qa magis ualet ieiunium quadraginta dierum, quam unius, & pœnitentia quadraginta dierum magis proficit quam unius. Mo. De ieiunio sicut placuit respondisti. Sed quid dices de sa-

Esaiæ 58

Ieiuniũ ad quid ualet.

Leuĩ. 23

Matth. 4 Lu. 4 Mar. 1

Quadragesimale ieiunium ab apostolis institutum.

cri-

crificijs, quæ de boue, capra, & oue, dominus præcepit fieri, quod apostoli uestri prætermiserunt, ac de pane tantum & uino sacrificium fieri præceperunt? Pe. Omnia sacrificia quæ in lege Moysi fieri præcepta & ordinata sunt, nihil nisi figura & significatio sacrificij pręcipui, quod uenturum erat fuerũt, & ut gentes sacrificijs se assuefacerent, & per illa agnoscerent, quod sicut ipsa consuetudinaria ista abluunt peccata, ita & per maximum sacrificium maximũ posset deleri peccatum. Vt autem Christus sanctus scilicet sanctorum, & præcipuum sacrificium uenit, ac pro nostra redemptione immolatus fuit, iam illa antiqua fieri sacrificia necessarium nõ fuit. Postquam itaq; ipse Christus uenit, iam illo utimur sacrificio, pane scilicet & uino, quod nobis ordinarunt apostoli immo Christus ipse dedit. Et hoc sacrificium simile est sacrificio illi quod in lege Moyses præcipiẽs, sacrificium toda, id est, laudis appellauit, & quod de pane tantum & uino in huius nostri figuram fieri præcepit. Quod & Dauid uenturum esse prænoscens, & præ illo cætera omnia contemnens, inquit, in psalmo. Nunquid mãducabo carnes taurorum,

1. Cor. 10

Sacrificiũ nouæ legis Christus.

Daniel. 9

Matth. 26
Mar. 14
Luc. 22
1. Cor. 11

Exo. 25
Leui. 2. 7. 24.
Nume. 28
Psal. 49

aut sanguinem hircorum potabo. Immola deo sacrificium laudis. Per hoc enim insinuauit, cætera sacrificia omnia esse postponēda, & illud sacrificium quod laudis uocabatur fore faciendum. Et hoc quidem sacrificium nostrum, laudis est. Illud enim faciendo, deū laudamus de beneficio q̊d nobis fecit, per filiū suū Iesum nos saluando. Mo. Et quid de carnibus illis dices, quas & in lege Moyses manducari prohibuit, & Christus etiam uester non manducauit, apostoli autem non solum eas manducari non prohibuerūt, immo etiam ipsi comederunt? Pe. Cum omnia quæ deus fecit bona sint, testante scriptura, & dicēte, qa uidit deus cūcta quę fecerat, & erant ualde bona, & Noe ac filijs eius dicat deus, om̄e quod mouetur & uiuit, erit uobis in cibum, quasi olera uirentia tradidi uobis omnia, cū & Abraham & Isaac & reliqui patriarchæ, omnia quę uolebāt comederint usq; ad Moysen, & Moyses etiam antequam suscepisset legem, cur ergo in lege prohibitæ sunt carnes manducari? Mo. Quoniam in mundi exordio quasi syluestres erant adhuc homines & bestiales, nullatenus tam cito possent admoneri ad obediendum pręceptis dei. Quod dei

Sacrificiū laudis.

Leui. 11

Gene. 1

Gene. 9

Carnes quare aliquæ immundæ.

com

cōperiens ſapientia, nequaquā ſimul omnia eis uoluit dare præcepta, immo paulatim unum dedit Adæ, uidelicet ne de fructu quē prohibebat præſumeret comedere, aliud uero Noe, ſcilicet carnem cum ſanguine nō mā ducare & homicidium non perpetrare, ſacrificia autem & circuncisionem præcepit Abrahæ. Cum autem Moyſes uenit, & deus filios Iſrael ſecum adiungere, & ab alijs gentibus diſcernere uoluit, præcepta eis ſua præcepit, ut placuit, & carnes immundas ne inquinarentur in illis eis prohibuit, quin & eis inter mundas & immundas, ſignum diſcretionis dedit. Pe. Et hæc immundicia quam de carnibus dixiſti, eſt ipſa corpus, uel res quæ accidat corpori? Mo. Neutrū, immo eſt res quædā ſpiritualis, quæ in corpus deſcēdit, nec ei tamen incrementum, uel detrimentum attribuit, ſed tale quid prohibet, quod ei nunquam antea prohibitum fuit, & hoc modis quatuor corpori ſe adiungit, uno quidem, quādo corpori adhæret, ab ipſius creatione, nec ab eo inęternum ſecedit, ueluti cum de patre & matre hæreditarie prouenit, ut in porco uidemus & alijs carnibus prohibitis. Secūdo cum ei eum quo prius non fuerat adiun-

Gene. 3

Gene. 9

Gene. 17

Leui. 11

Cibus q̄uo dicat immundus.

gitur, sed postea non separatur, ut in mortuis ac leprosis uidetur. tertio cum aliqua de causa superueniente corpori adhibetur, & postea alia operis causa seiungitur, sicut illi qui mortuum tangunt immundi sunt, donec ci-
Nume. 19 neris conspersione mūdi fiant. quarto autē, cum aliqua de causa corpori se adiungit, ac sine opere ullo recedit, ut illi qui mortici-
Leui. 11 num aliquod contrectarint tota die sordidi, sole uero occidente absq; purgatione aliqua mundi sunt. Quia autem carnes illę immundæ fuerunt, ideo & à Moyse prohibitæ sunt, uidelicet ne im mūdos facerēt qui eas comederent. Sed & ideo ut doctores uestri asserūt, ꝓhibitę fuerūt ne duriciā cordibus inferrēt, aut hebetudinē, ne intelligerēt. Pe. Hęc nēpe duo uicia immundicia scilicet atq; duricia, olim corporibus & carnibus accidebant, quando ipsa adhuc generali peccato irretiti erant, & spiritus sancti plenitudinem non habebant. Vt autem Christus uenit, & per baptismum credentium corpora mundificauit, & spiritus sancti plenitudinem infudit, iam carne aliqua nec sordidari corpus hominis, nec hebetari potuit. Et hoc testantur doctores uestri, qui dixerunt post

ad-

aduentum Christi de incomestibili in comestibilem debebat cõuerti. Hæc autem ratio de oĩbus immundicijs potest dari. *Sed & carnium absolutionem protestatur Moyses esse futuram post aduentum Christi, loquens ad populũ Israel uerba huiusmodi. Quando dilatauerit dominus deus terminos tuos sicut locutus ẽ tibi & uolueris uesci carnibus quas desiderat anima tua, locus autem quem elegerit dominus deus tuus, ut sit nomen eius ibi, procul fuerit, occides de armentis & pecoribus quæ habueris sicut præcepit tibi, & comedes in oppidis tuis ut tibi placet. Sicut caprea comeditur & ceruus, ita uesceris eis, & mundus & immundus in commune uescentur.* Ante aduentum quippe CHRITI termini Israel fuerunt angusti, quia nec totam etiam terram habuerunt, quam eis per Moysen dominus promisit. Dilatauit autem dominus terminos Israel post aduentum Christi, quando legem per totum mundum prædicauerunt apostoli. *Sed & locus quem dñs elegerat ut esset nomẽ eius ibi, iã procul est,* quia destructũ est antiquũ illud templũ dñi. Carne igitur omni, munda sit, uel immunda, iam quilibet prout sibi placet sine ulla

Cibus oĩs Christi morte mũdatus.

transfgreffione poteft uefci. Quod autem ô Moyfes huc ufq; dixi, utiq; feci ut tuæ fatisfacerem uoluntati. Si uero aliter me uellem defendere, profecto nouam legẽ dicerem nos habere, & legi Moyfi contrariam nullatenus effe. De præceptis enim domini contrarium non eft alterum alteri, fed quando tẽpus præcepti unius eft completum, aliud ut fibi placet dat præceptum, quemadmodum de præ-

Gene. 9 cepto uidemus q̃d de carnibus comedendis dominus Noe dedit, quia poftq̃ Moyfes uenit, & illud præcepti tempus completũ fuit, Moyfi ipfi iam aliud præceptum de carnibus

Leui. 11 uidelicet prohibendis donauit. Cuius iterum tempus poftquam Christo aduenienie completum fuit, iam ecce iterum illud antiquum quod Noe datum fuerat præceptum, de carnium uidelicet abfolutione rediit. Et

Deut. 18 dominus quidem prophetam effe fufcitandum tanquam Moyfen, id eft, Chriftum qui nouam legem uidelicet daret ficut Moyfes, quemadmodum fupra diximus per Moy

Efaiæ 11 Legem nouã à Chrifto dandã Efaias prædixit. fen ipfum promifit Rurfus de noua quam uẽturam effe præuidebat lege, hunc in modum Efaias præcinuit. Erit, inquit, in nouiffimis diebus præparatus mons domus domini, in

uer

uertice montium, & eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi & dicent: Venite ascendamus ad montem domini, et ad domum dei Iacob, et docebit nos uias suas, et ambulabimus in semitis eius, qa de Syon exibit lex, & uerbum domini de Hierusalē. Quis est enim ò Moyses mons iste dom⁹ domini? Si enim de monte Syon dicere uolueris, in quo domus domini templum uidelicet fuit, ratio utiq; contra dicit, quia nec in uertice montiū sit⁹ est, cum etiam circa eum sint alij colles ipso celsiores, nec quod super colles aliquando eleuetur esse potest. Quid est etiam quod dicit, ibunt populi multi & dicent, uenite ascendamus & cęte. & docebit nos uias suas & ambulabimus in semitis eius, quia de Syon exibit lex, & reliq. Quę enim sunt uiæ illę domini & semitæ eius uel lex quę de Syō erat egressura, & uerbum quod de Hierusalem? Nam neq; de lege Moysi que omnibus nota est, diceret, hoc docebit nos uias suas, nec lex illa uet⁹ de Syon, immo de mōte O R E B exiuit, nec de Hierusalē sed de Syna uerbū domini quod Moyses annunciauit. Sic igitur intelligenda est prophetia. Sancta quidem Ecclesia proculdubio dom⁹ Exo. 20 Deut. 5

est dñi, montibus uero reges & collibus prophetę solent comparari. Mons autem, id est, Rex sanctæ ecclesiæ, Christus uidelicet, super quem fabricata est ecclesia ipsa, & in uertice montium præparatus & super colles est eleuatus, quia & super omes reges & super oẽs prophetas sublimatus est & honoratus. Et merito de sancta ecclesia & Christo dicit propheta:

Esaiæ 11

Fluent ad eum, id est, ad Christum oẽs gentes, quia de omnibus gentibus crediderunt in eum complures dicentes: Venite ascẽdamus ad montem domini, id est, ad Christum, quem dominus omnium regem constituit, & ad domum dei Iacob, id est, ad sanctã ecclesiam, & docebit nos uias suas, id est, doctrinam legis suæ, & ambulabimus in semitis eius, id est, in obseruationibus legis eius, quæ noua est, sicut nouas uias semitas appellamus. Quod autem sequitur, quia de Syon exibit lex, & uerbũ dñi de Hierusalẽ insinuat, quod lex Christi de Syon, & uerbum eius de Hierusalem egressurum fuit. Nam in Syon super apostolos spiritus sanctus uenit, cuius aduentus, legis fundamentum extitit, atque ab ipso data, ac per ipsum prædicata fuit, & in Hierusalem priusquã alibi, & apostoli, & Chri

Lex de Syon exibit & uerbũ de Hierusalem pulchre exponitur.

Christus ipse p̄dicauit, & inde per totū mundum prædicatio exiuit. Patet itaque quia de noua hæc lege Esaias prophetauit. Item de noua lege sic loquitur Hieremias. Ecce dies uenient dicit dominus, & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum quod pepegi cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem eos de terra Aegypti. Vbi enim in Latino habetur fœdus nouum in Hebraico inuenies, berith, hadasa, quod interpretaẽ lex noua Moyse atteſtāte qui multis in locis præcepta legis suę berith, appellat. Ipse enim Hieremias quod de noua lege fœdus nouum dixerit innuit cum ait. Non secundum pactū quod pepigi cum patribus eorum in die qua apprehēdi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Hic namque aperte loquitur de pacto, id est, de lege illa quam dedit dominus Moysi in deserto post egressum Aegypti. Mo. Satis diuq; de lege nostra & uestra & alterna altercatione disputauimus & obiectiones meas omnes prout placuit persoluiſti, & nihil contra te explicare potui. Sed unum quod adhuc quasi in thesauro tibi reseruaui, quod cum opposuero te absq; defensione

sione confido posse superari, quia non inuenies quod contra ualeat responderi. Et quæ est res hæc tantæ ualentiæ & uigoris, de qua tibi tantum præsumis, & mihi usq; adeo minitaris? Mo. Tale quid profecto est, quod uos contra deum, & omnes prophetas facitis, uidelicet quod in nemore arborem quandã cõciditis, & postea artificem lignarium, qui illam secet, sculpat & in hominis speciem formet, poliat, & depingat, exquiritis, & imaginẽ illam in uestris ecclesijs in celsiori uidelicet loco construitis, & adoratis. Vnde etiam Esaias ad increpationem & opprobrium uestrum dicit his uerbis: Artifex lignarius extendit normam formauit illud in runcina, fecit imaginem uiri quasi speciosum hominem habitantem in domo. Et postea in eadem. Non recogitant in mente sua neq; cognoscunt, neque sentiunt ut dicant: Medietatem eius combussi igni, & coxi super carbones eius panes, coxi carnes & comedi, & de reliquo eius idolum faciam? Ante truncum ligni procidam? Pars eius cinis est. Cor insipiens adorat illud & non liberabit animam suam, neq; dicet. Forte mendacium est in dextera mea. Pe. Non est sane res

Esaiæ 44

ut

ut putatis. Neq; enim idola fabricamus, nec adoramus, imo crucem facimus & ei imaginem hominis superponimus, & per crucem quidem altare, per imaginem sacrificium q̃d super altare est designamus. Sicut tamen super altare animalia sacrificabãt, ita & super crucem immolatus fuit dei agnus: & sicut de lapidum reliquijs quibus altare cõstruebãt, cura nulla erat quid fieret, ita & de reliquijs crucis uel supra impositæ imaginis quid fiat non curamus. Sicut etiam Salomon & alij ante altare procidẽtes, nequaquam illud, immo deum solum adorabant. Ita & nos ante crucem genua flectentes, nequaquam crucẽ illam aut imaginem super positam, immo deum patrem & filium suum Iesum Christum adoramus. Mo. Ratio utiq; esset quod dicis, si crucem illam super quam immolatus est dei agnus haberetis. Sed nunc adoratis crucem aliam, super quam nunquam fuit agnus ille immolatus. Pe. Profecto crucem illam ubiq; habere non possumus, quare nec mirum nec malum est, si cruces alias ad eius similitudinem faciamus, ut qui illam Christi crucem non uiderunt, alias saltẽ quæ ad illius similitudinem factæ sunt uideant, &

Imagines sanctorũ honorandæ.

Crucis imago quomodo colenda.

sacri

ſacrificium quod in illa factum eſt recordentur atq; intelligant quemadmodũ etiam filij. Sed & filij Ruben altare conſtruxerant trans Iordanem ad ſimilitudinem altaris illius Hiericho,ut filij ſui & uxores qui aſcendere non potuerunt illud aſpicerent, in teſtimonium tantum alterius & cognitionem, ſicut in libro Ioſue ſcriptum poteris inuenire, Mo. Multum certe tibi dedit deus ſapientiæ, & te plurima illuſtrauit ratione, quod in te ſcripturæ intelligentia tanta ſit,ut te ſuperare nequeam, immo quod contradicam non habeam. Pe. Hoc proculdubio donum ſancti ſpiritus, baptiſmi gratia contulit,quæ corda noſtra ita illuminat,ne falſi aliquid credere præſumamus. Quod ſi tu quod credimus, ipſe etiam crederes,& baptiſari te faceres eandem ſpiritus ſancti illuminationem haberes, ut & quæ uera ſunt agnoſceres, & quæ falſa reſpueres. Nunc autem, quoniam ſuper te pietatem habeo, dei miſericordiam imploro,ut ſpiritꝰ ſui plenitudine te illuſtret, & finem meliorem quàm principium tibi præſtet. Amen.

Ioſue 22
Altare erexerũt Rubenitæ.

FINIT DIALOGVS PETRI CVM MOYSE.

QVOD IVDAEI MESSIAM, QVI VENIT, CEV VENTVRVM TEMERE EXPECTENT. LIBELLVS SANE DOCTVS RABBI SAMVELIS.

CANDIDO LECTORI S.

ACCIpe, apertisq́ (ut aiunt) ulnis amplectere, optime lector, hanc Rabbi Samuelis Israelitæ epistolã ad Rabbi Isaac. Qua prophetarũ dictis, Christum Iesum uerum Messiam uenisse, passum, mortuũ ac resurrexisse, cœlos ascendisse, secundusq́ eius ad iudicium aduẽtus, pulcherrime commõstratur. Alphontio boni hominis Hispano interprete, qui magis proprietati linguæ Arabicæ (illa enĩ scripta est) studuit, quã ut lenocinijs, picturatisue excoleret uoculis, credens & nudæ ueritati suam deberi lauream. Hanc igitur apud te foue, lege, & lucraberis Christo & Iudæos, si inuitaueris eos, non sophistico supercilio, sed pie, nõ ad literam, sed ad spiritum: Ad Christianam pietatem, non ad pharisaicas ceremonias. Vale.

EPI-

EPISTOLA RABBI SAMVELIS ISRAHElitæ, oriundi de ciuitate regis Morochiani ad Rabbi Iſaac, magiſtrũ Sinagogæ, quæ eſt in Subiulmeta, in regno prædicto.

CONſeruet te deus, ô frater & permanere te faciat, uſq; quo terminetur iſta noſtra captiuitas, & congregetur iſta noſtra diſperſio, & appropinquet ſpes noſtra, & ſignet deus beneplacitum ſuum ſuper uitam noſtram, Amen. Noui & expertus ſum, quod plenitudo ſcientiæ noſtri temporis eſt in te, & tu es ſpes noſtræ certificationis in dubijs legis & prophetarum, cum tuis expoſitionibus glorioſis. Vnde ego particeps doctrinæ tuæ fieri deſiderans, tibi expono exitus cordis mei, ſuper illis quæ legis ſunt & prophetarum, ſuper quibus anxior cum timore. Quapropter recurro ad abundantem ſcientiã tuã & ſapientiam, & mitto tibi libellum iſtum, ſperans per te, Deo uolente, in ueritate confirmari, ac in dubijs declarari.

CAPVT PRIMVM.

Quare Iudæi sunt in ira Dei.

DEsydero, domine mi, certificari per te, & testimonijs legis, & prophetarum, & aliarũ scripturarum, quare nos Iudæi generaliter percussi sumus à Deo in captiuitate ista, in qua sumus, quæ põt uocari proprie ira dei perpetua, qm̃ non habet finem. Nam modo sunt mille anni completi & ultra, quod per Titum fuimus captiuati. Nos scimus quod patres nostri adorauerunt idola, occiderunt prophetas, & legem Dei abiecerunt, & propter omnes istas transgressiones Deus non percussit eos captiuitate, nisi per septuaginta annos in Babylonia, & post tempus præfatum placatus est eis, & reduxit eos in terram suam. Et secundùm scripturã ira dei fuit tunc temporis ualidissima super omnes iras, quas ante tempora illa commemorat scriptura, & tamen, ut dictum est, pœna tantorum peccatorũ non fuit nisi septuaginta annis. Et nunc, domine mi, ira dei quæ in præsenti punit nos, non habet terminum, nec finis eius promittitur in prophetis. Si

Ira dei in Iudæos qm̃ maxima fuerit.

uoluerimus dicere quod iſta præſens ira in qua ſumus,ſit adhuc illa ira propter quam fuit illa captiuitas ſeptuaginta annorũ, quia tunc complete ſatisfactum eſt de peccatis prædictis per illos patres noſtros, nos facimus deum mendacem,quod abſit, quoniam ipſe deus uerus et glorioſus illi captiuitati im poſuit præfatum terminum per prophetas
Hier.25.29 Daniel.9 ſcilicet ſeptuaginta annos. Vnde talis non eſt reſponſio, ſed euaſio ſeu excuſatio, nec eſſet coram intelligentibus proponenda. Et ſi dixerimus quod deus in illa transmigratione miſertus eſt uni parti generis noſtri, & non alteri,& illos quorum miſertus eſt reduxit ad reædificandum templum,ut dicit propheta Hieremias,& quod nos ſumus de illis quorum non eſt miſertus,tũc dicent nobis Chriſtiani,quod deus miſertus eſt eorum,qui adorauerunt idola,& qui occiderunt prophetas, ergo & nobis,quia nos nõ peccauimus. Item in patribus peccatoribus fuit pœna diuinæ ultionis in certo termino, quare ergo noſtra pœna eſſet ſine termino,qui nõ peccauimus? Itaq; longa eſt & ſine termino pœna in qua ſumus,modo iam ſunt mille anni,nec in lege nec in prophetis huius pœnæ terminum poſ

ſumus

ſumus inuenire. Quare, domine mi, cũ deus punierit patres noſtros propter idolatriam, & propter interfectionem prophetarum, & pœna & culpa ſint notæ in ſcriptura, cum deus non punit bis idipſum, pro peccatis illis præteritis fuit pœna, ſcilicet, captiuitas ſeptuaginta annorum. Et cum deus non punit uniuerſaliter niſi propter uniuerſale peccatum, oporteret quod poſt illam captiuitatem nos peccauerimus omnes coram deo, peccato maiori quàm fuerit idolatria primorum parentum, & quàm fuerit interfectio prophetarum, ex quo deus pro illis peccatis puniuit patres noſtros ſeptuaginta annis & non amplius, & nos puniuit, iam ſunt mille anni & ultra, & punit & diſperſit nos per quatuor partes mundi. Tamen quicquid cõ- Zacha.a tingat dei ſumus in omni euentu, quia nulla eſt excuſatio ſuper dicta. Reſponde.

Caput II.

Probatur, quod pro quodam graui peccato in quo ſunt, ſint in hac diſperſione. Et arguitur contra eorum obſeruantiam legis.

SVpposito igitur, domine mi, quod sumus in peccato aliquo maximo, rogo nũc, quod certifices me, si postquam deus dispersit nos de Hierusalem, & misit in captiuitatem istam longissimam seu perpetuã, propter illud peccatũ, auctoritate nostra & propria uoluntate sine speciali mandato dei, cur nos in captiuitate ista non incepimus obseruare Circuncisionem & Sabbatum, & alias ceremonias quas tenemus secundum legem Moysi. Nam nos cognoscimus, quod à tempore quo Titus destruxit ciuitatem sanctam, & templum cõbussit, & bibliothecas, & nos in captiuitatem istam dispersit, & extunc cessarit inter nos uigere sacrificium, oblationes & holocausta, & deus non promisit nobis postea per prophetam aliquem, nec per prophetiam nec per reuelationem aliquã certam, quod nos deberemus redire aliquando in Hierusalem in statu pristino, nec mãdauit nobis postea quod obseruaremus obseruantias prædictas. Videtur ergo sequi quod nos non à deo, sed ab illis qui erant in ira dei obseruantias prædictas accepimus & tenemus. Et uidetur quod iuste dicent nobis aduersarij nostri. Sicut uos obseruatis Circuncisionem

Aduersarios Christianos uocat.

sionem & Sabbatum, & legitis in Synagogis libros Moysi & prophetarum sine mandato dei, quare non assumitis uobis similiter sacrificium & non facitis uobis sacerdotem & regem & principem, & unctiones sanctas & incensum, & quare non ædificatis uobis altaria, & seruatis ceremonias, & omnia alia quæ sunt in lege contenta, sicut Sabbatum & Circunsionem, & plura alia quæ obseruatis secundum traditiones uestras sine mandato dei propria uoluntate, ex utraq; parte curritis in offensam dei. Et si hæc prædicta facitis contra uoluntatem dei, uel si dicitis quia uoluntas dei est, quod hæc seruetis & beneplacitum, quod tamen ostendere non potestis, quare non obseruatis supradicta alia, quorum multa facere potestis. Et si non permittunt uos facere reges populi sub quibus iacetis, permitterēt tñ uos multa alia facere, sicut permittunt circuncisionem & libros & synagogas, & alia quę seruatis. Et ad hæc, domine mi, non est nobis in promptu responsio sufficiens, ut uidetur. Sumus tamen dei in omni euentu.

Caput III.

Quomodo omnis obſeruantia legis Iudæorum non eſt acceptabilis deo propter peccatum in quo ſunt.

INuenimus, domine mi, deum loquentem per os Zachariæ, & dicentem, ubi loquitur de illa prima captiuitate breui: Hæc dicit dominus deus ſacerdotibus, & populo terrę. Quando ieiunaſtis & ploraſtis in ſexto & ſeptimo toto tempore ſeptuaginta annorum, intellexiſtis quod ieiunaretis ad me, aut ploraretis, ego tale ieiunium nolui à uobis. Noſtra autem tranſlatio aliter ſe habet, ſed ego ſcribere propono ſicut iacent in Arabico auctoritates quas Samuel iſte adducit, non ſicut ſunt in noſtra Biblia. Innuit dominus, domine mi, in prædictis uerbis quòd dum nos Iudæi fuimus per ſeptuaginta annos in dicta captiuitate, fuimus ſine lege, quia ieiunium non habuimus, neq; habemus à lege ſicut alias obſeruantias, & ſimiliter fuimus ſine circuncisione & ſine ſabbato, & ſine dubio omnia hæc non ualent dum ira dei manet ſuper populum ſuum. Illa uero prima ira dei fuit breuis, quia ſeptuaginta annorum. Iſta quidem in qua nunc ſumus, eſt longa iam mille annorum, & ultra, & non inuenitur ei terminus

Zacha. 7

Tranſlatoris uerba.

Eſaiæ 54

minus

minus in prophetis,& timeo domine mi,q̊d sicut deus misit in captiuitatem illam breuē patres nostros sine lege & sine obseruantijs, nec acceptauit ieiunia,nec obseruantias legis eorum,quousq; fuit completum tempus pœnę ipsorum,scilicet,septuaginta annorum,sic in ista captiuitate ultima non acceptat opera quæ fecimus secundum obseruantias legis. Quare cōstat quod nos sumus in maiori peccato nunc,quàm patres nostri fuerint in Babylonia. Vnde nos sumus in maiori ira dei quàm illi essent,& per consequens opera nostra sunt ei minus placita, & nos sumus ei magis odiosi. Et patet q̊d illi propter mortem prophetarum, & quia idola coluerunt, fuerunt tm̄ septuaginta annis in captiuitate. Et nos propter magnū peccatum, & maximum sumus captiui. Iam sunt mille anni, & ultra. Et hæc captiuitas,domine mi,sine dubio est illa,quā deus per os Danielis prophetæ uocat desolationem,cum dicit: Vsque ad consumationem & finem perseuerabit desolatio &c. Prima captiuitas uocatur trāsmigratio. Quia post modicum tempus fuerunt reducti cum honore in Hierusalem. Sed hæc uocatur desolatio perpetua,in qua pro certo Daniel 9

X 4 Deus

Deus non miseribitur nostri, sicut miserebatur patrum nostrorum in Babylonia, excepto quòd consolabatur eos per prophetas, qui promittebant illis liberationem, & erāt omēs simul, nobis autem nihil promittitur, & insuper dispersit nos per uniuersa regna
Zachā.2 mundi. Attamen quicquid contingat dei sumus in omni euentu.

Caput IIII.

Ostendit quod Iudæi sunt cæci.

DOmine mi, ualde mirabile est mihi de nobis. Speramus enim quotidie liberationem de captiuitate ista, & semper de hoc loquimur, & semper loquimur de reductione nostra in Hierusalem, & ideo sumus cæci, uel deceptores simplicium. Nam constat quod post dispersionem nostram quæ facta est per Titum, non apparuit in nobis propheta, qui nobis promitteret reductionem, nec etiam post captiuitatem septuaginta annorum fuit propheta, qui loqueretur de ista captiuitate quæ non habet finem, nisi in fine mundi. Nec liberationem habet nisi per con
Dan.9 summationem seculi, quia Daniel illam uocat desolationem sine fine. Vnde timeo, domine mi, quod cum tanta captiuitas non possit

manere ſuper totam gentem noſtram à deo, niſi propter maximum peccatum in deum, quod maius eſt quàm interfeciſſe prophetas, & adoraſſe idola, propter quæ peccata patres noſtri fuerũt puniti. Quod ſicut deus non miſeretur noſtri in uita cum in eodem peccato perſeueremus, ſic etiam nec miſerebitur mortuis ex nobis. Attamen ſumus dei in omni euentu qui euenerit.

Caput V.

Quod Iudæi decipiunt alios & ſeipſos.

DOmine mi, uidetur quod decipiamus alios & nos ipſos, quia in libris legũ & prophetarum habemus deum promittentem noſtræ genti liberationem & congregationem de diſperſione multipliciter. Sed bene aduertenti omnes promiſſiones quas habuimus, uel fuerunt completæ ante captiuitatem ſeptuaginta annorum, & in ipſis ſeptuaginta annis. Vel ꝑmiſſiones fuerũt propter peccata illorũ quibus ꝑmiſſiones factæ ſunt totaliter impeditæ, ſicut ꝑpono corã te, domine mi, Exempli gratia. Iſta pauca dicũtur in Ezechiele: Si feceritis iuſtitias meas, & mãdata mea ſeruaueritis, cõgregabo uos de quatuor partibus mundi, & leuabo uos, Ezech. 36 & 39

& adducam uos per mare, & reducam uos in domum sanctam uestram. Ecce quod id quod dominus nobis promittit per Ezechielem in prædictis uerbis, et aliis locis libri eiusdem prophetæ, iam completum est pluries ante illam captiuitatem septuaginta annorum. Vt omnes promissiones domini tales maiores & minores, quæ in diuersis locis sacrorũ librorum continentur, completæ fuerunt antequam caderemus in istam ultimam captiuitatem, quæ non habet finem, modo iam sumus in millesimo anno, et ultra, nec in aliquo libro prophetarũ eius terminũ inuenimus, nec ulla dei promissio ubi agit de liberatiõe & congregatione, intelligitur de ista captiuitate perpetua, sed de illis tribulationibus & dispersiõibus, ante dictos septuaginta annos, nec postea congregatio de dispersione promissa est nobis. Vnde oportet q̃d post istos septuaginta annos cõmiserimus illud pctm̃ magnum, propter q̃d deus sine termino punit nos, in quo peccato sumus & manemus oẽs, aliter deus misericordiam suam nõ continuasset in nobis ira tam longa. Nam uidemus per scripturas quod omnia peccata quę
Psal. 76 commiserunt patres nostri ante septuaginta annos

annos prædictæ captiuitatis punita fuerunt, & de multis exempla hęc pauca induco. Peccauerunt patres nostri ante illos septuaginta annos qui exiuerunt de Aegypto, & promissio eis facta, in eis locum non habuit, sed in peccatis suis in deserto mortui sunt. Peccauit ipse Moyses ad aquas contradictionis, & terram promissionis non meruit. Peccauit ipse Aaron & portauit pœnam. Helij sacerdos peccauit, & ruptis ceruicibus expirauit, & posteritas eius sacerdotio priuata est, & tamen deus promiserat sacerdotium inæternum. Sed huiusmodi promissa intelliguntur semper, nisi propter peccata demereantur accipere, ut patet in regno Dauid, quod carnalis posteritas eius priuata est regno. Sicut etiam deus uerus & gloriosus promisit ABRAHAE & semini suo terram illam in æternum possidendam, & frequenter perdiderunt eam propter peccata sua, & frequenter restituit illis dominus usque ad ultimam uicem qua perdiderunt. Iam sunt mille anni, & ultra, & iam non est spes recuperandi eam, quia manemus omnes in eodem peccato, propter quod terram nostram perdidimus. Et domine mi, multum mirabile est cũ

Exo. 32

Nume. 20

Deut. 9

1. Reg. 4

Inæternũ quõ intelligatur.

Gene. 17

omnes

omnes concordemus quod oportet quod post captiuitatem septuaginta annorum in Babylonia peccauimus contra Deum maximo peccato, & tamen nullus est qui dicat, q̊d est id peccatum propter quod incurrimus tanta mala. Et si aliquis nostrum cognoscat nostram caussam, & peccatum propter quod incurrimus tanta mala, nullus tamen id aperit proximo suo, nec ipsemet qui cognoscit in suam conuertit utilitatem, sed omnes iacemus prostrati. Et uidemus manifeste quod in prædicta captiuitate septuaginta annorũ erat deus cum patribus nostris in prophetis, id est, Hieremia et alijs prophetis, & dedit eis Salathiel ducem & principes & sacerdotes, cum quibus exiuerunt de Babylone, peracta pœnitẽtia, & placato deo ædificauerunt Hierusalem, & templum, & alias ciuitates, & effudit deus super illos misericordias suas copiose. Et tamen in ista captiuitate nullus propheta nobiscum est, nec Deus, ut apparet. Igitur domine, inquiram & non cessabo querere quod peccatum est id tantum, propter q̊d sumus in hac captiuitate mille annis, & ultra, nec habemus prophetam, nec regem, nec sacerdotem, nec altare, nec sacrificium, nec un-

Iudæorũ maximũ peccatũ.

Legalibus multis Iudæi iam carent.

unctionem, nec incensum, nec purificationē, immo facti sumus abominabiles toti mundo, sicut deo, & contemptibiles, in solo corde tantū nostro regnat superbia, qua nos ipsos præferimus toti mundo. Et quod super hoc sentio pandam tibi, domine mi. Nec minus, quicquid eueniat nos dei sumus.

Caput VI.

Quod sit illud peccatum, propter quod Iudæi sunt in hac captiuitate.

NVnc ergo, domine mi, paueo quod id peccatum propter quod sumus in hac desolatione, & in captiuitate ista, sit illud peccatum super quo locutus est Deus per prophetam Amos cū dicit sic: Super tribus scele- Amos 2
ribus Iuda conuertam uel transferam Israel. Nota quod ubi in Biblia nostra est conuertam, hic habet transferam, & est ad propositum eius magis & super quarto non transferam eos, quoniam uendiderunt iustū pro argento. Et nos, domine mi, secundum doctrinam nostram dicimus quod iste iustus fuit Ioseph filius Iacob, qui fuit uenditus à Gene. 37
fratribus suis in Aegypto, & hoc tenerem ego, nisi quia sermo diuinus ponit istud peccatum uenditionis quartum in numero pecca-

peccatorum seu scelerum Israel. Ipsi etiam Christiani quibus sanctorum librorum studium uidetur esse traditum à deo, respondēt doctrinæ nostræ prædictæ, & dicunt, quod primum in quatuor sceleribus Israel est uenditio Ioseph à fratribus suis. Et secundū peccatum siue scelus, assignat adorationem uituli in Oreb. Et tertium scelus occisionem prophetarum, propter quod fuimus captiuati in Babylonia septuaginta annis. Et dicūt quod quartum scelus Israel fuit uenditio iusti, scilicet Iesu qui ad literā fuit uenditus post trāsmigrationem præfatam septuaginta annorum. Et si nos, domine, uolumus tenere præfatam doctrinam nostrā, & respondere Christianis, oportet quod nos assignemus in Israel ante uenditionem Ioseph uaria scelera præcessisse, ut ipsa uenditio Ioseph sit quartum scelus. Sed hoc nō poterimus sustinere, quia testimonium libri Genesis est cōtra nos, qui uenditionem Ioseph ponit primum scelus filiorum Israel. Et propheta Amos ponit expresse quartum scelus uenditionem iusti, propter quod fuimus in captiuitate, de qua loquitur deus, comminans quod non reducet nos ultra in terram promissionis, cum dicit: Et su-

Exo. 32

Venditio iusti Iesu, quartum peccatum Iudæorū grauissimum.

Gene. 37

Amos. 2

ſuper quarto non transferam eos, quoniam uendiderunt iuſtum pro argento. Et manifeſte apparet mihi quòd nos ſuper illo peccato quarto uenditionis Iuſti, iuſte ſumus puniti, iam ſunt mille anni, & ultra in quo tempore nil proficimus inter gẽtes, nec eſt ſpes proficiendi amplius.

Caput VII.

Quod iuſtus Ieſus Chriſtianorum deus iniuſte uenditus ſit.

EXpaueſco, domine mi, & timeo quod iſte Ieſus quem colunt Chriſtiani, ſit ille iuſtus uenditus pro argento ſecũdum Amos prophetam. E timeo quod de ipſo ſunt hæc quæ mihi occurrunt teſtimonia prophetarum, & illa eadẽ in doctrina ſua ualde aperte applicant Chriſtiani. Eſaias propheta dicit: Væ genti peccatrici, filijs ſceleratis, quoniam ipſi elongauerunt ſe à Deo, & blaſphemauerunt ſanctum eius, & inclinati ſunt retrorſum. Item idem propheta dicit: Quaſi ouis ad occiſionem ductus eſt qui non aperuit os ſuum. Item dicit: Vir habens dolorem & ſciens infirmitatem. Item: Fuit deſpectus & propter hoc non reputauimus eum, ipſe enim oblatus eſt, quia ipſe uoluit

Iuſtus uẽditus, Ieſus Chriſtus eſt. Amos 2

Eſaiæ 1.

Eſa. 53

uoluit. Item: De angustia iudicij depositus est: Generationem eius quis enarrabit? Item: Propter culpam populi mei transfixi eum, & dabit iniuriatores pro sepultura et diuites pro morte sua. Et timeo, domine mi, quod iniuriatores fuerũt patres nostri, & diuites, Pilatus & Herodes: & Anna & Cayphas, sicut dicit ꝓpheta Dauid. Consurrexerũt oẽs
Psal. 2 reges terræ & maiores, & contra deum & contra Christum eius. Reges scilicet prædicti: Maiores scilicet patres nostri. Et timeo domine quod iste Iesus sit ille commutatus
Zacha. 11 Amos 2. & uenditus pro argento, de quo loquitur Zacharias propheta, & Amos, & alij prophetę.
Esa. 53 Lucæ 23 De q̃ etiã loquit̃ Esaias propheta: Deponet oẽs iniquitates & orabit pro infidelibus. Timeo ego, domine mi, quod iste Iesus sit ille iu
Psal. 93 stus de quo dicit Dauid: Delectati sunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt, & propter hoc destruet eos deus & disperdet illos dominus deus noster. Et timeo domine mi, quòd iste sit ille iustus
Hiere. 17 de quo loquitur Hieremias cum dicit: Homo est, & quis est qui intelligit eum? Item
Treno. 4 Hieremias in Trenis: Species uultus nostri Christus deus captus est, pro peccatis nostris

ſtris. Cui diximus: In umbra tua uiuemus inter gentes. Timeo etiam, domine mi, quod iſte ſit ille iuſtus de quo dixit deus per os Zachariæ prophetæ. Dicetur enim in illa die: Quæ ſunt iſtę plagæ in palmis tuis. Et reſpõdebit: Plagatus fui in medio domus meæ inter illos qui dilexerunt me, & leuauit enſem paſtor meus ſupra me. Idem: Aſpicient ad me die illa, & illum quem transfixerunt, & plangent ſuper illum quaſi planctum unigeniti. Timeo etiam, domine mi, quod iſte fuit iuſt⁹ ille, de quo dicit Abacuch: Cornua in manibus eius ibi abſcõdita eſt fortitudo eius &c. Et concordat euangelium Chriſtianorũ ubi narratur mors Ieſu, & dicitur: Cum autem ueniſſent ad Ieſum, inuenerunt eum mortuum & miſit unus ex eis lanceam ſuam, & transfixit. Paueo, domine mi, quòd iſte ſit iuſtus de quo dicit Abacuch: Egreſſus es domine ſaluare populum tuum cum Chriſto tuo.

Zacha. 13 · Zacha. 12 · Abacuc 3. · Ioan. 19 · Abacuc. 3

Caput VIII.

Quomodo poſt occiſionem Chriſti facta eſt diſperſio Iudæorum ſecundum Danielem.

EXpauesco, domine mi, super his: Quis fuit iste iustus sine peccato, de quo lo-
Esa.53 quitur Esaias Propheta: Et quis sit ille iustus uenditus pro argēto, propter quod dicit do-
Amos.2 minus per Amos prophetam, ubi supra, q̊d in testimonium quarti sceleris non transferet eos in terram promissionis amplius. Videtur etiam, domine mi, quod completum est quod scribitur Daniel. 9. capi. ubi dicit.
Daniel.9 Postq̃ consummatæ fuerunt sexagintaduæ hebdomadæ, occidetur Christus, & tunc ueniet populus cum principe uenturo, & destruet ciuitatem, & domum comminuet, & condemnabunt eam, & auferetur sacrificiū, et cōsummabitur destructio perpetua. Et nō est dubium, domine mi, quin destructio desolationis perpetuæ, sit captiuitas ista in qua sumus, iam sunt mille anni. Et aperte dicit deus per prophetam, quod erit desolatio per-
Desolatio Iudæorū perpetua ob mortē Christi. petua post occisionem Christi, sicut est desolatio nostra postquam Iesus fuit occisus, nec cominatus est deus nobis perpetuam desolationem, nisi post occisionem Christi. Et si uoluerimus dicere quod ante mortem Iesu fuimus in desolatione. Ad hoc respondent nobis Christiani, quod ante mortem illam nō fuit

fuit desolatio nisi septuaginta annis, & post hoc fuimus reducti in terram promissionis, & fuimus apud deum in gratia & honore. Certe domine mi, ego non uideo euasionem contra prophetiam istam, quia de facto probatur nobis quod postquam à reædificatione fuerunt cõpletæ septuaginta duæ hebdomadæ supra anno, qui sunt anni CCCC. & XXXIII. tunc fuit Iesus occisus à patribus nostris, & postea uenit dux, scilicet Titus & populus Romanus, & fecerunt nobis secundum prophetiam istam, hodie sunt mille anni & ultra, et nihilominus si in ira dei sumus, & tamen in ipso speramus. Et si dicamus q̊d Christus uẽturus est & nondum uenit, & rehabebimus terram promissionis, & reædificabimus ciuitatem, & habebimus gratiam dei & honorem in terra nostra, & ista desolatio non erit perpetua. Respondebunt Christiani, quod adhuc ergo manet nobis occisio Christi & aduentus Titi & populi Romani, et desolatio peior ista in qua iam fuimus per mille annos. Heu domine non est excusatio nec euasio consona.

Hebdomadæ Danielis quot anni.

Caput IX.

Quod duo sunt aduentus Christi.

TImeo, domine mi, quod Christus iam uenit, & iam adimpleuit primum aduẽtum suum, quia in scripturis nostris inueni-
Aduentus Christi duplex. mus duplicem eius aduentum. Primus aduẽtus Christi describitur in Prophetis in paupertate & humilitate. Secundus in gloria & maiestate. Et de utroq; aduentu proponam illa quæ mihi occurrunt. De primo aduentu
Zacha. 9 dicit deus per os Zacha. Lætare filia Syon, ecce præceptor tuus uenit pauper, equitans asinum. Et in isto aduentu describit eum Esaias despectum. Daniel occisum. Zacharias
Esa. 53 Dan. 9 Zacha. 11 Amos 2 & Amos uenditum, & tamen iam fuerunt completa, quæ in libello descripsi & describam, non reputauimus eum, id est, non cognouimus eum, sicut dixit Esaias Propheta, sed despeximus eum & præualuimus contra eum. Sed gloria eius & maiestas eius erit manifesta in secundo eius aduentu, quãdo ignis
Psal. 96 Esaiæ 29 Sopho. 1 Iohel. 2 & flamma præcedet eum & exardescet & inflammabit in circuitu inimicos eius. Sicut dicit deus per os prophetarum Dauid & Esaiæ. Et timeo, domine mi, quod Christus non iudicabit aliter quàm cum igne ad mortem, quia nos interfecimus omnes prophetas qui annunciauerunt nobis de ipso, prout

deus

deus testificatur cõtra nos per os Heliæ pro phetæ quarto libro Regum: Et sic interfeci mus illum iustum propter quem sumus in ira dei sine fine. Attamen dei sumus.

Caput X.

De primo aduentu Christi.

Timeo, domine mi, deus describit aperte duos aduentus Christi, per os Esaiæ Esaiæ 52 prophetæ, cum dicit: Consurge, consurge, in duere fortitudinem brachium domini. Bis dicens consurge, propter eius duplicem aduentum. Et singillatim clare primum Christi describit aduentum quantum ad passionẽ & deiectionem cap. quinquagesimo & quinquagesimo tertio per totum. Et specialiter cum dicit: Vidimus eum & non erat aspectus & species, neq; decor &c. Primum eius Esaiæ 53 aduentum ponit Esaias, cum dicit: Paruulus Esaiæ 9 natus est nobis. Et statim subiungit secundũ eius aduentum cum dicit: Et uocabitur Luc. 1 fortissimus gigas, potens, super thronum Dauid sedebit, ut confirmet illum ab initio usq; inæternum. Zacharias autem propheta de- Zacha. 9 scribit eum pauperem & sedentem super asinum. Et quid aliud est hoc, nisi, quod Propheta describit primum aduentum in humi

Daniel 7 litate, & secundum in potentia & maiestate. *Sic* enim describit eum Daniel circa mediũ ubi dicit. Considerabam uel aspiciebam, in uisioe noctis, & ecce in nubibus cœli quasi filius hominis ueniebat, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem & honorẽ & regnum, omnes populi tribus ac linguæ adorabunt eum, & seruient ei. Hebræus habet, tribus ac linguæ honorabunt eum, & non deficiet potestas eius quia non auferetur, & regnum eius manebit in æternum. Nostra autem translatio habet tribus ac linguæ seruient ei, potestas eius potestas æterna quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. aliâs, & non deficiet potestas eius, aliâs potestas eius in æternum, & regnum eius manebit in æternum, aliâs non corrumpetur. Et manifestum est, domine mi, quod in secundo aduentu sedebit Christus ante antiquum dierum, qui est deus ad iudicium, sicut sedit in primo aduentu ante patres nostros Iudæos ut iudicaretur. Et istos duos aduẽtus Messiæ, id est, Christi, innuit propheta Dauid in Psalmo cum dicit:

Translatoris uerba.

Psal. 97 Quia uenit, quoniam uenit iudicare terram.

Pro-

Propter primum eius aduĉtum qui fuit sim plex dicit, quia uenit, propter secundum uero quia erit cum potentia dixit, quoniam uenit iudicare terram. De secundo eius aduentu loquitur Zacharias cum dicit: Imprimẽt uestigia pedes super montem oliuarum &c. Zacha. 14
Et nos domine non dicimus quòd deus in essentia sua & natura habet pedes nec carnẽ, nec ista quæ corporis sunt, sed habere pedes conuenit omi creaturæ corporeæ. Dicit etiã Dauid propheta q̊d supra allegatũ est loquẽdo de secũdo eius aduentu. Psal. 96 Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu eius inflammabit. Sed domine nõ dicimus quod deus sit circunscriptus, quod aliquid posset esse in circuitu eius, in quantum deus, sed auctoritates similes habent ueritatem ad literam in illo iusto quem prophetæ describunt, nunc loquentes de eius humilitate, nũc de eius maiestate, & de hoc loquitur Malachias cum dicit: Mala. 3 Ecce dominus uenit, & quis poterit stare ante aduentum eius? Ipse enim quasi ignis conflans & sedebit & liquefaciet argentum & aurum. Ecce qualiter iustus ille qui fuit iudicatus ueniet in secundo aduentu. Et attende dñe mi qualiter describit eũ ibidẽ propheta

Mala.3 in eodem capite, cum dicit: Tunc ego ueniã & intrabo in iudicio ad eos, & ero testis uerax super adulteris & malis & periuris, & super illos qui defraudant mercedem mercennarij, & qui spoliant pupillos & uiduas, & opprimũt peregrinũ & pauperẽ. Et idem, dñe mi, describit Ezech. cũ dicit 34. ca. ubi loquit̃
Ezech. 34 de pastoribus & ouibus, dicens: Ego separabo ab eis, scilicet à iustis transgressores & incredulos, hæc non habet translatio nostra: sed in Arabico dicit sic: O domine mi, ecce
Matth. 25 quod in secundo aduentu separabit incredulos de medio iustorum, sicut etiam dicũt Malachias & Ezechiel clare. Et in primo aduentu nemo nostrum cognouit eum, quia exiuerat limites humanæ naturæ. Sicut dicit deus
Esaiæ 53 per os Esaiæ prophetæ: & inter iniquos computatus est, & propter hoc nõ reputauimus
Hiere. 17 eum. Et Hieremias dicit: Ipse est homo, & quis scit eum? Et timeo, domine mi, quod patres nostri in primo aduentu Messiæ defecerunt, & errauerunt, & propter hoc sumus in ista captiuitate, quæ non habet finem. Et tamen quicquid contingat dei sumus, & in ipso speramus,

Caput XI.

De se-

De secundo aduentu Christi, quod tunc sit cum potentia iudicaturus.

DOmine mi, paueo ne iste iustus iudex sit ille qui iudicaturus est cum potentia in aduentu secundo, & qui fuit saluator in aduentu primo omnium qui crediderunt in eum, quoniam Propheta Dauid dicit de illo: Notum fecit dominus salutare suum, & in conspectu gẽtium reuelauit iustitiam suã. Adhuc dicit Esaias: Haurietis aquas de piscinis saluatoris, quod dictum, secundum uidere meum, intelligo de baptismo. Nam in primo aduentu saluauit per aquam, & in secundo iudicabit per ignem. Et de isto saluatore dicitur, domine mi: Scio quod saluator me⁹ uiuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & in carne mea oculi mei uidebunt deum meum. Attende, domine mi, quod uocat istum saluatorem deum. Constat autem quod oculi carnis non uidebunt deum. Ecce habemus secundum scripturas quod saluator est iste deus iustus, de quo est sermo, & solus potest dici uerus iustus, quoniam nullum peccatum fecit, secundum quod de illo deus testificatur per os Esaiæ prophetæ. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore

Psal. 97

Esa. 12

Psal. 96

Iob. 19

Oculis corporeis de⁹ uideri nequit.

Esaiæ 53

1. Pe. 2

Moyses & prophetæ peccaue runt. eius. Nec de Moyse nec de aliq̊ prophetarum dicitur quòd sit saluator iustus & sine pecca to, quia Moyses peccauit, & omnes prophetæ peccauerunt, sicut uos scitis, domine mi.
Zacha. 9 Et idcirco nullus eorum uocatur iustus in
Heb. 11 scriptura, sed illud nomen isti soli seruatur. Et sine dubio, non saluantur, nisi hi, qui credunt primum aduentum suum, & illi qui nõ credunt non habent causam aliquam quòd saluentur in secundo aduentu eius, sed digni
Ioan. 3 sunt morte, quia digni erant morte illi, qui
Nume. 16 non credebant Moysi, & non obediebant ei qui fuit peccator, quanto magis digni sunt igne illi qui non credunt, & blasphemant istum iustum & dominum qui peccatum ne
2. Pe. 2 sciuit unquam. Quicquid tamen eueniat dei sumus nos.

Caput XII.

De Christi ascensione.

DOmine mi, nos inuenim⁹ in scripturis quòd Christus exaltabitur de terra ad cœlum, & ego timeo quòd illud sit complectum in isto qui fuit interfectus à patribus nostris, & de ista exaltatione dicit Dauid Pro-
Psal. 23 pheta in Psalm. O magnates aperite portas prin-

principatus ueſtri,& eleuamini portæ æternales,& introibit princeps gloriæ. Et attende domine,quod reſpondent illi angeli.Quis eſt iſte princeps gloriæ?& ipſe reſpondet illis. Dominus uirtutum fortis in prælio. Et conſtat,domine mi, quòd iuſtus iſte dominus uirtutum non habuit prælium niſi in primo aduentu ſuo,quia quando ſedebit ad iudicandum,ignis in circuitu eius exardeſcet, Pſal.69
& inflammabit in circuitu inimicos eius, & Malach.3
conflabit iuſtos per ignem quaſi argentum. Et hoc in ultimo eius aduētu. Nullus autem præliabitur contra illum, nec locus erit pugnæ, Adhuc de iuſti huius exaltatione dicit Eſaias:Quis eſt iſte qui uenit de Edom de ter Eſaiæ 63
ra,rubens ueſtimentis eius de Boſra, ſicut ille formoſus in ſtola, & reſpondet his iuſtus iſte. Ego qui loquor iuſtitiam, ſum expugnator ad ſaluationem,& dicunt ei angeli O domine quare rubrum eſt ueſtimentum tuum ſicut calcantis torcular?Reſpondet, dicens illis. Torcular calcaui ſolus, & non erat uir mecum. Vide domine mi,quàm proprie loquitur Eſaias, & timeo quòd huius iuſti reſponſio non tangat niſi nos,cum dicit. Calcaui eos in ira mea,donec aſperſus ē ſanguis eo

rum

rum super indumenta mea,& inquinata sunt omnia uestimenta mea. Sed dies ultionis in corde meo,& annus retributionis meæ uenit. Quantum ergo sperare possumus in iusto isto, domine mi, ubi scimus ipsum de nobis angelis fuisse conquestum in cœlo,& notificauit eis quod ipse calcauerit torcular solus. Et quid aliud calcauit in ira sua nisi nos, qui post bellum quod habuit in primo aduẽtu suo, prostrati sumus ab eo,& calcati, iam sunt mille anni,& adhuc restat dies ultionis in ultimo eius aduentu,& annus retributionis in corde suo. Vtinam domine mi, quando interfecimus Esaiam deleuissemus istam auctoritatem prædictam de prophetia sua, quòd nunquã legeretur ab aliquo. Et ecce q̊d Dauid uocat bellum, cũ dicit. Dominus uirtutum fortis in bello. Hoc Esaias uocat torcular. Heu domine mi, nos bibimus mustũ illud, de quo etiam dicit Iacob Patriarcha & propheta, ut habetur in libro generationis creaturarum de Iuda: Lauauit stolam in sanguine, scilicet uuæ, sicut est factum in nobis in primo aduentu Messiæ, sed quid faciemus in aduentu eius ultimo, quando stabunt homines coram homine iudicante, & in circui

Esaias sectus in duas partes occubuit.

Psal. 23

Gene. 49

Matth. 25

tu

tu eius erit ignis paratus ad deuorandum illos, cõtra quos tulerit sentẽtiam. Tunc enim non erit tẽpus belli, nec iam in torculari calcabitur, quia iam extunc non erit locus nec tempus pœnitendi nec refugij, sed iustitia, ut sicut ipse iudicatus fuit sine peccato quod inueniretur in eo, sic ipse iudicabit peccatores. Dicit enim deus in prophetia Salomonis: Quando iustus recipiet iudicium, ubi erit impius & peccator? Vnde si iustus uix saluabitur, quid erit tunc de impio?

Iudicium extremũ horribile. Prouer. 12 1. Pe. 4

Caput XIII.

Adhuc fortius probat corporalem ascensionem Christi.

VAlde timeo, domine mi, quod hæc quę dicta sunt testimonia prophetarum de illo iusto. Quod scilicet fuit uenditus pro argento, ut dicit Amos propheta. Quod calcauit torcular, ut dixit Esaias. Quod gessit bellum cum patribus nostris, sicut dicit Dauid. Quod captus fuerit in peccatis nostris, sicut dixit Hiere. Quod uulneratus fuerit in palmis suis, sicut dixit Zacha. Quod super eius uestem missæ sunt sortes, sicut dicit Dauid. Quod ascendit in cœlum, sicut dixit idem propheta & alij. Quod non conueniat deo ines-

Amos 2. Esa. 63 Psal. 23 Zacha. 13 Psal. 21 Micheæ 2

in essentia siue in natura diuina, secundum quam nec resurgit, nec exaltatur, nec sedet, nec descendit. Ex his quæ dicta sunt sequitur necassario, quod iam uenerit ille iustus, cuius naturæ corporeæ hæc prædicta, & similia poterunt conuenire. Si autem tibi uidetur forte durum credere, domine mi, quod homo corporeus ascendit in cœlum, audi auctoritates & exempla quæ mihi occurrunt de scripturis nostris. Et super hoc di cit Dauid Propheta de illo. Ascendit deus in
Psal. 67 Ephe. 4 altum & saluabit captiuitatem, dedit dona hominibus. Dicit etiā in Psalmo 67. de ascen sione eius: Iubilate deo & glorificate nomē eius, iter facite, qui ascendit de partibus occidentis, dominus nomen illi. Adhuc, domine mi, dixit Dauid de illo in psalmo quem tu ha bes in corde. Iubilate deo qui ascendit super
Amos 9 cœlum cœli ad orientem. Et de isto dixit Amos: Dominus est qui ædificauit in excelso
Psal. 46 sedem suam. Et de ipso dicit etiam Dauid in Psalmo: Ascendit deus in iubilo & dominus
Aser propheta quis sit. in uoce tubæ. De ipso etiam dixit Aser propheta cap. 2. Vidi hominem descendentē de corde maris & peruenit usque ad cœlum. Et quia nō habemus istam prophetiam, obmisi mul

si multa scribere quæ allegat sup hoc,immo
habemus eũ,sed ipse tunc nesciuit q̊d Aggęus
in latino,uocaret Aser in Arabico.Dicit etiã
Moyses in cãtico. Leuabo ad cœlum manũ Deu.32.
meã.Dicit etiã Esaias.Cõsurge, cõsurge bra
chium dñi.De isto etiam ait Anna mater Sa Esaiæ 52
muelis:Dabit dñs imperiũ regi suo & subli- 1.Reg.2
mabit Christũ suũ.Dauid etiã dixit. Ascẽdit Psal.17
dñs sup pennas uentorũ. Et hæ auctoritates
occurrunt mihi ad probandũ exaltationem
Christi corporalẽ usq; ad cœlũ. Et sunt plu-
res alię quas tu dñe bene scis. Nunc etiã exẽ-
pla aliqua adducã de lege nostra, quia uidet̃
etiã nobis multum conueniens credere,q̊d in
corpore ascendit in cœlũ & hoc est ꝑpter cõ
sideratiõnẽ,nã in lege & in prophetis inueni
mus q̊d deus uerus & gloriosus assumpsit de
terra,& eleuauit plures sanctos uiros patres
nostros. Et si de istis non dubitamus ꝑpter
eorũ sanctitatẽ & propter testimonium scri
pturę,quare dubitamus de ascẽsione istius iu
sti in corpore & aĩa,cui magis scriptura per-
hibet q̃ illis testimoniũ sanctitatis? Et qa du
rius bellũ secundũ prophetas sustinuit,& plu
res captiuationes mundi quàm aliquis de
prædictis,Et præterea,domine, sine exempli
posi-

Enoch & Helias in paradisum rapti. Gene. 5 4. Reg. 2 Iudæorũ opinio de Moysi raptu. Deu. 34

positione scis, quod Mathusalem & Enoch iusti, & Helias propheta fuerunt assumpti à deo de mundo isto in corporibus suis. De Moyse etiam non est dubitandum, quin sit in cœlo in corpore & anima, ut dicitur Deute. 34. Dixit deus ad Moysen: Ascende in montem nocte, & morere ibi, & ascendit in montem & mortuus est ibi. Et nesciuit homo sepulchrum eius usq; in hodiernum diem. Et quid significat, quod sepulchrũ eius est igno tum in terra, cum ipse fuit Propheta maior & sanctior alijs, nisi quod deus resuscitauit eum, & assumpsit eum in corpore & anima sicut alios iustos assumpsit & eleuauit ad locum ubi sunt. Nec nos debemus mirari supra hoc quod aer iste leuis & subtilis posset portare corpora tam grossa & ponderosa, quia nos scimus quod aqua quæ est in raritate similis aeri quando placuit potentiæ omnipotenti, portauit corpora filiorum Israel in eorum exitu de Aegypto, & quando fuit acceptum sacrificium, ignis descendit de cœlo & eleuauit & portauit corpora pecorum & boum quæ offerebantur deo. Moyses uero & Helias prophetauerunt de illius iusti eleuatione, ac alij Prophetæ. Vnde cum oportet

Exo. 14 Sapien. 10 3. Reg. 18 Iudicũ 6

Lectionẽ hanc pius lector sale condiat.

tet nos esse credentes de eleuatione corporea dictorum sanctorum, cur sumus increduli de eleuatione istius iusti & eum eleuatum esse in cœlum, de quo tot sunt testimonia prophetarum in scripturis, sicut dictum est. Et posset induci, ut quia satis apparet quod deus assumpsit prædictos sanctos, de quibus nullus dubitet, ut ad finem disponentur corda hominum, & ut de ascensione sui iusti etiam nõ dubitarent. Est autem & alia causa quare & ipsi nostri dubitant, quia aduẽtus eius primus fuit occultus, & modus insolitus, sicut Esaiæ 7
dicit Esaias: Homo est & quis cognoscet eũ. Idem propheta etiam dicit: Virgo concipiet Esaiæ 53
& pariet filium. Vbi aduertendum est quòd tacet de patre secundum carnem, & propter hoc quòd alibi dicit: Non reputauimus eum. Hiere. 31
Et Hieremias dicit: Signum nouum creauit deus super terram. Mulier circundabit uirũ Micheæ 5
&c. Dicit etiam Micheas: Propter hoc dabit eis Deus usq; ad tempus in quo parturiẽs pariet. Et notandum quòd non facit propheta mentionem de marito istius parturientis, cum inquit, natiuitatem istius iusti qui solũ natus est præter solitum modum, cursumq; carnalem, qui est ex uiro & fœmina, sicut de

Esaiæ 7 illo prædictum est per os Esa. cum dicit: Audite domus Iacob, deus dabit uobis signum, uirgo concipiet & pariet filium &c. Omnes autẽ alij sancti qui dicti sunt, nati sunt de fœmina & uiro carnaliter concepti in peccato, & omnes fuerunt peccatores, & ipse Moyses sanctior parentibus prophetis peccauit, & confitetur per os suum se peccasse, de iu- Esaiæ 53 sto autem isto dicitur per Esaiam: Qui nunquam peccauit, nec inuentum est mendaciũ in ore eius, de alijs omnibus sanctis dicit de- Iob.25 us per os Iob: In omnibus sanctis suis non Hiere.17 est inuentus sine prauitate. Et Hiere. propheta dicit: Corda hominum praua.

Caput XIIII.

De cæcitate Iudæorum, quod non credunt Christum aduenisse nec intelligunt.

Timeo, domine mi, quod sit completum in nobis quòd dixit dominus per Esaiã prophetam: Cecidit cæcitas super Israel quo Rom.11 usq; intrauit plenitudo gentium, & iterũ di- Esaiæ 6 cit: Audientes audient & non intelligent, & uidentes uidebunt & non cognoscent, quia corda istius gentis sunt ingrossata. Et adhuc eodem ca. Excæca cor populi huius, & obtura

tura aures eius ne forte addiſcant & conuer- Ioan.12
tantur ad me & ſanem eos. Et dixit Eſaias:
Vſquequo domine,& dixit,quouſque ſint ci-
uitates deſertæ,& maneat domus ſine habi- Daniel 12
tatore. Dixit etiam Daniel: Claude ſermo-
nes & inuolue prophetiam: Et Hiere. Pec- Hiere. 17
catum Iudę ſcriptum eſt ſtilo ferreo in lapi-
de adamantino,& extenſum ſuper latitudi-
nem cordis eorum. Et Eſaias capi. primo:
Cognouit bos poſſeſſorem ſuum & aſinus
præſepe domini ſui,populus autem meus nõ
intellexit. Et iterum Hiere. Miluus & hirun- Hiere.8
do & ciconia ſciunt tempus aduentus ſui, po
pulus autem meus non cognouit me. Et hæc
omnia, domine mi, dicta ſunt propter nos,
quia non cognouim⁹ aduentũ iſtius iuſti do-
mini. Et de nobis dixit dominus per Eſaiã: Eſa.43
Elongatę foras gentem cæcam, & non ha-
bentem oculos,& ſurdam,& non habentem
aures,ecce omnes congregati ſunt. Et quid
uoluit dicere propheta per hæc uerba, niſi
quod deus nos repulit, quia nõ cognouimus
tempus iſtius iuſti citius. Et congregauit ad
ſe in fide gentes loco noſtri. Super quo admi
ratus Dauid dixit in pſalm. Hæc eſt mutatio Pſal. 76
dexteræ excelſi. Nos tamẽ dei ſumus in caſu

isto nostro, & in captiuitate ista, quæ non habet finem in qua sumus, iam sunt mille anni, & hoc tamen accidit ita male patribus nostris, qui adorauerunt idola, & occiderunt prophetas, & transgressi fuerunt legem ex toto.

Caput XV.

Quomodo cæcitas Iudæorum & incredulitas circa Christum fuit prænuntiata per prophetas.

Timeo, domine mi, propter hoc quod quia non credidimus in isto iusto, idcirco accidit nobis & completum est illud
Esa. 29 quod dixit deus per os Esaiæ: Erit prophetia tanquam uerba libri clausi qui dabitur lectori, & dicetur, iste liber clausus est, nescio quid est in eo, & tunc dabit nescienti literas, & dicet, non sum lector ego. Et quæ clausura libri maior est, domine, quã clausura qua clausit de⁹ corda nostra, iam sunt mille anni, & ultra, nec possumus cognoscere per prophetiam nobis traditam à prophetis super aduentum istius iusti, propter quòd alibi dixit deus per prophetam. Desolabitur Hierusalem, & corruet domus sancta. Dixit etiã:
Esa. 1 Terra nostra deserta, ciuitates nostræ succensæ

sę igne, & remanebit Syon sicut tugurium in uinea dissipata, hoc est, domine mi, & iã sunt mille anni, & ultra. Dixit etiam Esaias: Domine deus exaltabo nomen tuum quia posui sti ciuitatem in tumultum, & domum in cõ fusionem, ut non sit usq; in æternum. Et dixit: Conteret populos contritione uasis fragilis, in quo non remanet pars ad portandũ carbonem ignis, nec hauriendam guttam aquæ. Completum est etiã, domine mi, quod dixit Daniel: Postquam fuit occisus Christ⁹, remanebit desolatio perpetua, in qua desola tione sumus. Iam sunt mille anni & ultra. Dixit etiam Esaias: Relicta est in urbe solitudo, & sibilabit terra eorum sibilo usq; in sempiternum. Dixit etiam Hieremias: Argentũ reprobum uocate illos, quia dominus proie cit eos. Dixit etiam Esaias: Ambulate in lumine ignis uestri, & in flammis quas succendistis nobis, in quibus flammis nos sumus. Iam mille anni sunt. Et dixit etiam Amos: Domus Israel cadet & non est qui erigat eã. Et uidetur mihi, domine mi, quòd deus indu xit super nos ruinam istam post aduentum iusti huius, postquam propheta nullus surrexit in nobis, nec surget sicut prophetatũ est

Esaiæ 25

Esaiæ 30

Dan. 9

Esaiæ 24

Hiere. 6

Esaiæ 50

Amos 5

Daniel.9 nobis, quia nos manemus in incredulitate non recipientes fidem illius, sed negantes. Dixit etiam Oseas: Cum accubuit mulier super terram & peperit, dixit deus, uoca nomen eius sine misericordia, quia non miserebor populo huic. Et si deus proiecit nos, & non miseretur nostri, ut experti sumus, iam sunt mille anni & ultra. Quæ utilitas est nos habere legem, Circuncisionem & Sabbatũ? Dixit Esaias: Educ foras populum cæcum, sicut eduxit nos de terra nostra deus uerus, & gloriosus. Iam sunt mille, & ultra. Dixit etiam idem: Vetus error abijt. Et quid est antiquũ, nisi lex nostra, quæ recessit à nobis, domine mi, cum rege, cum sacrificio, cum incenso, & cum altaribus. Et quid peius nobis poterit euenire? & quid est quod nos expectamus? Nonne uidemus quòd dispersit nos per quatuor partes mundi in dispersionem, sicut dixerunt nobis Moyses, Hieremias, & Esaias, & alij prophetæ. Et tamen nos Dei sumus, & ad ipsum recurrimus in omni euentu.

Oseæ 1

Esa.43

Esa.26

Zacha.2

Caput XVI.

Ostendit

Ostendit reprobationē Iudæorum propter eorum perfidiam, & electionem gentium propter eorum fidem.

TImeo, domine mi, cum nos dicimus inter nos, ego & tu etiam sumus filij Iacob & Israel, quia iam completum est illud quod dicit deus per os Esa. Interficiet te deus ò Israel, & uocauit seruos nomine alieno. Paueo quòd de illis seruis simus, quibus debet imponi illud nomen, secundum quòd Moyses dixit Deuteronomij 28. Erunt gentes in capite, & populus incredulus in cauda, sicut nos sumus, iam sunt mille anni & ultra. De illis etiam dixit Hieremias. Replebitur terra fide dei, & redundabit sicut aqua maris, & de illis dixit Salomon: Domine deus cum uenerit alienigena ad domum sanctam tuam, & inuocauerit nomen tuum benedictum, exaudi eum domine deus meus, ut discat uniuersa terra nomen tuum timere, sicut populus Israel. In quo ergo gloriabimur domine mi, & quare contemnimus gentes? ex quo Salomon propheta fecit eas participes in timore dei, & in domo sancta nobiscum, & forte nos indignos eiecit Deus de ista domo, & dedit eam istis, & de illis

Esa. 65
Deu. 28.
Treno. 3
Esa. 33
3. Reg. 8

Psal.71 etiam dixit Moyses: Hęc dicit dominus de⁹:
Psal.21 Replebitur terra tota gloria domini. Et de
ipsis dixit Dauid in Psal. Præuenient & con
uertentur ad dominum uniuersi fines terræ,
& mille generationes. De ipsis etiam Dixit
Esa.60 Esaias: O domus Dauid sancta, uenit lumen
tuum, & gloria domini super te orta est, &c.
Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu oculos tuos & uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi, & filij extranei ædificabunt muros, & principes eorum seruiēt tibi. Et qui sunt isti filij extranei, domine mi, qui uenerunt ad domum dei, nisi gentes quæ seruiebant idolis qui erāt extranei à deo, & ipsi principes & reges eorum, de quibus dixit deus quòd ambulabunt in lumine domus sanctæ, & nos erimus in tenebris extra illam & sumus, iam sunt mille anni. Dixit adhuc idem
Esaiæ 55 propheta de illis: Ecce gentem quam nesciebas, uocabis, & nationes quæ te non cognouerunt ad te uenient. Et sicut de facto uidemus, hodie sunt mille anni & ultra, qa Christus missus secundum legem nobis datam uenit, & gentes quæ legem non nouerant, uenerunt ad eum, & ipse dedit eis legem nouā,

puram

puram, & sanctam. Adhuc quadragesimo Hier.31 Ioan.13
quinto capi. Concordauerunt, & reges eo- Esaiæ 60
rum congregati sunt in fide dei. Et timeo,
domine mi, de illis fuisse dictum eodem cap.
Congregamini omnes & uenite gentes, quæ Esaiæ 65
saluatæ estis per deum ex gentibus. Et de po
pulo dixit Esaias: Quæsierunt me & non in-
terrogabant, & inuenerunt me qui non quæ
rebāt me. Et de ipsis etiam dicit Hieremias. Hiere.3
Congregabuntur omnes in nomine domi-
ni, in domo sancta, & non ambulabunt in
prauitate cordiū. De ipsis idē ꝓpheta dixit:
Ad te uenient omnes gentes ab extremis fini Hiere.16
bus terræ, & dicent: Non hæreditauerunt pa
tres nostri nisi mēdacium & iniquitatem. Et
de ipsis dixit Sophonias: Datum est gentibꝰ Sopho.3
ut loquerentur simul in nomine domini, &
seruient ei humero uno, omnis homo de lo-
co suo, & omnes insulæ gentium. Et de illis Zacha.2
dixit Zacharias: Lætare domus Syon, quia
ego ueniam ad te, & habitabo in medio tui
in illa die, & appropinquabunt deo gentes
in multitudine sua. Dicit idē propheta 8. ca.
Hæc dicit dn̄s deus exercituum, uenient gen
tes multæ de locis multis, & dicet uir ad uici-
num suum, uadamus & quæramus domi-

num Deum in bono. Et ista, domine mi, completa sunt nunc, & complentur in oculis nostris de plano, uides populos, & linguas legere libros legis & prophetarum omnium, & psalterium, dimissis idolis suis, nullus ex eis credit per manum Moysi nec Aaron, nec alicuius prophetarum nostrorum, nec aliquid remanet de fide ab idolis ab illo tempore, quo crediderũt iusto illi, de quo dicit Aba-
Abacuc 3. cuch: Egressus es domine ad salutem populi tui, ad salutem cum Christo tuo.

Caput XVII.

De uiuificatione gentium & interfectione Iudæorum prout etiam uidebitur in cap. sequenti.

TImeo, domine mi, quod deus uictor & gloriosus uiuificat illas gentes per fidem, & interficit nos in incredulitate nostra,
Esaiæ 65 sicut ipse dicit per os Esa. prophetæ: Pro eo quod uocaui & non respodistis, hæc dicit dominus deus: Ecce serui mei comedent, & uos esurietis. Ecce serui mei bibẽt & uos sitietis. Ecce serui mei gaudent in exultatione cordis, & uos cõcutiemini præ amaritudine cordis,

dis, & interficiet te deus ò Israel, & uocabit seruos suos nomine alio, in quo benedixit illis qui est benedictus super terram, Amen. Et nos uidemus receptores istius nominis benedictos à deo super faciem terræ, & nos disperfit, scilicet in captiuitate per quatuor partes mundi. Hodie sunt mille anni. Et apparent expresse in nobis uestigia iræ dei, non ad castigationem, sed ad destructionem, & illa est interfectio quam deus comminatus est, quod interficiet Israel, & illæ gentes uiuæ, quas uocat seruos, recipient nomen quod deus promisit, sed non ante mortem nostri nominis primi secundum ordinem uerborum dei per Esaiam, & fames & sites quas patiemur, nō est panis aut aquæ, sed cordium & animarū sterilitas, & fames uerbi dei, sicut prophetæ declarant per os Amos cap 8. Et tu domine, scis hoc plenius quàm ego. Veruntamen dei sumus in omnibus quæ accidunt nobis.

Zacha. 2

Psal. 58

Amos 8

Caput XVIII.

Quomodo gentes per fidem uiuificatæ habent mundas obseruantias nouæ legis.

Timeo

TImeo, domine mi, quod gentes istæ uiuificatæ sunt, iam sunt mille anni postquā fuit mortuus Iesus in Hierusalem, quia nihil boni habuerunt antequam crediderunt in deum & in Christum & apostolis, quoniam ipsi forte erant illi pisces & illæ bestiæ, de quibus loquitur Abacuch propheta, quæ non habent ducem, & ipsæ gentes purificatæ per fidem habent ieiunia sua & obseruantias suas legis nouæ, & habent cuncta illa quæ ad mundiciam pertinent in lege antiqua contenta Iudæorū. Vides quod in omni lingua, & in omni loco in oriente & in occidente gentes sunt confitentes in nomine domini, & non credunt in eum per Moysen, nec per aliquem prophetarum, quamuis sunt studiosi in lege & in libris omnium prophetarum, sed deus uocauit eos per discipulos iusti, qui egressus est cum deo ad salutem eorum, sicut ipse deus benedictus & gloriosus prædixit per os Abacuch prophetæ. Et isti discipuli eius fuerunt filij nostri de filijs Israel, qui alio nomine uocantur Apostoli. Valde timeo, domine mi, quod isti sunt illi de quibus dixit deus per os Dauid in Psal. In omnem terrā exiuit sonus eorū, & in extremis

Abacuc. 1

Mar. 16
Matth. 28

Abacuc. 3
Apostoli filij Iudæorum.

Psal. 18

mis finibus extensa uerba eorum. Et uerba prophetæ expresse demonstrant nobis quod de istis loquitur & non de nobis, cum dicit, non erit lingua neq; sermo qui non audiant uoces eorum,& hoc nō potest esse de lingua nostra Hebræa, quæ enim gentes obediunt præceptis Moysi & Aaron, quinimmo, ipsi interfecerunt gentes & fugauerunt eas à se. Hæ autem gentes sciunt hodie Moysen & prophetas, & cognoscunt deum & seruant legem nouam, sicut apostoli docuerunt eos, Attamen dei sumus.

Ro.10

Gētes qūo seruent legē Moysi. Rom.2

Caput XIX.

De electione Apostolorum loco prophetarum.

TImeo, domine mi, quod illud quod Zacharias propheta dixit: Percutiam pastorem & dispergentur oues gregis, fuit completum quando nos percussimus pastorem istorum puerorum & sanctorum Apostolorum, extunc nos oues dispersi sumus per uniuersum orbem, & isti filij nostri, scilicet Apostoli, surrexerunt loco prophetarū, quod apparet ex hoc quod deus post illos non misit nobis prophetā, nec notificauit aliquid per uisionem. Timeo, domine mi, quod isti pueri sint

Zacha.13

ri sint

Iohel. 3 Apostoli pueri dicuntur.

ri sint apostoli de quibus dixit deus per os Io helis prophetæ: Senes uestri somnia somniabunt, & pueri uestri uisiones uidebũt. Certissime, domine mi, senes sunt prophetæ nostri, qui somniauerunt fidem gentium, quam con secuti sunt illi pueri, scilicet apostoli, & uiderunt. Et de istis pueris dixit Dauid propheta. Venite filij, audite me, timorem domini docebo uos, & deus non nominat filios in plurali, sed solum nominat eos Israel primo genitum in usu loquendi communi. Et in alio psalmo nominat istos pueros filios, cum dicit: Filij tui sicut plantæ nouellæ. De Israel, domine mi, dixit deus per os Esaiæ: Vinea dei exercituum fuit domus Israel, expectaui quod ueniret cum uua, & uenit cum spinis, propter hoc ego adducam qui destruet illam in conculcationem, & de illis prædictis filijs dei qui uocantur Apostoli, dixit deus per os Esaiæ: Non modo erubescet Iacob nec liquefiet facies eius. Sed tunc quando uidebit de filijs suis illos quos creauerunt manus meæ sanctificatos ante oculos suos. Et si essent, domine mi, filij isti sanctificati coram nobis secundum uiam legis nostre, non diceretur de nobis, quod essemus in

Psal. 33

Exo. 4

Psal. 143 & 127

Esa. 5

Apostoli filij dei uocantur.

Esaiæ 29

erube-

erubescentia, propterea & dissoluerentur facies nostræ, immo haberemus gloriam & resplenderent facies nostræ sed confusio facierum Iacob & desolatio est ista, quod isti filij quos deus creauit manu sua, scilicet apostoli sunt sanctificati coram nobis, & non secundum legem nostram, Propterea deus dat intelligere quod lex nostra non est lex ipsorum. Dixit etiam deus per os Hieremiæ: In illa die non dicent, Patres nostri comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt, sicut infidelitas Iudæorum non nouit fidei Apostolorum nec nocebit, & propter hoc subditur: Viuo ego, dicit dominus, si erit ultra prouerbium istud in Israel, quia nunquam aliquis de apostolis postquam receperunt fidem redijt ad fidem nostram, quare non sentiunt acerbitatem infidelitatis nostræ, sicut dentes nostri obstupescunt de peccato patrum nostrorũ. Adhuc de istis filijs, domine mi, q sunt apostoli dixit deus per os Esa. prophetæ. A quo transmigrabo nisi à populo meo. Filij autem qui erunt infideles, deus erit saluator eorum in omnibus angustijs eorum, & uultus eius custodiet eos in charitate eius, & in clemẽtia redemit

Hiere. 31

Esaiæ 63

mit eos,& propitius erit eis in longitudine dierum. Verissimum est, domine mi, quod isti filij de quibus loquimur semper manserunt firmi,nec deus transmigrauit ab eis ab illo tempore quo redemit rex ille iustus, magister eorum, sed transmigrauit à nobis & fuit semper cum eis,& de istis etiam filijs qui sunt apostoli,dixit sapiēs Iesus fili⁹ Sirach in libro suo: Audite filij charissimi & operamini in salutē,qa honorat de⁹ patrē in filijs. Et qualiter intelligi debeat honor ille declarat deus per os Malachiæ:Mittet deus Heliā qui conuertat corda patrum nostrorū ad filios. O domine, si deus debuisset conuertere corda filiorum scilicet,apostolorum ad patres, cum hoc debeat intelligi de fide,tunc isti filij scilicet,apostoli fuissent nobiscum in captiuitate ista quæ non habet finem, sicut & patres nostri & nos sumus. Sed ex quo deus ordinauit quod debeāt corda patrum ad filios conuerti,quid est quod expectamus,domine mi,& quid pręstolamur.Et si uoluerimus dicere quod alij filij debent esse præter apostolos,de quibus intelligantur prædicta, illi erūt in captiuitate sicut & nos,ex quo uiam illius iusti non sunt secuti, quem apostoli firmiter secu-

Apostoli firmi in fide.

Eccle.3

Mala.3

ſecuti ſunt & docuerunt ſequendam, & propter hoc habent honorem patrum, in hoc quod patres dicuntur ad illos cõuerti. Cum ergo, domine mi, filij noſtri uenerunt antequam nos ad fidem dei, ſi corda noſtra conuertantur ad filios, corda eorum conuerterentur ad nos. Et ſicut dicit deus altiſſimus: Eſa. 51
Erunt popul⁹ unus, animus unus, in deo glo Ezech. 37
rioſo, & uictorioſo, quia non debemus intel Sopho. 3
ligere illam conuerſionem niſi de infidelitate ad fidem & doctrinam illius iuſti, qui eſt magiſter ſalutis eorum qui credunt in eo, & ſecundum quod dixit Dauid de eo. Ipſe eſt cu- Pſal. 109 Gene. 22
ius ſacerdotium erit ſecũdum ordinem Mel Heb. 7
chiſedech in æternum, qui obtulit ſacrificiũ panis & uini, & fuit Melchiſedech ſacerdos dei altiſſimi ante Aaron. Et attende, domine mi, quanta ſit differentia inter ſacrificiũ Aaron, & iuſti iſtius domini. Dixit dominus domino meo, tu es ſacerdos in æternum, nõ ad tempus ſicut Aaron, qui mortu⁹ fuit uiginti Nume. 20
centum annorum. Item ſacrificium Aaron fuerunt carnes, & ſacrificium illius iuſti domini fuit panis & uinum ſecundum ordinẽ Melchiſedech. In quibus uerbis domius per prophetam oſtendit manifeſte, quoniam ſa-

Sacrificiũ Melchiſedech Aaron & Chriſti.

crificium Aaron finiretur, quando inciperet illud sacrificium in æternum Aaron, quod finiretur, quando inciperet sacrificium in pane & uino æternaliter duraturum, cum Aaron non sit data æternitas in sacerdotio, sicuti sacerdoti Christo. De illis filijs dicit etiam deus per os prophetæ Moysi. Deute. 32. *Sanguinem filiorum ulciscetur & lauabit terrā populi sui, & nos domine occidimus prophetas & non fecit uindictam de eis nisi per septuaginta annos, sed occidimus apostolos & iustum magistrum eorũ, & fecit deus uindictam de filijs. Iam sunt mille anni & ultra. Et per mortem ipsorum lauit deus terram populi sui, & non dixit terram filiorum Israel.* De ipsis etiam filijs dixit Dauid in psalmo 116. *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij fideles.* Comparat enim propheta istos filios fideles sagittis emissis de manu potentis,

Mar. 16
Matth. 28

quia deus omnipotens misit eos ad duodecim partes mundi per quatuor mundi climata fideles hos filios cum doctrina legis, Psalterij & prophetarum. Moysen autem & Aaron non misit extra domum sanctam ad docendum, quia non ad Indiam, Romam, nec ad alia loca extra terram sanctam misit eos

Apostoli quare sagittæ dicuntur.

annũa

annunciare doctrinam legis & prophetarũ, sed isti fideles filij sic proiecti uel missi per uniuersum mundum, surrexerunt coram deo loco nostri, postquam deus occidit Israel & nomen nostrũ quod bene innuit Dauid in psalmo cum dicit: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cõstitues eos filios reges & principes, & per istos innouata est lex prima secundum ordinem Melchisedech, qui sacrificium dei instituit in pane & uino, ex quibus communicauit Abraham amico dei, Deus etiam per ministerium istorum mutauit sacrificiũ nostrum, sicut mutauit nomen nostrum, & sicut mutauit legem carnalem nostram in legem spiritualem. Et si deus dixisset nostro Moysi sicut dixit per os Dauid, Messiæ siue Christo. Tu uenies sacerdos inæternũ secũdũ legem Moysi & Aaron, staret illa lex, sed dixit. Tu es sacerdos inæternũ secundum ordinem Melchisedech. Et amicus dei communicauit de sacrificio panis & uini, & non de sacrificio carnium. Ad hoc bene sonat uerbũ Moysi, cũ dixit. Comedetis uetustissima ueterum, per quod intelligit sacrificium Melchisedech. Et iterũ: Et nouis superuenientibus, id est nouæ legis sacrificio publicato, uetera,

Psal. 44
Gene. 14
Hiere. 31
Psal. 109
Leui. 26

 scili-

ſcilicet ueſtra ſacrificia proijcietis. Nos tamē dei ſumus in omni euentu.

Caput XX.

De reprobatione ſacrificij Iudæorum & electione ſacramenti Chriſtianorum.

TImeo, domine mi, quod deus eiecit nos à ſe & ſacrificiũ noſtrum, & acceptauit ſacrificium gentium, ſicut dixit per os Mala
Mal. 1 chiæ: Non eſt mihi uolũtas in uobis, dicit dominus, neq; accipiam ſacrificium ueſtrum, quoniam ab ortu ſolis uſq; ad occaſum eius magnum eſt nomen meum in gentibus, quæ offerunt in nomine meo ſacrificium mundũ, ergo apud deum ſacrificium gẽtium eſt mũdius quàm ſacrificium noſtrum. Et inſuper quia deus priuauit nos omni ſacrificio mundo, & alio, docens Chriſtianos ut ipſi uitarent nos, ne contaminarentur, ſicut nos uitauimus gentes omni tempore quo ſacrificiũ noſtrum fuit mundum apud deum & acceptum. Etiam tu domine mi, noſti quid dicit
Pſal. 49 deus in Pſalm. de noſtro ſacrificio cum ait, per os Dauid prophetæ. Nunquid uidiſtis uos quòd ego comedi carnes taurorum, & hircorum ſanguinem biberem. Per quod ma

manifestat deus quòd ipse condemnat carnium sacrificium. Et unde est nobis, domine mi, quòd nos detestamur in gentibus sacrificium panis & uini, quod statuit deus, & in nullo reprobat, sicut reprobat sacrificiũ carnium, cum Salomõ describat illud Aaron, dicens: Iste scilicet Aaron extendit manus suas super altare, & obtulit sanguinem uuæ & incensum deo uiuo, & obtulit sacrificium nostrum de granis terræ, sicut Melchisedech obtulit pro Abraham. Declarat deus sacrificiũ gentium per Moysen. Leuiti. 23. Offeretis deo sacrificium de leuatis de area, & de expressione uuæ, & benedicat uobis deus & cunctis operibus manuũ uestrarũ. Scimus etiã nos, domine mi, quòd deus mandauit in principio poni ante archã fœderis domini panes & non carnes. Etiam, domine mi, cum deus de hoc in Leuitico præcepit Aaron per Moysen, dicens: Homo de semine Aaron sacerdotis qui habet maculam, non offerat sacrificiũ de panibus, nec aliud quodcunq; sacrificium. Et in pluribus scripturæ locis deus præcepit fieri sacrificium de pane & ex farina purissima & acceptabit illud, & tale sacrificium est hodie gentiũ, scilicet panis ex farina puris-

Eccle. 50 Gene. 14 Exo. 25 Heb. 9 Leui. 21

ſima. De ſacrificio etiam panis fit mẽtio primo Regum 21. Cum Dauid uenit ad Abimelech principem ſacerdotum in Sylo, & petiuit ab eo panes, qui reſpondit. Non ſunt hic panes niſi panis oblatus, quem non conuenit comedere pueris tuis, quia ſanctus eſt. Et q̊d gentes ponunt in ſacrificio ſuo aquam, non debet nobis inconueniens uideri, quia etiam in ſcripturis ſanctis inuenimus de hoc exemplum, ſcilicet quod deo fiebat ſacrificium de aqua, & fuit deo acceptum. Inuenimus etiã 2. Regum 23. quod duo iuuenes hauſerunt aquam de ciſterna quæ erat ante portã Bethleem, & propheta Dauid obtulit illam deo in ſacrificium, ergo non eſt contra ſcripturã, ſi gentes hodie ponant aquam in ſacrificio, quod faciunt deo. Nos etiam legimus, quòd Aaron fecit deo ſacrificium de pane & uino, & Dauid de aqua, & iſta tria ſunt ſimul in uno ſacrificio mundo (quamuis intellectus noſter id penetrare nequeat) & non ſicut carnes taurorum pinguiũ. Helias noſter ut narratur Regum 3. Infudit aquam ſuper ſacrificium & deus miſit ignem de cœlo, & acceptauit ſacrificium cum aqua perfuſum. Angelus in figura communicauit etiam Heliam

Aqua in ſacrificio ponitur.

Panis uinũ, aqua.

3. Reg. 81

liam in pane ſubcinericio & aqua, quando HELIAS ambulauit in fortitudine cibi ſuper illud quod natura non poteſt concedere, quadraginta diebus uſque ad montem Dei Oreb. Hoc etiam ſacrificium uini cum aqua mixtum, pulcherrime & apte deſcribit SALOMON propheta in libro Prouerbiorũ, cap. 9 cum dicit. *Sapientia altiſſima commu nicauit ſacrificium ſuum, miſcuit uinum ſuũ & parauit menſam, tunc miſit ſeruos, dicens. Qui eſt paruulus ueniat ad me & inſipientes comedent panem meum, & bibent uinum meum temperatum aqua* Quid domine mi, menſa parata ſapientiæ altiſſimi, niſi altare? Quid domine, panis, & uinum mixtum, niſi ſacrificium de pane & uino, & de aqua quod fit in altari? qui ſunt inſipientes uocati per ſeruos ſapientiæ, niſi gentes quæ ignorabant Deum uocatæ per apoſtolos. & notabiliter dicit, panem ſuum & uinum ſuum: per id enim innuit hoc ſacrificium eſſe gratum Deo, & quòd ad iſtud conuiuium tam ſublime, & tam ſpirituale non uocauit patres noſtros, qui erant ſapientes in lege, qui erant occupati in ſacrificio legis, quod etiam carnale ſacrificium non dimiſit 3. Reg. 19

nobis, ſed priuauit nos illo. Iam ſunt mille anni completi, quod nobis accidit propter illum iuſtum in quem peccauimus. Attamē dei ſumus. Caput XXI.

Quod deus refutauit ieiunia, ſabbata, & ſacrificia Iudæorũ, & Chriſtianorum elegit.

VAlde timeo, domine mi, ab illo uerbo, quod deus fortis et glorioſus dixit per os Malachiæ cap. 1. ubi ſic tangit de ſacrificio gentium. Ab ortu ſolis uſq; ad occaſum, gentes offerent ſacrificium nomini meo mundum, ubi aduerto quòd ſacrificium noſtrum non fuit acceptum niſi in uno loco ſolo. ſ. in domo ſancta præciſe & quo etiã loco, ſacrificio priuauit nos deus, ſcilicet terra promiſſionis, & ubiq; diſperſit nos terrarum, iam ſunt mille anni. Vnde uenit ſuper nos, & completum eſt, quod deus dixit de nobis per ſimilitudinem loquens per os Eſaiæ ubi ait. Completa eſt uindemia & non eſt de cætero collectio. Et illud Malachię: Non eſt mihi uoluntas in uobis, & ſacrificium non accipiam à uobis. Et illud Eſaiæ cap. pri. Sabbata ueſtra, & feſtiuitates ueſtras, & ſacrificium ueſtrum non recipiam, quia omnes uos eſtis in ira mea. Et illud Eſaiæ completum eſt ſuper

Mala. 1

Sacrificiũ gentium.

Zacha. 2

Eſaiæ 32

Mala. 1

nos. Quid mihi multitudo uictimarum ue- Esaiæ 1
strarum, quid multiplicastis mihi sacrificiũ
de arietibus, & carnibus hircorum, ego autẽ
cõtempsi sanguinem uitulorum, & arietum
carnes & hircorum. Cum præsentaueritis ea
coram me, & quis recipiet ea à uobis? nõ de-
turpetis lapides meos sanctos. Frustra non
offeretis ultra sacrificium, quoniam incen-
sum uestrum, & sabbata uestra, & solennita-
tes uestras non recipiam à uobis, quia odiuit
illa anima mea. Si eleuatis manus uestras ad Amos. 5
me, auertam uultum meum à uobis. Et si
multiplicaueritis orationes uestras, nõ exau-
diam, quoniã manus uestræ plenæ sunt san-
guine. Et omne sacrificium uestrum sicut ca
dauer fœtidum. Et egressus atrij portæ exte
rioris, & ille qui mihi iugulauerit taurum, si-
cut qui decollauerit hominem, & ille qui ob-
tulerit in sacrificium hircum, sicut qui obtu-
lit carnem, & qui obtulit uinum, sicut qui of
fert sanguinem porci: Sed abominatio de sa
crificijs apud deum nihil aliud significat, ni
si mutationẽ sacrificij nostri carnalis & gros
si in sacrificium istius iusti domini spirituale
& subtile. Qui instituit offerre panẽ loco car Matth. 27
nium, & aquam mundam, loco pinguedinis Mar. 14

Lucæ 22 1. Cor. 11 carnium. Et uinum purum, loco sanguinis. Et homo offertur ſpiritualiter & acceptabiliter deo, non ſicut animalia decollata per nos quæ per prophetam comparantur cadaueri putrido. Et quare non credimus, domine, hæc quę locutus eſt nobis deus per prophetam iſtum. Et quid deſcribit tam euidenter de ſacrificijs noſtris. Dixit etiam deus per Hieremiam capite ſeptimo: Inuitate proximos ueſtros ad ſacrificia, & comedite cum eis carnes ſacrificiorum ueſtrorum, quia in die qua eduxi patres ueſtros de AEGYPTO, non præcepi eis, nec uerbum feci de ſacrificijs, ſed dixi. Audite uocem meam & ero uobis deus, & uos mihi populus, ſi ambulaueritis in omnibus quæ præcipio uobis, bene erit uobis, & non audierunt, nec poſuerunt aurem ſuam ad dictum meum, & tu, domine mi, es qui hoc noſti. Attamen Dei ſumus in omnibus quæ euenerint nobis.

Caput XXII.

Probat abiectionem Synagogæ & electionem Eccleſiæ per uerbum domini ad Rebeccam.

TImeo

TImeo, domine mi, quòd de Synagoga & ecclesia intelligatur uerbum illud q̊d scribitur uigesimoquinto capi. primi libri legis, cum dicit dominus deus Rebeccæ uxori Isaac. Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi uenient de utero tuo, & gens gentem superabit, & maior seruiet minori. Domine mi, sola Rebecca fuit mater Iudæorum & gentilium. Populus maior & primogenitus fuit Synagoga, quæ magna fuit honore & scientia dei dotata. Populus secundus genitus & minor apud deũ, fuerunt gentes in infidelitate manentes, & in ignorantia sua. Si tamen, domine mi, deus occidit Israel, prout describit Esaias, & tunc tota subuersa est Synagoga, quæ fuerat maior, & seruiuit gentibus quæ fuerat minor, ut compleretur uerbum quod deus dixit Rebeccæ. Gens gentem superabit. Etiam de ecclesia dixit deus per os Dauid Psalmo quadragesimoquarto. Astitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, distinctis coloribus adornata. Exponitur, dñe mi, q̊d ecclesia gentilium quæ uocatur regina diuersitate linguarum oĩm, quę seruiunt ei est adornata quasi colorũ distinctione. Nam omnes linguæ in ecclesia concordant in ue-

Gene. 25

Maior seruiet minori, pulchre exponitur.

Linguæ oēs in legis dei expositione concordant.

in uera expositione legis & psalterij & libri omnium prophetarum. Synagoga uero nō habuit nisi unam linguam, & ornatum suum quasi uno colore scilicet Hebræa.

Caput XXIII.

Probat hoc idem per uerba Malachiæ prophetæ.

Malach. 1

TImeo etiam, domine mi, de uerbis inductis superius frequenter per Malachiam prophetam, dixit deus Synagogæ: Nō est mihi uolūtas in sacrificijs uestris, quia ab ortu solis usq; ad occasum magnum est nomen meum inter gentes, quæ offerunt nomini meo sacrificium mundum. Sicut de natura sua munda sunt, aqua, uinum, & farina pura, de quibus factum est sacrificium & nō indiget mundatione & lotione, Sed Synagoga indiget lauare carnes sacrificiorum, & purgare uentres animalium, quæ in sacrificio sacrificabantur, & lauare locum de sanguine & pinguedine sacrificiorum, aliter esset horror tractare & uidere. In sacrificio autē panis & uini & aquæ non apparet aliquid indecēs aut turpe. Aestimo domine mi, quod de

isto

isto sacrificio dixit deus per Salomonē. Prouerb.17. Melior est buccella panis cum charitate quàm uitulus saginatus cum inimicitia. Buccella amoris, domine mi, pura est mā suetudo super mansuetudinem, & remissio mutua offensarum, & uitulus odij saginatus est oculus pro oculo, & occulta interfectio inimicorum. Ergo, domine mi, sacrificium Synagogæ est uitulus pinguis cum inimicitia, & sacrificium ecclesiæ buccella est panis cū charitate, de qua dixit deus. Melior est buccella pan. &c. Pulchre etiam describit deus ecclesiam assimilando ceruis per os Salomonis Prouerbiorum 5, ubi ait: Cerua deo charissima in æmulo suo, cuius ubera inebrient te in omni tempore & amor illius delectet te inæternum. Et ecclesia est deo dilecta cerua in æmulo suo uno, de quo & qua scribitur cerua charissima deo in æmulo suo non habente parem in nobilitate & gratia. Tunc addit, domine mi, & dicit, inebrient te ubera eius omi tempore, delectare in amore eius iugiter. Quo significatur sacrificium ecclesiæ omni tempore duraturum inæternum. Similat autem deus illam matri lactanti filios, & in hoc quod dixit, inebriabo te, denotat materiam

Ecclesia cerua dicitur.

teriam sacramenti spiritualiter quantum ad uinum, & ubera denotat in reliquis partibus sacramenti esse delectabile nutrimentum & sufficiens sacramentum, quo sacrificio iam fruitur & delectatur ecclesia. Iam mille anni sunt, à quo tempore priuauit Synagogam sacrificio. Aemulus autem ille in quo ecclesia est tam grata deo, est Christus dominus & ubera eius dant uinum perpetuum, de quo peruenit gaudium sempiternum, & non dicit quod dabit carnes & pinguedinē uel sanguinem quae faciūt sacrificium laboriosum. Fuit autem Synagoga sicut mulier quae habuit alium uirum, supple deum, & perdidit illum & domū sanctam. Et ista ecclesia fuit cerua in deserto sine marito, sed deus uicem illius supplet. Vnde ipse fortis & gloriosus
Esa. 54 dicit per Esaiam: Puellae sequestratae meliores sunt quàm illae quae habent uirum. Item ille propheta capit. quadragesimotertio. Ego faciam, dicit dominus deus, uineam & flumina ad potum populo meo electo, & tu Iacob non obedies, & tu Israel non audies. Sicut nos, domine mi, sumus extra obedientiam, nec habemus aures nec oculos, quapropter haec captiuitas nostra iam usque ad complemen-

mentũ mille annorũ peruenit. Timeo, dñe Exo.21
mi, de lege noſtra quæ furoris iram habet in Leui.24
promptu, & dicit oculum pro oculo & cæ. Deut.19
Sed cerua illa æmulum habens unicum, dixit in Euangelio ſuo glorioſo Matthæi quinto. Qui te percuſſerit in unam maxillam ſtatue illi alteram. Loquitur Dauid in Pſalmo 30. Quàm magna, & quàm multa dulcedo tua domine, quam abſcondiſti timentibus te, & compleuiſti eam ſperantibus in te. Et eſt clarum, domine mi, quod populus Synagogę timuerunt pœnas legis, ſcilicet oculum pro oculo, quia erat in promptu excutio. Sed populus eccleſiæ ſperãs eſt in dulcedine dei, qui percuſſi in faciem non repercutiunt. Quapropter parauit illis deus, ſcilicet gentibus, magnam multitudinem dulcedinis ſuæ, quam abſcondit à Iudæis Attamen &c.

Caput XXIIII.

Quod cantus Chriſtianorum eſt deo acceptus.

PAueo, domine mi, quod dictum eſt de apoſtolis illud Eſaię: Manifeſtabunt ſan Eſa.28
ctum Iacob, & euangelizabunt deum Iſrael, & accipient ignorantes ſcientiam, & muſici ſcient leges. Aperte uidemus, domine mi,

quod iam sunt mille anni quod ignorantes musici sciunt, & docent legem nostram, & qui sunt ignorantes nisi gentiles, & qui sunt musici cantantes psalterium nostrum, & prophetas in ecclesijs suis nisi Christiani? De quibus musicis, siue cantoribus, dicit deus per os Dauid in Psalmo 97. Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit. Et quid est canticum illud nouum, domine mi, nisi testamentum nouum: & antiquum, nisi lex antiqua? Et de istis etiam musicis dicit deus per Dauid prophetam Psalmo 134. Cantate domino omnis terra, psalmum dicite nomini eius. Et in eodem. Cantabunt tibi & psallent nomini tuo uniuersæ familię gentium. Et notanter dicit: uniuersę familię gentium, & nō Israel singulariter. De istis etiam musicis dicit deus per os Dauid psalmo 88. Beatus populus qui scit cantilenam, in lumine uultus tui ambulabunt. De illis etiam, domine mi, scribitur in psal 88. Cantabunt tibi gentes in domo dei mei canticum. In loco isto ponit cantilenam antonomatice. Etiam sunt mille anni quod nos Iudæi non cantauimus in domo sancta. De istis cantoribus dicit Dauid: Cantabunt canticum in domo dei in æter-

Canticū nouum.

ternum. De nobis dicit in psalmo 136. Quomodo cantabunt canticum dei in terra aliena. Et qualiter potest esse, domine mi, quod speramus terram habere & nomen? cũ deus dixit per Amos prophetam capit. 5. Cecidit Israel, & non resurget, uirgo Israel prostrata est, & non eleuabitur. Idem propheta cap. 9. & ueniet tribulatio & non saluabitur qui effugerit ex eis, & si asconderint se in monte Carmeli, inde præcipitabit eos manus mea, etiam si descenderint in profundum maris, illuc mittam serpentes, & mordebunt eos, & si abierint in captiuitatẽ corã inimicis suis, ibi mandabo gladium & occidet eos, & ponam oculum super eos in malum & non in bonum, quod fecit nobis deus. Iam sunt mille anni completi quod canticum & psalmũ cantauimus, ex quo sic est. Attamen &c.

Caput XXV.

Quod Iudæi indebite reprehendunt cantus Christianorum.

DOmine mi, dixit deus de cantu Christianorum per os Dauid. Omnes gentes plaudite manibus, & cantate deo in uoce laudis. Et alibi dicit. Iubilate deo omnis terra, seruite domino in lætitia. Introite in con- Psal. 46 Psal. 96

ſpectu eius,dicas totum iubilate:Et Pſal. 99. Cantate domino oĩs terra, & annunciate de die in diẽ. Paueo domine mi, ex quo deus dixit per os Hieremiæ cap. 9. Docete filios ueſtros & filias ueſtras, fletũ & planctum quoniam mors egreſſa eſt per portas ueſtras, ex quo deus dixit de his filijs muſicis per os Dauid Pſalmo. 148. Reges terræ & omnes populi, principes, & omnes iudices terræ, iuuenes & uirgines, ſenes cum iunioribus laudent nomen domini. Et pſalm. 49. In ſacrificio cantus honorabit me, ac ſi aperte diceret, nõ in ſacrificio carnium hircorum, ſicut erat ſacri-
Eſa. 49 ficium noſtrum. Et de his Eſaias propheta: Muſici, addiſcentes ſcripturas, & totum Pſalterium Dauid, ſic muſicali arte notatum per ſonum acutum & grauem. His omnibus conſideratis uidetur mihi, quod nos erramus in hoc quod nos de ſuæ laudis ſacrificio iudicamus, quod in eccleſia dei exhibẽt cãtando, præſertim cum in lege dei de hoc inueniamus præcepta & exẽpla Dauid, qui etiã dicit: Laudate eum in cithara & organo, lau-
Pſal. 150 date eum in cimbalis magnis laudibus, & omnis ſpiritus laudet dominum Ieſum Chriſtum. Exemplum etiam in ſecundo Regum cap.

cap. ſexto ubi legitur quod Dauid diſcooper to capite ſaltans pſallebat cum cithara ante archam domini, quem temeraria uxor ſua Michol auſa eſt redarguere. Cui ipſi ait: O fatua, nōne uidebit me dominus deſpectum pſallentem? filij autem Iſrael ſonabant bucci nam dum tranſducebāt archam. Sed quid ſu mus, domine mi, irridentes ſolennitates ipſo rum muſicorum, niſi Michol fatua, & qui ſunt iſti canentes niſi Chriſtiani ſaltantes, & exultantes deo in humilitate ſicut Dauid, præſertim cum dicit deus, Omnis ſpiritus laudet dominum, ſi dixiſſet omnis Iſraelita præciſe, tunc poſſemus alijs inſultare. Hoc au tem quod Eſaias dixit. Quod gentes ſunt in conſpectu eius quaſi nihil, eſt intelligendum de gentibus iſtis quæ fuerunt antequam ha- berent notitiam dei per aduētum iuſti, quia tunc fuerunt pagani & idolatræ non de gen tibus quæ inuenerunt dominum, quæ offe- runt omni die ſacrificium mundum in orien te & in occidente, ſicut dicit per os Malachię prophetæ, ut iam ſuperius eſt allegatum, & certe, domine mi, nos erramus.

Pſal. 150

Eſaiæ 40

Malach. 1

Attamen.

Caput XXVI.

In quo probat apostasiam Iudæorum à deo.

PAueo, domine, quod apostatauimus à deo in primo aduentu istius iusti, de quo introduximus auctoritates prædictas, & cui expresse conueniunt omnia quæ scripta sunt apud nos in libris legis & prophetarũ, propter quam apostasiam, sicut deus prætendit lõgitudinem dierum, & captiuitatem istam nobis intulit, & si expectamus saluatorem alium ab illo iusto, non prodest nobis. *Si*gnũ est euidens, quòd pro peccato generali, quod est in nobis omnibus, quod peccatum cum perseuerat in nobis, perseuerabit ira super gentem nostram sine spe, & tamen expectamus aliquem alium, quæ expectatio non prodest nobis. Et si uoluerimus dicere quòd hæc captiuitas non est generalis, & quòd in aliqua parte mundi nos habemus regem & principem, cito poterimus secundum legem nostram argui de mendacio, & conuinci. Nã si nos Iudæi in aliqua parte mundi regem & principem haberemus, hoc esset de una sola tribu, scilicet Iuda, sed deus diffiniuit contra Iudam, quòd non esset super Iuda rex ex illa

inæter

inæternum. Vnde dixit Hieremias propheta cap.17. Peccatum Iudæ ſcriptum eſt ſtilo ferreo in lapide adamantino, inſiliens ſuper corda eorum, & id quod eſt ſcriptum ſtilo ferreo in lapide adamantino qualiter deleri expectamus, non delebitur inæternum, præſertim cum deus fortis & glorioſus locutus eſt per os Eſaiæ prophetæ cap. 5. Dominator dominus aufert à Hieruſalem & Iuda iudicem prophetam & principem. De nobis etiam dicit propheta Oſee cap. 3. Erunt filij Iſrael ſine principe & ſine lege, ſine ſacrificio, ſine ephot, ſine altari, & ſine Theraphin. Nos ſcimus, domine mi, quod ab initio mundi fuerũt aliqui magni & ſancti coram deo, & in principio fuerunt longæ uitæ, ſicut Mathuſalem & Enoch, & cæteri, & nullum illorum extendit deus ultra mille annos, & nos inuenimus inter nos quod Meſſias ſiue Chriſtus promiſſus nobis, fuit natus in Babylonia tempore captiuitatis illius quæ fuit ſeptuaginta annorum, ſed hoc tempus noſtrũ habet in ætate 1000. & 50. annos, quam fabulam & non prophetiam nulla ratione poſſumus defendere & tamen dicimus & aſſerimus in Synagogis noſtris, ubi nullus commi

ſcetur nobis extraneus. Sed audias doctrinã Christianorum publicam ſuper Pſalm. 86. Fundatam ad Syon dicet homo, & homo natus eſt in ea, & ipſe qui eſt, fundauit eam. In uerbis iſtis noĩat Mariã dñam noĩe ciuitatis, & dicit q̊d homo natus eſt in ea, & nõ dicit, talis Iſraelitæ uel talis, ut intelligas q̊d filius Mariæ non fuit unquam in lumbis alicuius hominis. Et in ſecundo libro Regum cap. ſeptimo hoc manifeſte declarat, cũ deus dicit ad Dauid. Quando compleueris dies tuos, & dormieris cum patribus tuis, ſuſcitabo progeniem tuam poſt te, quæ egredietur de utero tuo, & ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium, Sed nunquam fuit poſſibile domine mi, quod aliquis egrederetur de utero patris ſui, ſed hoc expreſſe ponit ad demonſtrandum, quod Chriſtus non foret concipiendus in muliere per ſemen deciſum de lumbis uiri, ſicut cęteri homines, tam à Dauid quàm ab alijs deſcendendo. Dicit etiam deus per os Dauid in pſalmo centeſimonono: Ex utero ante luciferum genui te, ac ſi Deus fortis et glorioſus diceret de Chriſto ſuo, quod de uoluntate ſua quæ eſt ſpiritus ſanctus genuit eum, & nõ de ſemine du-

Luc. 1 Matth. 1

Chriſtus de uirgine natus.

cendo

cendo, cum ponit ex utero, quia Christus na
tus est ex utero sine uirili semine præter cur-
sum solitum naturæ, & hæc est uera doctrina
Christianorum quæ non intrat in capitibus
nostris, propter hoc euenit nobis illud quod
euenit nobis. Describit etiam per eundẽ mo
dum Christum nasciturũ Dauid propheta
cum dicit in Psalm. 131. Iurauit dominus Da
uid ueritatem, de fructu uentris tui ponã su-
per sedem tuam. Attamen dei sumus.

Caput XXVII.

Concludendo inducit aliqua dicta Sar
racenorum de Iesu & Maria
matre eius.

CErte domine mi, licet nobis non oppo
nant Christiani dicta Sarracenorum,
præcipue quæ traduntur in Alcorano & in
expositionibus eius, scientes quod nos nõ re
ciperemus, sicut nec ipsi recipiunt, tamen ad
fatigationem nostram esset & ad fortifica-
tionem credentium, si nobis opponerentur
illa quæ dicuntur à Sarracenis de Iesu & de
beata Maria matre eius. Om̃es enim Sarra-
ceni dicunt quod ipse fuit ille Messias quem
prædixerunt esse uenturum, & præponunt

illum Mahometo eorum deo quantũ ad genealogiam. Fatentur enim quod parentes Mahometi fuerũt idolatræ & praui & de semine Agar ancillæ. Et dicunt quod Messias fuit filius Isaac & prophetarum & iustorũ, & recta linea usq; ad beatam Mariam uirginem matrem eius. De Maria uero dicitur sic in Alcorano de familia Adamar, dixit angelus Gabriel ad Mariam. O Maria, deus te elegit & docuit gratiam, & præelegit super oẽs mulieres omniũ seculorum, & posuit te quasi nouum medium, diuidens inter homines terrenos & angelos dei in paradiso delitiarum. Dicunt etiam omnes Sarraceni quòd Christus siue Messias habuit à deo potestatẽ faciendi miracula, sanandi omnem languorem & infirmitatem, & eijciẽdi dæmonia & suscitandi mortuos, & sciuit omnia secreta cordium, & credunt omnia miracula Iesum fecisse, quæ Euangelium commemorat. Et hoc expresse testificatur Alcoranus, ubi dicitur in capite prædicto, quod Messias sciuit & scit omnia, & etiam secreta cordium. Vnde uerba Mahometi fuerunt talia. Sciuit Eisse, id est, Iesus oẽm librum & omnem sapientiam, & etiam totam legem Moysi. Et quid homi

Maria uirgo mater Messiæ.

homines comedebant & bibebant in domibus suis,et quid reponebant in thesauris suis. Dicunt etiam de Christo siue Messia, quòd dum fuit in hoc mūdo, contempsit diuitias, & abiecit carnales delectationes, nec habuit concubinas,quæ sunt occasio peccati, & causa inobedientiæ. Item inducitur in Alcorano illud uerbum euangelicum. Vulpes foueas habent, & uolucres cœli nidos. Et hæc omnia licet sint sine auctoritate à parte dicentium, sunt tamen conformes his quæ prophetæ dixerunt de Messia in primo aduentu suo,ut patet in prædictis. Dicunt etiam in Alcorano quòd Eise,id est Iesus Christus est uerbū dei,& hoc scilicet esse uerbū dei,est Iesu Christi apud Sarracenos quasi nomē proprium, ita quod nullus alius homo uocatur hoc nomine, nisi Iesus, quem uocant Arabice Eise. Dicitur etiā in Alcorano sic: Dixit deus ad Eise.Ego sum sufficientia tua, ego leuabo te usq; ad me, & purificabo te ab infidelibus. Considera ergo domine,quod gens Iudæorū propter captiuitatem quam passi sunt iam mille annis,sunt enim paucissimi Iudæi in cōparatione aliarum nationum.Nam Sarraceni multiplicati sunt, & crescunt quotidie. Fi-

Eccle.19

Lu.9

des autem Christi impleuit totum mũdum, Zacha.2
nos uero ubiq; dispersi sumus à deo nostro, & ubiq; sumus paucissimi, sicut Ruben cui dixit pater: Non crescas &c. Nos autem non crescimus, & illi crescunt quibus sumus inimi- Gene. 49
ci super omnes gentes, & nil proficimus, testimonium multorum stat semper contra nos scilicet Christianorum & Sarracenorũ, Alcoranus & Euangelium Christi, quibus nolumus credere quamuis meo iudicio Alcoranus nihil ualeat, cum manifeste contineat contra, sicut ipse nosti, & compositores eius, apparet euidenter quòd utrũq; ignorauerint testamentum. Sed quid dicemus de Euangelio Christianorum, supposito quòd Christus siue Messias iam uenerit, nihil enim continet contra prophetas & legem nostram, sed est manifestatio omnium prophetarum, & promissionis impletio, quæ in lege continentur sumendo spiritualiter prout continet doctrina Christianorum. Nihilominus, domine mi, super his dubijs ad te recurro, maxime super primis nostris quæ habui à prophetis, quia de Alcorani testimonio scio q̊d quasi nihil reputabis, tu maxime qui Arabicum scis. Perfecte enim nosti, quia ipse Machome

chometus qui dixit ſe prophetam nec uentura prædixit, & qui dixit ſe nuncium dei, contra deum & eius ſcripturam docuit, ut corruptus homo penitus & ignorans.

FINIS EPISTOLAE RABBI Samuelis quam ſcripſit ad rabbi Iſaac magiſtrum Synagogæ.

NOTA quòd iſte libellus uidetur fuiſſe occultatus per Iudæos ultra ducentos annos & triginta, quod coniicitur ex hoc, quia cũ iſte doctor Samuel ſcriberet Rabbi Iſaac, ſolum dixit fluxiſſe mille annos à tempore quo per Titum expugnantem ſanctam ciuitatem Iudæi ſunt diſperſi, & ideo uidetur quòd ſtatim poſt illos mille annos captiuitatis & diſperſionis Iudæorum, iſte liber fuerit conſcriptus, ſed Iudæi uidentes quod per tot euidentia teſtimonia Prophetarum, ipſorũ errores conuincerentur, iſtum librum tanto tempore, ut dictum eſt, occultauerunt, ne per catholicos fideles ipſorum errores poſſent argui per contenta in hoc libello, Qui tranſlatus eſt ſub annis domini 1239.

Epiſtola hæc à Iudæis diu occultata fuit.

INDEX.

CAPVT primum. Quare Iudæi ſunt in ira dei.

Caput ſecundum. Probat quòd pro quodam graui peccato in quo ſunt, ſint in hac diſperſione, & arguitur contra eorum obſeruantiam legis.

Caput tertium. Quomodo omnis obſeruantia legis Iudæorum non eſt acceptabilis deo propter peccatũ in quo ſunt.

Caput quartum. Oſtendit quòd Iudæi ſunt cæci.

Caput quintum. Quòd Iudæi decipiunt alios & ſeipſos.

Caput ſextũ. Quod ſit illud peccatũ propter quod Iudæi ſunt in hac captiuitate.

Caput ſeptimũ. Quòd iuſtus Ieſus Chriſtianorum deus iniuſte uenditus ſit.

Caput octauum. Quomodo poſt occiſionem facta eſt diſperſio Iudæorum ſecundum Danielem.

Caput nonum. Quòd duo ſunt aduentus Chriſti.

Cap. decimũ. De primo aduentu Chriſti.

Caput undecimum. De ſecundo aduentu Chriſti, tunc ſit cũ potentia iudicaturus.

Cap. duodecimũ. De Chriſti aſcenſione.

Caput

Caput decimumtertium. Adhuc fortius probat corporalē ascensionem Christi.

Caput decimumquartum. De cæcitate Iudæorum quòd non credunt Christum aduenisse nec intelligant.

Caput decimumquintum. Quomodo cæcitas Iudæorum & incredulitas circa Christum fuit prænuntiata per prophetas.

Caput decimumsextū. Ostendit reprobationem Iudæorum propter eorum perfidiā, & electionem gentium propter eorum fidē.

Caput decimumseptimum. De uiuificatione gentium & interfectione Iudæorum prout etiam uidebitur in cap. sequenti.

Caput decimumoctauum. Quomodo gētes per fidem uiuificatæ habent mundas obseruantias nouæ legis.

Caput decimumnonū. De electione apostolorum loco prophetarum.

Caput uigesimum. De reprobatione sacrificij Iudæorum, & de electione sacramenti Christianorum.

Caput uigesimumprimum. Quòd deus refutauit ieiunia, sabbata, & sacrificia Iudæorum, & Christianorum elegit.

Caput uigesimumsecundū. Probat abiectionem

ctionem Synagogæ, & electionē ecclesiæ per uerbum domini ad Rebeccam.

Caput uigesimumtertiū. Probat hoc idē per uerba Malachiæ prophetæ.

Caput uigesimūquartum. Quòd cantus Christianorum est deo acceptus.

Caput uigesimumquintum. Quòd Iudæi indebite reprehendunt cantū Christianorum.

Caput uigesimumsextum. Probat apostasiam Iudæorum à Deo.

Caput uigesimumseptimum. Concludendo inducit aliqua dicta Sarracenorum de Iesu & Maria matre eius.

ERRATA SIC RESTITVES.

Columna 164. linea 6. pro discere lege discedere. colu. 181. lin. 16. hæc sequētia uerba abundant: & quærite dominum & uirtutem eius. Ibidem lin. sequenti. lege spiritum sanctum. col. 200. lin. 18. quem. col. 225. li. 24. uisibilium. col. 228. lin. 11. posueris.